

מדרש הנעלם, פרשת בראשית

[זהר חדש, ב ט"ד] תנן בעשרה מאמרות נברא העולם.

רבי חייא ורבי נתן אומרי' במאמר אחד נברא. ואיזהו. דכתיב (תהלים לג) בדבר יי' שמים נעשו.

רבי אבא אמר דכתיב (שם) כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד, אמירה אחת בלבד.

ר' אלעזר אמר לא זה ולא זה אלא באות אחת נברא העולם בלא אמירה.

דתניא רבי אליעזר אמר אות אחת נטל הקב"ה משמו ובאותו האות נברא.

והיינו דא"ר אלעזר מאי דכתיב מי כמכה באלים יי' שיוכל לברא העולם.

אלא משמע בה"א נברא העולם באות אחת ממש. ומאי נוקים כי הוא אמר ויהי וגו' בדבר יי'

שמים נעשו.

אלא א"ר אלעזר לאתחזאה לעלמא דהא אתברי הוה ולא הוה מתגליא ואיצטריך כל חד וחד

לאתגלאה לאפקא כל חד וחד עובדוי וחילוי דאיתחזי ליה.

א"ר אלעזר כל העולם כלו וכל תולדותיהם ברגע אחד נבראו בשעה אחת נבראו ביום אחד

נבראו דכתיב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות יי' אלהים. באותו היום ממש באותה

שעה ממש ובאותו רגע ממש.

ותניא א"ר אבא א"ר יוחנן קודם שברא הקב"ה את העולם היה הוא ושמו אחד והיה בדעתו

לברוא את העולם וברא קודם אלף עולמות שנאמר (שיר ח) האלף לך שלמה. ואחר כך ברא עולמות

אחרים להודיע שהכל נגדו כאין.

והיינו דא"ר חייא למה אלף ראשונה באותיות. מפני שבתחלה ברא אלף עולמות שקדמו לשאר

עולמות ואחריו בי"ת שהוא בנין שמים וארץ.

רב הונא אמר בתחלה כסא הכבוד שכ' בו (דניאל ז) אלף אלפין ישמשוניה ואחריו שאר

המלאכים והארץ שהם בית העולם ואחריו גימ"ל ג"ע שהוא גמול הצדיקים ואחריו דל"ת שהוא האדם

שנרכב בד' רוחות.

א"ר יצחק א"ר זריקא קלטופין דירוקין הוה מסחר על תהומא ותהומא הוה סליק ונחית ואת

אחד הוה פשיט בתלת זיוייתה על תהומא ותהומא שכיך הה"ד ורוח אלהים מרחפת.

א"ר לאו מהכא משמע אלא מהכא דכתיב (תהלים עז) ראוך מים אלהים ראוך מים יחילו אף ירגזו תהומות.

והיינו דתנן אלף עלמין הוו עד דלא אתברי עלמא וזיו יקריה הוה מתפשט וברא עלמין וסתיר לון עד דסליק ברעותא קמיה למברי האי עלמא. והווא שעתא אתפשטו תרין אתוון משמיה וקיים לון. ותרין אחרן אתגליפו לעילא ותתא חד גו חד. גליף חד ואתחזר תלת וגליף חד אחרא ואתחזר תרין עד דסלקו עשרה. אתפליגו אינון עשרה ואתחזרו לתלתין ותרין ואינון תלתין ותרין שבילי דחכמתא. אלין אתפליגו בגלופייהון לעשרה ואתחזרו למ"ב. מכאן ולהלאה מאן דישגח ישגח בבעיתותא דלבא יסתים ולית דפתחין ליה. ועל האי כתיב (ישעיה מב) אני יי' הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים וכתיב לא תעשה לך פסל וכל תמונה.

א"ר אלעזר התהום היה נשקע בארבע אדנים והוטבעו למטה על אבן אחת שהוא העמוד ועל זה העולם עומד הה"ד (איוב לח) על מה אדניה הטבעו או מי ירה אבן פנתה. א"ר זירא זו היא אבן שממנה הושחת העולם ועליה העולם עומד וקדש קדשים והיא טיבורו של עולם וממנה יצאו אבנים המשוקעות בתהום ומהם יוצאים מים.

א"ר אחא בר יעקב בשלשה אותיות נשקע התהום ונחלק בשלשה חלקים והם עמודי הארץ ואחד לשלש מאות שנה מתרופפים ממקומם שנאמר (שם ט) המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון.

[ג ט"א] תאני ר' שמעון על שבעה עמודים הארץ עומדת שנאמר (משלי ט) חצבה עמודיה שבעה והם תלויים על המים וכנגדם אמר דהמע"ה שבעה קולות דכתיב קול יי' על המים. הכל תלוי על שבעה. עמודי שמים הם ז' והרקיעי' ז' והכוכבי' ז'. שבעה מעלות ז' גוים למעלה שבעה גוים למטה שבעה ימי בראשית שבעה ארצות שבעה ימים שבעה נהרות והשביעי שבת ליי' יום שכולו שבת.

תנן התם ר' יהודה בר אלעאי אומר שבעה גלוסמוי פריסן אתגליפו בתלתין וחמש אלפין פליגאן והוה פריס בהו חד שיעורא דעלמא עד דמתח ליה לארבע זיווין ואסמך על סמכיה הה"ד (ישעיה מד) אנכי יי' כו' נוטה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי.

א"ר שמעון מאי דכתיב (שם מח) קורא אני אליהם יעמדו יחדו. אלא א"ר שמעון כשעלה במחשבתו לברוא העולמות באותה שעה נבראו עליונים ותחתונים וכל מה שבהם שנאמר קורא אני אליהם יעמדו יחדו. אל תקרי אליהם אלא אלהים. מלמד בה"א בראם

והיינו דכתיב מי כמכה באלים יי' כמו אסקופא דמלייא מכל צרכי ביתא וכדין ידעין דתמן כלא מה דצריך לון.

א"ר יהודה בג' דברים ברא הקב"ה את עולמו בספר וספור וספור כנגדם בחכמה בתבונה ובדעת. בחכמה דכתיב (משלי ג) יי' בחכמה יסד ארץ, בתבונה דכתיב כונן שמים בתבונה, בדעת דכתיב בדעתו תהומות נבקעו.

רבי נחוניא אומר בחכמה בלבד נבראו כל העולמות כלם הה"ד בראשית ברא אלהים וראשית היא החכמה ואתיא כמאן דאמר בה"א בראם ושלשתם נכללים בו.

[ג ט"ד] פיסקא. א"ר יהודה אמר רב כתיב יי' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה ואומר (משלי

ג) בדעתו תהומו' נבקעו. בשלשה דברים הללו נברא העולם ועל שנים מהן הוא עומד על התבונה ועל הדעת. והא תנינן תלת.

א"ר יצחק החכמה נטלה הקב"ה למעלה והוא שמו להודיע לעבדיו הצדיקים, והשנים עמדו בעולם והם קיומו.

א"ר אבא כלהו תלתא אתרמיזו בחיזו זעירא ואיננון תלת תנועות פומא, עליון אמצעי והתחתון, בתנועי דפומא אתנהיג בהו.

א"ר אבא והם חכמה ותבונה ודעת.

מאי משמע דהאי תרין אתנהיג בהו עלמא והם תבונה ודעת.

דתנינן אלין מנהגי עלמא השמים שנבראו בתבונה והתהום בדעת. והחכמה הוא שמו של מקום והוא נקרא חכמה. ותנינן הוא והחכמה אחד הוא. דא"ר יהושע מאי דכתיב (ישעי' מב) אני יי' הוא שמי. מלמד שהוא ושמו אחד הוא.

א"ר אבהו הכל נתן אבל שמו הגדול לא נתן ולא אוזיף לאחרן דכתיב אני יי', לבדי. מלמד דשם זה לא נתן לשום נברא.

וא"ר אבהו בא וראה כמה חשש הקב"ה על כבוד שמו יתברך. תדע לך בזמן שביה"מ היה קיים

כל המקריב קרבן וזבחו לשם זה הנקרא אלהים חייב מיתה שנאמר זובח לאלהים יחרם בלתי ליי' לבדו, מלמד שצריך להזכיר שמו המיוחד בלבד. וע"כ צוה בקורבנות

כדי שלא יטעה אדם ואמר אדם כי יקריב מכם קרבן ליי', וכי תזבחו זבח תודה ליי', וכי תזבחו זבח שלמים ליי', וכי תקריב קרבן מנחה ליי'. הכל ליי' ולא נאמר לאלהים.

מ"ט.

א"ר אבהו שם זה הוא משותף שהמלאכים נקראו אלהים בני אדם נקראו אלהים גדולי הדור נקראו אלהים הדיינים נקראו אלהים ואין אנו יודעים למי מהם זובח. אלא צריך להזכיר השם המיוחד לבדו.

א"ר חייא ת"ח מאן דמקלל את השם דכתיב איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו, דהא אם קלל שם זה סתם אינו חייב מיתה ואין מנדין אותו דיכיל לטעון לחד מן דיינא או לגדול הדור קאמר. א"ר אבהו מיתה אין מחייבין אותו אבל נידוי מחייבין אותו משום לאו דאורייתא דכתיב אלהים לא תקלל סתם. אבל אם קלל שם המיוחד חייב מיתה דכתיב ונוקב שם יי' מות יומת, מלמד שאינו חייב מיתה עד שיזכיר שמו המיוחד.

ההוא גברא דאקדיש בריה ואמר האי ברא דאתייליד ליהוי מקודש לאלהים.

שמע ר' חייא ושמתייה.

א"ל ומה על דאקדישת ברי לקב"ה להוי ההוא גברא בשמתא.

א"ל לאו על כך עבדית אלא על דאקדישתיה לשם הנקרא אלהים והתורה אמרה זובח לאלהים

יחרם.

אמר והיאך הוה לי למימר.

אמר ליה האי ברא דאתייליד לי ליהוי מקודש ליי' ולא לשם אחר. ומנ"ל. מחנה דכתי' (ש"א א)

ונתתיו ליי' ולא אמרה לאלהים.

א"ר שלום והא אוקימנא דבשם אלהים נברא העולם. א"ה יכיל למטען כהאי גוונא דמלאכים

הוו או גדולי הדור או דיינין הוו.

א"ר אבהו הא עלמא אתברי עד דלא ייתון בני נשא ועד לא ייתון דייני דרא ורברבי דרא ולא

אית למשגא.

כמא דא"ר אלעזר חביבא יקירא דכתיב מי כמוך באלים יי' שיוכל לברוא את העולם, משמע

דאלים אינו יכול לברוא העולם עד שנטל הקב"ה אות אחת משמו והיא אות ה"א ובו נברא העולם

והאות הזה נתגדל באלהים ונכתב שמו אלהים ועל האי תנן בה"א בראם.

א"ר יוסי הא חזינן דלית כתרא ומלכותא [ד ט"א] אלא בשמיה קדישא דלא אוזפיה לאחרא

והוא יי' יו"ד ה"א וא"ו ה"א.

דא"ר יוסי בו נכללים עליונים ותחתונים שמים וארץ וכל צבאם כסא הכבוד וחיות הקדש וכלם לנגדו כאין וכלא חשיבין. והוא היה והוא הוה והוא יהיה בריך הוא בריך שמייה לעלם ולעלמי עלמין אמן.

א"ר יהודה יתברך ויתעלה שמו של מלך מה"מ הקב"ה שהוא ראשון והוא אחרון ומבלעדיו אין אלהים. וברא את העולם בסוד שלשה עניינים גדולים וטובים והם דעת חכמה ובינה שנאמר יי' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה ואומר בדעתו תהומות נבקעו.

ולמה ברא הקב"ה הארץ שהוא עולם השפל בסוד החכמה והשמים שהוא עולם גדול ממנו בתבונה שהוא דבר קטן מן החכמה. וכבר שנינו אימתי נקרא אדם חכם בחכמה. כששואלים אותו בכל דבר ועונה ומשיב כענין וידו הוא בכל ואזי נקרא חכם בחכמה שהוא גדול על התבונה ועל הדעת. ע"כ היה לו יתברך לעשות השמים בחכמה והארץ שהיא שפלה מהם בתבונה.

תדע כי החכמה גדולה מכולם ועל כן נקרא אדם חכם מפני שהוא חכם בכל החכמות. והתבונה קטנה מן החכמה וע"כ נקרא אדם מבין כלומר מבין דבר מתוך דבר ומלבו מבין דבר מתוך דבר, כלומר בראותו יסוד בונה בנין עליו. וכן הוא המבין בראותו דבר אחד או קצתו משלים הענין עליו.

והקב"ה יתברך שמו ברא השמים בסוד התבונה שהיא ענין הבינה מתוך היסוד. ובראשית כל הנבראים ברא צורת המלאכים הקדושים שהם תחלת כל הנבראים הנאצלים מזיו אור הדרו. ועשרה שמות נקראו בסודם ובתוך שמותם נקראו אלהים. וע"כ בא להורות בראשית ברא אלהים, כלומר ברא יתברך שמו צורת המלאכים הנקראים אלהים והם היסוד מכל הנבראים האחרים. ומתוך זה היסוד נבראו השמים לאחר כן בסוד התבונה. כאשר תבונה הוא דבר מתוך דבר נבראו השמים דבר מתוך דבר שהם מסוד אור צורת המלאכים. כלומר הם בנין מתוך היסוד, וע"כ כונן שמים בתבונה.

אבל הארץ נהיה מתוך יסוד אחר אלא שהיא תלויה על המים והקב"ה יסד לה יסוד עשוי בחכמה ועל כן נאמר יי' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה דבר מתוך דבר. והשמים נבראו מאותו האור הנשפע באלהים ועשה אותם דבר מתוך דבר. ובג' דברים הללו נעשה המשכן שנאמר ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת. ושלשתם הם במתנת עליון לכל אשר יחפוץ יתנם שנאמר (משלי ב) כי יי' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה.

[ד ט"ז] בראשית ברא אלהים.

רבי אבא פתח ואמר ביום ההוא כרת יי' את אברם ברית לאמר. בחמשה ענינים נאמר הברית. א' הוא ברית מילה שנאמר והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם. הב' ברית הקשת שנאמר והיתה לאות ברית. הג' ברית המלח שנאמר ברית מלח עולם. הד' ברית היסורין שנאמר אלה דברי הברית. הה' ברית הכהונה שנאמר והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם.

וקודם שנתנו הה' בריתות לא היתה הברית אלא באש שנאמר והנה תנור עשן ולפיד אש וגו' וכתוב ביום ההוא כרת יי' את אברם ברית לאמר. והאש היתה ברית בתחלה וזהו בראשית, הוצא משם אש ונשאר ברית כלו' ברי"ת א"ש.

ר' יוחנן אמר ברית כרותה כרת הקב"ה עם העולם ועל מנת שיעמוד אברהם ויתקיים העולם בזכותו שנאמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, באברהם. ואותה שעה שכרת עמו הברית באש עמד העולם בקיומו וזהו בראשית, ברית אש ברא אלהים את השמים ואת הארץ כדי שיעמוד באותו ברית האש.

והחכמה אומרת למה הביא הקב"ה מבול מים לעולם ולא דבר אחר בתחלת דינו. אלא ראה הקב"ה שהעולם נברא בברית אש וראה שאם ידין העולם בדין אחר שיוכלו הרשעים לעמוד בעולם מפני אותו ברית אש כאשר נברא העולם. אלא מה עשה. דן את העולם בדבר הראוי לכבות את האש כדי להעביר את הרשעים מן העולם שנמשלו לאש שנא' (יחזקאל טו) מן האש יצאו והאש תאכלם, ר"ל מהאש יצאו בתחלת העולם כשנברא.

בתחלה אמר אמחה את האדם אשר בראתי במים שנאמר והרשעים כים נגרש, לאחר כן נאמר מהאש יצאו והאש תאכלם. אמר הקב"ה ע"כ היו נמוקים במים מכאן ואילך מהאש יצאו והאש תאכלם. וכשחטאו אחר כן דן אותם באש שנא' ויי' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש. ואימתי נתבסם העולם. כשעמדו על הר סיני ונתמלא כלו אש שנא' וההר בוער באש עד לב השמים. ר' יצחק אמר והתורה נהיתה ברית בין השם והעולם שנמשלה באש שנ' (ירמיה כג) הלא כה דברי כאש וזהו ברית אש בראשית.

ר' יוחנן פתח בחכמה יבנה בית. שלשה דברים צריך אדם לעשות בדרכי העולם ואלו הן לבנות בית מושבו וליטע כרם להתפרנס בו ואח"כ לקחת לו אשה ולהוליד בנים לפרנסם בהם. ולא כדרך השוטים הלוקחים אשה בתחלה ואחר כך נוטעים כרם ואח"כ בונים בית.

כי הא דא"ר סימון כל הלוקח לו אשה ואין לו בתחלה במה שיוכל לפרנסה הרי זה חפשי מן המצות כמתים הנקראים חפשים שנא' (תהלים פח) במתים חפשי. ולמה נקרא חפשי. לפי שהוא חפשי מן המצות מפני שלא יוכל להשתדל בעבודת בוראו אלא בעבודת אשתו.

ר' יהודה אומר כאלו לוקח ע"ז לעצמו.

דא"ר יהודה בתחלה היו החכמים והחסידיים לוקחין אשה ולא היה להם די פרנסתם וממיתים

עצמם ברעב ובצמא ומניחים כל חיי העה"ז ועוסקים בתורה ובמצות ולעבוד בוראם. אבל בזמן הזה שהעולם טרוד אחר הפרנסה [נ"א הפרוטה] צריך לכוון בית בתחלה ולזמן מזונותיו ואח"כ לקחת אשה [ה ט"א] ויכול לעבוד בוראו ולעסוק בתורה. כי הא דאמרו רז"ל אם אין קמח אין תורה.

וא"ר יהודה מאחר שהאדם נושא אשה אז נקרא עבד יי' מפני שלבו פנוי מלהסתכל בעבירה

ובנשים ומלתור אחר לבבו ועיניו כד"א ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וגו'. לפיכך צריך

להשתדל לכוון בית בראש ולעשות ישוב בבית.

וממי אתה למד. מהקב"ה. שקודם בנה בית וכווננו וזימן כל הפרנסה והמזונות קודם שיבא אדם

לעולם. היאך. ברא את העולם בראש שהוא הבית וזמן כל הפרנסה. היאך. ברא את הבהמות ואת החיות ואת העופות והדגים הצמחים והאילנות שהם זימן כל הפרנסה. לאחר שהכין הבית והפרנסה הביא את האדם וברא אותו ואת אשתו והולידו בנים ועשו ישוב בבית. ועל כן נאמר בראשית, בית ראש. כאשר תבין באותיות תמצא ב"ת ראש. וכן התחילה התורה בראשית כלומר בית ראשית והכל ענין אחד.

ועכ"ז צריך האדם להשתדל בדרך ארץ ולעשות עתים לתורה ולהיות עמלו בשני הדרכים האלו

מפני שיגיעת שניהם משכחת עון. ושנא יאמר אדם הריני בן אבות ממשפחה גדולה איני ראוי לעשות מלאכה ולא להתבזות. אמור לו שוטה כבר קדמך יוצרך שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ והוא עשה מלאכה קודם שתבא אתה לעולם. ומנ"ל. שנאמר מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות. קרא אותה מלאכה וכן וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה.

והא דאמר ר' יוחנן בא וראה למה ברא הקב"ה את האדם אחרון לכל הנבראים. אלא ללמדך

שעשה בכל יום ויום מלאכתו וברא העולם וכל צבאם וביום הששי שהוא אחרון למלאכתו ברא בו את האדם. א"ל לאדם עד כאן הייתי אני משתדל במלאכה. מכאן ואילך אתה תשתדל בה, וזהו בראשית ברא אלהים קודם שיבא אדם לעולם.

וא"ר יוחנן למה נברא אדם בצלם אלהים שנאמר ויברא אלהים את האדם בצלמו. משל למלך

שהיה מושל על המדינה והיה בונה בירניות ותיקונין לעיר וכל בני העיר משתעבדין תחתיו. יום א' קרא

לכל בני העיר ומינה עליהם שר אחד שלו. אמר עד כאן הייתי טורח בכל צרכי העיר ולעשות מגדלים ובירניות, מכאן ואילך הרי זה כמוני. כענין זה ראה צויתי כל העיר וכל אשר בה. כאשר הייתי מושל עליה ובונה אותה ככל חפצי כך אתה תבנה ועושה מלאכת העולם. מכאן ואילך יהיה הכל מסור בידך וכולם יהיו משועבדים תחתיו ויראים ממך כאשר היו יראים ממני שנא' ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ. ועל כן בצלם אלהים עשה אותו. ויברא אלהים את האדם בצלמו לעשות כל צרכי העולם ותיקונו כאשר הוא עשה בתחלה.

בראשית.

כתיב (משלי ח) יי' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. הפסוק הזה חוזר על כל התורה שהיא היתה ראשית דרכי אל שהתורה נבראת אלפים שנה קודם שנברא העולם.
דא"ר אלעזר שבעה דברים נבראו עד שלא נברא העולם ואלו הם התורה וג"ע וגיהנם וכסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח והתשובה.
ובתורה ברא את העולם שהתורה נקראת ראשית שנאמר יי' קנני ראשית דרכו ובראשית זו שהיא התורה ברא את העולם וזהו בראשית ברא [ה ט"ד] אלהים את השמים ואת הארץ.

א"ר יהודה בא וראה כמה הפרש יש בין התורה והעולם שהעולם נברא בששת ימים והתורה בארבעים יום וארבעים לילה.

רבי יוחנן הוה אזיל מקסרי ללוד והיה מטייל עמיה ר' חייא בר אבא. כד מטו חד בי חקל א"ר יוחנן האי הוה דידי וזבינתיה כדי למזכי באוריית'.

בכה ר' חייא בר אבא.

א"ל ולמה את בכי.

א"ל דלא שבקת לסיבותיך כלום.

א"ל חייא ברי קלה היא בעיניך מה דעבדית דשבקית דבר שנברא בששת ימים בעבור דבר שנברא בארבעים יום שנאמר ויהי שם עם יי' ארבעים יום וארבעים לילה. וקניתי דברים גדולים וטובים שאינם בעולם והם עצה ותושיה וחכמה וגבורה שנאמר (שם) לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה.
ר' יוחנן כד הוה לעי באורייתא הוה זהירין אנפוי כזוהרא דשמשא. יומא חד פגע ביה ר' יוסי.
אמר ליה חמי אנפך זהירין כזוהרא דשמשא.

א"ל לאו הוא אלא שמענתא דנהרא לי.

קרא עליה (שופטים ה) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

ר' יצחק אמר התורה נקראת תושיה בתחלה ואח"כ גבורה. תדע לך כי בתחלה נקראת תושיה שמתשת כחו של אדם מפני שיש לו להלחם עם יצה"ר ולכתת כל גופו בבית המדרש עד שירגיל אותו בתורה. כיון שהוא רגיל לעסוק בתורה אז יש לו שמחה וגבורה שנאמר אני בינה לי גבורה ר"ל כשאדם רגיל בתורה ובחכמה אז יש לו תפארת. ואיזו היא גבורה. להלחם מלחמות יי' שנאמר על כן יאמר בספר מלחמות יי', שם תהא המלחמה והגבורה.

ובתורה ברא הקב"ה את עולמו שנאמר (משלי ח) ואהיה אצלו אמן. אל תקרי אמן אלא אומן. וזהו בראשית ברא אלהים, עם ראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ וזו היא התורה. ר' יהודה אומר לא נברא העולם אלא בשביל היראה שנקראת ראשית שנאמר (שם א) יראת יי' ראשית דעת. ומנ"ל שהעולם נברא ע"פ המורא. שנאמר (קהלת ג) והאלהים עשה שייראו מלפניו. עשה את העולם כדי שייראו מלפניו וע"פ היראה שהיא ראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ.

בראשית.

רבי אלעזר פתח (תהלים קכ) שיר המעלות אל יי' בצרתה לי קראתי ויענני. שירים תאבים ברא הקב"ה בבריאת שמים וארץ כדי להללו ולשבחו שהוא יוצר הכל. השמים אומרים שירה לפניו שנאמר (שם יט) השמים מספרים כבוד אל והארץ אומרת שירה שנאמר שירו ליי' כל הארץ. ועוד שכל העולם תאבים ושמחים לפאר ליוצרם בחזותם נפלאותיו בשמים ובארץ וזהו בראשית, עיין באותיות ותרא' שי"ר תא"ב כלומר שיר תאב ברא אלהים את השמים ואת הארץ שכל אדם תאב לומר שי"ר על נפלאותיו בשמים ובארץ. ואיזה הם אותם המעלות שהיה דוד המלך ע"ה אומר. אלו הם אותם השירים של אותן המעלות שהם השמים שנאמר (עמוס ט) הבונה בשמים מעלותיו. ודוד תאב להם והיה אומרם וזהו שיר תאב.

ואמר ר"א כתיב (איוב לח) ברן יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים. מאן אינון בני האלהים. אלו הם המלאכים שהם אומרים שירה לפני יוצר בראשית בכל לילה כנגד שלש משמרות דהוי הלילה. ובכל משמרה ומשמרה כל כת וכת אומרת שירה ובמשמרה האחרונה שהיא בסופה והיא לעת הבקר כל הכוכבים והמזלות והמלאכים הנקראים בני האלהים הם אומרים [ו ט"א] שירה שנאמר ברן יחד כוכבי

בקר. וכל אחד ואחד כפי מעלתו להורות כי גבוה מעל גבוה שומר, כי מעלות יש להם אלה למעלה מאלה. על כן נאמר שיר המעלות, ממעלות המלאכים שהם אומרים שירה. וזהו בראשית, שי"ד תא"ב ברא אלהים את השמים ואת הארץ.

רבי חזקיה הוה אזיל באורחא והוה עמיה ר' יוסי בר חלפתא. קמו למיזל בתר פלגות ליליא. עד דהו אזלי א"ר יוסי לרבי חזקיה מאי עבידנא דהא תנינן לעולם יצא אדם בכי טוב ויכנס בכי טוב. א"ל רבי יוסי ברי תא שמע סדר נעימות גלגלי חיותא דאינון משבחן שירתא קדם אלהון. עד דארכין אודניה שמע קל תושבחה נעימותא ושמע דהו אמרי (תהלים ט) ויי' לעולם ישב וגו'.

א"ל רבי חזקיה ברי שמעת כלום. אמר ליה קל נעימותא ומן נעימותא ותושבחתא מהאי פסוקא דשמעית כען ידענא פירושו דכתיב ויי' לעולם ישב כונן למשפט כסאו. דבכל שעתא ושעתא דדייני דינא שכינתא דקב"ה דהוא כורסא יקריה מתתקן תמן משמע שנאמר כונן למשפט כסאו. א"ל ידעת איזו היא משמרה ממלאכי השרת אמרי דא. א"ל לאו.

א"ל משמרת אותם המלאכים הנקראים אלהים היא. דתניא עשרה משמרות של מלאכי השרת איכא ברקיעא ואינון מתחלקין בשלשה משמרות דהוי הלילה. ותדע לך היאך. כד ישראל מסיימים צלותהון בליליא נסבין שירתא בתריהון אינון דנקראים אישים ואמרי שירתא. ומאי שירתא אמרין. (שם ח) מה אנוש כי תזכרנו וגו' ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו וגו' יי' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ.

במשמרה שניה נסבין שירתא אינון דנקראים מלאכים וחשמלים ואראלים. ומאי אמרי. (שם כט) הבו ליי' בני אלים.

בפלגות ליליא ממש עד דתסתיים משמרה שניה, דהיא שעתא דקב"ה מסתכל בעדן ממש דגניז לצדיקים לעתיד לבוא, פתחי חיות הקדש ובתריהון שרפים ואופנים וכרובים ואמרי (שם לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, (שם סח) סולו לרוכב בערבות ביה שמו. בתחלת משמרה תליתאה נסבין שירתא אינון דנקראים אלהים ואמרי ויי' לעולם ישב וגו'.

כד אתי צפרא פתחי שמיא ואמרי השמים מספרים כבוד אל וגו'. כוכבי בקר אמרי מונה מספר לכוכבים וגו' גדול אדונינו ורב כח. אותם המלאכים הנקראים בני אלהים פתחי ואמרי הבו ליי' בני אלים הבו ליי' כבוד ועוז.

עד דהוו אזלי חמו דקדרא שחרא והדר נהירא. א"ר חזקי' לרבי יוסי תא ואחזי לך זכך היא גאולתן של ישראל. בעידנא דינהר להון שמשא דגאולתא יתי להון עקא בתר עקא וקדרותא בתר קדרותא. עד דאינון בה ינהר עליהון נהורא דקב"ה שנאמר (הושע ו) כשחר נכון מוצאו וכתוב (מלאכי ג) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה.

ובזמנא ההיא מלחמות יתעוררו בעולם גוי בגוי ועיר בעיר וצרות רבות יתחדשו על שונאיהם של ישראל עד שיקדרו פניהם כשולי קדרה. ואח"כ יתגלה עליהן גאולתן מתוך שאגת לחצם ודחקם. וזהו שאמר דוד למנצח על אילת השחר אלי אלי למה עזבתני. אילת השחר, אילת הבוקר הוה ליה למימר. אלא על אילת וחזק דשחרותא דישראל כד"א כגבר אין איל. בההיא שעת' יזעקון בני ישראל וימרון אלי אלי למה עזבתני מגו עקתהון. לבתר מה כתיב. (תהלים ל) פתחת שקי ותאזרני שמחה.

[ג ט"ז] רבי אומר השיתין מששת ימי בראשית נבראו. והקב"ה ברא שית וזהו בראשית, כלומר ברא שית. אילו של יצחק קושיא הוא דנברא מששת ימי בראשית. והקב"ה ברא שי"ת, תי"ש בהפוך אותיות.

בראשית.

יתברך שמו של ממ"ה הקב"ה שברא כל העולם והכינו בחכמה ובתבונה ובדעת. וכנגדן ברא ג' עולמות עולם העליון ועולם התיכון ועולם התחתון ונתן בעולם התחתון הקטן צורת שלשתן צורה צומחת וצורה מדברת וצורה השכלית.

ותדע לך כי העולם התחתון מתקיים באויר כאשר תראה כי הגוף מתקיים בנפש והנפש מתקיים באויר והאויר בבורא יתברך.

תדע לך שהבורא יתברך ברא האדם וברא אותו בצלם ובצורה והכינו מארבעה דברים מובדלים זה מזה מאש מרוח ממים מעפר שנא' והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים. אלו הם ד' דברים האמורים. כמד"א מקום יש בכרכי הים שקורין לאש תהו וזהו היסוד הראשון. ובהו וחשך הם

המים והעפר. ומנ"ל דחשך הוא העפר שני' ובחשך שמו יכוסה, ואמרו שזהו גוש העפר. והרוח הוא רוח ממש.

ואמנם כי האל יתברך ברא את האדם שהוא נקרא עולם התחתון כנגד עולם העליון הגדול ונתן בו קיום הנפש המניע לגוף כלו ועל כן הבדילו מכל הנבראים אשר למטה עמו. ובמה האדם מובדל מיתר הנבראים. מפני זאת הנפש. ואיזו נפש זו. נפש המדברת.

שאל ר' יהודה לר' דוסתאי הנפש אשר באדם הנקראת שכלית איזו נפש היא ואיזה מקומה. א"ל הלא ידעת כי האדם ברא אותו המקום וכאשר הוא גדל ורואה עניני העולם ומביט בהבליה הוא מעצמו רווח הנפש הזאת, כי הואיל והוא מביט ורואה נפלאות הבורא וחידוש העולם ומזריח המאורות ערב ובקר וכי כל העולם תלוי בכחו יתברך, הוא משתדל בעצמו לחקור ולהשיג השגה קדושה וברה ואז יש לו אותה נפש השכלית מפני שהוא משכיל לדעת ולחקור בחכמה.

רבי עזריה אומר הנפש מקומה בלב והיא מניעה לכל הגוף והיא מונחת באמצע הגוף ומאירה לכל הגוף כאשר נתן השמש בחצי השמים. והגוף מתקיים בנפש והנפש באויר והאויר בבורא ית' והבורא סובל כל העולמות בכחו שנא' (ישעיה מו) אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול.

רבי יהודה אומר למה הזכיר הקב"ה בריאת שמים והארץ תחלה והלא המלאכים נבראו תחלה וכסא הכבוד תחלה. אלא כדי שלא יהרהר אדם דברים הסתומים מן העין ואשר לא גלה בראש. רבי אומר כדי להראות לאדם שאינו בעל חכמה ואינו ראוי לגלות לו סתרי תורה. דא"ר יצחק אין מגלין סתרי תורה אלא לאדם חכם וקורא ושונה ותלמודו מתקיים בידו והוא ירא שמים ובקי בכל דבר. ואדם שאינו בענין זה וישאל על הסתרים והנעלמים של מעלה אמור לו, מה אתה שואל שא נא עניןך וראה כי בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. תדע לך שלא גילתה התורה יותר. וא"ת שאין סתרים בתורה תדע לך כי על כל דבר ודבר יש תלי תלים של סודות והלכות ופירושים שנאמר קווצותיו תלתלים, על כל קוץ וקוץ תלי תלים. כי הא דרבנן יוחנן בן זכאי דהוה אמר על האי פסוקא ושם אשתו מהיטבאל שלש מאות הלכות פסוקות ולא רצה לגלות אותם אלא לר' אלעזר בן ערך [ז ט"א] ולר' אליעזר בן הורקנוס תלמידיו דהוו עסקי במעשה מרכבה עמו.

א"ר בא וראה מה כתיב בשלמה (מ"א ה) וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף, עכ"ד ודבר היה אומר בו אלף וחמשה טעמים. ומה שלמה שהיה עבד של הקב"ה היה אומר על כל דבר

ודבר שלשת אלפים משל ואלף וחמשה טעמים הקב"ה שהוא מגלה עמיקתא ומסתרתא והוא הנותן
 החכמה והבינה שני' (משלי ב) כי יי' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה על אחת כמה וכמה.
 ר' לוי אמר כתיב מה גדלו מעשיך יי' מאד עמקו מחשבותיך. מה גדלו מעשיך יי', זה מעשה
 בראשית שהם מעשיו של הקב"ה. מאד עמקו מחשבותיך, אלו סתרי תורה.
 ר' אליעזר הגדול אומר כתיב (מ"א ה) ויי' נתן חכמה לשלמה כאשר דבר לו. מלמד שעמד על
 דקדוקי תורה אבל על עמקיה לא עמד וכשבקש לעמוד עליה אמר אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני.
 שאל ר' דוסתאי לר' אליעזר הגדול א"ל רבי העמידני על סוד זה הפסוק עולת תמיד העשויה בהר סיני
 לריח ניחוח אשה ליי'.
 א"ל בני חייך כמדומה לי שעדיין אינך ראוי לעמוד עליו ולא שאלני אדם על זה זולתי עקיבא
 תלמידי ועדיין שורש האפרסמון בידי.
 שמע רבי עקיבא אמר כיון שהנצו הפרחים אכלתי השרשים.
 א"ל עקיבא עקיבא מוכן תהא לריח ניחוח ליי' ועדיין בליעת המתוק נשאר.
 יומא חד הוּו אזלי באורחא. א"ל אי כדין אכלת שרשים דאמרת.
 א"ל רבי משאמרת לי הסוד עמדתי על תכונתו. סח ליה היאך.
 א"ל עמדת ואכלת ועדיין הבליעה מהמתוק נשאר.
 באותה שעה גלה לו ארבעים סודות בתורה.
 עד דהוּו אזלי חמו חד מעיינא דמיא יתבו תמן.
 א"ל ר' אליעזר עקיבא תא ואחזי לך נביעא דמיא דקא פתחי מיא וצלילין ונזלין כהא דכתיב
 (שיר ד) באר מים חיים ונוזלים מן לבנון.
 על דא פסוקא גילה לו שיחת מלאכי השרת שיחת כוכבים ומזלות וידיעת חלוני חמה בעתותיו
 וזמניו שיחת דקלים ועופות שיחת הרוחות ידיעת התקופות והעיבורים.
 באותה שעה בכה ר' עקיבא. א"ל על מה קא בכית.
 אמר לו אוי לדור שישארו יתומים ממך.
 אמר לו לא תימא הכי אלא ווי לדור שיהיו יתומים בלי אב בלי חכם מורה ולא תלמיד הוגה.
 וימים יבואו שכל הדור יהיו חצופים ועזי פנים ותשתכח תורה ואין דורש ואין מבקש, והמתעורר לבו
 בתורה יהיה נבזה וחדל אישים ווי לדרא ההוא כד ייתי ההוא דרא.

א"ל לית ההוא דרא מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות כד אינון רכיכין בלבד וכד אינון קשישין אורייתא משתכחת מנהון.

כי הא דא"ר יהודה מאי דכתיב (ש"א א) אל הנער הזה התפללתי. הוה לה למימר אל הבן הזה התפללתי. אלא אמרה חנה יהי רצון שבשעה שיגדל שישתדל בעבודת המקום כמו עכשיו שהוא נער. וכל אדם שיזכה להיות בזקנותו כמו בנערותו יזכה למעלת שמואל הנביא דכתיב (שם ב) ומעיל קטן תעשה לו אמו והעלתה לו מימים ימימה. וכי תעלה על דעתך כך. אלא צדקתו וזכותו היה גדל תמיד עמו כתפלת אמו. ולדעתי דר' יהודה מעיל ממש הוא. ואמר רבי מאי דכתיב מפני שיבה תקום והדרת פני זקן. אמר רבי בו הוא מוסר ליניקא. כלומר מפני שיבה תקום, קודם שתעלה לשיבה [ז ט"ד] ולזקנה תקום להיות טוב וכאשר תשתדל להיות טוב בבחרותיך לאחר כן והדרת פני זקן. וסיפא דהאי פסוקא מוכיח עליו שעל זה נאמר משמע דכתיב ויראת מאלהיך.

רבי יצחק אמר תחלת כל העולם ובניינו לא נברא אלא על היראה להיות אדם בעל יראה לשמים ובעל יראה לבריות מדכתיב בראשית ברא אלהים את השמים, להיות ירא שמים, ואת הארץ, להיות ירא לבריות. כמו כן מלמד שכל העולם לא נברא אלא על היראה שנקראת ראשית שנא' ראשית חכמה יראת יי' וזהו דכתיב בראשית.

ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור.

רבי חייא פתח אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. הקב"ה ראה וצפה שהעולם אינו יכול לעמוד בלתי היסוד. ואיזהו היסוד שהעולם עומד עליו. הוא הצדיק שני' וצדיק יסוד עולם וזהו יסוד הראשון שברא הקב"ה בעולמו כי הוא נקרא אור שנאמר אור זרוע לצדיק ועוד ממה דכתיב וירא אלהים את האור כי טוב. נאמר כאן כי טוב ונאמר להלן אמרו צדיק כי טוב. רבי אומר זה האור אור המלאכים הוא שנבראו תחלה קודם כל העולם. ואי תימא והרי אנו רואים שהשמים והארץ נבראו תחלה לא קשיא דהא שנאמ' למעלה עד כאן ספור הוא דאמר. אלא זה ויהי הראשון ומכאן התחילו כל הנבראים.

ר' יהודה אומר זהו אור הכסא ממש ומזה האור נבראו כל שאר הנבראים וממנו נבראו השמים והכסא נברא בתחלה שנ' (ירמ' יז) כסא כבוד מרום מראשון.

רבי אליעזר הגדול אומר אור המלאכים נברא בתחלה דכתיב וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל אלהים בין האור ובין החושך. כלומר הבדלה נתן הקב"ה בין זה האור ובין החושך שהוא העולם הזה, והשמים הם המבדילים בין העולם הזה ובין אור המלאכים והם המבדילים בינתיים בין האור ובין החושך.

רבן יוחנן בן זכאי אומר נתן הקב"ה ממשלה למלאכים על השמים והשמים על הארץ וכלם נתלים בכסאו (נ"א בכחו) יתברך שמו להורות כי גבוה מעל גבוה שומר.

יהי אור.

רבי אלכסנדראי אומר הרואה הכוכבים במסלותם חייב לברך. מאי מברך. ברוך המסדר את הכוכבים ברקיע. ראה כוכב אחד אינו מברך שנים מברך. ואימתי. כד הוי ליליא מברכין ברוך המעריב ערבים.

רבי אומר אליו כופרנייא דקיקיא דאורחיהון מסתלקין עד ההוא יממא מדחילת חיוותא מברכין שומר את עמו ישראל לעד ולפיכך תקנו על דרך זה כל תפלת הערבית.

ר' אלעזר בר' שמעון אזל למחמי לר' יוסי בר' שמעון בן לקונייא חמוי. סמוך לקרייתא רמש ליליא. אמר לר' יוסי דהוה אזיל עמיה חמית אליו כוכביא דנהירין.

אמר חמי אנא, דא כוכבא דשרביטא. עידנא סגיאיה היא דאנא משגחנא ביה ומן יומאי לא אמרו לי על דא כלום.

א"ל תרי ענייני שמענא. חדא היא דכל מאי דעביד קב"ה בין שמיא ומזליא וככביא אית בהו ידיעה וסוכלתנו וכלהון עבדי שליחותא דקב"ה. והאי כוכבא דאת אמרת לא תימא ולא תיסק על דעתך דחד הוא אלא סגיאין אינון דחד תחמי בהאי גיטא וחד בהאי גיטא וזמנין [ח ט"א] דכלהון בחד שעתא. ואנא שמענא מאבוי דשבע אינון וזמנא דמטא עידנא דכל חד מנהון למימר שירתא מסגיאיות חדוותא דאית בהון שלחין זיוותהון ואזלין למימר שירתא. וענינא אחרינא דאלין שבע כוכביא לא אזלין ולא נטלין מאתריהון בר בעידנא דקרי לחד מנהון רבון עלמא למנהר באתר דהוא צבי דכתיב לכלם בשם יקרא, וכד נטלין שלחין זיוותהון עמהון למיזל.

כד מטו לבי חמוי לא הוה תמן. כד אתא אמר את הכא ואנא אתי למחמי חד כוכבא דהוה אזיל למשלם רעותיה דמאריה.

א"ל מאי הוא.

א"ל כוכבא דשביט וחד מנהון חמית דהוה אזיל לפיקודא דמאריה.

יתבו תמן תלתין יומין. לבתר כן אשכימו למיזל כד הוה אתי נהורא ואזיל עמיה חמוי כפלגות מיל. ברכיה חמוי אמר דא היא שעתא דתתקיים ברכתא דצדיקיא. מנ"ל דכתיב וירא אלהים את האור כי טוב. כתיב הכא כי טוב וכתוב התם כי טוב בעיני יי' לברך את ישראל.

א"ל אפי' ברכתא דכל אדם מתקיימא בהאי שעתא דשמיא וכוכביא ומלאכיא אמרי שירתא. ועוד שמענא מאבוי דברכתא יתירא הוספת ליה ודא היא חדוותא משום דהאי שעתא אמרי שמיא והוא כחתן יוצא מחופתו. מה החתן כשיוצא ישיש כך היוצא לדרך בהאי שעתא ישיש.

ויאמר אלהים יהי אור.

תמן תנינן א"ר יוסי מאי דכתיב (ישעי' כא) משא דומה אלי קורא משעיר שומר מה מלילה שומר מה מליל. אזל הא מלתא כי הא דא"ר יוחנן כל הגליות שגלו ישראל מארצם כלם היה גלוי לכל וגלות הרביעי לא נגלה לעולם. ואיזהו גלות הרביעי. זהו משעיר שהוא עשו דכתיב וישב עשו בהר שעיר. אמר רבי למה נקרא שמו שעיר. על שם תוקף וחוזק העול הכבד שנותנין על ישראל. שעיר הוא תק"ף בגימ'. וזהו הגלות שישראל יושבים בה היא משא דומה כלומר בחשאי דבר שלא נגלה מהלב לפה שנאמר כי יום נקם בלבי.

רבי יצחק פתח ויקבור אותו בגיא בארץ מואב מול בית פעור וכתוב ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה. אמר הקב"ה שוטים הם המחשבים קצי משיח דבר שלא גליתי לעולם שנאמר כי יום נקם בלבי לבא לפומא לא גלי ואינן משתדלי למחשב קצי.

בואו וראו. תלתא סימני כתבית ואחזית לדרי עלמא בקבורתיה דמשה עבדי ואלין אינן בגיא בארץ מואב מול בית פעור ולא ידעי קבורתיה דכתיב ולא ידע איש את קבורתו. דבר שלא גליתי ולא הראיתי היאך יאמרו שקרותא ושטותא קדמי.

הה"ד משא דומה אלי קורא משעיר. אלו ישראל שקוראין להקב"ה מעול כבד של בני שעיר. ומאי אמרי. שומר מה מליל, ר"ל רבש"ע אתה הוא שומר ישראל יי'. אנו בזה הגלות שדומה ללילה. אמור לנו מה מלילה מה תהא מזו הלילה ואימתי תוציאנו ממנו.

בא וראה מאי דכתיב בתריה. אמר שומר אתא בוקר וגם לילה. אמר הקב"ה שהוא שומר ישראל,
אתא בקר, הבאתי והוצאתי אתכם מן הגלות ולא זכיתם להיות בבקר. וגם לילה, הבאתי לכם הלילה
והאפלתי אתכם בבור הגלות הזה שהוא הלילה. אם תבעיון בעיו, אם אתם מבקשים לדעת קץ
גאולתכם אימתי תהיה ואימתי תבואו לארצכם, שובו אתיו, שובו בתשובה ומיד אתיו. כי הא דא"ר
יהודה אין קץ הגלות נתלה אלא בתשובה שנא' היום אם בקולו תשמעו.
[ח ט"ד] וכיון שנברא העולם נרמז הרמז הגדול הזה ברזי הסתרים שנאמר ויאמר אלהים יהי
אור ויהי אור, כלומר יהי רז, ורז ואור דבר אחד הוא. וירא אלהים לזה הרז כי טוב להיות ברז ובסוד
כדי שלא יגלה לשום אדם שאלמלא יגלה כמה פריצי' מבני עמנו ילכו לאבדון.
ועל שנהיה ברז ובסוד הבדיל אלהים בין האור ובין החשך בין אומתו שהוא האור ובין האומות
שהם החשך שנא' (ש"א ב) ורשעים בחשך ידמו ועוד כתיב בחשכה יתהלכו.

ויקרא אלהים לאור יום.

א"ר זה יום קץ הגאולה שנא' הנה יום בא ליי', זה יום הקץ.

ר' יוסי בן חלפתא הוה יתיב קמיה דר' יצחק. א"ל מידי שמיע ליה למר על מה אתארך יומא

דמשיחא מן גלותא דא.

א"ל לא אתארך אלא על ביטול אורייתא דהכי שמענא מרב המנונא סבא, תלתא גליות גלו

ישראל וחזרו בזכותהון דתלתא אבות וגלותא רביעאה בזכותא דמשה יתחזרון. תא ואחזי לך לא

איתגלו ישראל אלא על ביטול תורה שנא' (ירמי' ט) ויאמר יי' על עזבם את תורת. אמר הקב"ה בגליות

הראשונות חזרו בזכות אברהם יצחק ויעקב. עכשיו הם חטאו בתורה שנתתי למשה ונקראת על שמו

שנאמר (מלאכי ג) זכרו תורת משה עבדי. כד יתובין ויתעסקון בתורתו בזכות משה אני גואלם.

על כן נאמר בתורה תורה צוה לנו משה כדי לשמרה ולעסוק בה. ואם לאו מורשה קהלת יעקב.

מורשה דא מסכנותא הוא כמד"א (ש"א ב) יי' מוריש ומעשיר. מלמד דלא אתיא מסכנותא לבני יעקב

אלא על דלא אתעסקו בפיקודין דאוריית'.

רבי חזקיה אמר אנא הוית באתריהון דערביא וחמית גוברין דהוו מתטמרין בני טינרא במערתא בני

טוריא ואתו מערב שבת לערב שבת לבתיהון.

אמרית להון מה דין דאתון עבדין.

אמרו לי פרישי עלמא אנן ומתעסקי באורייתא כל יומא ויומא וזמנין לית אנן אכלין בר מעשבי
ברא.

אמרית להון ושאר זמנין במה אתון מתפרנסיין.

אמרו לי אנן אשכחן במדברא אעייא דמצמיחיים באלוד ואנן אכלין יתהון. וכד נהירא לן שמעתא
מסגיאות חדוותא משתמטי מינן ומבשלין להון ואכלינן ויומא ההוא חשיב לן דהוא כי טוב. ובזמנא דלא
צמחי אינון אעייא אנן אכלין עשבין דמשכחנא ומבשלי להון ואכלינן.

אמרית להון תהי חלקי עמכון לעלמא דאתי אשריכם בעולם הזה וטוב לכם לעולם הבא. כען
ידענא דלא תהוון בכיסופא כד ייתי משה למתבע עולבנא דאורייתא.

אמרית להון בני חייכון יומא דא מה חידוש אתחדש לכון.

אמרו לי האי פסוקא ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור. ותאני רבי כרוספדאי גדול התוספת אור
היה זה שלא היה כמוהו ואין אור כמוהו זה הוא אור השכל הגדול שנהיה מאור זיו הודו וזהו העומד
מאחורי הפרגוד.

דתנינן מאי דכתיב עוטה אור כשלמה. מלמד שעשה הקב"ה שאר המלאכים כמו אותו האור
הראשון מאותו האור ממש. ס"ד כמוהו אלא מה הוא דבר מובדל ומושכל כך שאר המלאכים דברים
מובדלים ומושכלים אבל אין השגתם כהשגתו.

דתאני ר' כרוספדאי השגת המלאכים היא השגה גדולה מה שאין כן למטה מהם. השגה שניה
היא השגת השמים שמשגיגים השגה מה אין משיגיגים מה שלמטה מהם. השגה שלישית היא השגת
המדרגה התחתונה אשר עפר יסודה והיא השגת בני אדם מה [ט ט"א] שאין משיגיגין שאר כל הנבראים.
וכנגד שלש מעלות הללו יש באדם שלש צורות נפשיות. צורה הראשונה היא הנפש השכלית.
השניה היא הנפש המדברת. השלישית היא הנפש הבהמית המתאווה תאות והיא הנפש אשר תמעול
מעל.

ואיתימא הכי, הנפש הראשונה היא נפש הבהמית כנגד המדרגה התחתונה שאמרנו. נפש
המדברת כנגד השמים שהיא מעלה יתירה על הראשונה. נפש השכלית כנגד מדרגת המלאכים שהיא
המעלה העליונה על כל אלה.

ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים.

ר' אלעזר פתח (תהלים סג) אלהים אלי אתה אשחרך. ת"ח שאין מקום בעולם פנוי בלא מים מפני שהארץ תלויה על המים שנאמר (שם כד) כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה. וכי תעלה על דעתך שהמים שהם מתחת לארץ והארץ שהיא כבדה מכל היסודות העומדות על המים שהמים עלו למעלה לשמים.

א"ל רב חסדא והא כתיב המים אשר מעל לרקיע.

א"ל לאו האי אלא כתרגומו במציעות מיא שהרקיע מבדיל ביניהם כי המים אחדים היו אבל מפני שנכנס הרקיע באמצע נחשבו כשנים והרקיע כדור ובא במימי אוקיינוס כמבדיל בין המים, נמצאו מים ממעל ומים מתחת.

א"ר יהודה רקיעים הם הסובבים לפעמים ממזרח למערב ולפעמים ממערב למזרח ובאים באמצע הים ומבדילים בינתים וזהו ויבדל בין המים.

ומפני מה מי הים מלוחים. מפני חמימות הרקיע ורתיחתו. בא וראה קדירה העומדת על האור וכל מה שנתבערה על האור יותר התבשיל נמלח מרוב חמימות האש.

וא"ר יהודה אלמלא הרקיע היה קיים בין המים כל המים היו נקפאים כמלח אלא הולך וסובב ואינו מתקיים בין המים.

אר"י בא וראה למה לא נאמר כי טוב בשני. מפני שענין זה חוזר על יחודו להורות כי אין שני לנגדו ואין טוב בשני ע"כ נאמר ביום הראשון יום אחד.

דתני ר"י למה לא נאמר ראשון במקום אחד. להורות דאלו נאמר ראשון עכ"פ היה ראוי להיות שני כי ראשון מחרת לשני אבל אחד אינו מחרת לשני.

רבי יהודה אומר והרי נאמר (ישעי' מא) אני יי' ראשון.

א"ל מלתא מסייע לקמייתא מדכתיב ואת אחרונים אני הוא. אע"פ שיש אחרים לראשון אני

הוא. וכי אחרים יש לראשון. אין. שמו המיוחד שהוא ראש ומיוחד. אחרים הם אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד

אלהי"ם שד"י א"ל צבאו"ת והם מתכנים ביחודו והוא הוא יתברך ממש דכתיב ואת אחרונים אני הוא.

ר' יוסי בר חלפתא ור' יהודה בן פזי ור' יצחק הוו אכלי בסעודתא בהילולא דרבי אלעזר ברבי

שמעון. ר' חייא רבה הוה ינוקא והוה יתיב תמן. א"ר יוסי לר' שמעון למה לא נאמר כי טוב בשני. א"ל

מפני שלא נגמרה מלאכת המים בשני וכשנגמרה בשלישי אמר כי טוב תרי זמני.

אמרו נשאל להאי ינוקא דמשחרב ביהמ"ק נמצאת הנבואה בפי התינוקות אולי נמצא דבר בפיו.

א"ל חייא ברי אימא לן למה לא נאמר כי טוב בשני.

אמר להם מפני שאין טוב אלא באחד.

אתא רבי שמעון ונשקיה קרי עליה (ירמיה א) הנה שמתני דברי בפיך.

אמרו שעתא קיימא ליה נשאל ביה.

אמרו ליה מאי (שופטים ה) ואוהביו כצאת השמש [ט ט"ד] בגבורתו. מה שבח זה לצדיקים.

א"ל מה השמש כשיוצא בגבורתו אית דבדחי ביה ואית דלא בדחי ביה כך הצדיקים צדיקים

כמותם ישישו והרשעים לא ישישו. אית למאן דעביד רפואה ואית למאן דלא עביד כך הצדיקים יהיו

רפואה לטובים ומכה לרשעים.

אמרו ליה חייא ברי למה לא נזכר שם המיוחד במעשה בראשית.

אמר להו אין נאה למלך הכבוד להזכיר שמו על המתים ועל דבר הנאבד כדי שלא יאמרו כשם

שכל הבריות שבראם הם כלים ונאבדים כך שמו. ולא הזכיר שמו המיוחד עד שנבראו כל הבריות שהם

כלים ונאבדים ולאחר כן הזכיר שמו על דבר שהוא קיים לעולם ולעולמי עולמים שנאמר ביום עשות יי'

אלהים ארץ ושמים. ומשאר כל הבריות שברא לא הזכיר בכאן אלא דבר הקיים ולא נאמר ביום עשות

יי' אלהים ארץ ושמים ואדם וחיות ובהמות ועופות שהם דברים כלים אלא דבר העומד לעולם והם ארץ

ושמים.

אמרו ליה מהו דכתיב ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים וגו'. מה צורך היה לו להקב"ה

לעשות רקיע להבדיל בין המים. אמר להו כבר כתיב (משלי טז) כל פעל יי' למענהו. לא ברא הקב"ה

דבר שלא לצורך וברא הרקיע וכשהוא חוזר אינו חוזר אלא לעתים ידועים וסילון אחד של מים יוצא

מתהומות וסילון של מים יוצא מגיהנם ויורד בצינור לסילון התהום הה"ד (תהלים מב) תהום אל תהום

קורא לקול צנורו. והרקיע נכנס באמצע משניהם ואלמלא שנכנס בנתים הורגים לשותיהם הה"ד ויבדל

בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע.

תא חזי א"ר יוסי האי ינוקא ברוח הקדש אמרו דהכי הוא ממש דכתיב יהי רקיע בתוך המים

בתוך ממש באמצעי' מייא ובהכנס הרקיע באמצע מחזיר המים הרעים היוצאים מגיהנם למקומו ולא

נפיק לעלמא מאינון מיא אלא כמלא לוגא בימי אלישע ונאמר בהם (מ"ב ב) והמים רעים והארץ

משכלת כלומר בשביל שהמים רעים הארץ משכלת מבני אדם שכלים בשבילם.

א"ר יהודה כולי האי קרא מסהיד עליה.

דא"ר יהודה כל מה שעשה הקב"ה לא עשה דבר לבטלה ומפני שהיה גלוי לפניו שאותם המים

היוצאים מגיהנם ויתערבו במים האחרים ויניקו בריותיו עשה את הרקיע להכנס באמצע שניהם להבדיל בינתים הה"ד ויהי מבדיל בין מים למים בין מים הרעים למים הטובים. ובאותה שעה ממש שהמים יוצאים להתערב במים הטובים אז הרקיע חוזר ונכנס בינתים ומחזירם לאחור.

תא שמע א"ר אלעזר הני מייא דאינון לחיי עלמא ולתקוניהון דברייתא היאך יתקרון.

א"ר ברכיה המים אשר מעל השמים דאינון מייא טבין.

ר' חייא בר אבא הוה אזיל באורחא ולאה מתקיפותא דשמשא והוה צחי למשתי מיאא. פגע בהאי מדברא ואשכח חד אילנא יתיב תחותיה. עד דזקיף עינוהי חמא חד מעיינא דמיא חדי למשתי מנהון. שתי מן מיא והווי מרירן. אמר לשמשיה היינו טעמא דר' אלעזר דא"ר אלעזר לית לך בעלמא דלית תמן תמציתא מההוא סילונא דגיהנם בר מארעא דישראל ואלמלא דשתן כל עלמא מההוא תמציתא דארעא דישראל לא יכיל למשתי מנייהו.

א"ר הונא האי רקיע דכתיב ויעש אלהים את הרקיע הוא הרקיע הידוע למעלה שעל ראשי החיות דכתיב (יחזקאל א) ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא.

א"ר יצחק האי חיות. חיה כתיב חדא למה נאמר ראשי.

א"ר הונא אית חיה חד רבא ושליטא על כל שאר חיותא קדישא וזיוהי רברבין סגיאין. ליה רישין דזיווא סגיאין ומכדין כתיב ראשי החיה. ודא היא החיה דחמא יחזקאל בחיזו נבואתא. ואי סלקא דעתך דהיא החיות. ת"ש כתיב (שם) וארא החיות וגו'. חמא האי וחמא החיות. האי רקיע למאי אתא.

א"ר חזקיה לאפרשא בין מלאכי קדישי דמתחות ההוא רקיעא ובין מלאכי קדישי דזכו דאינון לעילא. הה"ד ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע. בין המים אשר מתחת לרקיע, מלאכיא דאינון תחות ההוא רקיעא, ובין המים אשר מעל לרקיע, מלאכיא דאינון מעילא.

א"ר יצחק ש"מ דהוא פרגוד דמפטיק בינתים.

רבי אליעזר שאל לרבן יוחנן בן זכאי א"ל האי רקיע דאתברי בשני מאי הוא.

א"ל הוא עילאה. וברא קב"ה ממונה תחות ידיה ובחר ביה ושלטיה על כל חילי שמיא ובגין ההוא ענינא לא נאמר כי טוב בשני אע"פ דשולטנא יתירא אית ליה על כולא תחות ידיה לאחזאה לכל עלמא דלית טיבו ויקרא ופורקנא וגאותא אלא בקב"ה בלחודוהי.

ועוד אריב"ז מאי דכתיב (שיר ו) אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל. זהו מה שראה יחזקאל באותו הרקיע שנברא בשני שבראו הקב"ה וסתמו מכל רבבות קודש שלו. ואותן העולמות דכסיף בהו קב"ה סתמם ממנו ויקר הדרו סתם. מאותן עולמות ולמעלה סתם והטמין מכולם וכולם שואלים ואומרים איה כבוד מלכותו. ברוך כבוד יי' ממקומו.

ת"ח מאי קאמר אל גנת אגוז ירדתי. בגנת אגוז לא כתיב אלא אל גנת אגוז כמאן דנחית ומקרב לגנתא ולא עייל בה כ"ש דלא קריב לאגוז אלא לגינה וכ"ש דלא חזא מה שבתוך האגוז וכ"ש דאמר לראות ולא אמר ראיתי, כלומר לגינה שהוא חוצה קרבתי וירדתי לראות ולא אמר שראה אפי' הגינה שהיא חוצה.

ועוד אריב"ז כמה נצטער ההוא גברא דכתיב ביה לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא למחזי חד שמשא דמשמשא קמיה ולא איתיהיבת ליה רשותא דכתיב הראני נא את כבודך.

אריב"ז הוא דכתיב ביה (תהלים יט) כבוד אל והוא מטטרו"ן.

והיאך שאיל משה למחמי דא. אלא משה [י ט"א] סבר כיון דחמא גופיה ארבעין יומין וארבעין לילין דלא אכיל ושתי והוי ניזון מאספקלריא דלעילא סבר דכדאי הוא למישאל דא. ומה אתיב ליה. לא תוכל לראות את פני. הוא מאריה דאפייא. ולא יהיב ליה רשותא עד דנפק נשמתיה לקיים מה שנאמר כי לא יראני האדם וחי. וכל נשמתא דצדיקא אתיהיב ליה רשותא למנדע ולאדבקא מה דלא יכיל בעלמא דין.

ת"ר כל יומא ויומא קב"ה עביד מלאכין קדישין ואלין אינון נשמתהון דצדיקיא הה"ד (שם קד) עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לווהט. עשה לא נאמר אלא עושה משמע שהוא עושה בכל יום.

א"ר אבהו לא תקשי לך האי דהא אית מלאכים שנבראו מכסא הכבוד והם שלוחים ממונים בשליחותו של הקב"ה. אי שאר מלאכיא דהוו מכסא הכבוד כ"ש נשמתהון דצדיקיא דהוו מתמן וקיימו אורייתא דעביד להון קב"ה מלאכין קדישין עילאין.

א"ר פנחס כלל הקב"ה באדם ארבעה דברים א"ש רו"ח מי"ם עפ"ר.

א"ר יהודה והא מהפכין אינון באורייתא.

א"ל רבי פנחס ובאורייתא איכא אינון.

א"ל הן ואלו הן רו"ח א"ש מי"ם עפ"ר. תרין אינון דאתגזרו משמשיא מלעילא ותרין אינון

דאתגזרו מלרע. מנ"ל דכתיב עושה מלאכיו רוחות הא רוח. משרתיו אש לוחט הא אש. יסד ארץ על מכונייה כמשמעו. תהום כלבוש כסיתו על הרים יעמדו מים הא מים. כלהו מתחברן דא עם דא רוח אש עפר מים.

א"ר פנחס אע"ג דמתהפכי לית לן בה ושפיר קאמר רבי יהודה.

וא"ר יהודה כלהו כללם הקב"ה באדם. א"ל הקב"ה אני בראתי אותך עליון והמלכתיך על כל בריותי ונתתי בך כח מן המלאכים וכח מן המשרתים שהם למעלה וכח התהום וכח הארץ ונתתי בך שכל טהור הגזור מכסאי ואת חטי קדמי.

א"ר יצחק רצה הקב"ה לעשות לאדם עליון על כל בריותיו למהוי יחיד בהאי עלמא כמה דאיהו יחידאי לעילא. כיון שחטא אמר הקב"ה הן האדם היה כאחד ממנו. היה בדעתי לעשותו כאחד. עכשו ועתה פן ישלח ידו.

א"ר יהודה רקיע אחד עשה הקב"ה וממנו נתהוו השמים שנאמר ויקרא אלהים לרקיע שמים.

א"ר יהודה לא זו בלבד אלא כל מה שעשה הקב"ה במעשה בראשית לא עשה אלא דבר א' מהכל ואותו דבר הוציא כל פעולותיו למינו כגון השמים עשה ממנו אחד אותו המשובח מכלם. וארץ עשה אחד.

ת"ש א"ר יהודה מהכל עשה אחד אותו המשובח מכולם וזהו הרקיע כעין הקרח הנורא שממנו נתהוו השמים הה"ד ויקרא אלהים לרקיע שמים. וארץ אותה המשובחת מכולן, וזו ארץ ישראל וממנה נתהוו שאר הארצות הה"ד (משלי ח) עד לא עשה ארץ וחוצות. ארץ זו ארץ ישראל וחוצות שאר הארצות שבחוצה לארץ. האדם אחד וממנו נתהוו כל השאר דכתיב (שם) וראש עפרות תבל, וכן כל כיוצא בזה. א"ר יצחק מנ"ל. מהאי קרא דאמר דוד (תהלים קמח) הללו את יי' מן השמים מאותו שנעשו השמים ממנו.

ת"ר זמנא חדא הוה אזיל רבי יוחנן למחמי לרבי שמעון והוה רבי יוסי אזיל עמיה. א"ל רבי יוסי
לאן את אזיל.

א"ל למחמי לרבי שמעון.

אמר למארי פלוגתא דילך את אזיל למחמי.

אמר ש"מ דרבי שמעון לשום שמים קא מפליג והואיל וכך הוא חביבותא דליבאי [ני ט"ב]
אשתכחת ביה.

אשכימו למיזל והוה ליליא. אמרו ניתב הכא עד דייתי נהורא ונתעסק באורייתא. יתבו.
א"ר יוחנן האי רקיע שנברא בשני הוא הרקיע העליון. ותנא הוא הפרגוד המפסיק בינתיים
דכתיב ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא. ומזה הרקיע נעשו כל שאר הרקיעים הסובבים
ושאינם סובבים וכולם אדוקים בזה הרקיע. וקרא לו רקיע וקרא לו שמים דכתיב ויקרא אלהים לרקיע
שמים על שנתהוו ממנו.

עד דהוו יתבי קריב בריה דרבי יוסי לאבוהי.

א"ל האי דאמר שלמה (מ"א ח) ואתה תשמע השמים מכון שבתך הול"ל מן השמים.

שמע רבי יוחנן. א"ל אימא ברי אימא דמלה דפומך קדישא היא.

א"ר יוסי האי פסוקא שאיל ואתה תשמע השמים מכון שבתך. מן השמים הול"ל.

א"ר יוחנן מקרא חסר הוא כמו שועת עניים הוה ליה למימר מן עניים וכן צעקת עניים וכן
הרבה.

קריב לאבוהי וא"ל מלה שמענא ביה.

א"ל רבי יוחנן אימא ברי אימא.

אמר שמענא די בעידנא די בעון ישראל צלותהון ובעותהון בבתי צלותהון מטטרו"ן מארי דאפיא
נטיל כל צלותהון דישראל וסליק להו ומנח להו בהאי רקיע וכד בעי קב"ה לאשגחא בזכותהון דישראל
מעין בהווא רקיעא דאתקרי שמים דתמן בעותהון דישראל ומרחם עלייהו דכתיב ואתה תשמע השמים
ממש. וכן אמר דוד הללו את יי' מן השמים דתמן הוא תושבחתא דישראל.

אתא ר' יוחנן ונשקיה על רישיה וברכיה. אמר מרגלא חדא הות תחות ירך מרגלא תהא בדרך.

א"ר יצחק ת"ח עבד קב"ה הרקיע הזה ועביד מניה שמים די ממנן תחותיהו רקיעא לעילא

ושמייא לתתא. ועבד תחות אלין שמייא אחרנין דאתקרון רקיע השמים דממנן ביה כל בוצינייא דנהרין.

ת"ח בין רקיעא דא דאתקרי רקיע השמים עד הרקיע הנטוי על החיות אית תלת מאה ותשעין רקיעין

אחרנין ושבע אלפין וארבע מאה וחמשין חולקין סמכין אתרין דבוצינייא אוחרנין ומאלין בוצינייא נטל קב"ה ואנח בהאי רקיעא דשמיא לאנהרא על ארעא.

פרשה ד'

ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה למינה.

רבי בא פתח בהאי קרא (ירמיה י) לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא. ת"ח כשברא הקב"ה את העולם צפה וראה שעתידין ישראל לעמוד ולקבל תורתו וגזר מכסאו כל אותם הנשמות העתידות להנתן בהם ועשה למעלה אוצר א' באשר כל הנשמות הגזורות מכסאו עומדות שם וקרא לו גוף הנשמות.

ולמה נקרא גוף הנשמות.

א"ר בא מפני שכל הנשמות כשיוצאות מן העולם הזה עושה להם הקב"ה דיוקנא של גופות כמו שהיו בזה העולם ומניחם בזה האוצר.

וזה האוצר באיזה מקום הוא.

א"ר יוחנן א"ר יצחק במקום שגנזי מתים שם גנזי חיים טובים ונקרא ערבות ובערבות יש גנזים הרבה וגנזי הנשמות שם.

והא א"ר בא שאוצר אחד הוא והכא תנינן גנזים.

א"ר יוחנן לא תקשי לך. שנים אוצרות הם אוצר הנשמות שעתידין להנתן בבני אדם דהא תנינן בההוא צורה ובההוא דיוקנא ממש שעתידי לעמוד בזה העולם בההוא דיוקנא שם. ונקרא גוף הנשמות מפני שעושה להם גוף כמו שעתידין להיות [ני ט"ג]. ואוצר אחד כנגדו לאותן הנשמות שהיו בעולם הזה וקיימו התורה ונקרא גנזי חיי העולם. והיינו דהוה א"ר שמעון בגנזי חיי עלמא תהא פלניא דנפיק מעלמא דין.

ת"ר כל יומא ויומא כרוזא קרי אתערו בני קדישא עילאה ועבידו פולחנא דמאריכון דאפריש לכון משאר עמיא ויהב בכון נשמתא קדישא דאתגזרת מכורסי יקריה.

א"ר יודא אם כן שאר עמין נשמתהון מאן אתר.

אזדמן ליה רבי אלעזר אמר ליה ת"ח דכתיב ויפח באפיו נשמת חיים. דא היא נשמתא קדישא דאתגזרת מכורסי יקרא דמלכא עילאה. מאי כתיב ביה. ויהי האדם לנפש חיה.

א"ר אלעזר זו היא הכח שנתן לבהמות ולחיות ולדגים שנבראת מן האדמה הה"ד תוצא הארץ
נפש חיה למינה.

א"ר יצחק אורייתא אתקבלת על אדם ואמרת קב"ה ברא לב"נ ויהב ביה נשמתא קדישא למהוי
ליה חיין לעלמא דאתי והוא אתחזר בחוביה לההוא נפשא חיייתא דאתגזרת מן ארעא לבעירתא
ולחיייתא.

א"ר יהודה ממשמע דכתיב ויהי האדם לנפש חיה. ויעשהו לא נאמר אלא ויהי האדם מלמד
שהוא בעצמו גרם לחזור לאותו נפש הגזור מהאדמה.

א"ר יוחנן אמר הקב"ה אדם אני בראתי אותך עליון על כל בריותי ונפחתי בך נשמת חיים
הנותנת חיים לבעליה הגזורה מכסאי ואתה חזרת לאותה נפש חיה שבראתי מן האדמה לבהמות. חיין
מכאן ואילך כל העוסק בתורתו וישמור אותה אתן לו אותה הנשמה הגזורה מכסאי שהיא נותנת חיים
לבעליה. וכל אותם שלא יעסקו בתורתו יהיה חלקם באותו נפש חיה שבחרו למען יכלו עמה.

א"ר יצחק ת"ח מאי דכתיב (קהלת ג) מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה
היורדת היא למטה לארץ. רוח בני האדם העולה היא למעלה דא היא נשמתא קדישא דצדיקייא. ורוח
הבהמה דא היא נפשא חיייתא דאתגזרת מן ארעא לבעירא דתשתיצי ותחות לאשתצאה מן עלמא.
א"ר חייא א"כ הגוים אין להם נשמה אלא אותה הנפש החיה.

א"ר יוחנן כן הוא.

א"ר אלעזר ולישראל מאן יהבא.

תוה רבי חייא.

א"ר אלעזר ת"ח דתנן בא ליטהר מסייעין אותו. מאי סיוע יהבין ליה אלא ההוא נשמתא קדישא
למהוי ליה סמך דיהבין ליה לסייעא ליה בעלמא דין ובעלמא דאתי.

א"ר אלעזר עד תליסר שנין אשתדלותיה דב"נ בההוא נפש חיייתא. מתליסר שנין ולעילא אי בעי
למהוי זכאה יהבין ליה ההוא נשמתא קדישא עילאה דאתגזרת מכורסי יקרא דמלכא.

א"ר יהודה היינו טעמא דתנינן בתלת עשר מכילן דרחמי במתניתא דרבי אלעזר.

רבי שמעון בן יוחאי זמין למארי מתניתא למיכל בסעודתא רבה דעבד להו וחפא כל ביתא

במאני דיקר ואוטיב לרבנן בהאי גיסא והוא להאי גיסא והוה קא בדח טובא.

אמרו ליה מאי בדיחותא דמר יומא דין משאר יומין.

אמר להו דיומא דין נחתא נשמתא קדישא עילאה בארבע גפין דחיותא לרבי אלעזר ברי

ובהילולא דא יהא לי בדיחותא שלימתא.

אותביה לר' אלעזר בריה גביה. אמר תיב ברי תיב דיומא דין את קדישא ובעדבא דקדישין.

א"ר שמעון מלה חד ואסחר אשא בביתא. נפקו רבנן וחמו קיטורא [ני ט"ד] דהוה סליק מביתא

כל ההוא יומא. אתא רבי יוסי ב"ר שמעון בן לקוניא אשכח לרבנן דהוו תוהי וקיימי בשוקא.

אמר להו מאי האי.

אמרו ליה חמי האי קיטורא מאשא דלעילא. הוא דהא מכתירין יומא דין בכתר"א קדישא לרבי

אלעזר.

וחמו רבנן ארבע גדפין דנשרא דנחתו באשא דאסחר ליה ולרבי שמעון אבוהי. יתיב תמן רבי

יוסי עד דאזל אשא. עאל קדמוהי ואמר אכתרא וסיתרא גבהותא על כלא האי הילולא להוי שלימתא.

אמר ר' שמעון מאי דעתיך.

א"ר יוסי הא ברתי לרבי אלעזר ברך.

אמר ודאי.

קראו לרבנן ויהב ליה ברתי. יתבו תמן תלת יומין ולעו באורייתא קמיה ולא שבקו סתרא

דמתניתין דלא אוליף להו רבי שמעון. אמרו עליו על ר' שמעון שלא נראתה קשת בימיו דהא הוא סימנא

בעלמא הוה.

א"ר יצחק נשמתא היא קיימא בקיומא לעלמין. מה הקב"ה קיים אף היא קיימת אבל על ההוא

נפשא חייתא אמר קרא הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה.

א"ר יוסי מאי חזא אונקלוס דאמר ויהי האדם לנפש חיה ותרגם לרוח ממללא. אי נפשא

דבעירתא היא למה לא ממללן.

א"ר יצחק על דאתגבלון מעובייתא רבה דעפרא יתיר מבני נשא ולא זקפין רישא ולא מסתכלין

ברקיעא כבני נשא דאלו אתגבלו מקלילא דעפרא כבני נשא וזקפן רישא ואסתכלו ברקיעא הוו ממללן.

א"ר יוסי גבלותא וזקפן רישא תינח אבל אסתכלו ברקיעא למאי.

א"ל ההוא סיועא רבה דבני נשא. ת"ח נבוכדנצר כד הוה טריד והוה בעירא בטורייא לא הוה

ליה סיועא עד דאסתכל ברקיעא הה"ד אנא נבוכדנצר עיני לשמייא נטלת ומנדעי יתיב עלי. דעד לא

יסתכל ברקיעא לא הוה מנדעיה עלוהי.

א"ר כרוספדאי הגויים ועמא דארעא דלא מהימנין בהקב"ה ולא עסקי באורייתא לית להו בר ההוא נפשא חיייתא דאתנפקא מארעא ועל כך לית להו מהימנותא. אבל ישראל די מהימנין בהקב"ה ועסקי באורייתא ונטרי פקודוהי אמר הקב"ה לא כאלה חלק יעקב לא יהי להון נפשא חיתא אבל מה יהא להון. כי יוצר הכל הוא. הכל הוא שכינתיה ואתגזר נשמתא קדישא מינה למהוי חולקא דיעקב. מאי הוא. כלומר הכל הוא נשמתא הואיל ואתגזרת מינה.

א"ר יהודה אי לגויים לית מהימנותא הא חזינן דאזלי לטעותהון חגריין וסומין ומליין מחין ומרעין ואיתסאן.

א"ל לאובדא להו לעלמא דאתי הה"ד (איוב יב) משגיא לגויים ויאבדם. ועוד הא תנינן וחליים

רעים ונאמנים. מאי נאמנים. דעבדי מהימנותא. כד מטא זמנא נפקי מההוא גברא וזמנין דאישתכח לאינן טעוון דאינן אזלין במרעיהון לטעותהון ואתסאן ואמרי דההוא טעווא עבד.

א"ר יוחנן זמנא חדא סח לי יהודאי חד דהו ליה מרעין סגיאין ולא איתסי. חמא לאינן טעיין

דהו אזלי במרעיהון לטעותהון ואתסאן. אמר איזיל התם ואע"ג דאיהו אסור אבל למחמי מאי הוא.

אזל התם ועאל בגוייהו ובת תמן ביני אינשי דהו מחיין ומרעין. כלהו אדמכו ואיהו לא אדמוך עד

דחמא חד שטנא דהו אזיל בינייהו ומאני דאסוותא בידיה [יא ט"א] והוי שוי על כל חד וחד ואתסי.

אעבר עליה ולא שוי ליה. א"ל מארי הא אנא מבני מרעין שוי עלי. א"ל לא כאלה חלק יעקב דאלין

אתפקדו לי לאובדא להון לעלמא דאתי אבל בנוי דיעקב לאו כאלין. ומן קדם מה. על כי יוצר הכל

הוא. מה היוצר סתר ובני אף הקב"ה מחי ומסי וסתר ובני. נפק ההוא גברא וסח לי עובדא. אמרית בריך

רחמנא דשדוך התם למחמי דא ולמשמע מפומיה. וכדין סח לי יוסי חרשא.

א"ר יצחק אמר רב אחא מאי דכתיב (איוב לב) ונשמת שדי תבינס. אלא הנשמה היא מביאה

לאדם להכיר את קונו ולהכניסו בתורה ובמעשים טובים ואשריהם אותם שנכנסין בדרך התורה בדרך

הנשמה שבשבילה יזכו לחיי העה"ב ולמעלת הקדושים.

א"ר יצחק א"ר אחא כל העוסק בתורה הוא קונה הנשמה מעצמו. היינו דתנינן בא ליטהר

מסייעין אותו. ווי להם לרשעים שהם נדבקים בכח האדמה שהיא נקראת נפש חיה הנבראת מן האדמה

שבשבילה יכלו לעולם ולעולמי עולמים.

שאל רבי דוסתאי לרבי אליעזר א"ל אותו נפש חיה מאי הוי מינה לעלמא דאתי.

א"ל לא תימא הכי אלא אימא מאי הוי מינה תדיר. ת"ש א"ר בא מאי דכתיב הכרת תכרת הנפש
ההיא. אלא כהבל דנפיק מפומיה דב"נ דלא יכיל לסלקא לעילא אפילו כמלא עיניו ומיד תכלה כך היא
אותה הנפש החיה כאותו הבל שנכרת מן הפה מהרה ותכלה והא אינו נראה לעולם והיה כלא היה.

א"ר יוסי והא תנן נפשותם של רשעים הן הן המזיקין שבעולם.

א"ל ר"י שפיר קאמרת שהן מזיקין לבעליהן ומניחות כח הנשמה ועבודת בוראן שאין מזיק לאדם
אלא אותו הנפש על שנכרת ונכלה עם הגוף.

וא"ר אחא לא תנן הכי אלא נפשותם של רשעים כשיוצאות מן הגוף הן הן המזיקים שבעולם.

א"ר והתנן נפשותן של רשעים שבעולם. והיאך מזיק אותו הנפש לגוף. והכל תמהים היאך אותו
הנפשות מזיקין שבעולם על שנדבקים בהם בני אדם.

ת"ר א"ר יהודה בר יעקב תמה אני על אנשי הדור אם רובם נעשים בכשרות. ת"ח מה כתיב והתקדשתם
והייתם קדושים, מלמד שצריך אדם לקדש עצמו בשעת תשמיש.

מאי קידושא אצטריך הכא.

א"ר יהודה בר יעקב שלא יעשה פריצותא וחציפותא ולא לשום זנות כבהמות שהבהמות אינן

עושות אלא כך. דהא תנן כל הבועל לשום זנות או לשום מה דאמרן ולא ישמור את עצמו מאותן
הדברים הצריכין דתנינן במתניתא ההוא עוברא דאתייליד ליה להוי פריץ חצוף זונה רשע ואינו בכלל
זרע אמת. וכל הבועל לשם מצוה ומקדש עצמו ויכוין לבו לשם שמים הווי ליה בנין דמעלי צדיקי'
וחסידי' יראי שמים קדישין הה"ד והתקדשתם והייתם קדושים.

א"ר יהודה הגויים על שאינן מולידים אלא לשם זנות בעזות ובחציפות אין להם אלא אותה

הנפש החיה הנתון לבהמות שעניינם אינם אלא כבהמה. אבל ישראל היודעים לקדש עצמם כתיב בהו
(ירמי' ב) ואנכי נטעתך שורק כולו זרע אמת.

מאי אמת.

א"ר אחא אמת בכל שאינו מהרהר באשה אחרת ויש לו אמת עם אשתו.

רב הונא אמר לכיין ולקדש עצמו לשם שמים שנאמר (תהלים קכז) אם יי' לא יבנה בית שוא

עמלו בונוי בו. כלומר אם אין הכונה [יא ט"ב] לשם שמים להבנות הבית ולהוליד בנים שוא עמלו

בוניו בו שמכניס באותו הולד עמל של שוא. ואיזהו עמל של שוא. זו נפש חיה שתכלה ותכרת כהבל היוצא מן הפה שהוא שוא. והואיל והוא מכניסו באותו הולד הרי עמלו של שוא.
א"ר יצחק אמת הוא נוטריקון אמת. מאר"ק. תצמ"ח. כלומר אמת מארץ תצמח.
מאי משמע.

א"ר יצחק בשעת העבור שצריך להיות שם האמת והיושר בשעה שנהיה מארץ ונתייסד ולא בשעה שנתגבל. והיינו דאמר רב הונא כל בנין שאין בו יסוד אינו כלום. ואיזהו יסוד שצריך האדם. בשעת החיבור כדקאמרן.

רבי זירא אמר זמנא חדא הוה אזלינא במדברא ואשכחנא חד ערבאי והיה מטיל אכתפיה מטול י' סאין והוה סבא. אמרית ליה חילא דא בעינא למלעי באורייתא.
אמר לא עבדו לי אבא ואימא בגין כך אלא לעובדא דא. דאנא שמעית לאבוי דבשעתא דעביד לי דכסופיה לבר דיהא ליה חילא דייתי עיבורא מן חקלא ובהאי עיטא אימלך בההיא שעתא והא אנא סבא מאי איעבד.

א"ר יהודה אשרי מי שאבותיו הרהרו בדבר טוב. מנ"ל מן בת שבע אם שלמה דקרא מסהיד עליה שהיא אם שלמה ממש על שם דאתייסיד ממנה מעניינה ומהרהורה ומהשתדלותה שנא' (משלי לא) מה ברי ומה בר בטני וגו'. אימיה תינח אבוהי מנ"ל. דכתיב שיר המעלות לשלמה אם יי' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו.
וכי שלמה אמר זה המזמור.

אמר ר"י ח"ו אלא דוד אמרו ברוח הקודש על שלמה. בשעה שאמר הנביא לדוד (דה"א כב) הנה בן נולד לך שלמה יהיה שמו. אמר דוד בן אחד היה לי מבת שבע ומת ועכשיו אחר יולד לי. מן שמיא הוא בא. ואמר שיר זה ונתכוון בו לשום שמים הה"ד שיר המעלות לשלמה, בשביל שלמה. אמר אם יי' לא יבנה בית, אם סיעתו לא יסייע בכוונה השלימה שלי שוא עמלו בוניו בו, לשוא נעמול כמות שהיה בראשונה שעמלנו לשוא ובגין ההוא חובה מת. ואנא אית לי לאתטרדא מן ירושלים ובעוד שאני אצא אם יי' לא ישמר עיר מכל אדם שוא שקד שומר.

א"ר פנחס שהניח עשר נשים פילגשים לשמור הבית והוה מה דהוה ועכ"פ שוא שקד שומר.
א"ר יהודה בשביל שלמה נאמר שיר זה שנתכוון עליו לאמרו לשום שמים ואמו נתכוונה לשום שמים ויצא מהם שלמה דכתיב ביה (דה"א כט) וישב שלמה על כסא יי' למלך.

א"ר יצחק לפיכך נקרא למואל. מאי למואל כמו למו פי, מלמד ששניהם נתכוננו למואל כלומר לאל. ומכאן למדנו כל המתכוין לשם שמים באותה שעה נפיק מיניה בר דמעלי. ומנא לן. משמואל שנתכוונה אמו עליו תמיד לשום שמים דכתיב (ש"א א) ונתתיו ליי' וכן אל הנער הזה התפללתי. וכן אמר דוד אם יהיה לי הבן הזה מכאן יהיה זמין למואל"ל נתון הוא לאל.

ת"ר א"ר יוסי בן פזי זמנא חדא הוינא אזיל באורחא וערענא בההוא טורא דכפר קרדו והוּו גוברי בדיחי בחולקהון ובאית תמן ליליא דשבתא ונפקי שבתא וחמית לאושפיזאי דהוּו בעי למשכב עם דביתהו. קאים האי מהך גיסא וצלי וקמת היא מהאי גיסא וצלת.

אמרית להו מאי צלותכון בשעתא דא.

אמרו לי עידנא [יא ט"ג] דידן לזווגא משבת לשבת ומצלינן צלותנא קמי קב"ה דיהא לון בר

דיפלח פולחניה בר דחיל חטאה בר דיעביד פיקודוהי ולא יסטי מאורייתא לימינא ולשמאלא.

אמרית להו יהא רעוא דיהא לכון בעותכון דהא לשום שמים קא עבדתין.

א"ר יוסי אחזי אנפי שכינתא דלבתר יומין ערעית תמן וחזית ההוא ברא דאתייליד להו והוּו בר

שבע שנין. חמי לי בביתא ולא בעא למללא עמי.

א"ל אבוה זיל לקמיה דגברא רבא הוא.

אמר מסתפינא לאשתעוויי בהדיה ולא תקרבא עמיה דהא לא ידענא אי אית ליה נשמתא קדישא

אי לאו. דהכי אוליף לי מורי יומא דין דכל מאן דלית ליה נשמתא קדישא אסור לאשתעוויי בהדיה

ולאתקרבא עמיה.

א"ל ח"ו דגברא רבא וחכימא דדרא הוא.

קריב גבאי ולא ספיק למללא עמי אמר לי אנא חמי בך דנשמתא חדתא אית בך מיומין זעירין

ולא אזדריקת בך בשעתא דנפקת לעלמא.

תוּוהית. אמרית כך הוא דרווק הוינא כד לעינא באורייתא ואתייהבת בי נשמתא.

אמר לי ידעת נפש חיה דאמר קרא דהוות מן ארעא והא משמע נפש חיה. למה.

אמרית אימא ברי.

אמר הכי אמר לי מורי דהיא נפשא דאפיקת ארעא ומן ארעא אתגורת, אבל היא חייתא

לאתנענעא לכאן ולכאן כמא דעבדין בעירא ורחשא וכלא. אבל לית בה סוכלתנותא וחכמתא בפולחנא

דהקב"ה דלא אתבריא את אלא לבעירא ולחייאת לאתנענעא בה בלא סוכלתנו ולאשתצאה כד תפוק
כהאי הבל דפומא.

אמרית ליה ברי מאן הוא רבך.

אמר לי רבי אלכסנדראי.

אמרית ליה ומה לעית יומא דין.

אמר לי האי קרא דכתיב (תהלים קיא) ראשית חכמה יראת יי' שכל טוב לכל עושיהם. כך א"ר
אלכסנדראי מה הוא חכמה. שמו של הקב"ה הוא חכמה, ומעולם לא גילה לשום אדם אלא קצת הימנו
ולא עתיד לגלואה אלא למשה סתם. ולא עמד על כל ידיעתה אלא עמד על מה שלא עמד אדם על האי
ראשית שהיא חכמה דכתיב ביה במשה וירא ראשית לו וזהו חכמה.

וא"ת הא כתיב (מ"א ה) ויי' נתן חכמה לשלמה. ת"ח לא כתיב ויי' נתן החכמה אלא חכמה

שעמד על קצת אמיתתה. המשיח עתיד לדעת קצתו דכתיב ביה (ישעיה יא) ונחה עליו רוח יי' רוח
חכמה ובינה כו'.

והחכמה היא ראשית הכל וקודם הכל אבל יראת יי' שכל טוב כלומר היראה נשארה בשכל
ובינה לדעת ולחקור יראת יי'. לכל עושיהם, לעושה המצות ביראה בתחלה עד שירגיל עצמו לעשות
מאהבה.

אמרתי לו מה שמך.

אמר לי אהבה.

אמרתי לו מר אהבה וקריתי עליו (ירמ' לא) ואהבת עולם אהבתיך. ואנא זכינא למחמי לרב

אדא בריה וסחינא ליה האי.

א"ר יעקב בר אידי חכם היה אדם שהיה מכיר ויודע לכל מי שהיה בו נפש חיה ומי שהיה בו

נשמה כשבאו אצלו הכיר את כלם הה"ד וכל אשר יקרא לו האדם, למי שהיה יודע ומכיר בעבודת
בוראו. וכך הוא עד היום מי שאינו יודע ומכיר בעבודת בוראו ואינו עוסק בתורה הוא יש לו נפש חיה
ולא נשמה.

א"ר יהודה אע"ג דהאי נפש חיה אית בבהמות ובחיות ובמיניהם והתירם לבני אדם חס הקב"ה עליהם במיתתם שלא יצערום לאותם בעלי נפש החיה. דלית לך כל אינש דלית ביה נפש חיה עד שישוב לעבוד בוראו להבדיל עצמו משאר כל אדם כדי להתעסק בתורה ובמצות שמרויח הנשמה הקדושה.

לפיכך האי [יא ט"ד] טבחא דנפקא נבילה מתחות ידוהי או טריפה זמנא חדא מעברין ליה שנית משמתין ליה שלישיית מכריזין עליה בשוקי דכל מה דשחיט הוא טריפה ולעולם לא נוקים ליה לטבחא.

א"ר יצחק וכי על זמנא חדא לא ליעניש בר מהאי. והא תנינן האי טבחא דלא סר סכינא קמי חכם משמתין ליה ומעבירין ליה ומכריזין אבשריה דטרפה היא. ומה על סכינא הוא כך דלא נמצאת יפה, על מי שיצאה נבלה או טרפה מתחת ידו אינו דין דמשמתין ליה ומעבירין ליה ומכריזין אבשריה דטרפה.

א"ר יוסי אנא חמית לרבי יהודה דזמין לרבי יוסי ורבי חגי והוה טבחא ורבי אבא קרין ליה. ונכיס ההוא תרנגולתא ונתכוין לתרי סימני ובדקו ואשכחו דנכיס חד סימנא וחד לא נכיס.

א"ל רבי יהודה על מה איתכוונת.

אמר על תרין סימנין.

אמר והא אנא אשכחנא חד נכיס. אלא בשרא הוא דכשרה ואת לא תהא טבחא מכאן ואילך ואע"ג דלא בעינא כוונה בשחיטה.

א"ל ר' יוסי הכוונה לאו להאי איתמר אלא כוונה דקב"ה דליכוס לשמיה ולא לשום פתגם אחרן. אבל נתכוון לתרי סימני ושחיט חד מותר הוא בדיעבד, דתנן השוחט אחד בעוף דיעבד אין לכתחלה לא.

א"ר יעקב ת"ח כל מה שנברא מזו הנפש החיה התירו הקב"ה לבני אדם מפני שאין להם נשמה לדעת ולהכיר דאלמלי הויא להו נשמה לא הותרו.

שאל רבי אבא לרבי חייא. אמר ליה אמריתון דנשמתא לא עייל בבר נש עד דיסתכל בפולחנא דהקב"ה וכדין להוי ליה ההוא נשמתא ואמריתון דנשמתא היא קדישא מעליא על כולא א"כ מאי האי דא"ק כל אשר נשמת רוח חיים באפיו מכל אשר בחרבה מתו. למה מתו. הואיל והוה להו נשמתא הוה להו לאשתזבא.

לא הוה בידיה. אתו ושיילוה לרבי אלעזר בר' שמעון. א"ל כך הוא ודאי וקרא מסייע לן דהכי אמר אבוי דכד אתי טופנא לא הוה בר נש דייעביד הקב"ה בגיניה בר מנח ובנוהי זכותהון לא הוה אלא לאגין עליהון ועל בתיהון ולא הוה סגי זכותהון כל כך לאגנא על כל דרא. ואינון דהוו זכאין בקדמיתא כגון חנוך ירד דהוה להון נשמתא קדישא וחזיין למיעבד הקב"ה בגיניהון הוו מיתו. והיינו דא"ק כל אשר נשמת רוח חיים באפיו, אינון דנשמתא קדישא הוה בהו. דלא תימא דעל אלין דהוו בטופנא אמר קרא אלא אתא קרא ואמר מכל אשר בחרבה מתו שלא היו בימי המבול ולא באותו זמן אלא בחרבה מתו כלומר כבר נסתלקו מן העולם ולא נשתייר בעולם צדיק להגין על דורו ואז נעשה דין ברשעים.

א"ר' חייא לרבי אבא לא אמרית לך דהאי גולגלתא דדהבא דהוא ממאריהון דמתני' לימא. זכאין אתון מאריהון דמתני'. סגי חולקהון על כולא לעלמא דאתי.

עוד א"ר אלעזר מאי דכתיב הללוהו בתקע שופר הללוהו"ו בנב"ל וכנו"ר הללוהו"ו בתו"ף ומחול הללוהו"ו במני"ם ועוגב. וכי צריך הקב"ה להאי. אלא אמר דוד כל מה שתשבחו לקמי קב"ה בהני מיני זמר אינו כלום כאדם האומר לחברו עכשיו עשה זה וזה וכל מה שתעשה אינו כלום עד שתעשה דבר פלוני. כך אמר דוד הללוהו בצלצלי שמע הללוהו בצלצלי תרועה כלומר אינו הלול אלא מהו הלול. כל הנשמה תהלל יה הללויה. והאחר אינו כלום אלא הלול נשמה הה"ד כל הנשמה תהלל יה הללויה.

[יב ט"א]

ויאמר אלהים יקוו המים וגו'.

רבנן פתחי בהאי קרא (תהלים מו) לכו חזו מפעלות אלהים אשר שם שמות בארץ.

א"ר אלעזר בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם. מדת ב"ו מעשיו מבלין אותו אבל הקב"ה מבלה את מעשיו. והיינו דאמרה חנה (ש"א ב) אין קדוש כיי' כי אין בלתך. מאי כי אין בלתך. אל תקרי בלתך אלא בלותך.

כך הוא כתיב לכו חזו מפעלות אלהים וגו'. א"ר אלעזר עובדוי דהקב"ה דעביד להו בעלמא דין דוד מלכא הוה בהתבהלא ואמר לכו חזו מפעלות אלהים. בואו מבעי ליה. אלא אמר דוד כל דיירי ארעא די בעלמא דין אזילו מרישא דעלמא עד סופיה ותשכחין עובדוי דהקב"ה, כעובדוי ברישא דעלמא כך עובדוי בסייפי דעלמא. מייתי דיורין בעלמא אי זכו מותיב להו ולבנייהו ולבני בנייהו עד סופא

דעלמא. לא זכו מחריב להו מנהון וההוא אתרא וההוא קרתא לא אתבני לעלמין לאחזאה לבר נש דאתר
חייביא הוה ההוא אתר והקב"ה עבד ביה דינא הה"ד אשר שם שמות בארץ.
דבר אחר לכו חזו מפעלות אלהים. א"ר פנחס מה ראה דוד דאמר מפעלות אלהים ולא אמר
מפעלות יי'. אלא א"ר פנחס בשמא דאלהים אשתכלל כל עובדא דבראשית.
וכד ברא קב"ה עלמא הוו מיא אזלין ונחתין וכד חמא ארעא לתתא רמא לה בין מיא והות
טמירתא ואתקראש בין מיא. ועבד הקב"ה את בגו את. אורחיה דעלמא וטבעיה דעלמא דמיא קלילן
וארעא יקירא ומאן דאיהו יקירא נחית לתתא וקלילא סליק לעילא אבל הקב"ה לאחזאה אתוהי ועובדוי
לבני נשא ארכין קלילא לתתא ונחית ליה ויקירא סליק לעילא על קלילא הה"ד לרוקע הארץ על המים,
כלומר מיא דאינון קלילין לתתא וארעא דאיהי יקירא לעילא. ועוד דמבין מיא אחזי ואפיק יבשתא
דלית ארעא לאפקא ביני מיא יבשתא אלא לחותא. וכד אפיק יבשתא מבין מיא קרא שמה ארץ
הה"ד ויקרא אלהים ליבשה ארץ.

ותנא ז' שמות קרא לה ארץ אדמה גיא נשיה ציה ארקא תבל. גדול שבכולם תבל דכתיב (תהלים
ט) והוא ישפוט תבל בצדק הה"ד אשר שם שמות בארץ.

א"ר יהודה ז' רקיעים ברא הקב"ה כנגדם ברא ז' ארצות. ותאנא ארץ אחת ממש הוציאו המים
וממנה נתהוו ז' ארצות כדאמרן.

א"ר יוסי מיא הוו יסודא דכולא בגין דאשכחן דעיקרא דכל עובדוהי דבראשית הוו מן מיא.
ותאנא בתחלה היו המים מפוזרין תחת השמים עד שגער הקב"ה בהם והכניסם ואספם אל מקום אחד
ותראה היבשה ולאח"כ נתפזרו כמתחלה ורקע הארץ עליהם הה"ד לרוקע הארץ על המים כל"ח.
אמר עולא וכי מה צריך חסד הכא.

א"ר יוסי חסד גדול עשה הקב"ה בעולמו שאלמלא לא היתה הארץ מלמעלה כל העולם היה
מטושטש בבת אחת.

א"ר חסדא אלמלא כך לא היו בני אדם נוטעין וזורעין. עכשיו שהארץ למעלה נוטעין וזורעין
והארץ עומדת בכחה ובקיומה מפני לחות המים אשר מתחת לארץ. ומלמטה יוצאין כמה נהרות כמה
מעיינות כמה מקוואות לדשן כל העולם ולהצמיח הכל וזהו החסד שעשה הקב"ה עם בריותיו ועם כל
העולם.

[ניב ט"ב] ת"ר יומא חד הוה יתיב רבי שמעון אבבא דתרעא דלוד והווי תמן רבי יוסי ורבי חגי ורבי

אלעזר בריה. אתא רבי פנחס. א"ל הא בוצינא דמתניתא יתיב.

קם רבי שמעון אותביה גביה.

א"ל מאי יומא דין משאר יומין דאת שתיק ולית פומך מנטף מתקא דדובשא דחכמתא.

א"ל מסתכל הוית בלבאי האי מאי דאמר יחזקאל דכתי' (יחזקאל א) ואשמע את קול כנפיהם

כקול מים רבים כקול שדי. שקל ליה למים רבים ושקל ליה לקול שדי וש"מ כקול מים רבים כקול שדי הוה.

א"ל על דא תוהנא עלך דלא הווי שפוותיך מרחשין ברזין עלאין.

א"ל הא רזא דעובדא דרתיכא קדישא הוה. ת"ח דתנן במתניתין דידן, ארבע מלאכין קדישין

נטלין במטלנוהי דכורסא יקרא דמלכא. ומאן אינון מלאכין. אינון דאתקרון חיותא קדישא ואינון ארבע

אינון יקירין ועילאין על כל שאר מלאכין בר מחד. ואית דאמרי דחד הוה מאלין ארבע ולא כך הוה

דהכי אשכחן בספרא דחכמתא דשלמה מלכא. ואלין ארבע כד מתכנפי בכינופייא במטלניהון משתמע

בכל רקיעא קל מטלניהון כקל מלאכין סגיאין עילאין דאתקרון אלף אלפין ורבו רבבן וכההוא קלא

דההוא שמשא חד דמשמש קמיה דמלכא עילאה. וההוא כינופייא דאינון מתכנפי בעידנא דאתי

לאשפעה עליהון טיב יקר מלכיהון.

בכה רבי פנחס ואמר בקלידא דקלדיטין גליפין דאמיד נתוזריטא בכד מסתלקין הויתא. במטו

מינך אשלים פסוקא.

אמר קול המולה כקול מחנה. מאי קול המולה. הכי תנינן דכד משבחן לקב"ה קל מלה דאינון

משבחין קמיה כמלה דתושבחתא דמשרייתא דישראל כד משבחן ליה מתתא. בעמדס תרפינה כנפיהון,

מאי בעמדס. האי כמו (איוב לב) כי עמדו ולא ענו עוד, דכד האי משרייתא דישראל לא משבחן להקב"ה

לתתא מיד תרפינה כנפיהון מתרפן חיליהון דהאי כנופייא קדישא ולית להו חילא לשבחא תושבחתא

שלימתא קמיה. ועוד קרא אחר דמסייע להאי דכתיב (יחזקאל א) ויהי קול מעל לרקיע אשר על ראשם

וגו'. ויהי קול, זה קולו של יעקב. כשמרבין בתפלה להיכן סלקא. מעל לרקיע אשר על ראשם של חיות

ששם מונחת תפלתן של צדיקים. וכשפוסקים להשמיע קולם ולהתפלל ולקרוא בתורה מה כתיב. בעמדס

כלומר בשתיקותם מהתורה ומן התפלה תרפינה כנפי החיות כדקאמרן.

א"ל מטול כן אתית לשמעא מפומך רוח חכמתא שורייתא ושלמא דלעילא דיהב בך.

א"ר יהודה יקוו המים. כקו זה שמניחים האומנים לבנות הבנין שלא יצא חוץ ממנו לכאן ולכאן, כך עשה הקב"ה קו למים שלא יצאו משפתם לכאן ולכאן הה"ד (איוב לח) ואומר עד פה תבא ולא תוסיף.

ותאנא גבול הגביל הקב"ה לים ואי זהו גבול.

רבי אבא אומר זה החול דכתיב (ירמיה ה) אשר שמתי חול גבול לים וכשרואים זה החול

חוזרים לאחור ואינם יוצאים לחוץ מאותו הקו שנתן להם הקב"ה.

א"ר יצחק בא וראה כמה הוא עיקרא דעלמא מיא דהא שמים נטלו שמא מנהון מי"ם שמי"ם.

שהוסיף הקב"ה על המים אש וברא ממנו השמים כלומר אש ומים. [יב ט"ג]

א"ר יודאי לאו הכי דהא מחביבותא דקמי קב"ה איתברון שמים.

א"ר אלעזר ושפיר קאמר רבי יצחק ולא קשיא במאי דא"ר יודאי. וכד תנדע מהו מים תנדע

עיקרא דמילתא.

וכד אתא רבי בו עאל לקמיה ר' יהודה ור' חייא. אמרו ליה לימא לן מר עיקרא דחד מלה מאינן

רזין עילאין.

אמר אימא חד מלה וטב למאן דיהוי ליה לבא למנדע. אמרין מארי דרזא דמתניתא דהאי מאן

דבעי למנדע ולאסתכלא בלביה מחכמתא דמלכא עלאה ינדע בקדמיתא מהו מים, ומאן דבעי למנדע

מהו קרישותא דכורסיה יסתכל בקיומא דמלחא דכתיב ברית מלח עולם היא ומתרין אלין יסתכל

בחכמתא קדישא דלעילא.

א"ר אבא מאן דבעי למנדע עניינא דקיומא דעלמא דין לינדע עניינא דמלחא דאתנהיג משמשא

דאתמני תחותיה דמאריה וינדע מהו והיך יתמחי במיא ויסתכל בחכמתא.

א"ר יצחק אמר רב הני קלודטי דזקפין בלודסיהון מיא ומלחא עניינא דנהוריתא בוצינתא הוות

לאסתכלא בחכמתא.

ד"א ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד. רבי פתח (תהלים צג) מקולות מים רבים

אדירים משברי ים אדיר במרום יי'. מקולות מים רבים, כשאמר הקב"ה למים שיתכנסו אל מקום אחד

היו משוטטים לכאן ולכאן ונתגאו למעלה.

א"ר יצחק בהאי שעתא נטלו מיא לארעא דהוות כניס בהו והו מחפיין לה. אמר להם הקב"ה לא כך אלא הכנסו כלכם אל מקום אחד ותראה היבשה משמע דיבשתא הוית ארעא קודם בלא ליחותא בין מיא. משמע יבשה לא כתיב אלא היבשה. והו מיא אזלין גבהין ונחתין ומשמעין קליהון לסייפי שמיא עד שגער בהם הקב"ה והכניסם לתהום ותמן היא כנישותא דמיא ועד כען קליהון לא שכיך וקרא להו ימים. וכד אינון גבהין תמן באתרא ההוא אתבר תוקפיהון ונחתין ולא נפקין לבר מדחילו דתקיפותא דמאריהון הה"ד אדירים משברי ים אדיר במרום יי'.

א"ר יוסי וא"כ מאי כתיב אחריו עדותיך נאמנו מאד לביתך נאוה קודש. מאי בעי פסוקא דא לפסוקא דלעילא.

א"ר יצחק אמר דוד רבש"ע עדות שעשית במעשה בראשית הם אמת להעיד עליהם בכל יום. דהא תנינן כל המעיד במעשה בראשית בכל יום מובטח לו שהוא בן עה"ב. ואמר דוד אתה הוא שעשית את כל העולם ועשית את המים והמים היו מכסין את כל העולם מהרבויו שבהם. ועשית להם שיתכנסו בצמצום כלם אל מקום אחד. כך יהי רצון מלפניך ששכינתך שהיא מלאה כל העולם כלו שתצמצם אותה בביתך שיותר ראוי להיות שם הה"ד לביתך נאוה קודש, ולא לזמן מועט אלא לאורך ימים.

ד"א ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה.

ר' תנחום פתח בהאי קרא (ישעי' נז) הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק. תמן תנינן כשהקב"ה מסתכל בעולם ורואה שאין בני אדם זכאין ורשעים הרבה פורחים בעולם אזי עושה דין בעולם.

א"ר תנחום כעובדא דגופא עם נשמתא עביד קב"ה עם דרא.

א"ר יצחק האיך.

א"ל כי האי גוונא, צדיקיא אינון [יב ט"ד] נשמתא וחייביא אינון גופא. כד מסתכל קב"ה

בעלמא נטיל נשמתא ואשתאר גופא לסרחנא דבשרא. ומאי נטיל. נטיל לנשמתא דאינון צדיקיא וישתארון גופא דאינון חייביא.

א"ר תנחום הה"ד ויאמר אלהים יקוו המים, אלו הצדיקים הנאספים לבית עולמם שהיא מקום אחד מיוחד להם למעלתם. וכד יתכנסון לעלמא דאתי מאי כתיב. ותראה היבשה שהם הרשעים בלי מעשה שאין מי שיגין עליהם ויכסה עליהם כד"א ויראו כל העדה כי גוע אהרן. אל תקרי ויראו אלא וייראו.

דהא תנינן א"ר יצחק אמר רב ואמרי לה א"ר יהודה אמר רב, כל זמן שהצדיקים בדור אין מה"ד יכולה לשלוט בהם הה"ד (תהלים קו) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית. וכשהקב"ה רוצה לעשות דין ברשעים מסלק הצדיקים מביניהם ואז עושה דין ברשעים. משל למה"ד למלך שהיה לו פרדס. יומא חד עאל לגיניה וחמא דהוו תמן בכוליה דרדרין סגיאין. אמר אנא בעי לבערא לון מהכא. זקף עינוהי וחזא ורדין טבין ייאין. אמר בגיני אינון ורדין אשבוק כל הדרדרין. וכד יהבו ריחא אינון וורדין נטל להון ועקר להון מן גנא. כיון דעקר להון אמר הא עידן לאעקרא דרדרין דגנא ולבערא להו מהכא. כך הקב"ה כל זמן שהצדיקים בדור אין נעשה דין ברשעים. נסתלקו הצדיקים מביניהם אז נעשה דין ברשעים.

שאל רבי יצחק לדבי אלעזר כד הוו אזלי במדברא, אמר אנא בעי למשאל חד שאילתא אי לאו הוה חטאה.

א"ל יאות אנת למשאל באורייתא מה דאת בעי שאל.

אמר האי דאמר קרא וירא אלהים כי טוב, אי קודם הפעולה הוה יאות ושפיר אלא מה דאמר לאחר הפעולה, משמע דלא הוה ידע קודם לכן עיקר הפעולה ותיקונו ויופיו וכשהיתה הפעולה נגמרת משמע דהוה מעיין בה כמות שהיא עומדת ואזי הוא אומר כי טוב דכתיב וירא ואח"כ אמר כי טוב. א"ל לאו חטאה הוא ואת צריך למשאל דא. ודא היא אזהרה לב"נ דא"ר יהודה כשילמוד אדם במעשה בראשית פעולתו של כל יום ויום אין לו לשאול על מה שאינו מצווה ולומר פעולה זו למה נעשית כך בדמות זו וזו נעשית כך בדמות זו. ואמור לו תדע למה. וירא אלהים כי טוב לעשותו. וע"כ אל תשאל יותר.

ועוד כדי להזהיר לבני אדם ולהורות להם הדרך הנכון כי גלוי וידוע לפניו הפעולה קודם שיעשה ולא רצה לומר טוב הוא זה עד גמר המלאכה. וכך אין ראוי לאדם לשבח הדבר עד סיומו שמא ימצא בו גרעון ויתבדה ויאחז בדבריו.

א"ר ברכיה כן ראינו בכמה מקומות שנתן הקב"ה אזהרה לאדם להזהר ממנו אע"פ שלא היה צריך לו והכל גלוי לפניו, אבל כדי לתת אזהרה לאדם הוצרך לעשות כן. ת"ח דכתיב ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה. וכי לא היה גלוי לפניו שהוא צריך לדעת ולחקור.

אלא א"ר ברכיה מכאן אזהרה לב"ד שאין להם להסמך על דעתם אלא יש להם לדעת ולחקור

ולדרוש הענין יפה הה"ד ודרשת וחקרת ושאלת היטב, ואין לך רשות להסמך על דעתך. [יג ט"א]
עד דהוו יתבי חמו לרבי אבא דהוה אתי. אמרו הא חד ממאריהון דמתניתין אתי. קריבו גביה
שאילו האי שאילתא.

אמר כך פסקו מאריהון דמתניתין דכל מה דעבד קב"ה עבד ליה בפיקודוי על ידא דאמצעי. אמר
לארעא עבידי כך עבדת כמא דאתפקדת ולא שנייא מיניה. אמר למיא עבידו כך ועבדו מיא עבידתהון
דאתפקדו ולא שנו מיניה וכן לרקיעא כי האי גוונא.

וכד הוה עביד שום חד מנהון עבידתיה כמא דאתפקד הוה חזי ליה קב"ה דעבד כההוא גוונא
דפקיד ליה והוא משבח ליה ההוא עובדא הה"ד וירא אלהים כי טוב כלומר וירא באותו המעשה
שעשאוהו כמו שצוה והיה אומר כי טוב כלומר כי טוב עשה כמה שנצטוה וזהו וירא אלהים כי טוב.
א"ר יצחק כלהו שפיר אמרו והאי מלה שפיר מכולהון.

א"ר ברכיה לרבי יצחק א"כ קשיא מילתא דא מכל מה דאיתמר דא"ה הול"ל האי קרא וירא
אלהים את כל אשר עשו והנה טוב מאד מאי את כל אשר עשה.
א"ר יצחק שפיר קאמרת.

אזלו בתריה דר' אבא אמרי ליה האי מלה. אמר להו שפירא הוא דא ודא מסייע לן דכתיב את
כל אשר עשה בכלל ולא נאמר את כל אשר עשו, דמשמע אלין אמצעיים דעבד ואפיקו כל מה דאתפקדו
והא טב. ובגיניה כתיב את כל אשר עשה.

א"ר חייא וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב, להיותם עומדים תמיד באותו קיום ובאותו הדרך
שעשהו ושלא ישתנו מדרך זו לעולם.

אמר רב הונא אמר רב לשלשה קרא קב"ה שמותם במעשה בראשית ואלו הן השמים והארץ
והמים. השמים מנ"ל דכתיב ויקרא אלהים לרקיע שמים. הארץ מנ"ל דכתיב ויקרא אלהים ליבשה ארץ.
המים מנ"ל דכתיב ולמקוה המים קרא ימים. ולמה לעשות בהם כל מלאכתו. ומה שיצא מהם הניחו
לאדם לקרוא להם שמות.

א"ר ברכיה כל מה שהוציאו השמים והארץ אדה"ר קרא להם שמות שנאמר ויקרא האדם שמות
לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה.

פרשתא ה'.

ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עושה פרי למינו.

רבי יצחק פתח (שיר ד) עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני יזלו בשמיו יבא דודי לגנו ויאכל פרי

מגדיו.

רבי אבהו אמר כמה יש לאדם להרהר במעשיו ולפקוד אותם בכל יום הואיל ונתן בו הקב"ה

נשמה טהורה לדעת ולהכיר לבוראו ולהסתכל בנפלאותיו שהוא עושה בכל יום ויום.

ותאנא א"ר יצחק ארבע רוחות מנשבות בכל יום מארבע רוחות העולם. רוח מזרח מנשבת

מהבקר ועד חצי היום ונפיק מניה מההוא אוצר החמדה. דתנן אוצר יש למעלה בשערי מזרח וחמדה שמו

ויש בו שלשת אלפים ושבעים וחמש רוחין דאסוותא לעלמא.

והיינו דתנן במתניתא דרבי אליעזר דכתיב (ש"ב כג) בקר לא עבות כלומר כשהוא בקר מאן

דאית ליה מרעין וחליים אינו נלכד בעבות.

וכנגד זה אריב"ז יש מלאך ממונה מהבקר ועד חצי היום בההוא רוחא דאתי ממזרח ומיכאל שמו

והוא ממונה לצד מזרח.

ואריב"ז הוא מיכאל דכתיב ביה הנה מלאכי ילך לפניך באשגחותא תשכח מיכאל"ל [יג ט"ב]

מלאכ"י ודא הוא דאמר הקב"ה למשה הנה מלאכי ילך לפניך כלומר הנה מיכאל ילך לפניך.

ותאנא כשרוח מזרח מתעורר לצאת לעולם מאן דאזיל באורחא ויכוין רוחיה להאי ענינא כל

ברכתא דברכין ליה מתקיימת בההיא שעתא ויהא חדי כל ההוא יומא.

רוח מערב מנשבת מחצי היום עד הלילה ונפקי עמיה מאוצר המעין ד' מאה ושתין וחמש רוחין

לאפרחא עשבים ואילנים ויבולים. ותאנא מלאך ממונה מחצי היום עד הלילה ורפאל שמיה והוא ממונה

לצד מערב.

א"ר יוסי בן פזי א"כ קושיא איכא הכא דהא תנינן מלאך הממונה על הרפואה רפאל שמו.

ואמרת דאסוותא אתי ממזרח ומיכאל ממונה עליו.

ת"ש אריב"ז כל עובדוהי דקב"ה גבי בני נשא מטול דישתמודעין ליה דהוא מחי והוא מסי ולא

ישוין בני נשא לא למלאכא ולא לרברבנא ובגין כך מחליף עידנין וזמנין דלא יימרון מלאכא פלוני עבד

ליה האי אלא כולא בידיה, ולפיכך מחליף רוחין עד דיצלו קמיה ויתובון וכדין יפקוד לאסוותא למשרי

עלוהי וההוא מלאכא דאתפקד על אסוותא עביד מה דאתפקד מרעותיה דמריה.

ות"ח רחמנותא דהקב"ה דלא מחי לב"נ עד דסלקי עובדוהי במתקלא בבי דינא דלעילא וההוא דאתמני על דינא הוא מיכאל. ורחמנותא דהקב"ה דאע"ג דבגיניה מטא ליה דינא בידיה מטא ליה רוחא דאסוותא בכל יומא עד דיכשר אינש עובדוהי ויתוב מנייהו קמי מאריה וכדין משדר ליה אסוותא על ידוהי דההוא שליחא דממנא עלוהי.

רוח דרום מנשבת מרישא דליליא עד פלגות ליליא ונפקי עמיה מההוא אוצר החמדה מאתן ושבעין וחמש רוחין לדשנא ארעא ולחממא קרירותא. ומלאך ממונה עליו ואוריאל שמיה והוא ממונה לצד דרום בההוא רוחא, וההוא רוחא כבדא על בני מרעין ודחקין ביה והוא טב לעלמא. ותאנא בההוא זמנא דיינין לחייביא בנורא דגיהנם וכל עלמא שכבין והוזים בשינתא ולית מאן דמצלי עליהון.

רוח צפון מנשבת מחצי הלילה עד הבקר. ותאנא תלת מאה אלפין רוחין ועלעולין אתיין עמיה והוא קשה מכלהון לכולא וטב לבני מרעין מסגיאות קרירותא לחמימותא סגיא די בהון.

ותאנא ארשב"י ביה שעתא נפיק קב"ה מאינון עלמין סגיאין דכסיף בהו ואתי לאשתעשעא עם צדיקיא בגנתא דעדן. וקל כרוזא כריז קדמוהי ואמר עורי צפון ובואי תימן כלומר עורי רוח צפון ואיתער למיתי לעלמא ולאפחא בבוסמיא דעדן הה"ד (שיר ד) הפיחי גני יזלו בשמיו.

דתאנא בזמן שרוח צפון מנשבת בחצי הלילה והקב"ה נכנס כל הבשמים וכל האילנות שבגן עדן עולים ריחם ומזמרים לפניו דכתיב (דה"א טז) אז ירננו כל עצי היער מלפני יי'.
א"ר שמעון האי יער כד"א אכלתי יערי עם דבשי. וכל הצדיקים כלם נהנין מזיו אספקלריא של מעלה וניזונין ממנו ומזמרין לפני יוצרם בג"ע הה"ד יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו.

א"ר מנחם מאי יאכל, סלקא דעתין דקב"ה יאכל. לא"ה אלא כמאן דאמר ייתי שולטנא דביתא יאכלו אושפיזאי. כך כתיב יבא דודי לגנו כלומר כשיבא דודי לגנו יאכלו הממתינים לו. ואיזהו. פרי מגדיו, אלו [יג ט"ג] הצדיקים שהם פרי מגדיו של הקב"ה.

ת"ר כשמתחיל רוח צפון לנשב כל השמים וכל הרקיעים וחיות הקדש והאופנים וכל צבא השמים כלם מזדעזעים ומתחלחלים ופוצחים רנה ושבחה למי שאמר והיה העולם עד שנכנס עם הצדיקים בג"ע וזהו בחצות הלילה.

אמר רב יהודה אמר רב האי מאן דנשמתא קדישא אית ביה ושמע קל תרנגולא קרי בפלגות ליליא.

דאמר רב יהודה אמר רב בפלגות ליליא כד עייל קב"ה בגנתא דעדן זיקא דאשא נפיק מבין גלגלי חיותא ואזיל בכל עלמא ומגע תחות כנפוהי דתרנגולא ובההיא שעתא בדחילו מקיש גדפוי דא עם דא וקארי ודא הוא בפלגות ליליא.

ומאן דאית ליה סוכלתנו בלבוי ויתער ויקום לאתעסקא באורייתא אזיל קליה ואשתמע בגנתא דעדן ואצית קב"ה. וצדיקיא אמרין ליה מארי עלמא מאן הוא דין, והוא אתיב ואמר פלניא ונשמתא קדישא דאית ביה לעי באורייתא אציתו כולכו דהאי ניחא קדמאי מכל שירתא ותושבחתא דאמרין לעילא הה"ד היושבת בגנים, כלומר נשמתא קדישא דאת יתבא בההוא עלמא בין גנותא וטנופא ואת מתעסקת באורייתא. בשעתא דא חברים מקשיבים לקולך כי אותן הצדיקים כמותך מקשיבים לקולך שהוא ערב והואיל וכן השמיעני והרם קולך בתורתך ואתן לך שכר חסד בעולם הבא.

א"ר תנחום בא וראה דוד הוה ידע ההיא שעתא. דתנן כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכשהיה חצות לילה רוח צפונית באה ומנשבת בו ומיד היה קם ומתגבר בשירות ותשבחות דכתיב (תהלים נז) עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר.

א"ר זירא מנ"ל דרוח צפונית מנשבת בכנור.

א"ר יצחק מהכא, כתיב הכא עורה כבודי וכתיב התם עורי צפון. מה להלן צפון אף כאן צפון. והווי צייתין ליה בכל ליליא קב"ה וכל צדיקיא די בגנתא דעדן.

ת"ר עשה הקב"ה ג"ע למטה בארץ והוא מכוון כנגד כסא הכבוד ופרוכת הנורא. ותאנא מקום ידוע יש עליו אשר לא שלטא בו עין נביא לראות לא במראה ולא בחזון ועדן שמו דכתיב (ישעי' סד) עין לא ראתה אלהים זולתך.

וא"ר שמעון מאותו עדן שלמעלה ממנו ניזון אותו הגן שלמטה הימנו ומתדשנים משם כל האילנות וכל הצמחים וכל היבולים שבגן.

ואר' שמעון שלשה פעמים בכל יום מנטף אותו עדן שלמעלה מעל הגן מכל ריחין טבין וזהרין עלאין והנאות וכיסופין ומההוא ריחא וכסופא והנאתא דנחית עלוהי מתזן כל עלמא מיניה.

ותאנא אר' שמעון כשאמר הקב"ה תדשא הארץ דשא מיד הצמיחה הארץ כל יבולין וכל דשאים וכל אילנות שבג"ע בתחלה ואח"כ הצמיחה לכל העולם.

וא"ר יהודה הארץ הצמיחה לכל העולם והקב"ה הצמיח לג"ע ה"ד ויטע יי' אלהים גן בעדן

מקדם.

אר' שמעון הארץ הוציאה הכל והקב"ה בירר כל דמעלי מנייהו ושתלן בג"ע וממה דנחית מעדן

כלם נזונים ה"ד (תהלים קד) ישבעו עצי יי' ארזי לבנון אשר נטע אשר שם צפרים יקננו. מאן אינון

צפרים. אלין אינון צדיקייא דקב"ה עביד להו גדפין כצפרין לאתעופפא לעילא במנדע וסוכלתנו

ולסלקא להו לההוא אתר דגניז להון [יג ט"ד] דכתיב ביה עין לא ראתה אלהים זולתך וגו.

א"ר יהודה הולידה הארץ דשאים המגדלים לאח"כ וצומחים לעשות צורך העולם וכל העשבים

של רפואה לרפאות בהם הבריות כלם הולידה והצמיחה הארץ בבת אחת.

א"ר יהודה בר שלום בו ביום שנבראו שמים וארץ בו ביום עשו כלם תולדותם ולא חסר מהם

כלום משמע דכתיב אלה תולדות השמים והארץ. ואימתי נעשו תולדות אלו. ביום עשות יי' אלהים ארץ

ושמים, דייקא, בו ביום נעשו כל צרכי העולם ולאחר כן גילה אותם בכל יום ויום ונתן טעם לכל דבר

ודבר באותו היום שנתגלה.

וכן א"ר יצחק א"ר יוחנן בו ביום שנבראת הארץ בו ביום הולידה והצמיחה כל תולדותיה והיו

כלם גנוזות תחתיה עד שאמר לה הקב"ה להוציאם דכתיב תוצא הארץ. תברא הארץ לא נאמר אלא

תוצא הארץ דבר שהיה גנוז בה והוציאה כל דבר ודבר באותה הטבע הראוי לה להוליד ולהזריע מהם

כדומה להם ה"ד למינה.

א"ר יהודה כך עשה הקב"ה לארץ כנקבה זו המעוברת ואח"כ מוציאה עוברת ממנה. כך היתה

הארץ בשעה שנבראת נתעברה מהיסודות כלם שנכנסו בה והם הוציאו כל תולדות שלה.

אר"י כוורדי דשליא דאמא דמלייאן מן זרעא דב"נ דאית ביה היסודות כלם כך הארץ בו ביום

שנבראת בו ביום נתעברה מכל מה שהולידה דכתיב בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ומיד

והארץ היתה תהו ובהו וחשך ורוח. הרי בכאן ארבעה יסודות אש מים חשך ורוח ואלו הולידו כל

תולדותיה ומאלו נתייסדו כולם וכל התולדות נתהוו מכחות אלו.

א"ר אבא בצוציתא דארעא מליא זרעא כנקבה מאינון מיא דלעילא ומתעברת מנייהו כנוקבא

דמתעברא מן דכורא.

שאל רבי חגי לרבי דוסתאי א"ל הא כתיב ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עושה פרי

למינו. אי ארעא אפיקת אילנין ופירין מה כתיב לאח"כ וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב

השדה טרם יצמח ומשמע טרם כתרגמו.

א"ל כך הוא אבל כחותם להוליד באותו הזמן לא היה בהם ומפני מה. מפני שלא המטיר יי' אלהים על הארץ ואד לא היה שיעלה מן הארץ שאלמלי היה כך כל כחותם היו להוליד ולהצמיח, אבל מפני זה לא היה בארץ הכח המוליד.

רבי יצחק אזל לגבי רבי זירא עאל לביתיה אשכח דהוה מטייל בההוא גינא. פתח ואמר (שופטים א) ובני יתרו חותן משה עלו מעיר התמרים. מה חזו בני יתרו לסלקא מתמן דאמר רב יהודה אמר רב שקולה היתה יריחו כנגד כל א"י מרוב התענוגים שהיו בה. דאמר רב יהודה אמר רב למה נקראת יריחו, על שם הריח. אמרו בני יתרו אנן צריכין לאתעסקא באורייתא ואורייתא אינה צריכה תענוגים. ניקום מכאן לטורא ונתעסק באורייתא.

א"ר זירא ידענא על מה אתכוונת אלא בני יתרו עד כען לא הוו ידעי אורייתא וצריכי לטורא אבל אנא ידענא באורייתא וצריכנא צחותא לשמענתא. א"ל מאי דכתיב ותוצא הארץ דשא.

א"ל הוציאה הארץ כל התולדות שהיו בה והיו גנוזים בה לחוק. ולא היו בהם כוחותם עד שהמטיר הקב"ה על הארץ ועמדו כל התולדות בכחם השלימה וכתיב וירא אלהים כי טוב. [יד ט"א]

פרשתא

ויאמר אלהים יהי מאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ. תמן תנינן א"ר יצחק בר יעקב מאי דכתיב (שיר ד) כלך יפה רעיתי ומום אין בך. ת"ח כשברא הקב"ה את עולמו עשאו מאותו האור הנאצל מלמעלה וברא השמים מאותו הרקיע הראשון שהכינו הקב"ה ובראו בתחלה, ואותו הרקיע הוליד כל שאר השמים שנתהוו ממנו.

ואמר רב יהודה אמר רב אותו הרקיע הוליד כל המאורות מאותו האור שמקבל מלמעלה. וכשברא הקב"ה אותו רקיע השמים נטל הקב"ה את המאורות והניחם באותו רקיע הנקרא רקיע השמים שאותו הרקיע נתהוו מן השמים.

א"ר יהודה אמר רב הרקיע העליון הוליד השמים אשר תחתיו והשמים הולידו האי רקיע ונקרא רקיע השמים. ונטל הקב"ה שני המאורות ונתנם בו הה"ד ויתן אותם אלהים ברקיע השמים.

א"ר יצחק עשה הקב"ה שני מאורות והניחם בזה הרקיע להיות ממשלה על הארץ ולהשתמש בהם הבריות. וכשבאם נתנו אורם שניהם בשוה. אמרה הלבנה רבש"ע אין לך להתנהג בשני כתרים בשוה. מה עשה הקב"ה. המעיט אותה והיינו הכפרה של שער ר"ח שנאמר בו ליי'.

א"ר יעקב בכמה מקומות תנינן דא ולא אתיישבא בלבאי עניינא.

כד אתא רב נחמן אתו ושייליה דא. אמר כמשמעו.

א"ר יהודה לרבי יעקב כלום אתה רוצה לעבור על דברי חבריך.

אשתיק.

ר' יוסי ב"ר שמעון בן לקוניא אתא למחמי לרבי אלעזר ב"ר שמעון חתניה. נפקא ברתיה ושקלא ידוהי לנשקא. אמר לה לכי ומעטי את עצמך מקמי בעליך דאיהו קדישא.

שמע ר' אלעזר אמר כען אנא אדכרנא מלה חד דאיהו מרגלא יקירא דאיתמר על סיהרא.

כדתנינן דקב"ה אמר לסיהרא לכי ומעטי את עצמך דחשבת סיהרא דלה אתייהיב שולטנא.

א"ל חמוי אנא כך שמענא וכך הוא מסדר בלבאי בגין דלא אעבר על דעתין דחברייא.

פתח רבי אלעזר פומיה ואמר אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביי' מגן עזרך ואשר חרב גאותך.

וכי גאותן של ישראל חרב הוא. לא. דהא החרב לעשו אתייהיבת דכתיב ועל חרבך תחיה. אבל ישראל

לא. אלא הכי שמענא מאבוי דאלין אינון ת"ח דכד שמעין מלה ולא אתיישב בלבהון דאינון מגיחין דא

עם דא כאינון דמגיחי קרבא בחרבא ובעיין לקטלא דא לדא.

ומלה דא דאמר חברנא כך הוא וכן גזרנא ברזא דמתניתא דילן דכד ברא קב"ה לשמשא ולסיהרא

גזר על שמשא דאתחזר למהוי שולטנא דעשו וגזר על סיהרא למהוי בעלמא דין שולטנא דיעקב ומני

עליהון רברבין תקיפין עד דייתון תרין אומיאי אליון. וההוא רברבנא דאתמני על סיהרא בגין אומה

דיעקב בעא מן קב"ה דיתייבה שולטנא לסיהרא בעלמא דין כלומר לאומה דיעקב. אמר קב"ה וכי מה

בעיאי אומה דיעקב אלא לעלמא דאתי ולשלטאה להו על כל אומיאי, אבל בעלמא דין לכי ומעטי את

עצמך ואשתעבידי בגלותא למזכי לך לעלמא דאתי.

כד אתי אומה דיעקב אתרעמו קמיה דקב"ה על דאתנטל מנהון שולטנא ואתייהיבת לעשו. אמר

[יד ט"ב] להון קב"ה וכי מה אתון בעאן שולטנא בעלמא דין דהא אנא ערבאה לשלטאה לכו לעלמא

דאתי על כל אומיאי ובג"כ הקריבו עלי כפרה כלומר על אותה הבטחה שאני ערב בו, הקריבו כפרה

ואתעסקו בתורה ועלי לתת לכם שכר טוב ועלי להשליט אתכם על כל האומות שעל כך מיעטתי את

הירח בעוה"ז.

אתא ר' יוסי חמוי ונשקיה ברישיה. קרא לברתיה ואמר לה קוזטיפא דנהירותא ובוצינא דאיתפרשא בטבוון אית גבך. זכאה אנת זכאה חולקך זכאה הוא חולקי בעלמא דין דזכינא למחמי כך. רבי יוחנן אמר זכו ישראל נהיר להון קב"ה ולית אינון צריכין לבוצינא אחרא דכתיב (ישעיה ט) והיה לך יי' לאור עולם.

א"ר אבהו ישראל כיון שנתחלף להו שולטנא מונין חושבנא לסיהרא דבה מנהגין ישראל חושבנהון הה"ד הנך יפה רעיתי, מנהיגתי מן רועה כצאן יוסף, ומום אין בך דלא אשתכח בך גרעונא מן מועדין וזמנין.

דבר אחר הנך יפה רעיתי ומום אין בך.

ת"ר בארבעה פרקים בשנה העולם נידון.

א"ר אלכסנדראי וכי לא נידון האדם אלא לפרקים אלו והא כתיב (איוב ז) ותפקדנו לבקרים לרגעים תבחננו, וא"ר יצחק אין לך כל רגע ורגע שאין הקב"ה משגיח באדם בכל מה שהוא עושה. ותנן הכא דבארבעה פרקין בשנה הוא.

א"ר אלכסנדראי הדרי בי. לאו מלה דאורייתא בעניינא דא כענינא דההוא מלה דרבנן. דפסוקא אמר פקידה ובחינה ורבנן אמרי דינא. ומשמע דקב"ה משגיח בכל יומא ויומא בעלמא אבל מידין דינא עד ארבעה זמנין אליו למידן כל עלמא.

וכלהו דינין אלו בגיניהון דבני נשא עביד קב"ה דינא בעלמא. בפסח על התבואה, מאי קא

משמע לן. א"ר יצחק על תבואה ממש. דא"ר יצחק בשנה שעברה נתן להם הקב"ה תבואה סיפוקא דעלמא. לא מעשרין ליה בני נשא ולא יהבי למיכל מניה למסכני וליתמי ולארמלתי כד אתי שתא דא דאין לכל עלמא על ההוא תבואה דהוה בשתא דעברה.

בעצרת דן את העולם. על איזה עון. על עון פירות האילן שלא המתינו ערלתם ושלא הניחום

בשבעית לעני ולגר.

בראש השנה דן כל העולם כלו גופות בני אדם והנשמות ופוקד אותם ודן אותם על כל מה שעשו

כל השנה כולא. ותאנא אפילו צעדיו של אדם נמנין ובאין בדין באותו היום הה"ד (שם לא) וכל צעדי יספור.

תאני רבי יוסי שלש כתות נכנסין לדין כת צדיקים גמורים כת רשעים גמורים כת בינונים וכנגדן

שלש כחות באדם כח הנשמה הקדושה וכח המתאווה וכח המניעה.

מאי כח המניעה. א"ר יהודה כח המגדלת והמניעה את הגוף בכל צרכיו.
רבי יוסי בן פזי אומר בא וראה רחמנותו של הקב"ה אע"פ שב"ד של מעלה באין לעמוד בדין ולדון את הבריות ולהורות לפני הקב"ה זכות וחובה של בני אדם.
דתאני ר' יוסי בן פזי שלש כתות של מלאכי השרת עומדין על הדין ביום ר"ה. יש מורין זכות לטובה ויש מורין חובה לרעה. ות"ח רחמנותו של הקב"ה שנתן עצה להנצל מן הדין.
דתניא מאי דכתיב זכרון תרועה. [י"ד ט"ג] לא אשכחנא זכירה לתרועה אלא האי דא"ר יוסי, כתיב וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני יי' אלהיכם ונושעתם מאויביכם. וזכר לתרועה זו. אמר הקב"ה הריעו לפני בתרועה זו שהוא זכרון אותה התרועה מיד ונושעתם מאויביכם בהוא גוונא. מאויביכם מאן אינון. אלו הם המורים חובתם של בני אדם.
דתניא א"ר אבהו א"ר יוחנן מלאכים יש המורים חובתן של בני אדם ומלאכים יש המורים זכותן. ואפילו אחד מני אלף מורה זכותו שבקין ליה הה"ד (שם לג) אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף וכתוב בתריה ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת וגו'.
וכי יש מלאך משטין זכותו של אדם.
א"ר שמעון ח"ו שמלאך משטין זכות אלא יש מלאכים ממונים לעיין ולהורות בחובתו של אדם בכל שעה שיעבור והם מורים אותו דבר שנצטוו.
כיוצא בדבר (מ"א כב) וכל צבא השמים עומד עליו. מאי עליו עליו של אחאב שהיו מעיינים בדינו. מימינו ומשמאלו, אלו מימינים לכף זכות ואלו משמאילים לכף חובה.
אמר רב יהודה אמר רב מפני מה בר"ה דין הגוף והנשמה. מפני שבו נולד אדם הראשון ובו ביום נעשה גוף ונזרקה בו נשמה ובו ביום נידון ונקבע הדין לדורות.
ובחג נדונין על המים על שהם מבזים בנטילת ידים ועל שהם מזלזלים במקואות ובטהרות שהם מים ועל כך נדונין על המים על ענין המים.
א"ר אחא בד' פרקים כמו כן האדם נדון. בו ביום שמהרהר העבירה ובזמן שעושהו וביום ראש השנה ובעולם הבא.
רבי אבהו אמר בזמן שעושה העבירה ובזמן שנחלה דא"ר אבהו כיון שנחלה האדם סלקין ליה לדינא ובזמן שמת כשיוצאה נשמתו ממנו ובעולם הבא.
א"ר יהודה בטחון הצדיקים ושמחתם כשיוצאין מן העוה"ז בכשרון מעשים וכשבאין לעיין בנשמה אין מוחין בידה ומה אומרים לה כלך יפה רעיתי.

א"ר אבהו הצדיק אומר זה על הנשמה שבו כלך יפה רעיתי מנהיגתי דלא אבאישת לך בעובדין
בישין דכתיב ומוס אין בך.

ד"א ויאמר אלהים יהי מארת למה חסר ו'. אריב"ל תפלת הצדיקים שיצאו מהעוה"ז כדי שלא יתעכב
שכרם לעוה"ב. דאריב"ל מאי דכתיב דמות כמראה אדם עליו מלמעלה. זו מעלתן של צדיקים שהם
למעלה על כל המעלות.
מאי עליו.

א"ר יהודה ההוא דכתי' ועליו מראה דמות כבוד יי' וארא ואפול על פני.
א"ר יצחק הוא יעקב שמעלתו למעלה הה"ד כמראה אדם. מאי משמע. כתיב הכא עליו וכתוב
התם ויעל מעליו אלהים.

א"ר אחא בר יעקב אין לך בכל לילה ולילה שאין הכרוז יוצא ואומר עלו חסידים באו וברכו
ליוצרכם הה"ד וחסידיך יברכוכה כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו. ולמה. להודיע לבני האדם
גבורותיו וגו'.

ת"ר זימנא חדא הוה אזיל ר"י באורחא פגע בי' ר' חייא ואזלו כחדא. פגעו בההוא טורא והוה טורא
דחיל עליהן. א"ר יוסי לרבי חייא נימא מילה דאורייתא וניזיל.
א"ר חייא בודאי דאמרי חכימי מתניתא שמשא דהוה ליעקב עד כמה להוי דא.
א"ר יוסי אימא לך מלה דהוה אמר אבא דההוא שמשא ונהורא סגיא דהוה ליעקב גניז הוא
לצדיקים לעתיד לבא ולא דא הוא שמשא [י"ד ט"ד] דמשתמשין בה בנוהי דעשו. ואתגזר דישתעבדון
בנוהי דיעקב תחותיה. ביה שעתא הוה עציב יעקב אמר מארי עלמא הא נהירותא דילי אתייהיבתא
לעשו. יצאה ב"ק ואמרה (ירמיה ל) ואתה אל תירא עבדי יעקב ונהירותא דילך לך אתגניז ולבניך.
אמר אורינא לי. ביה שעתא אפיק קב"ה ההוא שמשא דחמי ליה יעקב ולא בר נש אחרא הה"ד ויזרח ל"ו
השמש אותו השמש שהיה גנוז. כאשר עבר את פנואל.
א"ר יוסי כשנצח שרו של עשו. לו משמע ולא לאחר. ואע"ג דיעקב אתהני למחזייה ונצח
לרברבא דעשו מה כתיב ביה. והוא צולע על ירכו. א"ר אחא נהורא נהיר אבל לביה חשוך על נפקי
ירכיה דישתעבדון תחותיה דעשו.

עד דהוו אזלי שמעו קל ינוקא בטורא דהוה אזיל ובכי. א"ר יוסי ניזיל גביה דהא לא מסתפינא

דהא תנן לחד מתחזי ומזיק לתרי אתחזי ולא מזיק.

אזלו לגביה וינוקא הוה בכי. כד מטו גביה א"ר יוסי בנוי דמארי עלמא אנן דהווא דאקרי שמיה

חד על תרי באתוותא תלת רשימין ברזא דארבע גליפין על חד תרין ואתקרי על חיוותא קדישא.

מאי טעמא א"ר יוסי הכי. דחיישינן שמא שד הוא ואינון מסתפו משמיה דמארי עלמא סגי.

ההוא ינוקא כד שמע מלה דא אתיב ואמר יודאי אנא ובר בריה דרבי חייא רבה אנא והוה אבוי

מליף לי פסוקי דשיר השירים ופרשתא דבראשית ומית אבוהי וגנבו לי גנבי וכען אשתזיבנא מנהון

וערקנא בהאי טורא.

בכא רבי יוסי ואמר ווי דבר בריה דרבי חייא אזיל כדין. נטליה בידוי ואזלו.

א"ל רבי יוסי אימא ברי מה הוית לעי עם אבוך.

אמר בפרשת יהי מאורות ברקיע השמים הוונא לעי.

א"ל מה אמר אבוך בפרשתא.

פתח ההוא ינוקא פומיה ואמר באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחוקק במשענותם. תאנא

שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל על ידי שלשה רועים אחים משה אהרן ומרים. בזכות משה היה

המן יורד לישראל. בזכות אהרן היו ענני כבוד הולכים עם ישראל. בזכות מרים היתה הבאר הולכת

עמהם. מתה מרים פסקה הבאר. מת אהרן ניטלו ענני כבוד הה"ד ויראו כל העדה אל תקרי ויראו אלא

ויראו. פסקה הבאר מנ"ל. דכתיב וישב העם בקדש ותמת שם מרים וכתיב בתריה ולא היה מים לעדה

ובזכות משה חזרו שלשתן. והוה אמר אבוי תלתיהון גליפין ברקיעא דיוקנהון לאנהרא זכותהון על

ישראל הה"ד ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ. ומנ"ל דתלתיהון גליפין ברקיעא. דהא

תנן בכלהו כתיב על פי יי' ובמרים לא כתיב על פי יי' דלאו אורח ארעא אלא אמר אבוי בכלהו כתיב

שם ותמת שם מרים וימת שם אהרן וימת שם משה. כתיב הכא שם וכתיב התם שם, ויהי שם עם יי'. מה

להלן עם יי' אף כאן נמי עם יי'.

דתנן למה מת משה בחוצה לארץ. להורות דבזכותיה יתקיימון מתי מדבר. ואמר אבוי אמר משה

לפני הקב"ה רבש"ע אכנס לארץ לקיימא פקודיך דהא כתיב כי תבאו אל הארץ, והיה כי תבואו אל

הארץ, ותמן הוא קיומא דפיקודיך. א"ל מה דאזהרת שלים לך [טו ט"א] ומה דיעבדון ישראל בארעא

קדישא יהי חולקך עמהון הה"ד (ישעי' נג) לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל. לכן אחלק לו

ברבים, אלו זכאין דישראל. ואת עצומים יחלק שלל, אלין אבהתא. ולמה, תחת אשר הערה למות נפשו.

דא"ר חייא סבא לא אשכחנא רעיא דמסר נפשיה על עאניה כמשה דאמר ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת. מאי מחני נא. מן עלמא דין ומן עלמא דאתי, לקיימא תחת אשר הערה למות נפשו. ואת פושעים נמנה, שנקבר עם מתי מדבר דהווי חייבין קמי קב"ה. והוא חטא רביס נשא, שלא זו משם עד שמחל להם הקב"ה. ולפושעים יפגיע, שהרבה תפלתו עליהם ועל כדין תלתיהון גליפין לעילא.

אתא רבי יוסי ונשקיה וארכביה על כתפיה תלת מילין וקרא עליה (שם נד) וכל בניך למודי יי'.

תאני רבי שמעון בא וראה השמש לא עשאו הקב"ה אלא לשמוש בני אדם. ת"ח בתלת מאה ותשעין אתרי דישובא דארעא אזיל שמשא וסליק ונחית ומעלות ומדרגות ידועות יש לו והיינו דכתיב (ישעי' לח) הנני משיב את צל המעלות אשר ירדה במעלות אחז.

א"ר יוסי היך היא סליק.

א"ר כבר תנינא ממאריהון דמתיבתא דעלמא סגלגל הוא ככדורא דא וכד נפיק במזרח אזיל בסגלגלותא עד דמטא לתתא וכדין אתעביד רמשא. ובההוא שעתא אזיל ונחית בגלגלין דמדריגין ידיעין ונחית וסבב כל ארעא וישובא. וכד נחית ומתכסיא מינן רמש לן ונהיר לאינון דדיירין תחות לן לפום יישובא וסגלגלתא דארעא. וכדין אזיל ונחית ומפריש בין מיא דתחותיה דימא דאוקיינוס ובין מיא דאזלין לעילא ומפריש במציעתא דמיא לעכבא סילונא דמיא דנפיק מגיהנם דלא יעבר נזקא לבני נשא. ועל דא לא אתקרי שמשא אלא לשמשא לבני נשא דעל כך אתקרי שמשא דמשמש לכולא.

א"ר אלעזר אלמלא דסחי שמשא בימא דאוקיינוס הוה שריף ואוקיד לכולי עלמא.

סליק מתחות ארעא דישובא ומגע לההוא דרגא דאתקרי קרבוסא בלשון יון ומההוא דרגא שרי למיסק לעילא וקל גלגלוהי אשתמע לכולהו רקיעיא במטלנוהי למיזל עם שירתיה דהוא אמר. ולא הוה ב"נ דשמע ליה בר ממשה דהוה מהימן מלכא ויהושע דמשמש ליה. וכד איצטריך ליה ליהושע והוה שמע קל נעימותא ונהימותא דמשמשא לא יכיל ליה למיסבל. מה כתיב (יהושע י) ויאמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום. מאי דום. דום מלומר שירה דום מקל נעימותא ונהימותא דילך דהא הוה שמע קל מטלנוהי במטלנותיה.

אמר רבי בא שית מאה וארבעין מטלנין עביד שמשא כחושבן שמש בין ימא וליליא ואסחר לכולא עלמא בסחרנותא. ולמאי אצטריך. לרככא ולחממא ארעא ולדשנא עשבין ויבולין ולאצמחא פירין ואילנין.

א"ר יהודה ת"ח כההוא גוונא דלעילא עביד קב"ה לתתא. מה לעילא הוּו שמיא אוף לתתא הוּו שמיא.

ולמה אתקרו שמים. א"ר הונא אש ומים.

א"ר יצחק מהכא (איוב כה) עושה שלום במרומיו. במלאכיו לא כתיב אלא במרומיו, על דאינון אש ומים ועושה שלום ביניהם. כהאי גוונא לתתא אש ומים. וחוזר הרקיע מתחת ומחמם האדמה מחממיות האש והשמש ומוריד הקב"ה המים על הארץ [טו] ומקרר האדמה וסייע לחמימותא דמתתא. והאי והאי מולידין ומצמחין לארעא וכולהו ברא קב"ה לתועלתא דבני נשא.

רבי אבהו ור' חייא ור' נתן הוּו אזלי באורחא. א"ר נתן לא תוהתון על אלין מאריהון דמתניתא דגזירת פומהון כגזרת מלאכין קדישין. ואנא דכירנא מה דאמרו דהאי שמשא אתצל נהירותיה מזיוא דאספקלריא דלעילא והאי נהירותא לאו דיליה הוא, משמע דכתיב יהי מאורות, הול"ל יהי אורות מאי מאורות. א"ר זירא מן אורות ותיבותא הוא אורות ומ' תוספת לשמשא כלומר מן אורות.

א"ר חייא אל תתמה עליו דהא תורה אתצל מחכמתא דלעילא ושמיא אתצלו מההוא רקיעא עילאה דעל ריש חיותא וכהאי גוונא כד תסתכל בחכמתא כל מה דלעילא ותתא אתצלו דא מן דא ודא מן דא וקב"ה על כלא. ומן כורסי יקריה שריין לאתאצלא דא מן דא וכורסיה ייקריה מניה. וכלהון כלא חשיבין לקבליה הה"ד (דניאל ד) וכל דיירי ארעא כלא חשיבין וכמצבייה עביד בחיל שמיא.

א"ר אבהו לא תקשי לך האי דהא רישא מינן בהבדל שרי בקדמיתא למילעא באורייתא לתורגמנא ותורגמנא לדסמיכין ליה ודסמיכין ליה לדסמיכין ליה, אשתכח כד תסתתים שמעתא דכלהו תליין מן רישא. וכהאי גוונא אשתכח לעילא ולכלהו עלמין.

וא"ר אבהו משה אתצל מזיוא עילאה יהושע אתצל ממשא זקנים אתצלו מיהושע נביאים אתצלו מזקנים נביאים ורישא דעמא אתצלו מנביאים וכלהו דא מן דא.

עד דהוּו אזלי פגעו ביה בר' אלעזר. אמרו הא חד ממאריהון דמתניתא אתא.

אמרו ליה ודאי דאמריתו דשמשא אתצל נהירותיה מזיוא דאספקלריא דלעילא.

אמר כך הוא.

פתח ואמר (שיר ד) מעין גנים באר מים חיים ונוזלים מן לבנון. קראה מעין ואח"כ באר ואח"כ

נוזלים. הכא אית לאסתכלא דהאי מעיין אתמשך מן בירא ובירא מן נוזלים ונוזלים מן לבנון למינדע

דכלהו אתצלו דמ"ד ודא מן דא. כך הוא שמשא, לאו נהירותא דיליה הוא אלא אתמשך חד חוטא דזיווא דנהיר לשמשא.

דהא תנן במתניתין דילן אור שברא הקב"ה בתחלה אדם רואה בו וצופה מראש העולם ועד סופו. ת"ח נהירותא דשמשא הוא חד משתין אלפין ושבעין וחמש חולקין מההוא נהירותא דאספקלריא דההוא נהורא דאתגניז. ואפילו בהאי נהירותא דשמשא לית איניש יכיל לאסתכלא ביה כל שכן בההוא נהורא. והא אמרן דאיניש אסתכל ביה מרישא עלמא ועד סייפי עלמא. אלא הכי גזרנא במתניתא דילן דבההוא נהירותא יכיל אינש למנדע ולמחזי בנהירו דחכמתא כל מה דהוה וכל מאי דיהוי מרישא דעלמא ועד סייפי עלמא וההוא אתגניז לצדיקייא לעלמא דאתי. מאי לעלמא דאתי. כד יפוק נשמתא קדישא מהאי עלמא ויזיל לעלמא דאתי.

ת"ח כתיב ויהי שם עם יי' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה. מאי טעמא. משום דאתהני מההוא זיווא ואע"ג דנחית מתמן וההוא נהירותא לא נחית עמיה לא הווי יכלין לאסתכלא באנפוי דמשה. וממה דאסתכל בקדמיתא כד הוה תמן אשתארו אנפוהי נהירין כהאי שמשא. סטי רבי אלעזר לאורחיה ואינון אזלו אבתריה לאוזפיה לאורחיה תלת מילין. [טו ט"ג] אמרו לרבי אלעזר זכאין אתון מאריהון דמתניתא דבתר גבוי דמשה הויתון כד אתייהב אורייתא על ידוי.

אזלו רבי חייא ורבי נתן ורבי אבהו לא בעא לאתפרשא מניה, אזל עמיה לאורחיה. פתח רבי אלעזר ואמר יהי מאורות ברקיע השמים. ת"ש עבד קב"ה תמניסר רקיעין דנטלין למטלניהון וסחרין כל עלמא וכל חד מתעכב ההוא שיעורא דאתייהב ליה מן מאריה וכד אשלים ההוא רקיעא ההוא שיעורא אתחדש בעלמא פתגמין רברבין וסגיאין. וחשבין בדעתיהו אינון טפשי דלבא דבסחרנותא דההוא רקיעא אתעביד דא. ולא כך הוא דהא כל יומא ויומא מחדש קב"ה מצפרא עד רמשא פתגמין עילאין רברבין ותקיפין וזמנין דאשלים ההוא רקיעא מטלנוהי ויערע בעלמא גזירת מלכא עילאה וחשבין טפשי לבא דבגיניה דההוא רקיעא הוה וטעיין לבהון בטפשותא. ועבד קב"ה לההוא רקיעא רביעאה ואנח ביה האי שמשא ואסחר כל עלמא בעידנין וזמנין לתועלתא דעלמא לשמשא לבני נשא. ותנא במתניתא דידן תלת מאה וארבעין משקופין אזיל שמשא סליק ונחית בעידנין וזמנין. ואזיל ושרי ממשקופא דמזרח מההוא משקופא דאתקרי נוגה ואזיל בסגללותא עד דמטא למשקופא דאתקרי קרבוסא. כדין אזיל לסייפי דצפון שיתא ירחי עד דמטא למשקופא דזהרא ואזיל שיתא ירחי לאשלמא שתא לתועלתא דברייתא למעבד זרועא וחצדא הה"ד עוד

כל ימי הארץ זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף. תלת באזלותיה לסייפי דדרום ותלת כד אזיל לסייפי דצפון. זרע וקור וחורף באזלותיה לסייפי דדרום לפום ישובא דארעא, קציר וחום וקיץ באזלותיה לסייפי דצפון וכלא לפום יישובא דארעא כדקאמרן.

ובהאי גוונא כמה דמשתמשין בני נשא להאי נהורא דהאי וקיעא כדין כל חילא דשמיא

משתמשין לנהורא דרקיעא דעל ריש חיותא.

א"ר אבהו למה חסר ו"ו.

א"ל על מה דאמרן בקדמיתא דלאו נהירותיה שלים דלית נהירותיה בר מה דמקבל כחד חוטא בתר כותלא מההוא נהירותא דלעילא ובגיניה לא אתקרי נהורותא שלימתא ולא יאות לאתקרי שלימתא אלא ההוא נהורא דאתקרי (דניאל ב) ונהורא עמיה שרא. וההוא דאתגניז לצדיקייא הוא חד מס' אלפין ושבעין וחמש חולקין מנהירותא דשרי' עם קב"ה ונהירותא דשמשא הוא חד משתינ אלפין ושבעין וחמש חולקין מנהירותא דגניז לצדיקיא לעלמא דאתי. ועל כדין לא אתקרי נהירותא שלימתא האי נהירותא דשמשא ולא יאות לאתקרי. ולפיכך אמר קב"ה לא תקשי לכו דכתיב מארת ולא שלים דאנא לא עבדית ליה אלא למה דכתיב להאיר על הארץ, לשמשא לבני ארעא ודי לכו לבני ארעא לבוצינא דא לשמשא לכו.

א"ר אלעזר ומה זעירא דא לא יכלין בני נשא לאסתכלא ביה נהירותא דגניז לצדיקיא עאכו"כ.

א"ר אבהו וכל שכן נהירותא דבוצינא דשרי קמי מלכא עילאה.

אתא לנשקא ידיה דרבי אלעזר. אמר כען ידענא די בקושטא האי מארת חסר ויאות למהוי חסר

יתיר מהאי. אמר ווי לעלמא כד תקפון מניה דעד יומא שאילנא דא ולא אשכחנא עיקרא דמילתא בר

כען. ההוא אורחא דנפקת ביה יהא סימנא דברכה לי על דערעית לך. [טו ט"ד]

יתיב עמיה תלת יומין ואוליף ליה כל ספקא וקושיא דהוה ליה, אוליף ליה שתין טעמי

בפרשתא דבראשית. אזל לאורחי' אשכח לרבי חייא. אמר ליה במטו מינך רבי אבהו דאטעווס מההוא

מיתקא דדובשא דאמצית מגזירת קדישין עילאין.

א"ל חררתא דאפיקותא וסובתא דדובשא לא מיישרי כחדא.

ואעפ"כ אוליף ליה. בכה ר' חייא ואמר נדרנא עלי עד דאוליף קמי מאריהון דמתניתא עילאה

לא איתיב הכא.

יתיב תמן תריסר שנין. כד אתא קארו ליה ר' חייא רבה.

א"ר יצחק אור גנוז לצדיקים לעתיד לבא ההוא דהוה גניזו הה"ד (תהלים צז) אור זרוע לצדיק

ולישרי לב שמחה.

ויאמר אלהים יהי מארת.

ר' פנחס פתח בהאי קרא (שיר ג) צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה בעטרה לו אמו.

א"ר פנחס חזרנו על כל התורה כולא ולא אשכחן עטרה דעבדת בת שבע לשלמה. כען אית למימר האי

דא"ר יצחק מאי צאינה וראינה הול"ל למיכתב באו וראו. מאי צאינה. אלא א"ר יצחק פסוקא דא

דאתקרי על אינון זכאין דנפקו מן עלמא דין ואתקברו בארעא קדישא דישראל. א"ר אלעזר ודנפקת

נשמתהון תמן. ועתידה ב"ק לאתערא בכל ציונא וציונא דבתי קברי ויאמר צאינה וראינה פוקו מתחות

בליאותא דעפרא ואיתערו משנתכון בנות ציון כד"א (מ"ב כג)מה הציון הלז.

א"ר פנחס זכאין אתון צדיקיא למחמי בזיווא יקירא עילאה דמלכא קדישא דשלמא כולא דיליה.

ובאיזה זכותא, בשביל עטרה בעטרה לו אמו בדיל ההוא כתרא דאכתרו ליה צדיקיא במלי דאורייתא

בעלמא דין.

א"ר אבהו א"ר יצחק אמו כמו אום כלומר אומו. ואיזהו אום של הקב"ה. אלו הצדיקים שהם

אום הידועה לו.

ביום חתונתו. חתנות דא ממאן הוא. א"ר פנחס מההוא אום, חתונתו של אותו אום שלו. מהו

חתונתו. ביומא דכשרן למעבד פיקודי אורייתא דהוא חדוותא דצדיקיא. ואימתי כשרן. א"ר יצחק

מתליסר שנין ולעילא דההוא יומא חובתא על צדיקיא למיעבד חדוותא דלבא כיומא דסליק לחופה

ובגין ההוא זכותא עתיד הקב"ה לאתערא להו ולעברא כרוזא קדמיהון בחדוה. צאינה וראינה בנות

ציון.

א"ר יצחק ת"ש יהי מארת ברקיע השמים. כשהקב"ה יחיה את המתים ויעבר כרוזא על כל

ציונא וציונא ביה זמנא נחית ההיא נשמתא כנהורא ובוצינא דינהר בנהירו רקיעא דשמיא על ההוא

גופא דאתער מן ארעא הה"ד יהי מאורות ברקיע השמים. ולמה, להאיר על הארץ, על אותו הגוף היוצא

מן הארץ.

ר' אבהו אמר זו היא זהר הרוח השורה על הגוף להחיותו ולהאיר אפלו הה"ד יהי מאורות

ברקיע השמים. ולמה להאיר על הארץ, על היוצא מן הארץ כדקאמרן.

ר' יהודה בן פזי פגע ביה ברב נחמן א"ל אותו הרוח שעתידי הקב"ה להחיות בו המתים מהו.

א"ל הוא רוח אספקלריא של מעלה כאשר ישיגו בני אדם הדעות הנכונות. ומנא לן הא, ממה דכתיב (יחזקאל לז) ונתתי רוחי בכס וחיייתם. ונתתי רוח בכס לא נאמר אלא רוחי אותו הנאצל מאספקלריא שלי וכתיב (שם לו) ואת רוחי אתן בקרבכם. ואח"כ יהיו סימן ידוע בעולם הה"ד והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים. [טז ט"א]

ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו.

ר' אבהו פתח (תהלים ח) מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ותחסרהו מעט מאלהים.
ר' תנחום אמר בשעה שרצה הקב"ה לברוא את האדם נתייעץ עם המלאכים אותם הסובבים את כסאו ואמר להם נעשה אדם. אמרו לו רבש"ע מה טיבו של אדם זה מה אנוש כי תזכרנו.
ר' בוטא אמר חזרנו על כל התורה כולא ולא מצינו שהקב"ה נתייעץ עם המלאכים לעולם על שום דבר מכל מה שהוא צריך לעשות. ועוד מצינו שאין למעלה ולמטה שמשגיגים לדעתו של הקב"ה וכשהם רצים להשיג מיד חוזרים לאחור מהשגתם כהדין קנבוסא דקונארי דפרח וחוזר לדוך דשארי. כך הם עד שחוזרים ואומרים ברוך כבוד יי' ממקומו.

ועוד אמר רבי בוטא מצינו שהקב"ה ברא אור הראשון וברא מזה האור שאר המשמשים שלו. אם האור הראשון שנברא בתחלה לא נתייעץ עמו כשרצה להוציא ממנו שאר צבאותיו כ"ש וכ"ש אדם להבל דמה.

א"ר יצחק הנח לרבי בוטא דעם מארי מתניתא שוי מדוריה.

א"ר בוטא אנא לא זכינא מדוראי עמהון אבל קושיא הוה דידהון ופירוקא שמענא דא"ר בו כהדין מלכא דהוה שליטא על כלא ובעי לאחזאה גרמיה דכלהו כלילין ביה והוא כלא, עביד גרמיה בלישן דסגיאין. כך קב"ה לאחזאה דכל עלמא דידיה כליל כולא בידיה ואמר לישן דסגיאין לאחזאה דהוא כולא.

א"ר יצחק אי קלא מן רמיא שמעתא מהאי אימא דהוה שפיר דלא אתישבא בלבאי האי פירוקא.
רבי שמעון בן יוחאי אתא לטבריא למדכי לכל שוקי טבריה. חמו ליה ר' פנחס ורבי בא ור'
יצחק אמרו עד אימתי ניתיב בקיימא חדא ולא ניכול למהך. אמרו הא מארי דמתניתין הכא נשאל קמיה.
אתא רבי אבהו תמן. א"ל אי לא נשמע מלה דא הא אתפתחא פומהון דמינאי בפסוקא דא.
א"ל לימא לן מר עיקרא דפסוקא דא.
א"ל מאי הוא.

אמר ליה האי נעשה אדם בצלמנו כדמותנו.

א"ר שמעון כתיב (ישעי' מב) החרשים שמעו והעורים הביטו לראות. וכי לעורים ולחרשים אמרה תורה האי. אלא עורים שהם עורים בתורה שדרך הישר לפנייהם והולכין ארחות עקלקלות כעורים ולא ידעון עיקרא דמלתא. האי פסוקא אתגזר במתניתא דילן והכי גזרנא, כד ברא קב"ה עלמא הוה עיקרא דכלא מיא ומן מיא אשתיל כל עלמא ועבד קב"ה תלתא אומנין דיעבדון אומנותיה בהאי עלמא ואלין אינון שמיא וארעא ומיא ועל ידוי דאלין אתברי כל מה די בעלמא דין.

וזמין לאלין תלתא לכל חד מנהון לאפקא ברייתא דצריך לעלמא. זמין למיא א"ל את אפיק לארעא דתחותך ואת זיל אתכניש לאתר חד ומיא עבד כך הה"ד יקוו המים. קרא לארעא אמר לה את אפיק בריין מינך בעירין וחיותן וכדדמי לון מיד עבדת כך הה"ד ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה למינה. קרא לשמים אמר לון אתון אבדילו בין מיא למיא עבדו כך הה"ד ויעש אלהים את הרקיע. [טז ט"ב] קרא לארעא אמר לה אפיקי דשאים ועשבים ויבולין ואילני חקלא מיד מה כתיב בה ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע. קרא כמו כן לשמים אמר לון יהא בכון נהורין ובוצינין לאנהרא על ארעא הה"ד יהי מאורות ברקיע השמים. קרא כמו כן למיא אמר לון אתון אפיקו ריחשא דנונין ועופין וכדדמי לון הה"ד ישרצו המים שרץ נפש חיה. ועל ידיהון דתלתא אלין אתעביד כל עובדא דבראשית כל חד וחד לזיניה.

כד אתא יומא שתיתאה כלהו הוו זמינין למברי כשאר יומין. אמר לון קב"ה לא שום חד מנכון יכיל למעבד בריה דא בלחודוי כשאר כל בריין דהוו עד כאן אלא כולכון תתחברון כחדא ואנא עמכון ונעביד אינשא דהא אתון לא תיכלון למעבדיה בלחודיכון אבל גופא יהא דילכון תלתיכון ונשמתא דילי. ולפיכך קרא לון קב"ה ואמר לון נעשה אדם אנא ואתון. אנא נשמתא ואתון גופא וכך הוא דגופא הוא מתלתהון דהוו אומנין בעובדא דבראשית ונשמתא יהבה קב"ה דאשתתף עמהון בה. בצלמנו כדמותנו כלוי דאתחזי לנא בההוא גופא דאתנסב מנכון למנדע ולאדמאה לכון בההוא דאתנסיב מני דהוא נשמתא דיתפרש מעובדוי דעלמא ויהא תאובתיה ורעותיה לעילאין קדישין. ועוד בצלמנו כדמותנו דגופא דאתנסיב מנכון לא יהא בקיומא כגיניכון מאי כגיניכון כאינון בריין דאפקתון על דאיהי עפרא כשאר כל בריין. וההיא נשמתא קדישא דאנא יהיב ביה זיהוי לה קיומא לעלמין דליתה גופא וידמה בקיומא לי.

א"ר אבהו הדין הוא ברירא דמלתא משום דאשתכחנא דבראשית הוו אלין תלתא שמיא וארעא

ומיא.

ר' אלעזר בר ר' שמעון אמר יאות הוא אבל ארעא נסבא חילא דתלתהון בלחודאה עד דהוי בה
 ארבע קיומין. מן שמיא תרין ומן מיא חד וחד דבה והיא אפיקת גולמא דאדם וקב"ה נשמתא הה"ד וייצר
 יי' אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים הרי תרויהון ארעא וקב"ה דאשתתפו
 כחדא למעבד ליה ובגיניה אמר נעשה אדם זקב"ה אמר לה עשי את הגוף ואנא נשמתא.
 א"ר יצחק הא כל ספיקא דא אתעבר מינן.
 עוד א"ר אלעזר כהאי גוונא אשתתף קב"ה לעלמא בברייתא דבני נשא דהא תנינן שלשה
 שותפין באדם האיש ואשתו וקב"ה.
 א"ר יהושע כהאי גוונא שמיא וארעא וקב"ה.
 א"ר שמעון שמים כנגד איש ארץ כנגד אשתו ולעולם קב"ה משותף עמהם וע"כ נאמר נעשה
 אדם בלשון שותפות ואין הקב"ה משותף עם שום בריה זולת עם אדם.
 א"ר יוסי ובשאר הבריות מי משותף עמהם.
 א"ר שמעון כח האדמה דאמרן שהיא נפש חיה אבל הקב"ה אין משותף אלא על האדם בלבד.
 א"ר יהודה ווי להם לרשעים שאינם רוצים להדבק בשותפותא של הקב"ה.
 במה. א"ר יצחק באותה הנשמה שהוא נתן ודבק בכח הבהמות הה"ד (תהלים מט) ואדם ביקר בל
 ילין נמשל כבהמות נדמו. בל ילין שלא רצה לעמוד באותו יקר ותפארת הנשמה. אבל מה חטאתו
 שעשה. שנמשל כבהמות, באותו הכח שלהן הנכרת והנדמה [סז ט"ג] מהרה ולא תעלה למעלה.
 א"ר שמעון בן פזי אזלא הא כי הא דא"ר יעקב בן אידי מאי דכתיב (איוב כח) וכל יקר ראתה
 עינו. אלו נשמותן של צדיקים שהם יקר ותפארת לעולם ולעולמי עולמים.
 א"ר אבהו א"ר יונתן בא וראה מעלתו של אדם שהבדילו הקב"ה מכל שאר הנבראים.
 היאך.
 א"ר אבהו כל מה שברא הקב"ה אמר לפועלים האלה שהם יעשו לבדם ולא נתייחד הוא עמהם.
 אמר לבריות הארץ תוצא הארץ נפש חיה וגו'. אמר למים ישרצו המים והוא לא נתייחד עמהם. כשברא
 האדם נתייחד הקב"ה עמהם בעשייתו ואמר נעשה אדם ונתן בו קלסתר פנים ראי"ה רי"ח קומ"ה
 הליכ"ה מישו"ש דבו"ר עשי"ה המשילו במעשה ידיו הה"ד (תהלים ח) תמשילהו במעשי ידיך כל שתה
 תחת רגליו. וכשזרק בו נשמה קם על רגליו ונדמה לתחתונים ולעליונים נדמה גופו לארץ ונשמתו
 לעליונים בתואר בהדר בכבוד באימה וביראה הה"ד וכבוד והדר תעטרהו.
 א"ר יונתן רישא דהאי קרא ספיקא בלבאי דכתיב ותחסרהו מעט מאלהים.

א"ר אבהו בנשמתייה דהיא קדישא ודמי ליה אבל מאי גריעותא הוא. על דהוה גופא ואתנטל מן ארעא.

ואם תאמר בדעת ובחכמה אי אפשר דהא רחוק הוא האדם מן העליונים דא"ר אלעזר א"ר תנחום המלאכים הקרובים מקבלים כח שפע אספקלריא של מעלה תחלה ומהם יורד לאותם שאינם קרובים ומהם יורד לשמים וכל צבאם ומהם אל האדם.

א"ר יוסי כסא הכבוד מקבל תחלה וממנו למלאכים העליונים ומהם לאותם שאינם גבוהים ועליונים כמותם ומהם לשמים ומהם אל האדם.

אבל במה נדמה לו האדם. א"ר אבהו בנשמה שהיא קדושה ולא תכלה לעולם על שנטלה ממנו מכחו ומגבורתו ולא כמו הגוף שניטל מן האדמה ויכלה וישוב עפר כשהיה.

א"ר יצחק אמר רב אדם וזווגו עמו נבראו ביחד הה"ד זכר ונקבה בראם, ונטלה מגביו והביאה אל האדם הה"ד ויקח אחת מצלעותיו.

ר' יהושע אמר חוה הראשונה היתה ולקחה ממנו והיא נזקי דברייתא הה"ד ויקח אחת מצלעותיו, זו היא הראשונה שנקלחה ממנו על שהיא רוח מזקת. ויסגור בשר תחתנה, שהקים אחרת במקומה.

רבא אמר זו היתה בשר והאחרת לא היתה בשר ומאי הוות.

א"ר יצחק זוהמא דארעא ושמריה.

א"ר תנחום כשברא הקב"ה לאדם נתן זוהר פניו שמאיר בכל העול' כיון שחטא מה כתיב ביה (קהלת ח) ועוז פניו ישנא.

רבי אליעזר ור' עקיבא הוו אזלי באורחא. א"ל ר"ע ר' אימא לי הא דכתיב ויאמר אלהים נעשה אדם למה לא נאמר ויהי כן מיד כשאר כל הימים. כשהיה אומר הקב"ה דבר מיד נאמר ויהי כן ובכאן לא נאמר אלא לאחר שאמר נעשה אדם כתיב ויברא אלהים את האדם היה לו לומר ויהי כן.

א"ל עקיבא וכי זאת היתה במעשה בראשית ולא יותר והא כתיב ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ולא נאמר אלא ויעש אלהים את הרקיע. וכן יהי מאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ היה לו לומר מיד ויהי כן וכתוב ויעש אלהים [טז ט"ד] את שני המאורות הגדולים. אלא אימא לך, כל דבר שלא היה בהם הכח האצול מלמעלה נאמר מיד ויהי כן שהארץ הוציאה אותם בתשלום כל פעולתם

ולא הוצרכה להמתין לכח העליון להשלים תשלום אותה הפעולה. אבל בכל דבר ודבר שהוציאה הארץ וקיום תשלום הפעולה לא היתה בה הוצרכה להמתין עד שיבא הכח מלמעלה ויעש הקיום ושלמות הפעולה. וכן בכאן באדם, הארץ הוציאה אותו הדבר המספיק לה לעשות ועמדה עד שיתן הכח אותו שיש בידו לתת ולפיכך לא נאמר מיד ויהי כן עד שבא הקב"ה ונתן בו הכח מלמעלה ועשה הקיום.

אמר לו ר"ע רבי מה ראה הקב"ה שלא עשה את האדם אלא בששי.

א"ל שלא יהא פתחון פה לאדם לומר שהוא סייע בשום דבר בכל מה שנברא.

אזלו עד דהוו אזלי קם רבי אליעזר וגחין ראשיה ושוי ידוי על פומיה ובכי.

א"ל ר"ע רבי למה את בכי.

אמר ליה על דא דשאלתא חיזו חזית וקשיא מלה. עקיבא עקיבא מאן יזכי להאי אורכא

דגלותא דאתמשך דהא לא יקום ב"נ דעתיד לימטי לענני שמיא עד יומא שתיתאה דהוא בשית אלף שנין ולא באשלמותיה בר בתקוף תשובה דהא שולטנא דב"נ ההוא ליתיה אלא בשתיתאה. ובשביעאה ישתאר שמטה בעלמא חרוב ובתמינאה יתחדש עלמא כמלקדמין ויהא מה דיהא. ע"ד (ישעי' ד) והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו ובגיניהון נאמר (תהלים קד) יהי כבוד יי' לעולם ישמח יי' במעשיו.

אלה תולדות השמים וגו'.

ר" אבא בשם ר' ברכיה אמר בא הכתוב להורות כי לאחר שספר כל התולדות שהוציאו השמים והארץ שלא תאמר בששה ימים נבראו כלם בריה זו ביום פלוני ובריה זו ביום פלוני, אלא כל התולדות שנתהוו מן השמים ומן הארץ אימתי הוו. תדע לך אימתי, ביום עשות יי' אלהים ארץ ושמים כלומר באותו היום ממש היו בהם כל התולדות שנתהוו מן השמים ומן הארץ דכתיב ביום עשות יי' אלהים ארץ ושמים.

רבי ייסא אמר והא כתיב זה ספר תולדות אדם ביום ברא אלהים אדם. א"כ באותו היום ממש

היו כל התולדות.

א"ר ברכיה כך הוא באותו היום נתהוו שהראהו הקב"ה באותו היום כל תולדותיו והעבירם

לפניו הנשמות בדיוקניהון והיה אומר זה פלוני וזה פלוני זה חכם הדור וזה דיין הדור וכן כל הדורות ומנהיגיהן.

ר' יצחק בשם ר' חייא אמר מה כתיב למעלה מן הענין ויכולו השמים והארץ וכל צבאם מאחר שאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. מהו את כל אשר עשה. את כל לרבות ענין המלאכים שהם טוב מאד ובכל הנבראים לא נאמר אלא כי טוב בלבד ובכאן כי טוב מאד מלמד שהמלאכים נבראו ונאמר עליהם מאד.

וא"ר יצחק עוד הוסיף קרא ואמר ויכולו.

א"ר ברכיה לשון כסוף הוא. וכל צבאם, בכלל, הם המלאכים הנקראים צבא השמים הה"ד (מ"א כב) וכל צבא השמים עומד עליו וכשגמר המלאכה נכספה כלה לכל רואיה.

א"ר נחמן ויכולו, כלו ממחשבה כלו ממעשה ועשה הקב"ה ליום השבת דוגמת עולם הבא שעתידי הקב"ה לשבות בשביעי. מאי בשביעי באלף השביעי. [יז ט"א]

ואמר רב נחמן נפש יתירה נתוספת באדם ביום השבת.

אמר רבי מאי נפש יתירה זו.

א"ל רוח הקדש ששורה עליו ומכתיר לאדם בכתר קדוש בכתרי המלאכים והוא מאותו רוח שעתידי לשרות על הצדיקים לעתידי לבא. וע"כ חייב אדם לכבד את יום השבת על האי אושפיזא קדישא דשרי' עמיה.

וא"ר נחמן רוחא דא איך אתקרי. מכובד אתקרי קדוש אתקרי. הה"ד (ישעי' נח) וקראת לשבת עונג, כמשמעו. לקדוש יי' מכובד, היא תוספת הרוח הנקרא קדוש יי' הנקרא מכובד.

א"ר יצחק כשסיימו המלאכות כלם בראם הקב"ה והכינם בעולם וצוה לכל אחד ואחד שלא ישנה הכנתו מאותו הענין שעשאהו ושכל א' ואחד יוציא תולדתו הראוי לו מכאן ולעולם הה"ד אשר ברא אלהים לעשות. מאי לעשות. להוליד ולהוציא כל דבר כמותו.

רבי יהודה אומר זה גוף השדים שלא נגמרה מלאכתם.

רבי יוסי בר נחמן אמר כיון שנכנס שבת כל הדברים שנבראו במעשה בראשית שבתו ושקטו כל אחד לפי ברייתו. דתנינן אותן האומנין שהיו מוציאים תולדותם בכל יום ויום שקטו ונחו וראו כי כלם שלמים וכל תולדותם עמהם בקיום ומעשה הה"ד אלה תולדות השמים והארץ בהבראם. אמר רב נחמן כאדם המשבח ואומר אלו הם הדברים שאין כמותם. בהבראם, ר' יצחק אמר בה"א בראם. ר' יהודה אומר בהבראם ממש בדמותם ובשלימותם.

ורב נחמן אמר אל תקרי בהבראם אלא באברהם שקבל תורתו ובריתו אשר שם בו ואלמלא אברהם שקבל תורתו ובריתו של הקב"ה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר (ירמיה לג) אם לא בריתי יומם

ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתו. ואל תתמה על זה דהא תנן כתיב הרים הגבוהים ליעלים סלעים מחסה לשפנים. אם הרים הגבוהים לא נבראו אלא ליעלים והסלעים לא נבראו אלא בשביל השפנים אל תתמה להיות העולם נברא בשביל אברהם שקיים כל התורה וכל מה שנצטווה מהקב"ה.

רבי יצחק אמר בשם רבי יהודה בה' בראם הה"ד כי שמי בקרבנו.

עוד א"ר יצחק בשם רבי יהודה לא נתייחד שמו של הקב"ה בכל הנבראים זולתי באלה דכתיב ביום עשות יי' אלהים ארץ ושמים כדקאמרן. ולא נזכרו חיות ובהמות ולא שום נברא מאותם שהם נפסדים וכלים אלא על אותם שהם קיימים לעולם הזכיר שמו.

רב הונא אמר יום שנכספו קמי קב"ה בריית שמים וארץ וראה השבת שהיא מנוחה וקדושה הכינו לדורות.

ותאנא אין לך בכל שבת ושבת שאין הקב"ה הולך לחול עם הצדיקים בג"ע וניזונין מההוא זיוא דאספקלריא המאירה הה"ד (שיר ד) עד שיפוח היום, זה יום השבת. אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה, זה העוה"ב.

ואמר רב הונא אל תתמה על זה. ומה בעוה"ז נותן הקב"ה רוח קדוש לכל אחד ואחד ביום השבת ומכתירן בו, הצדיקים שישנם בעוה"ב אינו דין להכתיר להם ביום השבת בכתר. ת"ח. אמר רב הונא אפילו הרשעים שבגיהנם מוכתרין הם ביום השבת ושוקטין ונוחין. דאמר רב הונא אין לך רשע מישראל שאין לו מעשים טובים דמעלייא להו לעלמא דאתי. ואימתי מעלייא להו. ביום השבת להיות כלם מוכתרים בכתר שבת. א"ר יוסי וכי הרשעים שחללו שבת בפרהסיא מעלה יש להם [יז ט"ב] בכתר שבת. א"ל אין דהא תנן ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה, כך נדונים הרשעים ביום הששי משנה להרויח להם ביום השבת.

כי יום שבת נקרא שלם ולא נגרע לפיכך אינו נגרע מהטוב וההנאה שבו בין לצדיקים בין לרשעים, ולהורות שלא לחנם אמרה תורה ושמרתם את השבת והזהירה על יום השבת יותר מכל התורה כולה. ותאנא כל המקיים את השבת כאלו מקיים את כל התורה.

אמר רב יהודה אמר רב לא ישב הקב"ה על כסא כבודו עד שבא שבת ונתעלה על כסאו. א"ל ר' יוסי והא קודם שנברא העולם ישב היה ויהיה.

א"ר יהודה אי משמע לן דעל כסא כבודו ממש הוא. לא. אלא הכי תנינן עד שלא נברא העולם לא היה מי שיקלס להקב"ה וכיכיר אותו. כיון שברא עולמו ברא המלאכים וחיות הקדש השמים וכל צבאם וברא את האדם וכלם מוכנים לשבח ליוצרם ולפארו ועדיין לא הוה פאר ושבח לפניו עד שנכנס שבת ושקטו כלם ופצחו רנה ושבחה העליונים והתחתונים ואז ישב על כסא כבודו. כלומר אזי היה מי שיכיר את כבודו וישבח לכבודו.

וא"ר יהודה אין לך שבח וקלוס לפני הקב"ה כמו שבחו של שבת. העליונים ותחתונים כלם משבחין לו כאחד ואפילו יומו של השבת ממש משבח לו הה"ד מזמור שיר ליום השבת.

וייצר יי' אלהים.

ר' תנחום פתח (ישעיה מב) כה אמר האל יי' בורא השמים ונוטיהם וגו'. כשברא הקב"ה את עולמו ברא אותם מאין והוציאם על הפועל ועשה מהם ממשות ובכל מקום את מוצא בורא על דבר שבראו מאין והוציאו לפועל.

אמר רב חסדא וכי השמים מאי"ן נבראו והלא מאותו האור של מעלה נבראו.

א"ר תנחום כך הוא אלא גוף השמים מאין היה וצורתם מדבר ממשות וכן הוא האדם. ותמצא בשמים בריאה ואחר כך עשיה. בריאה בורא השמים כלומר מאין. עשיה לעושה השמים מדבר ממשות מאותו האור של מעלה.

וא"ר תנחום עשייה הוא תיקון הדבר בגודל ומעלה מכמות שהיה כד"א (ש"ב ח) ויעש דוד שם.

א"ר חנילאי פסוקא דא לא אתא אלא להדרש. וייצר בשני יודין וכל השאר את מוצא ביוד א'.

אלא כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא במעלה בבינה זולתי האדם לבדו שנתן בו כח מן העליונים

לדעת ולהכיר ולהבדיל בין הטוב ובין הרע והוא מעוטר בכבוד והדר כד"א (תהלים ח) וכבוד והדר תעטרהו והוא מושל על כל מעשה ידיו הה"ד תמשילהו במעשי ידיך. ואחר כל השבח הזה כשהוא זוכר שהוא עפר וישוב אל העפר הכל נעשה הבל ואין לפניו ואומר ווי. א"ר יוחנן פלג התיבה וי יצר יי' אלהים את האדם עפר מן האדמה, וישוב אל העפר כמות שהיה.

ד"א וייצר יי' אלהים את האדם עפר מן האדמה. א"ר שלום יצרו בשני יצרים ביצר טוב וביצר

הרע משא"כ בשאר הבריות כדי לנסות בו את האדם ויהיה פתחון פה לצדיקים ולא יהיה פתחון פה לרשעים.

א"ר אבא מפני מה כתיב יי' ואח"כ אלהים. אלא השם שהוא שמו ממש שם הקיום נאמר על הנשמה שהיא באדם קיימת. אלהים שהוא שם משותף נאמר על הגוף שיש בו שותפות. [יז ט"ג]

א"ר אבהו שם הקיום גזיר ושליטא כהדין טריפין שקיפין דרגלין ולא אוזיפין לאחרן ובגיני כך לא אזכר בעובדוי דבראשית אלא חד אתא משמוי והוא כמ"ד בה"א בראם.

ותנינן בספרא דחכמתא רבה דשלמה שמא דשמיטה מטול שזיפא קרעוי דמלכא קושטיזא דאטיל ביה בחותמא זעירתא למשלטא תחותוי שנאמר מי כמוכה באלים יי'.

את האדם, לרבות כל הכחות שבו.

עפר מן האדמה. א"ר אבהו ת"ח היך יכיל אינש לאתקיימא בהאי עלמא דהא אורייתא אסהיד בהו דהוא עפרא.

וא"ר יצחק עפר ולא חומר דאלו הוה מחומר הוה יתיר בקיומא דהא בניינא דאתבני מחומר קיומא אית ליה אבל עפר ממש לא יכיל לאתקיימא הה"ד כי עפר אתה ואל עפר תשוב, לא איתמר כי חומר אתה.

א"ר חנין והא כתיב (איוב ד) אף שוכני בתי חומר אשר בעפר יסודם.

א"ר אבהו פסוקא דא מסייע לן והוא נאמר על העולם הזה שאינו כן בקיום. דהאי כתיב בבני נשא די מדרהון בהאי עלמא דבנייניה בטינא והואיל דההוא בניינא בטינא הוא ויתחזי לקיומא מאי חזי ליה ליסודא. כד"א (מ"א ה) אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד הבית. אבל לאו הכי בניינא תקיפא הוא בקיומא דטינא ויסודא הוא עפרא בג"ד לא ליהוי בקיומא הה"ד אף שוכני בתי חומר אשר בעפר יסודם שאינו מתקיים.

ויפח באפיו נשמת חיים וגו'. אורייתא אתקבלת על אדם. חזו מה דעבד בר נש דא דקב"ה יהיב ביה נשמתא קדישא למיהב ליה חיינ לעלמא דאתי והוא בחובתיה אתחזר לההיא נפשא חיייתא דהוא נפשא דבעירתא דאפיקת ארעא לבעירתא ולחיייתא הה"ד תוצא הארץ נפש חיה למינה. ומאן הוא מינה. בהמה ורמש וחיתו ארץ.

א"ר חייא בא וראה ויעשהו יי' לנפש חיה לא נאמר אלא ויהי האדם לנפש חיה, הוא מעצמו חזר לאותו כח הבהמות הנגזר מן האדמה ועזב כח הנשמה הגזורה מלמעלה ונותנת חיים לבעליה.

א"ר תנחום נחזור אנן למאי דשרינן בקדמיתא. כה אמר האל יי' בורא השמים ונוטיהם. ברא גוף שלהם מאין ואח"כ נטה אותם כאהל הה"ד (שם מ) וימתחם כאהל לשבת.

רב הונא אמר מהכא הנוטה כדוק שמים.

רוקע הארץ וצאצאיה. ר' יצחק אמר התפשט בה כל הצורות והכחות שבה. נותן נשמה לעם עליה, לאחר שהיא עשתה הגוף אני נתתי נשמה עליה. מאי עליה. על אותו מעשה הגוף שעשתה. ר' חייא אמר עליה, לאותם השולטים על כוחתיה להם נתתי הנשמה. ורוח להולכים בה, לאותם המשתתפים בה בכחותיה שאין להם אלא אותה נפש חיה הנקראת רוח הבהמה היורדת למטה לארץ. ועל כן נאמר נותן נשמה לעם עליה, השולטים עליה על כוחותיה, להם יש נשמה קדושה הגזורה מלמעלה אבל להולכים בה, המשתתפים עמה בכחותיה אין להם אלא רוח הבהמה היורדת הה"ד ורוח להולכים בה.

פרשתא ז'.

ויטע יי' אלהים גן בעדן מקדם.

ר' יוסי ור' חייא אמרי תרווייהו כתיב (שיר ו) אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל. [יז ט"ד]

ראה כמה יש לאדם להרהר ולדקדק בלבו בכל יום ויום ולפשפש במעשיו ולדקדק בכל עניניו ויהרהר בלבו שלא בראו הקב"ה ונתן בו נשמה עליונה ומעלה על שאר בריותיו אלא להרהר בעבודתו ולהדבק בו ולא ילך אחר ההבל.

דא"ר יוסי א"ר חייא כד ברא קב"ה לבר נש אסקיה קמיה בדיוקניה דהוא יתיב ואתרי ביה וא"ל אנא עביד לך בגיני למהוי את שולטנא ומלכא על כולא כגיני. אנא לעילא ואנת לתתא. ועוד אנא יהיב בך נשמתא למנדע סוכלתנו וחכמתא מה דלית כן לשאר בריין. הוי זהיר לאסתכלא ביקרי הוי זהיר למעבד פיקודי ובר מני לא יהא שולטנא יקירא כוותך.

ומנ"ל דאתריה ביה ואזהיר ליה ע"ד. הה"ד (איוב כח) ויאמר לאדם הן יראת יי' היא חכמה וסוד

מרע בינה. כלומר כשתחול יראתי עליך אז תשיג חכמה שהיא למעלה על הכל. כד חמא אדם דהוא שלטנא יקירא על כולא נשא פיקודא דמאריה ולא עבד מה דאתפקד.

א"ר תנחום א"ר חנילאי לא עשאו הקב"ה לאדם אלא להשתדל בכבוד קונו הה"ד (ישעיה מג)

כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו. מאי לכבודי. להשתדל ולדעת את כבודי ולשוב ממעשיו שאתן לו חלק טוב לעוה"ב.

אמר רב יהודה בכל יום ויום ב"ק יוצאת מלמעלה. ואימתי. בזמן שהחמה זורחת ואומרת אוי

להם לבריות שאינם רואים את כבודי ואינם מסתכלין לדעת ולחקור את כבודי.

דתנינן א"ר אלעזר בריה דר' שמעון כד נטא שמשא גדפוי למהך בתקיפותא דגלגלוי מפרש
[מבטשי] בטלפיהון דטרפי אילנייא דגנתא דעדן, וכל מלאכין עילאין וחיותא קדישא וכורסי יקרא
דמלא ובוסמיא דגנתא דעדן ואילני שמיא וארעא וחיליהון מזדעזען ומשבחן למארי כולא. וזקפן וחמאן
אתוותיה דשמא קדישא דאתפרש דגליף בשמשא במטלנוי ויהבין תושבחן למארי עלמין.
ונפיק ההוא קלא ואמרי ווי להו לברייתא דלא משגחן ביקר מלאכא עילאה כשאר כל בריין
דאינון משגיחין ויהבין תושבחתא לשמיה.

ובג"כ א"ר אלעזר אסור ליה לבר נש למימר תושבחן דצלותיה אלא עם דמדומי חמה דכתיב
(תהלים עב) ייראוך עם שמש.

וכן א"ר אלעזר צלותא ותושבחתא דליליא מששקעה החמה עד לא אתחזי סיהרא דכתיב ייראוך
עם שמש, דא היא צלותא דצפרא. ולפני ירח דא היא צלותא דליליא.
ר' יהודה אמר מהכא (מלאכי א) כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי. ובאיזה מקום. בגוים.
באינון דכתיב בהו גוי גדול.

מ"ט. דתנינן א"ר יהושע א"ר יוחנן אמר רב עשה הקב"ה מלאכי השרת למעלה לקלסו ולשבחו
ואומרים שירה ורנה לפניו בכל לילה ולילה, ועשה כנגדם ישראל למטה לקלסו ולשבחו ולומר שיר
ושבח לפניו בכל יום ויום.
ותאנא שלש משמרות הוי' הלילה ובאלו השלש משמרות מתחלקות שלש כתות של מלאכי
השרת לשבח ליוצרים בכל משמרה ומשמרה. וכנגדם יש שלש תפלות ביום שמתכנפין ישראל לשבח
ליוצרים בכל תפלה ותפלה.

ת"ש א"ר יהושע אמר ר' יוחנן אמר רב בצפרא כשהחמה זורחת הוא זמן תפלה ובעותא דישראל
ומשש שענות ולמעלה עד תשע שענות זמן תפלת המנחה, ומששקעה החמה עד שתחשך תפלה האחרונה.
דא"ר יהושע א"ר יוחנן אמר רב מששקעה החמה עד שיראו שני כוכבים זמן תפלה האחרונה.
[יח ט"א] דהכי תנינן משיראו שני כוכבים הוא תחלה לשמרת הראשונה שבאים כת הראשונה של
מלאכי השרת וממתינים להם לישראל עד אותה שעה ואז מתחילין לומר שירה וננעלו כל השערים
מתושבחתן של מטה ואין שערים נפתחים אלא למלאכי השרת האומרים שירה.

ומי א"ר יהושע הכי. והא תנן כל הקורא בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום שנאמר (תהלים מב) יומם יצוה יי' חסדו. מ"ט. משום דבלילה שירו עמי. והכא אמריתו דננעלו כל השערים למטה.

אמר ר' יהושע התם במאי קאמרי. כשסיים כל תושבחתא ביום. ומפלגותא דליליא ולהלאה דעסיק בתורה. מאי טעמא. משום דבההיא שעתא קב"ה נפיק מאינון עלמיו דכסיף בהו ואזיל לאשתעשע עם צדיקיא בגנתא דעדן. והיינו דאמר דוד חצות לילה אקום להודות לך.

דתנן כשהקב"ה נכנס עם הצדיקים בג"ע כל שערי שמים למעלה על החיות ולמטה מהם כולם נפתחים והוא עת רצון לעסוק בתורה. ואותם כתות של מלאכי השרת וכל בוסמי ג"ע והצדיקים כולם פוצחים רנה לפני מי שאמר והיה העולם הה"ד (שם קמ) אך צדיקים יודו לשמך. אימתי צדיקים יודו לשמך. כשיושבים ישרים את פניך דהוא בשעה שיושבין לפניו בג"ע.

וכת שלישית של מלאכי השרת אומרת שירה עד שיבקע השחר ויש חובה לישראל בשעה שעולה עמוד השחר לקום ולהתגבר בשירות ותשבחות לפני הקב"ה. מ"ט. משום דנסבין שירתא בתר מלאכי השרת והקב"ה מצוי למטה עמהם הה"ד (משלי ח) ומשחרי ימצאוני.

וא"ר יהודה ובלבד שלא יפסיק משיתחיל עד שיתפלל כשהחמה זורחת.

א"ר יוחנן כשהקב"ה יוצא מאותן העולמות דכסיף בהו ובא להכנס עם הצדיקים בג"ע הוא ממתין ורואה אם שומע קול העוסק בתורה. דתנן ההוא קלא ניחא קמיה מכל שירין ותושבחן דאמרי מלאכי השרת לעילא הה"ד אל גנת אגוז ירדתי לראות. מאי לראות. אותם העוסקים בתורה.

א"ר יצחק וכי ג"ע הוא נקרא גנת אגוז.

א"ל ר' יוחנן כן. נקרא גנת אגוז כלומר גנת עדן. מה האגוז הוא סתום מכל עבריו ויש עליו כמה קליפות כך עדן הוא סתום מכל עבריו ויש עליו כמה שמירות שלא שלטו לראות לא מלאך ולא שרף ולא חשמל ולא עין נביא ולא חוזה דכתיב (ישעי' סד) עין לא ראתה אלהים זולתך.

א"ר שמעון אנא הוית קמי דר' ברוקא והיה אומר כדין אזכה למעלת גנת אגוז עם חסידי ישראל.

ולא הוה ידענא מאי הוא עד דשמענא להא דאריב"ז, קרייה הקב"ה לגנתא דעדן גנת אגוז, מה האגוז קליפה אחר קליפה ופריו מבפנים אף עדן עולם אחר עולם והוא מבפנים.

תאני ר' שמעון הגן הזה מאין נטעו הקב"ה. נטע אותו מתחתיו של עדן. דאי תימא שזה כנגד זה בשוה אי אפשר, אלא הגן בארץ ועדן עליו מלמעלה. ומאין תמציתו של גן. מעדן הוא.

א"ל ר' יהודה לדברין מאי כתיב ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן. היה לו לומר ונהר יורד מעדן להשקות את הגן דמשמע דמלמעלה יורד למטה לגן.

אלא א"ר שמעון עדן למעלה ועדן למטה גן למעלה גן למטה ושניהם מכוונים זה כנגד זה והקב"ה נטע זה מתחת זה.

וכי הוא [יח ט"ב] נטעו ממש. כן. דא"ר יהודה על שאין מטעותיו כשאר מטעות והם מובחרים משאר מטעות הוא היה מטע י"י כמד"א (ישעיה סא) מטע י"י להתפאר, כלומר לשבח וזהו להתפאר כלומר אין זה כי אם מטע י"י ולא מאחר.

א"ר יעקב בר אידי עכ"פ מטע י"י הוא שנטע שם כל עץ נחמד למראה. והיאך נטע. אלא כשהוציאה הארץ אילניה ופירותיה הוציאה בתחלה בג"ע ואח"כ בכל העולם והקב"ה בחר המקום ההוא והכינס להיות שם לעולם והוא פוקד אותו ומשקה בטובו מאותו הטוב הנשפע מעדן של מעלה הה"ד ישבעו עצי י"י ארזי לבנון אשר נטע. ישבעו עצי י"י, אלו אילנות שבג"ע.

שאל ר' חגי לר' יהודה תאמר שג"ע הוא בארץ למאי איצטריך.

א"ל להנאתיה דנשמתא דמקבל מההוא עדן דלעילא. ואי ס"ד דלכל נשמתא, הא תנינן לאינון דלא יהבי להו רשותא לסלקא לעילא אית להו הנאה וכיסופא בההוא דלתתא ממה דמקבל מלעילא.

א"ר יהודה בכל ריש ירחא וירחא סלקי להו למתיבתא עילאה דלעילא הה"ד (שם טו) והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו.

ובהאי ג"ע דלתתא יתיב אדם ושוי ליה קב"ה למהוי מדוריה ביה הה"ד וישם שם את אדם אשר יצר.

רבי חייא ור' יוסי הוו אזלי באורחא. א"ר יוסי לרבי חייא הא תנינן במתניתא דידן דכל מה דעביד קב"ה בין לעילא בין לתתא כלהו כסיפין ושקדין למהך לזיניה. גופא אזיל בתר זיניה לארעא דאתנסיבת מינה ונשמתא לית כסופא אלא לאתר דאתנסיבת מתמן, דכל מה דעביד כסיף בתר זיניה הה"ד (תהלים פד) נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות י"י ולא לעלמא הדין כגופא.

א"ל ר' חייא אימא לך מלה דהיא רזא ולא ידעין בני נשא.

ארכין רישיה ובכי וחיין. שתיק ר' יוסי. לבתר א"ל רבי חייא זכאין אינון צדיקיא. ווי להון לרשיעיא. זכאין אינון צדיקיא דאתקרון חיים לעלמא דאתי. וכי בדיל דנשמתא קיימא בקיומא אינון קיימין. גופא מתקרב בארעא אע"ג דהוה שלים זכאי, והתנן דתדיר נשמתא בקיומא קיימא. אלא הכי אתגזר דכד אתפטר צדיקא מעלמא דין זמין ליה קב"ה גופא אחרא זכאה וטב דלא להוי כהאי זוהמא ולכלוכא דגופא דין, ומעייל ביה ההוא נשמתא קדישא והוא אשרי ליה בקיומיה בההוא גופא בהאי גנתא דעדן דלתתא וההוא להוי לון עלמא אחרא עלמא דאתי. ובכל ריש ירחא וירחא נפקין וחזן אינון חייביא דטרדין להו בגיהנם הה"ד (ישעי' סו) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי. מאיזה מקום יצאו. תאני רבי אבא מג"ע של מטה ולמה לראות לרשעים. וקב"ה סליק לון למתיבתא דזקיעא בכל שבתא ושבתא ובכל ריש ירחא וירחא הה"ד והיה מדי חדש בחדשו.

ר' יהושע דסכנין אמר בכל לילה ולילה וכד אתי צפרא מחדש לון נשמתייהו הה"ד (איכה ג) חדשים לבקרים רבה אמונתך.

ר' יצחק אמר אפילו לכל אדם נמי. בהאי עלמא נאים בשינתי' בכל לילה וסלקא לעילא ואשתכחת בכמה חיובין קמי קב"ה. ומהימנותא רבה דקב"ה אחזר לה לגופא ומחדש לה בה. ולמה. רבה אמונתך מפני שרבה אמונתך.

מכאן א"ר [יח ט"ג] יצחק המתחייב בממון לחבירו וחבירו מוצא לו במה שיחזיק בידו אסור לו להחזיק בו עד שיתנהו לו חבירו ואפילו שיתנהו לו בי דינא הה"ד אם חבול תחבול שלמת רעך.

רבי יהודה ב"ר סימון אמר וישם שם את האדם אשר יצר, בכלל.

א"ר שמעון ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה. וכי מאי עבודה הכא. אלא עבודת הנשמה להשלים לה בתשלומיה מה שלא השלימה בזה העולם.

ר' יהושע אמר הניח הקב"ה לאדם הראשון בג"ע ונתן לו תורתו לעבוד בה ולשמור מצותיה הה"ד ועץ החיים בתוך הגן וכתוב (משלי ג) עץ חיים היא למחזיקים בה. אמר הקב"ה כשיהיה לו לאדם הנאה בגן זה יעסוק בה וישמור אותה. ומפני העדונין והנאות שהיו לו לאדם שם לא שמר תורתו עד שגרשהו משם.

רבי אבא בשם ר' חייא אמר עץ ממש היה והיו שנים האחד הנותן חיים לאדם והאחד שהאוכלו ידע הטוב והרע לדעת הדרך הטוב שיכשר האדם והדרך הרע שיתקלקל בה האדם, ולפיכך צוהו הקב"ה שלא יאכל ממנו פן ידחה הטוב ויחזיק ברע. וע"כ אמר מכל עץ הגן אכול תאכל, זהו עץ החיים שהיה לו לאדם לאכול ממנו והוא לא חטא אלא בעץ הדעת טוב ורע שנצטווה שלא יאכל ממנו הה"ד ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות.

מכאן אר' שמעון גזירה נגזרה על אדם קודם למות על שנלקח מן האדמה. משמע דכתיב ביום אכלך ממנו, מלמד שאלמלי לא חטא היו לו חיים ארוכים. כיון שחטא היה העונש שיקצר ימיו וימות באותו היום. לאחר שעשה תשובה נתן לו הקב"ה יומו שהוא אלף שנה.

וזו ראייה שהגזרה היתה קודם למות שאלמלא כך כשעשה תשובה היה לו לבטל הגזירה.

אלא אר' שמעון עשה תשובה ובטל הגזירה שנגזרה עליו ביום אכלך ממנו והאריך לו ימים שנתן לו יומו.

רבי ברוקא אמר הוא נצטוה על השם וחטא בשם. נצטוה על השם זהו השם המיוחד דכתיב ועץ החיים וגו' והוא חטא בשם זהו שם המשותף דכתיב ועץ הדעת טוב ורע.

א"ר אבהו ומה המקריב קרבן לשם זה אמרה תורה זובח לאלהים יחרם, המחליף שמו המיוחד בשבילו על אחת כמה וכמה.

וחטא בשם מנא לן.

א"ר ברוקא דכתיב ותקח מפריו ותאכל שהוא השם היוצא ממנו דוגמת הפרי היוצא מן העץ.

א"ר אבהו לפיכך כנה כל הענין באלו אילני ג"ע.

א"ר יצחק חזינן דהא ארבעה מן חברייה ע"ד אתענשו.

א"ר יהודה הא דא"ר ברוקא אין להרהר עוד בפרשה, דאנא כהאי גוונא שמענא מאבוי וכען אדכרנא ומכאן צריך דרשה.

והנחש הי"ה ערו"ם מכל חית השדה.

תאני ר' יוסי זהו יצה"ר שהוא הנחש המסית לבני אדם. ולמה נקרא נחש. מה הנחש הולך עקלתון ואינו הולך בדרך הישר, כך יצה"ר משטין לאדם בדרך רע ולא בדרך ישר.

תאני ר' יוסי מאי היה ערום מכל חית השדה. ערום היה ופקח מאותו נפש החיה אשר בגוף והוא היה המסית לאדם עד שנגרש מהנאת ג"ע.

תנן התם אמר ר"י ב"ר סימון אשגחנא בהאי מלה דא"ר ברוקא ושאלנא ליה ואשכחנא דעיקר קבלה הוה בידוי והכי אתגזר בספרא קמא דמתניתא דר' אלעזר בן ערך.

אמר רבי [יח ט"ד] שמעון הנחש כשהשיא לאשה מה כתיב. ותרא האשה כי טוב. מאי כי טוב. א"ר אלעזר בר שלום הסכימה בדעתה כי הוא טוב שנאמר כי טוב יי', הודו ליי' כי טוב. וכי תאווה הוא לעיניו שהוא התאוה שמתאווים עליונים ותחתונים לדעת ולהשיג. מיד ותקח מפריו ותאכל. א"ר שמעון אחלפא שולטנא בפולחנא.

א"ר אלעזר כד"א אל תמר בו.

א"ר יהודה ולא אמינא דלית להרהר עוד בפרשה דהא בהא דא"ר ברוקא פירש כל פרשתא, ולא אצטרך יתיר אלא דרשא.

א"ר יצחק מאי ויתפרו עלה תאנה. מתרגם רב נחמן כך ואתחברו תסקופי מלין. וישמעו את קול יי' אלהים מתהלך בגן לרוח היום.

א"ר פנחס ומה קוזדיטא דאהירנא בעייתא רוח היום. תנן א"ר אלעזר אמיטון בבהירותא לדא. דאמרן למה הוא דומה אדם בעוה"ז. לצפורה דאזלת כד נפקת מקינה ולא אשכחת מאן דאכניש לה. כך הוא האדם כיון שהנשמה יוצאה שוב אינו יודע' ומבין בר ההוא גופא מנהירו טובא דאיזדמן ליה לאשתעשעא בגנתא דעדן.

א"ר אבא מתהלך, מהלך היה ליה למימד. מהו מתהלך.

א"ר אבא וכי חושבין בני אדם שהקב"ה היה. ת"ש דכתיב את קול, הוא דכתיב ביה והאלהים יעננו בקול. וכן (יחזקאל א) ויהי קול מעל לרקיע אשר על ראשם.

אמר רב חסדא א"ר יוחנן קול כתיב. מתהלך לרוח הה"ד (שם לז) ויהי קול כהנבאי והנה רעש. א"ר יוחאי והא ר' יהודה חברינו אמר דכאן צריך דרשא ואתם אומרים מעשה מרכבה. א"ר אלכסנדרי יתיר מעובדא דרכיבא הוא דהא רזין עילאין אנא חזי דאתגליין הכא.

ת"ר כשחלה רבי שמעון בן יוחאי עאלו קמיה ר' פנחס ור' חייא ור' אבהו. אמרו לו מאן דהוא קיימא דעלמא שכיב.

אמר לון לא בי דינא דלעילא מעיינין בדינאי דהא אנא חזי דלא אנא אתייהב למלאכא ולדיינא דלעילא דאנא לאו כשאר בני נשא אלא האי דינא דילי קב"ה דייניה ולא בי דיניה והיינו דאמר דוד

בבעותיה קמיה שפטני אלהים וריבה ריבי, וכן שלמה אמר (מ"א ח) לעשות משפט עבדו, הוא בלחודוי ולא אחרן. דהא תנינן כשהאדם הוא שוכב בי דינא דלעילא מסתכלין בדינוי. אית מנהון דנטאן לכף זכות דאחזיין זכותא דבר נש, ואית מנהון דנטאן לכף חובה דאחזיין חובה דבר נש ולא נפיק איניש מן דינא כמה דהוא בעי. אבל מאן דדאין ליה מלכא עילאה דשליט על כולא הוא טב ולא יכיל איניש למהוי בההוא דינא בר טב. מ"ט. דהא תנינן מכילוי דמלכא עילאה נטי לזכותא תדיר והוא כוליה צד רחמנותא ובידוי לשבקא חטאין וחובין הה"ד כי עמך הסליחה ולא עם אחר. ובג"כ בעינא קמיה דהוא ידין דינאי. ואנא אעיל תליסר אבבי לעלמא דאתי דלא אעברו לון בר אבהתא ולא יהא מאן דימחי בידי ועוד דלא אתבע רשותא מנהון.

אר' שמעון מלה וחמון בי מרעיה דלא הוה הוא תמן. תוהו ולא הוה יכיל חד מנהון למללא מפומיה מדחילו רבה דהוי עליהון. עד דהוו יתבי סליק לון ריחין דבוסמין סגיאין וכל חד וחד מנהון אתיישר חיליה עד דחמו לר' שמעון והוה ממלל מלין ולא הוו חמאן אחרן בר מיניה. לבתר עידן אמר לון ר' שמעון חמיתון מידי.

א"ל ר' פנחס לא אלא כולנא תוהין על [יט ט"א] דלא חמינא לך בבי מרעך זמן רב וכד חמינא לך סליק לן ריחין דבוסמין דגנתא דעדן ושמענא קלך ממלל ולא ידענא מאן ממלל עמך.

אמר לון ולא שמעתון מלה אוחרנא בר מדידי.

אמר לון לאו.

אמר לון לית אתון חזיין למחמי סבר אפי יומין.

אמר לון אימא לכו מלה. תוהנא על ר' פנחס דלא חמא דאנא חמית ליה כען בההוא עלמא לתתא מר' אלעזר ברי וכען שדרו בדילי מלעילא ואחזין לי אתרא דצדיקיא לעלמא דאתי ולא אתיישר בלבאי דוכתאי בר עם אחיה השילוני וברירנא דוכתאי ואתינא. ואתו עמי תלת מאה נשמי דצדיקיא ועילא מנהון אדם הראשון דהוה יתיב גבאי והוה ממלל עמי ובעי דלא יתגלי חוביה לכל עלמא בר ההוא דאמרה אורייתא בגיניה ואתכס בההוא אילנא דגנתא דעדן.

ואנא אמינא ליה דהא חברייא גלו. אמר דההוא דגלו חברייא בינייהו טב ושפיר אבל לשאר

עלמא לא.

מאי טעמא. דחס קב"ה על יקריה ולא בעא לפרסומי חוביה אלא בההוא אילנא דאמר דאכל

מניה.

וקב"ה גלי לי ברוח הקדש ולחברייא דלישתעו אינון בינייהו ולא לדרדקי דחברייא ולא ינון דייתון לעלמא, דהוא מלה דלא ידעי כל אינשי וטעיין ביה לאו משום חובתא דחב אלא משום יקרא דשמא עילאה דבני נשא לא זהירין ביה וכתבי זה שמי לעלם, וייתון למשאל מה דלא צריכי לון. והיינו דכתיב פן יהרסו אל יי' לראות ונפל ממנו רב. מאי ונפל ממנו רב. הכי גזרנא, האי חבא דאורי שמא קדישא לכולא הוא נפיל ונתפס בהווא חובא יתיר מנייהו דכתיב ונפל ממנו רב, הרב נופל ונתפס באותו עון.

קריב גביה רבי אלעזר בריה. א"ל אבא מה אנא התם.

א"ל זכאה חולקך ברי. זמן סגי יהא דלא תתקבר גבאי אבל בהווא עלמא דוכתא דידי ודידך ברירנא. זכאין אינון צדיקיא דזמינין אינון לשבחא למארי עלמא כאינון מלאכין דמשמשי קמיה הה"ד (תהלים קמ) אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך.

רבי בא בשם רב הונא אמר כיון שחטא אדם וגזרו עליו אותן הגזרות גרשהו הקב"ה מאותן ההנאות שהיו לו בעדן ומינה שומרים לשערי ג"ע. ומי הם. הם הכרובים הה"ד וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת, כדי לשמור אותו הדרך והפתח. שאז נגזר שלא יהא רשות לאדם ומכאן ואילך להכנס שם זולתי הנשמות הצרופות על ידי הכרובים תחלה. אם רואים שהיא ראויה ליכנס תכנס ואם לאו דוחים אותה לחוץ ותשרף באותו הלהב ואז תקבל עונשה.

ותאנא כנגדם היו במקדש כשנכנס הכהן לפני ולפנים. דתניא א"ר אבא בשם רב הונא לפני ולפנים הוא דוגמתו של ג"ע. וכשנכנס הכהן לשם נכנס בנשמה ולא בגוף, באימה ביראה ברתת בזיע בנקיות בטהרה. והכרובים עומדים שם שוערים. זכה הכהן נכנס בשלום ויצא בשלום. לא זכה מבין ב' הכרובים יצא להב וישרף בפנים כדוגמת אותם הכרובים העומדים בשערי ג"ע.

א"ר יהודה אשרי הזוכה לעבור מהם בשלום.

א"ר פרחיה אין לך בעולם דבר שאין בו מענה כדוגמתו. [יט ט"ב]

הנחש שהערים לחוה הוא דבר נופל על הלשון.

אמר ר' ייסא היאך.

א"ל כתרגמו נחש חיויא הוא חויא זכר והיא חוה נקבה דבר נופל על הלשון. כדוגמתו נחש

נחשת דבר נופל על הלשון.

א"ר ייסא והא כתיב ויקרא האדם שם אשתו חוה כי היא היתה אם כל חי.
אמר ר' פרחיה קרא לה על שם העתיד. היה לו לקרוא אותה חיה על שם חי ונקראה על שם
העתיד חוה דעתיד חיויא למסטי לחוה.

הוא ישופך ראש.

א"ר יהודה כך דרכו של נחש אין הקשה שלו מאדם אלא בראש ואין הנשיכה מהנחש לאדם
אלא בעקב.

א"ר יצחק בר ר' יוסי למאן דאמר דיצר הרע הוה מאי יימא בהאי פסוקא.
אמר לו ר' יוסי מלמד שאין הריגה לנחש זה אלא בראש. ומי הוא הראש. זה ראש הישיבה. ואין
הנחש הזה הורג לאדם אלא כשעושה עבירות ודש בהם בעקב הה"ד עון עקבי יסובני.
אמר רבי יצחק מהכא (ישעיה ה) הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה, כלומר
עושה עבירות ודש בהם בעקב שחושב שאינם כלום כמו חבלי השוא שאורג העכביש ולאחר כן הם
כעבות העגלה חזקים וקשים עד שנאספים כלם והורגים לאדם. וכן הוא אומר ואתה תשופנו עקב באותו
עון העקב הורג יצה"ר לאדם.

אמר ר' יצחק בא וראה כמו שנתקלקלו כך נדונו הנחש בתחלה אחריו האשה ואחריו האדם היינו
דכתיב ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך.

א"ר יעקב בר אידי אם אדם חטא האדמה מה חטאה. אלא א"ר יעקב בר אידי כשנברא העולם
השמים והארץ היו עדים מלמד שהקב"ה עשה אותם עדים על כל מה שיעשה האדם שלא יאמר מי
רואני. אותם העדים מפרסמין חטאיו הה"ד (איוב כ) יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו.
ותנא באותו היום שעבר אדם השמים החשיכו אורם והארץ לא ידעה מה לעשות עד שבא
הקב"ה וקלל אותה על שהתעכבה בעדותה שלא תוסיף תת כחה לזרוע ולקצור כבראשונה, ועמדה
בקללותיה עד שבא אברהם ונתבסס העולם.

ר"נ אמר עד שבא נח דכתיב זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו, ולפיכך נקראה על שמו דכתיב
איש האדמה על שיצאה מקללתה בשבילו.

אמר רב נחמן בר יצחק אדה"ר כיון שנטרד מג"ע חשב שימות מיד והתחיל בוכה ומתחנן ושב
בתשובה עד שקבלו הקב"ה בתשובה והאריך ימיו וקיים דברו דכתיב ביום אכלך ממנו, ונתן לו יומו

שהוא אלף שנה להורות לכל העולם שהקב"ה רחום וחנון ומקבל בתשובה לשבים ואינו חפץ מהם זולתי שיחיו דכתיב (יחזקאל יח) השיבו וחיו ולמה תמותו בית ישראל.

א"ר יצחק אשריהם הבנים שהאב אומר להם כך. ווי להם לבנים שאינם שומעים ממנו.
אמר רב יהודה אמר רב לא חזינן רחמנות כרחמנותו דקב"ה. בכל מקום את מוצא כשחטאו ישראל ושבו למולו פשט ידו וקבלם ומחל להם מיד הה"ד (מיכה ז) מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע. [יט ט"ג]

פרשה ח'.

והאדם ידע את חוה אשתו.

אריב"ל יש לנו להרהר בהא פרשתא וכ"ש בהאי פסוקא דאמרה חוה קניתי איש את יי'.
א"ר יצחק אנא ידענא ליה כפשיטותיה דהא תנן אמר רב יהודה אמר רב האי מאן דאתייליד ליה בר כד שרי למללא חובה עליה לאלפא ליה פסוקי דאורייתא דאינון דחילו מן קדם יי' דכד ירבי ידכר לון דאינון כתובין לדחלא מן מאריה.
רבי עקיבא הוה יתיב קמיה דר' אליעזר. א"ל מאי האי פרשתא דפסוקא דא דאמר ותלד את קין ותאמר קניתי איש את יי'.

א"ל עקיבא אימא לך יומא דר' ברוקא ושאר חברייא גלו ההוא חובה דעביד אדם, לא הוה אצטריך לאינון דלא ידעי עמיקתא ומסתרתא. וההוא יומא דאתגלי אשתמע כלא מהאי פסוקא.
אדם נצטוה על השם וחטא בשם נצטוה על השם הוא השם המיוחד דכתיב ועץ החיים וגו' וחטא בשם על השם המשותף דכתיב ועץ הדעת טוב ורע. וחוה היתה תחלה על זה דכתיב ותקח מפריה ולאחר שחטאו וידעו עונם על מה שעברו התמרמרו על מה שחטאו והיא יותר מפני שהיא היתה תחלה לעבירה לעבור על שמו הגדול. כיון שנולד לה בן הרגישה בדבר ואמרה קניתי איש את יי' שהוא השם המיוחד ועל כן לא אמרה השם המשותף.

א"ר עקיבא האי טעמא חוזר על מה דא"ר אבהו זובח לאלהים יחרם.

א"ר אליעזר חזרה חוה להודות על אותו עון שעברה ואמרה לא יהיה זה כמונו לתת כבוד לאחר זולתו. אבל זה את יי' ממש ולא לאחר.

א"ר יצחק ושפיר קאמר ר' עקיבא דאתחזר עניינא על מה דא"ר אבהו וכן חוה אמרה את יי' ולא שם אחר. וכן חנה אמרה ונתתיו ליי' כל ימי חייו ולא לשם אחר. ועל זה אמרה תורה כי לא תשתחוה לאל אחר כי יי' קנא שמו אל קנא הוא.

א"ר יהודה עד אימתי יטולון חברייא ברזין עילאין דמלכא.
אמר רבי אלסנדראי תנינן מוסרין סתרי תורה לתלמידים הראויים לכך כגון אנן וחברייא כגוונן.

ותוסף ללדת את אחיו את הבל.

א"ר אליעזר לרבי עקיבא מה שמיע לך בהאי.

א"ל על כך אנא יתיב קמך.

א"ל אסתים פומך ופתח אודנך ואצית דרמז הוא דקא רמז על ההוא שמא זעירא דאתאצל משמא קדישא דאנא ואת ידענא. ובהאי שמא חביין סגיאין בני נשא והוא רמז מהימנותא למאן דאסתכל בחכמתא.

עוד א"ר אליעזר עקיבא רמז דאתקטל הבל אורי על מהימנותא דשמא יקירא עילאה דמלכא דכתיב (ישעיה ב) ונשגב יי' לבדו.

א"ר עקיבא ווי לעלמא כד תיפוק מניה כען אנא מסתכל בחכמתא סגיאיה.

א"ל הא אמרית לך אסתים פומך דהא חזינא דדי לי ולך בעלמא.

אמר ר' יהודה נתחזר קין להיות עובד אדמה והבל רועה צאן זה הביא קרבן וזה הביא קרבן. א"ר יהודה קין בא בגסות הרוח והבל בנמיכות הרוח דכתיב (תהלים נא) זבחי אלהים רוח נשברה. מה כתיב וישע יי' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה.

א"ר יהודה למה נפלו פניו. על שלא נתקבלה מנחתו.

ותאנא אר"י אותו היום ראש השנה היה יום שדין כל הנשמות [ניט ט"ד] עוברים לפני המקום.

אמר לו למה חרה לך הלא אם תיטיב שאת.

א"ר יהודה כלומר הלא אם תיטיב יהיה לך שאת וגדולה על אחיך. ואים לא תיטיב לפתח

חטאת רובך, כלומר לאותם פתחי ג"ע שהנשמות עוברות בו חטאת רובך, החטאת שתעשה יהיה מזומן

שם ושם תקבל עונשך. ואלריך תשוקתו, כלומר אם תטיב מעשיך והחטאת ההוא יכסוף לך שתעשה עבירות אתה תמשל בו שלא יוכל לקטרג עמך.

תאנא א"ר יוסי אנא חמינא לרבי עקיבא ששאל לרבי אליעזר דבר זה. א"ל עקיבא סק עינך לעילא ואתיב גבאי דהא מפרש כולא במה דאמרנא.

זקף עינוי לבתר ארכין רישיה. אמר הא עבדנא כעובדא דחיויא ולא ידענא. קריב גבוי ר' אליעזר ולחיש ליה. אתא ר' עקיבא ונשיק ידוי ובכה ואמר כולא הוא כמה דאמרת בקדמיתא. זקפאן זקיפין תתאן תתאין דלא יכיל קב"ה בהדיה שותפין.

אמר ר' שמעון חוה אמרה שקנתה איש את י"י שהוא השם המיוחד. והוא קלקל מעשיו ולא רצה לעמוד בדרך הישר הה"ד ויצא קין מלפני י"י, יצא מאותו הכלל שאמרה אמו. ובשביל כך מה כתיב וישב בארץ נוד שהיה נד בארץ. והוא כמו כן עשה תשובה כשהודה על חטאתו וקבל עליו עונשו. דתנינן כל המתודה חטאתיו ומתבייש מהן מוחלין לו מיד על כל עונותיו הה"ד (משלי כח) ומודה ועוזב ירוחם. ר' חייא אמר מהכא והתודה על חטאתו ונאמר ונסלח לו.

ר' ייסא אמר אין דבר בעולם עומד בפני התשובה. קין נגזר עליו נע ונד תהיה בארץ וכשעשה תשובה פקע החצי דכתיב וישב בארץ נוד אבל נע לא נאמר. ת"ר על הכל הקב"ה מוחל ואינו מוחל על כבוד שמו. ומי אינו מוחל. והרי מנשה מלך יהודה המיר כבודו של מקום בהבלים. שאני מנשה דהוא בגרמיה ידע דהבל הוא ולא שוי ליה עיקר בלביה דברי ר' יהודה. ר' שמעון אומר אין לך דבר שבעולם שעומד בפני התשובה כלל.

א"ר יצחק מאי דכתיב ואחות תובל קין נעמה. אלא א"ר יצחק צדקת היתה ונעימה במעשיה. ר' אבהו אמר פשוטו של מקרא מורה על שהיתה חכמה במלאכת הברזל כמו אחיה תובל קין משמע דכתיב הוא היה אבי כל חרש נחשת וברזל ואחות תובל קין נעמה. הוא הוציא אומנות זו ואחותו עמו הה"ד ואחות תובל קין נעמה שהיתה בקיאה כמותו. וא"ו דואחות מוסיף על הענין של מעלה. רבי בא אמר אמן של שדים היתה והולידה אותם דהא אימא דאשמדאי מלכא דשידי נעמה שמה. ר' יצחק בשם ר' יוחנן אמר על שם יופיה נקראת כך וממנה יצאו אותן דכתיב כי טובות הנה במראה וביופי.

אמר רבי יוסי למה נאמר בשת ויולד בדמותו כצלמו ובקין ובהבל לא נאמר.

א"ל ר' חייא קין והבל לא היו אלא לאחזאה רמיזא עילאה ורזא יקירא ולא אתו לאתישבא

עלמא מנהון אבל שת לא אתא לעלמא אלא לאשתלשלא מיניה ובג"כ אמר בדמותו כצלמו.

תניא חנוך בן ירד צדיק היה וקבל על עצמו להרשיע ולקחו הקב"ה קודם זמנו לעשות חסד עמו ושיתן לו שכר טוב לעוה"ב.

ר' אבהו אמר אנן תנן כי שמע אלהים את קול הנער באשר הוא שם. איכא דאמרי [כ ט"א]

באשר הוא שם שהיה צדיק באותה שעה ולפיכך שמע הקב"ה את קולו. ואנן לא גזרינן הכי במתניתין דהא א"ר יהודה א"ר יצחק למה נתגרש ישמעאל מביתו של אברהם ומה ראתה שרה שאמרה גרש את האמה הזאת ואת בנה. אלא הכא כתיב ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק. א"ר יצחק אין מצחק אלא בע"ז כתיב הכא מצחק וכתיב התם ויקומו לצחק מה להלן ע"ז אף כאן ע"ז ובהיא שעתא רשע הוה.

א"כ במאי נוקים באשר הוא שם. אלא מההוא דגזרנא במתניתין דילן. א"ר יהודה אין ב"ד של

מעלה דנין את האדם עד שיהיה בן כ' שנה ובית דין של מטה מי"ג שנים ולמעלה וישמעאל בהיא שעתא לא היה בר כ' שנה ולפיכך לא דנוהו דהא ראוי היה לעונשא אלא דיומוהי הוא דלא חייבוהו והיינו דכתיב באשר הוא שם ביומין דהוא שם.

א"ר ישמעאל והא חזינן רביא דליתיה בר עשרים והוא טב וקורא ושונה ומת. מאן סליק ליה

מעלמא. אי תימא בחוביה דאבוה דא איהו מי"ג ולעילא. ואי תימא בחובין דידיה הא ליתיה בר כ' שנה.

א"ר יהודה מלה"ד למלך שהיה לו פרדס ויום אחד נכנס לטייל באותו פרדס וראה שושנים

קטנים צומחים בתוכו והיה עולה ריחם לפניו שאין כמותו בעולם. אמר המלך אי עכשיו כשהם קטנים כך כשיגדלו על אחת כמה וכמה. לאחר ימים נכנס באותו פרדס והיה חושב שימצא אותם השושנים שנתנו ריח בתחלה כשהיו לחים וטובים ומעלים גדולים וטובים עתה ויהנה עמהם. כיון שהשגיח בהם ראה שהם יבשים בלא ריח וכעס אמר אילו בתחלה כשהיו לחים וטובים ומעלים ריח לקטנים הייתי נהנה בהם עכשיו במה אהנה הא יבשים הם. לשנה האחרת נכנס המלך בפרדס וראה שושנים קטנים ונותנים ריח אמר המלך לקטו אותן עכשו ואהנה בהן קודם שייבשו כמו שנעשו קודם לכן.

כך הקב"ה רואה בני אדם קטנים ונותנין ריח והכל גלוי לפניו ורואה שעתידין להרשיע ויהיו חשובים כקש יבש ומקדים להם חסד כדי ליהנות בהם בג"ע ועכשיו כשהם טובים מסלקן מן העוה"ז ליתן להם שכר טוב בעוה"ב הה"ד (שיר ו) אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים, המנהיג עולמו כענין שושנים.

א"ר אבהו אנא מסייע להא דא"ר יהודה דהא חזינן כהאי גוונא דעביד הקב"ה עם ירבעם בן נבט דכד הוה רביא הוה זכאי וטב דתנן מאי דכתיב (מ"א יא) ושניהם לבדם בשדה, מלמד ששקולים הם בצדקותם ובזכותם מכל ישראל באותה שעה.

אמר ר' ברכיה הקב"ה אמר לפמליא של מעלה ריחו של ירבעם עולה לפני ואני רוצה לסלקו מן העולם עכשיו כשיש בו ריח. אמרו לפניו רבש"ע אתה דיין אמת אם עכשיו הוא כן כ"ש כשיגדל. אמר להם הקב"ה גלוי וידוע לפני שיעשה הרע בעיני. אמרו לפניו רבש"ע אם לפניך גלוי לנו ולפני כל העולם מי גלוי. הניחו הקב"ה. מה כתיב (שם יב) ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב. חטא והחטיא. באותה שעה אמר להם הקב"ה לא אמרתי לכם שאני רוצה לסלקו מן העולם קודם זה חבל דעבידת כן. בא אביה בנו והיה עושה טוב כשהיה קטן. ומה טוב היה עושה. א"ר יוסי [כ ט"ב] א"ר חנינא עולי הרגל היו עולים על ידו שלא מדעת אביו. ראה הקב"ה שהוא טוב וסלקו מהעולם קודם ימיו כדי לעשות חסד עמו ולהנחילו לעולם הבא קודם שיבאיש ריחו וזהו החסד שעשה הקב"ה עם בריותיו. כך חנוך בעוד שהיה צדיק והדור כלם חייבין ראה הקב"ה שאם יניחהו ילמוד ממעשיהם וסלקו קודם זמנו מן העולם קודם שיבאיש ריחו הה"ד ואיננו כי לקח אותו אלהים כלומר ואיננו בעולם הזה למלאות ימיו כי לקח אותו אלהים קודם זמנו לעשות עמו חסד להנחילו חיי העוה"ב.

ויראו בני האלהים את בנות האדם.

מאן אינון בני האלהים.

רבי ירמיה אמר גדולי הדור שהיו אבותיהם גדולי הדור ולא היו מוחין בידם.

אמר רבי חנינא לרב הונא מה דאמר בני האלהים על שם שנבראו משם זה דכתיב ויברא אלהים

את האדם.

א"ר שמעון בן לקיש הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות.

א"ר יהודה אותו היום יום של ראש השנה היה יום שיש לכל אדם לחזור למוטב וכך תראה אין דרכו של יצר הרע לקטרג אלא בשעה שהיא רוצה לחזור למוטב.

תניא סבא בביתא סמנא טבא בביתא צדיקא בדרא טבא הוי בעלמא. דתנן הקב"ה מטיל אימת הדיין והמנהיג על בני אדם דכל זמן שאימת הדיין על הדור בידוע שהוא צדיק והם צדיקים, ניטלה אימתו מבני אדם הוא חייב והם יותר ממנו.

ובא הכתוב להורות הנפילים היו בארץ אלו אדם ואשתו שהם היו שנפלו בארץ בלא אב ואם ולמה נקראו נפילים שנפלו ממעלתם שהיה להם כלומר נפילים הם מכמות שהיו כבר. נפילים הם על שנטרדו מג"ע ולא חזרו לשם.

ע"כ חזרה תורה ואמרה אלו היו בארץ שהיתה אימתם על כל הבריות ועדיין היו קיימים ולא מנעו בני הדור מלעשות עבירות. ומי הם אותם העוברים העבירות. גדולי הדור אנשי השם שהיו גדולים בדור.

א"ר פנחס מכאן משמעותו דקרא דכתיב הנפילים היו בארץ בימים ההם, להם המניעה למנוע עצמן מהעבירות בשבילם ולא מנעו ולעיניהם ממש באים אל בנות האדם בזנות וילדו להם. ומי היו אותם הנפילים שהיו בדור. אותם הגבורים שלא נראה בדור כמותם אנשי השם שם הידוע שקרא להם הקב"ה דכתיב ויקרא את שמם אדם.

מדרש הנעלם, פרשת נח

[זוהר חדש, כ"ט"ב] רבי פתח בהאי קרא (שיר ה) מצאוני השומרים הסובבים בעיר הכוני פצעוני נשאו את רדידי מעלי שומרי החומות. כמה חביבה היא הנשמה הנתונה מתחת כסא הכבוד ממקום קדוש מארצות החיים כד"א (תהלים קטז) אתהלך לפני יי' בארצות החיים.

ולמה קראו דוד ארצות החיים. וכי למעלה יש ארצות. א"ר יצחק לא ארצות ממש ולא אדעתא דארצות אמרו דוד אלא לשון ריזוי הוא כד"א (יחזקאל כ) ארצה אתכם. כלומר אמר דוד אתהלך לפני יי' במקום אשר ירצו תמיד הצדיקים הנקראים חיים אשר רצונם [כ"ט"ד] וחפצם ללכת שמה. ומקום טהור באה הנשמה להאיר את הגוף האפל כדי להוליכו בדרך ישרה ולעבוד עבודתו ורצון בוראו לבא למחר וליטול שכרו.

א"ר יהודה אלמלי לא הוינא בעלמא יאות לן ולא ניהב חושבנא למאריה דפיתקא. לבתר אמר הדרי בי.

ת"ח מה כתיב באדם, לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו. א"ר זו היא הנשמה שהיא אצלו עזר להוליכו בדרכי קונו. והיינו דתנן בא ליטהר מסייעין אותו. ת"ר כשהאדם הולך בדרכי קונו הרבה מסייעין אותו נשמתו מסייעת אותו מלאכי השרת מסייעין אותו שכינתו של מקום מסייעת אותו וכלם מכריזין לפניו ואומרים (משלי ד) בלכתך לא יצר צעדך ואם תרוץ לא תכשל.

רבי נתן אומר נשמתן של צדיקים מסייעין אותו.

רבי אלעזר ורבי יוסי חמוי הוו אזלו מאושא ללוד. א"ר יוסי לר' אלעזר אפשר דשמעת מאביך מאי דכתיב ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים.

א"ל הכי שמיע לי מאבא. אינון הוו מלאכים דאזופוהו בקדמין מארעא דישראל.

א"ל מאן אינון.

א"ל לא ידענא.

א"ל יאות לכוון צדיקיא מלה דפומכוון ככתרא דמלכותא ברישא דמלכא.

עד דהוו אזלי מטו למערתא דלוד. שמעו ההוא קלא דאמר תרין עוזלין דאיילתא עבדו קדמי רעותא דניחא לי ואינון הוו משרייתא קדישא דערע יעקב קמיה. אתרגיש ר"א ואצטער בנפשיה ואמר מאריה דעלמא כך אורחוי טב לן דלא נשמע, שמענא ולא ידענא.

אתרחיש ליה ניסא ושמע ההוא קלא דאמר אברהם ויצחק הוו. נפל על אנפוי וחמא דיוקנא דאביו. א"ל אבא שאילנא ואתיבונא דאברהם ויצחק הוו דערעו ליעקב כד אשתיזיב מלבן. א"ל ברי פוק פיקתך וסב סיבתך דפום ממלל רברבן הוה. ולא דא הוא בלחודוהי אלא לכל צדיקא נשמתהון צדיקיא מערען קדמוהי לשזבותיה ואינון מלאכיא קדישי עילאי. ות"ח יצחק קיים הוה בההוא שעתא אבל נשמתא קדישא אתנסיבת בכורסי יקרא דמאריה כד אתעקד על גבי מדבחא ומכדין אסתימו עינוי מחזי והיינו דכתיב ופחד יצחק היה לי. א"ל מה אנא תמן.

א"ל אנא ואת מלאכי עילאה לאשתעשעא במשיחא מלכא דדוד. קם. עד דהוה קם חמי חמוי דאנפוי נהירין כשמשא. א"ל חמוי, מלה חדתא שמעת או בנהירות יקרא זיוא דמשה אסתכלת. א"ל לא. אלא זכאין אינון צדיקיא דמטמרין להון משרייתי קדישי עילאי שנאמר (תהלים צא) כ"י מלאכ"ו יצו"ה ל"ך לשמרך בכל דרכיך.

א"ר יהודה עשה הקב"ה ירושלים למעלה כנגד ירושלים של מטה ונשבע שלא יבא שם עד שיבואו ישראל בירושלים של מטה שנאמר (הושע יא) בקרבך קדוש ולא אבא בעיר. ושבע כתות של מלאכי השרת שומרים אותו סביב ועל כל פתח ופתח כתות של מלאכי השרת והם הפתחים הנקראים צדק ואלו הם הפתחים המכוונים להכנס שם נפשות הצדיקים. ודהמע"ה נכסף להם שנאמר (תהלים קיח) פתחו לי שערי צדק אבא במ אודה יה זה השער ליי' צדיקים יבואו בו. ולמעלה מהם שומרים מה"ש בחומות העיר שנאמר (ישעי' סב) על חומותיך ירושלים, זו היא ירושלים של מעלה, הפקדתי שומרים, אלו מה"ש [כא ע"א]. ותאנא שבע פתחים יש לנפשות הצדיקים להכנס עד מקום מעלתם ועל כל פתח ופתח שומרים. הפתח ראשון נכנסת הנשמה במערת המכפלה שהיא סמוך לג"ע ואדה"ר שומר עליו. זכתה, הוא מכריז ואומר פנו מקום שלום בואך, ויצאה מפתח הראשון.

הפתח השני בשערי ג"ע ומוצאה את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת. זכתה, נכנסת בשלום ואם לאו שם תקבל עונשה ותשפט בלהב הכרובים. וכנגדם היו הכרובים במקדש בשעה שהכהן נכנס ביום הכפורים. זכה, נכנס בשלום, לא זכה, מבין שני הכרובים יוצא להב ונשרף מבפנים ומת. והיו מכוונים כנגד אלו אשר בשער ג"ע לצרף הנשמות.

זכתה הנשמה נותנין לה פינקס סימן ליכנס ונכנסת לג"ע אשר בארץ. ועמוד אחד של ענן ונוגה מעורב זה בזה ועשן סביביו שנאמר (ישעיה ד) וברא יי' על כל מכוון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונוגה. והוא נעוץ מלמטה למעלה לשערי שמים. זכתה לעלות למעלה עולה באותו עמוד. לא זכתה יותר, נשאר שם ומתעדנת מהטוב אשר למעלה. דא"ר יוסי ראיתי ג"ע והוא מכוון כנגד פרוכת קרח הנורא אשר למעלה. והיא נהנית מזיו השכינה אבל אינה ניזונת ממנה.

זכתה לעלות, עולה באותו עמוד עד שמגעת הפתח השלישי והוא נגד הרקיע הנקרא זבול ומגעת עד ירושלים אשר שם ושם השומרים. זכתה, פותחין לה הפתחים ונכנסת.

לא זכתה, נועלים השערים ודוחים אותה לחוץ ונוטלים פינקסה ממנה והנשמה אומרת מצאוני השומרים הסובבים בעיר. אלו מלאכי השרת השומרים ביהמ"ק וירושלים אשר למעלה. נשאו את רדידי מעלי. זהו פינקס סימנה. שומרי החומות כד"א על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים.

זכתה לעלות, נכנסת שם באותן השערים ומשבחת להקב"ה בבית המקדש אשר למעלה ומיכאל השר הגדול מקריב אותה לקרבן.

א"ר יצחק לרבי חייא מה קרבן הוא זה. יכול לומר כשאר הקרבן.

א"ר חייא הקרבה זו היא כאדם המקריב דורון לפני המלך.

ומיכאל הולך עמה לפתח הרביעי והחמישי והששי. אומר לפני הקב"ה רבש"ע אשרי בניך בני אוהביך אברהם יצחק ויעקב אשריהם הצדיקים הטובים הזוכים לזה. עד שמגיעים לשער השביעי שהוא ערבות וגנזי חיים טובים מצויין שם וכל נשמותיהם של צדיקים כלם שם ונעשים מלאכי השרת ומקלסין לפני הקב"ה ונזונין מזיו אספקלריא המאירה ושם המנוחה והנחלה ונוח חיי העוה"ב אשר עין לא ראתה אלהים זולתך.

וזהו אלה תולדות נח נח איש צדיק. מי ראוי להיות בזאת ההנאה המנוחה והמרגוע. איש צדיק תמים.

אמר רב פפי זאת המנוחה למעלה היא את האלהים התהלך נח, למעלה ולא למטה.

אלה תולדות נח.

ר' אלכסנדראי פתח (תהלים פא) לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר. לא יהיה בך אל זר, זה יצה"ר, ולא תשתחוה לאל נכר, שלא תבעול ארמית.

רבי אלעזר אומר לא יהיה בך אל זר, שלא תהא נוח לכעוס שכל הכועס כאלו עובד ע"ז. דא"ר עקיבא כך הוא דרכו של יצר הרע היום אומר לך עשה כך ולמחר אומר לך עבוד ע"ז והולך ועובד.

הוא היה אומר כעס ת"ח גדול מכולן. בד"א. בדברים שהם כנגד הקב"ה דאמרה תורה (משלי כא) אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד יי'. אבל בדברים אחרים אסור לו לכעוס. והרב אצל תלמיד כדי שיהא מצוי בכבודו ובמוראו מותר. ואצל שאר העם למען יהיה מוראו עליהם לשם שמים מותר. ושאר אנשים אסור שאין כעסנותם ליראת שמים.

א"ר שמעון מדת הצדיק קשה לכעוס ונח לרצות וזו המדה גדולה מכולם ובא הכתוב להורות אלה תולדות נח, נח בדעתו נח בדיבורו נח במהלכו. ומי עושה זה. איש צדיק וכשמת אומרים עליו אי עניו אי חסיד תמים היה בדורותיו. ולמאי יזכה. את האלהים התהלך נח למעלה על כל המעלות. [נכא

ט"ג]

ויולד נח שלשה בנים.

תאני רבי כרוספדאי אלו ג' הנהגות אשר באדם. הנהגת הנשמה להיות לו עזר בעבודת בוראו והיא הנקראת שם. והנהגת התאוה והיצר הרע המנהיג והמחמם את הגוף בדבר עבירות והיא הנקראת חם. והנהגת היצ"ט המנהיג את האדם בכל טוב וליפות מעשיו בתורה וביראת השם והיא הנקראת יפת. והנהגה הזו ינהיג האדם להוליכו בדרך חיים.

ומי מעב ומפסידו. ותשחת הארץ לפני האלהים. זהו הגולם המפסיד והמשחית את הכל. ועליו אמר שלמה (שם ו) בחכמתו משחית נפשו הוא יעשנה. מאי הוא יעשנה. א"ר כרוספדאי הגולם יעשנה נשחתת.

ד"א אלה תולדות נח. מה כתיב למעלה מהענין. וינחם יי' כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו. רבי אליעזר אומר בא וראה שאין כמדת בשר ודם מדותיו של הקב"ה. מדת בשר ודם עושה מה שעושה ולאחר כן מתחרט ומתעצב ממנו. יכול הקב"ה כן. ת"ש דכתיב ראה נתתי לפניך היום את החיים

ואת הטוב ואת המות ואת הרע והזהיר לאדם ואמר ובחרת בחיים למען תחיה. ואם הוא הולך בדרך רע הוא בעונו ימות שנאמר (שם ה) עונותיו ילכדונו את הרשע. כך כתיב וירא יי' כי רבה רעת האדם. אמר הקב"ה אני רואה כי כולם מחוייבים ואם יכלו ברעתם הרי יאבד עולמי. כיון שראה לנח ובניו שהיו צדיקים וישאר פליטה בעולם התנחם ושמח.

וא"ר אליעזר האי וינחם לשון נחמה הוא וכן כל וינחם שבתורה לשון נחמה הוא. רואה את הרע ורואה את הטוב ומתנחם עם הטוב.

א"ל ר' עקיבא לדברין מאי ויתעצב אל לבו.

א"ל בא וראה מדת רחמנותו של הקב"ה. כי אע"פ שהתנחם לקח עצבון על אבדת הרשעים שאע"פ שהיו רשעים אינו חפץ במיתתן ולא היתה שמחה לפניו.

א"ר יהודה מאי דכתיב ונח מצא חן בעיני יי'. שמו גרים, נח בהפוך חן. ולמה פתח קרא בתולדותיו תחלה. כדי להראות לעולם כמו שהוא היה צדיק אף הם היו צדיקים וראויין להתיישב העולם מהם.

ומנא לן. תא חזי כיון שנכנסו לתיבה ראו בצערן של עולם ונצטערו ומנעו עצמם מפריה ורביה ואעפ"י שיצאו כמו כן עד שראה הקב"ה מעשיהם ואמר לא תהו בראתי עולמי ואתם פרו ורבו הזדווגו לנשותיכם ועשו פריה ורביה. באותה שעה ברכם שנאמר ויברך אלהים את נח ואת בניו וגו'.

אלה תולדות נח. רבי פנחס פתח ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה. מאן אינון בני האלהים. בני גדולי הדור. מלמד שהיו טובות מראה. כתיב הכא כי טובות הנה וכתוב התם (ש"ב יא) טובת מראה מאד. היו הולכות ערומות ואנשים הולכים ערומים ואלו ואלו רואים את ערותם ונאפים אלו עם אלו. ולמה נקראו בני האלהים. שהיו גבורים בני ענקים.

אמר ריב"ל זימנא חדא ערעית בטורא דטינרא דעיטם ואשכחית בתרי סטרי טינרא תרין גוברין ודמיין בתרין פומין דא עילאה דדא והוּו ממללו דא עם דא, תא ונעבריה מן עלמא. אזדמן להו ההוא גוברא וברבא דאגרת בת מחלת ושמיה יוסף שידא. אמר להון הלא דא הוא רבה סגיא עילאה דדרא די בגזרת פומיה אעבירנא מן ישובא דארעא, ודא הוא דמכרזי עליה ברקיעא.

עד דהוינא אזלי אשכחנא אמהון דגוברייא [כא ט"ד] אינון. אמרה לברתא זעירתא אלין אינון חגבייא זעירייא דחילהון בפומהון, אייתי להון גבאי ונעביד מנהון טעמא דתבשילא לאחוך.

עד דאתת איתרחיש לן ניסא ואיתעביד מקדמהא נהרא דמיא רברבא. שמענא דהוות אמרת אימא
אימא פרפרא רבאת סברנא עברת. וערקנא מנהון ואשתזיבנא.

ואמר ריב"ל בימי דור המבול עשה הקב"ה קנה החטים כקנה ארזי הלבנון ולא היו זורעין
וקוצרים אלא הרוח מנשבת ומנשר החטים למטה ואוספים אותן וכן בכל שנה ושנה. לאחר שחטאו אמר
עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף ויום ולילה לא ישבותו.
וא"ר יהושע לא נחתם גזר דינם של דור המבול עד שפשטו ידיהם בגזל שנאמר ותמלא הארץ
חמס.

ובימי דור המבול היו פרים ורבים הרבה ומשעה שהיתה האשה יולדת היו הולכים ושולחים
אותם כצאנאם שנאמר (איוב כא) ישלחו כצאן עויליהם וילדיהם ירקדון. ולאחר כל זה מאי כתיב בהו,
(שם) ויאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו עד שנגזר דינם והעבירם מן העולם.

ת"ר נח היה מתרה בהם קודם ולא שמעו ממנו. שהה בעשיית התיבה למען יראו וישובו והיו מלעיבין בו
עד שגבר עליהם התהום שהיו המים יוצאין רותחין כאש והמים מלמעלה ונמחו מן העולם.
א"ר יצחק מאי דכתיב (תהלים כט) יי' למבול ישב. וכי לדוד היה לומר דבר זה. וכל העולם
יודעין שהוא ראשון ואחרון ואזי וקודם.

אלא א"ר יצחק בא וראה בכל מקום את מוצא אלהים מדת הדין, יי' מדת הרחמים. ואע"פ שמדת
הדין היה מדת רחמים היה בו שאלמלא כך אתחרב עלמא. אבל למען אותו מדת רחמים אתיישב עלמא.
וכן את מוצא רפואה זו בכל דין שהוא עושה וכן ויי' המטיר על סדום, נשאר ממנו פלטה, ויגוף יי' את
העם, נשאר פליטה וכן כלם.

א"ר יהודה חכמין הוו דרא דטופנא טפי דהוו ידעי מה די למהוי אבל נסבו סוכלתנו בלבהון ואמרו אי
קב"ה ייתי טופנא אנחנא גוברין ראמי קומתא ונשוט על אפי מיא ונשתזיב. ואי מן תהומא ייתי מיא
רגלנא נשוי על בירא דמיא ולא יפקון מיא ונשתזיב. כד אתא טופנא ארתח קב"ה מיא דתהומא והוו
משוי רגליהון על עינא דמיא ואתמשך משכיה מניה והוו נפלי ומיא מלעילא הוו מתגברי עם מיא
דתהומא והוו מתגלגלין ונחתין נמוקין ברתיחותא דתהומא לבבל.

ויבאו אל נח אל התיבה.

ר' יוחנן פתח (שם סה) אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך. בא וראה כמה יש לאדם ליזהר ולבדוק עצמו ומעשיו בכל יום ויום. היאך. קם בצפרא יימר יהי רצון מלפניך יי' אלהי ואלהי אבותי שיהא לבי נכון ומסור בידי שלא אשכחך. אושיט רגלוהי למיזל יעיין בצעדי רגלוהי דלא ישוטון לאבאשא. אזל לדבר מצוה ירהט שנאמר (הושע יא) אחרי יי' ילכו כאריה ישאג ואפי' בשבת מצוה למירהט. עבר כל יומא צריך למבדק גופיה מה דעבד בהווא יומא ואי צריך יעשה מיד תשובה עליו קודם שיישן. ת"ר מאי דכתיב כרם היה לשלמה בבעל המון נתן את הכרם לנוטרים איש יביא בפריו אלף כסף.

א"ר יהודה כרם היה לשלמה, למלך שהשלום שלו, בבעל המון, אלו מלאכי שלום. נתן את הכרם לנוטרים, [כב ט"א] אלו שומרי משמרת בארץ. איש יביא בפריו אלף כסף, אלף הנאות שהנשמה כוספת בהם.

ד"א כרם היה לשלמה, זו היא התורה בבעל המון מן השמים. נתן את הכרם לנוטרים, אלו ישראל שהם שומרי משמרתה. איש יביא בפריו, אלף כסף של שכרה. רבי יוסי ורבי חייא הוו אזלי באורחא. א"ר חייא אימא לן ממילי מעלייתא דהוה אמר אבוך מתענוגי הנשמה.

א"ל ניפוק מכאן דקפוטקיא אלין בצירי מעובדי דכשרן.

א"ל כך יאות לן למלעי באורייתא ונשתיזיב מנהון.

א"ל באתר דסכנה לא אורוה רבנן.

עד דנפקו ואזלו באורחא א"ר יוסי אימא לך מילתא והיא טמירתא ביני מטמונייא דאבא בבי גנוזיה ודא היא, דכתיב כרם היה לשלמה וכו' האי כרם דא היא נשמתא קדישא דאתנטעת לעילא תחות כורסי יקריה. לשלמה, מלכא דשלמא כולא דיליה. בבעל המון, הוא כורסי יקריה דשליטא על כל חילא שמיא וארעא והוא מאריה דכל חילא. יהב נשמתא דא. למי. לנוטרים, אלין נטרי פיקודוי. ואית ליה לקב"ה עלמין סגיאין לעילא על כל חיילי שמיא ואלף ומאתן עלמין אחרנין דעייל בהון לאשתעשעא עם צדיקייא בגנתא דעדן. איש יביא בפריו אלף כסף, אלף עלמין דכסיף בהון קב"ה. א"ר יצחק מסייע אני להאי מילתא דר' יוסי וכך היא ממה דכתיב אחריו, כרמי שלי לפני האלף לך שלמה ומאתים לנוטרים את פריו. שכסא הכבוד מכרזת ואומרת רבש"ע זו הנשמה ניטלה ממני הרי היא לפני. האלף לך שלמה, שלך הם אותם האלף עולמות ואינם ראויים לאחר. ומאתים לנוטרים את פריו, זה עדן שיש בו מאתים עולמות הנאות וכיסופין לנפשות הצדיקים.

דתנן אמר רבי בכל לילה ולילה הקב"ה נכנס בכל אותן העולמות ובשעת חצי הלילה נכנס במאתים עולמות של ג"ע להשתעשע עם הצדיקים שנאמר (שיר ז) חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך. ודוד ע"ה נכסף לבו כשראה מעלות הצדיקים. אמר רבש"ע אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך.

א"ר אבהו בא וראה כמה יש לו לאדם להזהר הואיל ונשמת אל באפיו להטהר מעונותיו ולעיין במעשיו ולא יחטא לפני קונו למען תהיה מעלתו עם שאר הצדיקים ולא ימצא מוחה בידו בעלותו לראות את פני יי'. וממי אתה למד. מן התיבה. בא וראה מאי דכתיב ויבאו אל נח אל התיבה, בלא רשות. דא"ר יצחק כל אותן העופות והחיות והבהמות שלא חטאו הם באים והתיבה קולטתן, ואותן שחטאו התיבה דוחה אותן לחוץ. ומה התיבה שהוא עץ יבש כך, פתחי השמים ושומרי המשמרות וכסא הכבוד שיש בהם הרשות עאכ"ו להיות קולטין למי שלא חטאו ולהיות דוחים למי שחטאו.

רבי חייא אמר נח מקטני אמנה היה שלא היה מאמין שיבא המבול ולא נכנס לתיבה עד שהמים דחקהו שנאמר ויבא נח מפני מי המבול.

א"ר יצחק בא וראה כשהוריד הקב"ה המים הורידם תחלה ברחמים כדי להראות לעולם שאם ישוּבו יקבלם. משמע דכתיב בתחלה ויהי הגשם ולהלן הוא אומר ויהי המבול שאם יחזרו יהיו גשמי ברכה. לא חזרו היה מבול.

וא"ר יצחק שבועה נשבע הקב"ה שאינו חפץ במיתתן של רשעים שנאמר (יחזקאל לג) חי אני נאם יי' אלהים [כב ט"ב] אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה. בשני עולמות העולם הזה והעוה"ב.

וא"ר יצחק אשרי הבנים שאומרים להם כך והשיבו וחיו ולמה תמותו ב"י שובו שובו כי הוא אינו חפץ במיתתן של רשעים שיחזרו בתשובה למען יחיו.

ד"א. ר' יוחנן פתח (איוב יא) ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח נפש. משל למלך וכת לסטים שהיו שודדים בהרים. שמע המלך השליך עליהם גייסותיו ותופסם והניחום במגדל גבוה. והיו בהם פקחים אמרו ידענא בנפשנתא דעבדנא עובדין בישינ ולא יכילנא לאשתזבא. מה עשו. חפרו חפירה אחת במגדל ויצאו וברחו להרים. טיפש אחד היה ביניהם וראה את החפירה ולא רצה לנוס להמלט. למחר בא המלך לראות את המגדל ואת הלסטים. ראה את החפירה שעשו ונסו ונמלטו. אמר לזה שוטה, חבריך ברחו בזו החפירה ונמלטו מדיני מה אני יכול לעשות עוד להם. אבל אתה שראית את החפירה בעיניך ולא רצית להמלט ינקרו עיניך ואח"כ יתלו אותך על עץ.

כך הלסטטים אלו הרשעים ההולכים במחשכים. הרשעים הפקחים מה הם עושים. אומרים חטאנו למלך אנה נמלט מדינו. אבל נפתח דרך התשובה ונבקש רחמים ונברח ונימלט וכך עשו. הטפשים מה הם עושים. רואים דרך התשובה פתוח לפנייהם שפתחו האחרים ונמלטו מדין שמים והם אינם רוצים להמלט. א"ל הקב"ה שוטים אחיכם ברחו ונמלטו באותו דרך של תשובה שפתחו מה אני יכול לעשות עוד להם. אבל אתם עיניכם שראו החפירה דרך התשובה פתוח לפניכם ולא רציתם להכנס בתוכו ולנוס ולהמלט. מאי כתיב בהו. ועיני רשעים תכלינה, שראו הדרך פתוח, ומנוס אבד מנהם, שלא רצו לנוס ולהמלט. ותקותם מפח נפש לעולם הבא.

כך דור המבול ראו לנח עושה התיבה ומתרה בהם בכל יום וראו אותו נכנס לתיבה ולא רצו לשוב. אמר הקב"ה ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם, שלא רצו לשוב ולנוס מדיני, ותקותם מפח נפש, שלא יקומו ליום הדין שנאמר (איוב כו) הרפאים יחוללו מתחת מים ושוכניהם.

ויחל נח איש האדמה.

א"ר יוסי למה נקרא איש האדמה. שנתיישרה ממנו האדמה כלומר אדון האדמה. רבנן אמרי איש האדמה לפי שבשבילו עמדה האדמה בכחה וטבעה שנאמר זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו מן האדמה אשר אררה יי'. תדע לך כיון שחטא אדם נתאררה האדמה שנאמר ארורה האדמה בעבורך, ועמדה בקלותיה עד שבא נח ובטל הקללה. דתניא א"ר חייא רבה בשעה שאמר הקב"ה לנח צא מן התיבה אמר לפניו רבש"ע לאן אצא. אצא לאדמה שנתאררה ומפני שנתאררה אבדו שוכניה ונתאררו כולם ונתמעטו. אמר הקב"ה לא כך אתם אלא שרצו בארץ ורבו בה. האחרים אבדו בה אבל אתם פרו ורבו ושרצו בה. ועכ"ז לא נתיישר בלבו והעלה עולות שנאמר ויעל עולות במזבח, הוא המזבח שהקריב עליו אדם הראשון. אמר לו הקב"ה הרי לך מה ששאלת, לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם. אז נתיישר בלבו [כב ט"ג] ולפיכך נקרא איש האדמה שנתן נפשו ולבו עליה להוציאה מן הקללה. ואית דאמרי שנתעסק בעסקי האדמה. ויטע כרם.

גפן גרושה מצא שנתגרשה מג"ע וביומו נטעה ונשתגרשה שנאמר (ישעי' יז) ביום נטעך תשגשגי. רבי אומר גפן היתה שנתגרשה מג"ע וענביה עמה וסחט אותם ושתה מן היין ונתגל.

רבי אבון פתח וידבר יי' אל אהרן לאמר יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך בבואכם אל אהל מועד ולא תמותו חקת עולם לדורותיכם.

דא"ר אבון אין בכל העולם דבר שמתגאה לבו של אדם אלא היין. וזה היה ענשם של נדב

ואביהו שאכלו ושתו וגבה לבם וזהו אש זרה אשר לא צוה אותם.

וקודם זה היה נגזר עליהם ובאה מדת הדין לשלוח יד בהם שנאמר ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו אעפ"י שנגזר דינם לשלוח יד בהם. ולמה הי' ענשם. משום ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו, נכנסו כשאכלו ושתו ונגזר ענשם באותה שעה.

ולאחר כך ראו שלא שלח יד בהם בפעם ראשונה עשו ג"כ בשניה ומבין שני הכרובים יצא להב ונשרפו כי לכך היו מכוונים כנגד אותם הכרובים אשר בג"ע. ולאחר שמתו צוה לאהרן ולכהנים הבאים אחריו להמנע עצמם מן היין בבואם אל אהל מועד כדי שלא יכנסו וימצא לבם בגאות ובגסות הרוח. אמר רבי תרי ענייני אינון דלא מתיישרי כחדא, יינא ופולחן שמיא. דתנינן תמן שתוי אל יתפלל. וכן שכור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה.

ואמר רבי יוסי שכור המתפלל כאלו עובד ע"ז. ומנא לן. מחנה דכתיב ויחשבה עלי לשכורה.

והשיבה ואמרה אל תתן את אמתך לפני בת בליעל. וא"ר יוסי כתיב הכא בת בליעל וכתיב התם יצאו אנשים בני בליעל. מה להלן ע"ז אף כאן ע"ז.

א"ר יצחק לית לך גוברין דאתקרון קדישין בר אינון פרישי חמרא דכתיב כל ימי הזירו ליי' קדוש יהיה.

וא"ר יצחק לית לך חמר דאתקרי חמר טוב כחמרא דארעא דישראל ויתיר על כלהון חמרא

דגלילא עילאה דלא יכיל אינש למשתי פלגות לוגא מניה.

רבי אלעזר בר ר' שמעון אזל למחמי לר' יוסי ב"ר שמעון בן לקוניא חמוי. יהבי ליה למיכל

עגלא תליתאה רכיכא. פתח ליה חד כובא דחמרא. חמוי מזיג והוא שתי מזיג והוא שתי.

א"ל איפשר דשמעת מאביך כמה הוא שיעורו של כוס.

א"ל כמות שהוא אחת בחמין ואחת בצונן אבל לא שיערו רבנן בכוסך דהיא זעירא ובחמרך דהוא

טבא ובמעוהי דהוא רחבה.

וא"ר יהודה מבולבל בדעתו היה נח כשיצא מן התיבה ברדתו מן החיות והרמשים והשרצים

ומפני ששתה מעט יין נשכר ונתגל.

וא"ר יהודה בא כנען וסרסו הקיץ מיינו ומצא עצמו מסורס דכתיב וייקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן. אשר ראה לא נאמר אלא אשר עשה לו שסרסו ולפיכך קללו שנאמר ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו.

רבי פתח וירח יי' את ריח הניחוח ויאמר לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם. כשיצא נח מן התיבה פתח עיניו וראה [כב ט"ד] את כל העולם כלו חרב. התחיל בוכה על העולם אמר רבש"ע אם בשביל חטאת האדם או בשביל השוטים תאבד עולמך למה בראתו או האי או האי אית לך למעבד או דלא תברי אינש או דלא תברי עלמא. העלה עולות וקם והתפלל לפניו ואותו הריח עלה לפני הקב"ה ונתערב לו.

א"ר ג' ריחות עלו לפניו ריח עולתו וריח תפלתו וריח מעשיו ולא היה ריח בעולם דניחא קמיה כאותו הריח ולפיכך צוה ואמר ריח ניחוחי תשמרו להקריב לי במועדו. כלומר ריח שהקריב נח לפני תשמרו להקריב לי ריח עולה ותפלה וכשרון מעשים.

רבי איבו אמר נח חכם היה והיה מבין לחישת וצפצוף כל הנבראים ורמיזתם. וכשהיה בתיבה אמר יודע אני שאין פקח בעופות כמו העורב למידע מניה סימא בעלמא. מיד וישלח את העורב.

א"ר חייא והאיך עביד הכי והאמר רבי בו אסור לאסתכלא באלין מנחשי בעופי דשמיא והרי הוא בכלל לא תנחשו ולא תעוננו אפילו כל ניחוש בעלמא.

אלא א"ר חייא מצטער הוה נח טפי על אובדא דעלמא. אמר רבש"ע ידעתי כי אתה רחום. לא רחמת על עולמך ונהפך רחמנותך לאכזרות. אתה לא רחמת על בניך, יצא זה שאינו מרחם על בניו ונהפך להם לאכזרי, ולפיכך שלח את העורב רמז הוא דקא רמז.

א"ר יוסי וכי לא כתיב ביה איש צדיק תמים היה והיאך הטיח דברים כלפי מעלה.

א"ר חייא מרוב צערו הוא דאמר. דהא תנן מנין שאין דנין את האדם לפי צערו. שנאמר (איוב

לד) איוב לא בדעת ידבר ודבריו לא בהשכל. אע"פ שהטיח דברים כלפי מעלה אין דינו כמזיד אלא כאדם בלא דעת לפי צערו.

ולא רצה העורב להלוך בשליחותו מפני שמתוקן הוא בשליחות אחרת לפרנס אליהו שנאמר (מ"א יז) והעורבים מביאים לו לחם ובשר, ולא רצה לעשות שליחותו עד יבשת המים מעל הארץ שהיה על פי אליהו. כיון שראה נח שלא עשה כהוגן שלח את היונה.

ואמר רבי בו תרי ענייני רמז בה. חדא דכתיב (הושע ז) כיונה פותה אין לב, כלומר מרוב צערי אין לבי עמי ונפתה. אחרינא, אמר נח אין בכל העופות דיסבול מיתה בלא סרבנות כיונה ולפיכך נמשלו ישראל כיונה. אמר נח כך יאות לנא למסבל מיתה בלא סרבנותא ולפיכך וישלח את היונה.

א"ר יוחנן בן נורי נטל הקב"ה את שם בן נח והפרישו לכהן עליון ולשרתו והשרה שכינתו עמו וקרא שמו מלכי צדק כהן עליון מלך שלם. והיה יפת אחיו לומד תורה ממנו במדרשו עד שבא אברהם ולמד תורה במדרשו של שם ונתעסק הקב"ה באברהם ונשתכחו כל האחרים. בא אברהם והתפלל לפני הקב"ה שישרה שכינתו תמיד בביתו של שם והודה לו שנאמר (תהלים קי) אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק.

א"ר יוחנן והלא יפת היה הגדול. למה נטל הכהונה שם. בשביל שהיה מתעסק תמיד בתורה ופירש מדרכי העולם. ומאין היה לו תורה. אלא אדם הראשון ידע התורה והניחה בקבלה לשת בנו ואח"כ באה ליד חנוך עד שבא לשם והיה מתעסק תמיד בה.

אמר לו ר' יוסי אם התורה היתה במדרשו של שם למה הוצרך הקב"ה לצוות לבני נח אותן שבע מצות שנצטוו שהרי בתורה נכתבו קודם לכן. [כג ט"א]

אלא א"ר יצחק בשעה שהמבול בא לעולם ונכנסו לתיבה מרוב צערם נשתכחה משם עד שבא הקב"ה וחידש להם אותם שבע מצות.

א"ר יוסי ח"ו לא נשתכחה התורה ממנו אלא אמר הקב"ה אם אומר להם שישמרו כל תורתך יפרקו כל העול מהם כאחרים שאמרו (איוב כא) ודעת דרכיך לא חפצנו. אלא אתן להם דברים מועטים וישמרו אותם עד שיבוא מי שישמור כולה וזה היה אברהם שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרת מצותי חקותי ותורותי. דכיון שלמד משם התורה קבל על עצמו שישמור התורה כולה ולפיכך בירר הקב"ה שבעה דברים מן התורה כדי שישמרו אותם.

ת"ר מה השיב הקב"ה לנח כשיצא מן התיבה וראה את העולם חרב והתחיל לבכות עליו ואמר רבש"ע נקראת רחום היה לך לרחם על בריותיך. השיבו הקב"ה ואמר רעיא שטיא כען אמרת דא ולא בזמנא דאמרית לך בלישנא רכיכא דכתיב כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה ואני הנני מביא את המבול מים על הארץ לשחת כל בשר עשה לך תבת עצי גופר. כולי האי אתעכבית עמך ואמרית לך בדיל דתבעי רחמין על עלמא ומכדין דשמעת דתשתייזיב בתיבותא לא עאל בלבך בישותא דעלמא ועבדת תיבותא ואשתזבתא. וכען דאתאביד עלמא פתחית פומך למללא קדמי בעיין ותחנונין. כיון דחזא נח כך הקריב קורבנין ועלוותא דכתיב ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור ויעל עולות במזבח.

א"ר יוחנן בא וראה מה בין הצדיקים שהיו לישראל אח"כ ובין נח. נח לא הגין על דורו ולא התפלל עליו כאברהם דכיון דאמר הקב"ה לאברהם זעקת סדום ועמורה כי רבה, מיד ויגש אברהם ויאמר. והרבה דברים כנגד הקב"ה עד ששאל שאם ימצא שם עשרה צדיקים שיכפר לכל הדור בשבילם. וחשב אברהם שהיו בעיר עם לוט ואשתו ובנותיו וחתניו ולפיכך לא התפלל יותר.

בא משה והגין על כל הדור. כיון שאמר הקב"ה משה ישראל חטאו סרו מהר מן הדרך מה כתיב ביה. ויחל משה. מהו ויחל. מלמד שהתפלל עד שאחזתו חלחלה.

רבנן אמרי לא הניח משה להקב"ה עד שנתן נפשו עליהם מן העוה"ז ומן העוה"ב דכתיב ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני מספרך אשר כתבת.

א"ר יוסי מהכא (תהלים קו) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו.

וכן כל הצדיקים הגינו על דורם ולא הניחו מדת הדין לשלוט בהם. ונח התעכב הקב"ה עמו ואמר ליה רבוי דברים שמא יבקש עליהם רחמים ועשה התיבה ונאבד כל העולם.

רבי אליעזר ורבי יהושע הוו יתבי בפלכי טבריא. א"ר יהושע רבי מה ראה נח שלא בקש רחמים על דורו.

אמר לו אפילו הוא לא חשב בלבו שימלט. משל למוצא אשכול ענבים שאינם מבושלים בין הבוסרים דאלו הוה בין ענבים מבושלים לא הוה כלום. משמע דכתיב כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה. הול"ל צדיק לפני, מהו בדור הזה. כלומר לפי הדור ולפיכך לא בקש רחמים. אמר בלבו ולואי שאבקש רחמים עלי ואמלט וכ"ש על [כג ט"ב] אחרים.

לבתר א"ר אליעזר עכ"ד הוה ליה למיתבע רחמין על עלמא קמי קב"ה דניחא ליה מאן דאמר טבא על בנוהי. מנ"ל. מגדעון בר יואש דלא הוה זכאי ולא בר זכאי ומשום דאמר טיבותא על ישראל מה

כתיב ביה. (שופטים ו) ויאמר לו יי' לך בכחך זה והושעת את ישראל מיד מדין. מהו בכחך זה. טיבותא דא דאמרת על בני, יהא לך חילא סגיא לשיזבותהון מן ידא דמדין.

ועוד אר"א אע"פ דיהוי צדיקא רבה מכל עלמא ויימר בישא קמי קב"ה אי דלטורין על ישראל עונשיה סגיא מן כלהון. ולא אשכחנא צדיקא טבא כאליהו בכל דרא ומשום דאמר דלטורין על ישראל דכתיב (מ"א יט) כי עזבו בריתך בני ישראל את מזבחותיך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב ביה שעתא אבאיש סגיא קמיה.

ת"ח מה כתיב ביה, וימצא מראשותיו עוגת רצפים. מהו רצפים. אמר הקב"ה כדין יאות למיכל מאן דאמר דלטורין על בני.

א"ר אליעזר מאי דכתיב (שם) וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום וארבעים לילה עד הר

האלהים חרבה. וכי בכח אכילת עוגת רצפים אזל כולי האי.

אלא א"ר אליעזר השליך הקב"ה דורמיטה על אליהו והראהו ענינא דמשה דיתיב קמיה ארבעין יממין וארבעין לילון ומכדין דהוה תמן עבדו ישראל ית עגלא, ובגין דהוה ארבעין יממין וארבעין לילון דנהמא לא אכל ומיא לא שתי לא אעדי מתמן עד דמחל להון קב"ה.

א"ל לאליהו כך הוה לך למעבד ועוד הוה לך למחזי דאינון בני בני רחימאי דקבילו אורייתי

בטורא דחורב ודא הוא דכתיב וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום וארבעים לילה, דחזא ענינא דמשה דאישתהי קמיה ארבעין יממין וארבעין לילון וענינא דישאל דקבילו אורייתא בטורא דחורב ודא הוא דכתיב עד הר האלהים חורבה.

א"ר יצחק לא זז אליהו משם עד שנשבע לפני הקב"ה להורות זכותן של ישראל תמיד, וכל מי

שעושה זכות הוא מקדים ואומר לפני הקב"ה כך וכך עשה עכשיו פלוני, ואינו זז משם עד שיכתבו זכותו דהווא גברא. דכתיב (מלאכי ג) ויכתב בספר זכרון לפניו.

א"ר יהודה בן פזי מה היה עונשו של נח. שיצא חגר ברגליו מן התיבה ושכב ונתבזה והתלוצץ

עליו בנו ועשה לו מה שעשה.

א"ר אלעזר בא וראה כמה יש לאדם ללכת בדרך ישרה. בא וראה מפני שנטל יעקב הברכות מעשו

ברמאות תדע לך שלא ניתן רשות לשום אומה בעולם להשתעבד בישראל זולתי אומה של עשו.

רבי פנחס פתח בכנסת ישראל כנגד הקב"ה וישלח את העורב.

דא"ר פנחס כתיב (ש"ב טו) ויאמר דוד כו' קומו ונברחה כי לא תהיה לנו תקומה מפני אבשלום. ואע"פ שברח מאי כתיב ביה. מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו. ואע"פ שהיה בורח ונגרש ממלכותו לא מנע עצמו מלומר שירה לפני הקב"ה ולהתחנן לפניו. וישלח את העורב זהו דוד שהיה קורא תמיד כעורב.

דבר אחר העורב שבא מיהודה שנקרא עורב שנאמר אנכי אערבנו. עורב ערב כתיב בלא וא"ו. א"ר פנחס למה נקרא שמו עורב. שהיה הולך בהרים כעורב. והיינו דאמר לשאול (ש"א כו) כאשר ירדוף הקורא בהרים. אמר לו שמתני להיות כקורא בהרים. כתיב הכא קורא וכתוב התם לבני עורב אשר יקראו. [כג ט"ג]

וא"ר פנחס בא וראה מה בין מלכי יהודה למלכי ישראל. שלח הקב"ה לדוד וגרשהו ממלכותו ומיד שב בתשובה לפני הקב"ה. ואל תתמה על זה ואפילו מנשה מלך יהודה שהיה רשע מיד שב בתשובה לפני הקב"ה ולקח אומנות אבותיו ושב למלכותו. וזהו שבא הכתוב להורות וישלח את העורב, זה דוד שהיה קורא תמיד כעורב ושלחהו הקב"ה ממלכותו והוציאו מביתו. ומה כתיב ביה. ויצא יצוא וש"ב דכתיב (ש"ב טו) ודוד עולה במעלה הזיתים וראש לו חפוי. היה יוצא ושב בתשובה ומתודה על חטאתיו ומבקש רחמים עליהם וידע כי חטאותיו עשו לו שנשלח ממלכותו ונגרש.

ובכל דבר ודבר דחטאה גרים במלכותו או בישראל היה תולה הדבר בו והוא ידע דהוא היה גרים. עד יבשת המים, שהשיבוהו לא עליך הדבר אלא על שאול ועל בית הדמים. ת"ח דכתיב (שם כא) ויהי רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחת שנה ויבקש דוד את פני יי' דסבר דהוא הוה גרים. א"ל הקב"ה לא עליך זו אלא על שאול. עד יבשת המים היה תולה הכל בעצמו ומיד היה שב בתשובה. ואז לא הוצרך לחזור בתשובה שהדבר לא בא בשבילו הה"ד ויצא יצוא ושוב עד יבשת המים דאזי לא היה הדבר תלוי בו.

א"ר פנחס רצה הקב"ה לנסות את ישראל ושלחם לבבל שנאמר וישלח את היונה מאתו, זו כנסת ישראל. ראה מה כתיב בה, ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה, שהכביד עולה מלך בבל ברעב ובצמא ובהריגת צדיקים הרבה. ומשום כובד עולה, ותשב אליו אל התיבה, וחזרה בתשובה וקבלה.

חטאה כנסת ישראל כמתחלה והוסיף להגלותה שנאמר ויוסף שלח את היונה מן התיבה, בגלות אחרת של יון. דא"ר יהודה גלות יון אחשיך פניהון דישראל כשולי קדרה.

ומרוב צערה ודוחקה מה כתיב בה. ותבא אליו היונה לעת ערב. מה לעת ערב. דלא הוה נהירא להון שעתא דרווחא כמא דהוה עביד בקדמיתא ואתקטלי צדיקייא ואתחשך יממא ואעריב להן שמשא ולא יכלין למיקם מן קדם דוחקא סגיא דהוי עליהון שנאמר (ירמיה ו) אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב. כי פנה היום, אלו הן צדיקייא המאירים את העולם כשמש. כי ינטו צללי ערב, שנשאר כעוללות בציר, וזהו לעת ערב ולא כזמן דנהירין להון צדיקיא כשמשא.

והנה עלה זית טרף בפיה. לולי שהעיר הקב"ה רוח הכהנים שהיו מדליקין נרות בשמן זית אזי אבדה פליטת יהודה מן העולם. ובכל פעם ופעם שבה בתשובה ונתקבלה.

א"ר פנחס חוץ מן גלותא רביעאה דעדיין לא שבה והכל תלוי בתשובה.

וא"ר פנחס אין לך בכל פעם ופעם שלא התעכב הקב"ה גזר דינא של כנסת ישראל שבע שמיטין ושבע יובלות שמא תחזור בתשובה הה"ד ויחל עוד שבעת ימים אחרים, בר מן קדמאי.

וישלח את היונה, בגלות אדום ולא יספה שוב אליו עוד, דעד היום לא חזרה בתשובה ולא העירה רוחה.

דא"ר פנחס אלמלי חזרה בתשובה לא נשתיירה בגלות יומא חד.

רבי אליעזר אומר כל הגליות שגלתה כנסת ישראל נתן לה הקב"ה זמן וקץ ונתעוררה תמיד בתשובה, וגלות האחרון אין לו קץ וזמן אלא הכל תלוי בתשובה [כג ט"ד] שנאמר ושבת עד יי' אלהיך ושמת בקולו, וכתיב אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך יי' אלהיך ומשם יקחך.

א"ל רבי עקיבא אם כן היאך יהא דא להתעוררא כולהון כחדא בתשובה מאן דהוי בסייפי שמיא ומאן דהוא בסייפי ארעא היך יתחברון כחדא למעבד תשובה.

אמר לו רבי אליעזר חייך דאי יחזרון רישי כנישתא או חדא כנישתא בזכותם יתכנש כל גלותא. דקב"ה איסתכי תדירא אימתי יחזרון ויעבד להון טבא דכתיב (ישעי' ל) ולכן יחכה יי' לחננכם ולכן ירום לרחמכם. מחכה תמיד אימתי יעשו תשובה.

א"ר יוסי איתא הא כהא דא"ר פנחס דכתיב ולא יספה שוב אליו עוד. לא נאמר ולא יסף שוב אליה אלא היא לא יספה שוב אליו, מכלל דהוא מזומן ומחכה אימתי תשוב.

רבי הוה יתיב יומא חד והוה מסתכל בהא מילתא דכתיב בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד יי' אלהיך ושמעת בקולו. אמר מה דאמר משה דיהוי בסוף יומיא כל אינון עקתא הא אתא ותשובה עד כען לא אתעבידא.

עד דהוה יתיב אתא אליהו ז"ל. אמר ליה רבי במאי אתעסקת.

א"ל בהאי דאמרה תורה דכד ייתון עקתיך לישראל בסוף יומיא דיעבדון תשובה לאלתר דכתיב באחרית הימים ושבת ועד כען לא תבו בתשובה.

א"ל חייך רבי בהאי מילתא אתעסק קב"ה יומא דין. ואתא מיכאל אפטרופסא רבה דילהון ובעי דאימתי יפקון בנוהי רחימוהי מתחות גלותא דאדום. ואמר את כתבת באורייתך דכד יסבלון אינון עונשייא על מה דעבדו. מאי כתיב. כי אל רחום יי' אלהיך.

א"ל ייתי סמאל אפטרופסא דאדום ויטעין עמיה קמאי. אתא מיכאל וטעין מלתא דא כדבקדמייתא. אמר סמאל מארי דעלמא את הוא דאמרת דתהוי כנישתא דישראל תחות שולטנא דאדום עד דיהון זכאין קמך והא כלהון חייבין עד יומא דין.

ביה שעתא אנזיפיה קב"ה על דאמר דלטורא על בנוהי וערק תלת אלפי מילין. ואמר למיכאל, מיכאל הוה לך למהוי שפיל לרישיה דקרא דכתיב ושבת עד יי' אלהיך ושמעת בקולו ואח"כ כתיב כי אל רחום יי' אלהיך.

אמר מיכאל מארי דעלמא הוה לך לרחמא עלייהו, את רחום וכך אתקריאת.

א"ל אומאה אומיתי ביומא דאתגזרא דינא קדמאי עד די יתובון. ואי כנישתא דישראל אפתחת תשובה כעינא דמחטא אנא אפתח לה תרעין רברבין.

רבי יהודה אמר ת"ח האי דכתיב ביעקב ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר. ביה זימנא אתיהבא רשותא לכל חילי דשמיא לאינון רברבין דאתמנון על מלכוותא ואתפרשו אלין לשלטאה על אלין ואתיהבת רשותא ושולטנא לרברבא דאדום לשלטאה על אומיאי.

ביה שעתא מה כתיב. ויותר יעקב לבדו, דעד כען לא הוה ליה בנין ולא אפטרופוסא בשמיא. ויאבק איש עמו, דין הוא סמאל רבא דאדום ובעא דיתיהב יעקב תחות שעבודא דאדום. ומשום זכותא רברבא דהוה ביעקב לא אתיהיב בידיה.

א"ר יהודה ביה שעתא אתכנשו כל חילא דשמיא ובעו למיטען עם סמאל בגינייה דיעקב. אמר הקב"ה לא איצטריך יעקב לשום חד מנכון הא זכותיה דיטעון עמיה. מיד ויאבק איש עמו, טעין עמיה.

[כד ט"א]

א"ר יהודה ת"ח מה כתיב ביה. וירא כי לא יכול לו, דהוה סגיאה זכותיה ולא יכיל בטענתיה לאשתעבדא יעקב תחות ידא דאדום. מיד ויגע בכף ירכו, אלין אינון בנוהי נפקי ירכיה. ביה שעתא אתחלש יעקב ולא יכיל למטען עמיה דכתיב ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו, באטענותיה עמיה ואתיהבא רשותא לסמאל לאשתעבדא בנוהי דיעקב תחות ידא דאדום כל זימנא דיעברון על אורייתא.

מדרש הנעלם, פרשת לך לך

[זוהר חדש, כד ט"א] רבי יהודה פתח (שיר ב) הנצינים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו.

א"ר יהודה בא וראה כמה יש לו לאדם להכשיר מעשיו לפני בוראו ולהתעסק בתורתו יומם ולילה שמעלת התורה למעלה מן כל המעלות.

דא"ר יהודה תרין טבין רברבין אית באורייתא, חיים ועותרא דכתיב (משלי ג) אורך ימים בימינה בשמאלה עשר וכבוד.

אמר רב פפא אלין תלתא הוו.

א"ל רבי יהודה כבוד בכלל העושר הוא דמאן דאית ליה עותרא אית ליה יקרא. ובמה יזכה האדם לכל. בשביל התורה.

כד סליק רב כהנא להתם זכי באורייתא סגיאיה עד דהוו נהירין אנפוי כשמשא. כד אתא הוו אתיין קמיה למזכי באורייתא. כד הוה אתי בר נש קמיה הוה אמר ליה מאי את בעי אי עותרא ויקרא אי אורכא דיומין לעלמא דאתי.

יומא חד אתא לקמיה חד בר נש דהוה בשיבבותיה. אמר ליה, ר' בעינא למזכי באורייתא בדיל דיהוי לי עותרא.

אמר ליה כך, ברי, אנא מערבנא בה באורייתא דאי תבעי עותרא דיהוי לך עד דתלי למימר די. יתיב ואוליף באורייתא.

אמר ליה מה שמך.

אמר ליה יוסי.

אמ' להו לתלמידוי קרון ליה יוסף מארי דעותרא ויקרא.

כד הוה עייל לבי מדרשא הוו קיימין קמיה והוה מליף באורייתא.

בתר יומין אמר ליה, אן הוא עותרא.

אמר ש"מ דלא לשום שמים קא עביד.

גחין רב כהנא. שמע ההוא קלא דאמר, שביק לההוא גברא לא תענשא, דגברא רבה ליהוי.

אמ' ליה, תיב ברי תיב, דעתרא סגיאיה ליהוי לך.

עד דהוו יתבי אתא חד בר נש ומנא יקירא דפז בידיה. עד דאפקיה נפל נהורא בביתא.

אמר, ר' בעינא למהוי לי חולקי באגר דאורייתא.

אמר ליה מה עובדך.

אמר ליה שביק לי אבא דהבא וכספא סגיאא וכד יתיבנא אפתורא מנחנא עליה תליטר מני יקרין

כדין, ולא זכיתי לבר למלעי באורייתא דייתון לי בדיליה לעלמא דאתי, ואתינא לאשכחא מאן דבעי

כספא ודהבא והוא ילעי באורייתא ויהא זכותי כאלו אנא לעאת באורייתא.

אמר ליה, הא ר' יוסי מארי דעותרא והוא ילעי באורייתא בגינך.

יהב ליה ההוא מאנא דפז יקירא.

קרא עליה רב כהנא, (איוב כח) לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז.

יתיב ולעי באורייתא בגין ההוא עותרא עד דהוה ידע ספרא וספרי ותוספות והגדות, והוו קראן

ליה ר' יוסי בן פזי.

בתר דאחכים אשגח באורייתא וחמא עובדוי דאינון בישינ בגין דהוה שביק חיי עלמא דאתי בדיל

דהבא וכספא.

אמר, ש"מ דטלפיהון דטלפין כד עקרבייא דקיקייה עד לאו רברבייא לאו אורח ארעא.

אתא לקמי דרב כהנא והוה בכי. אמר, אי שמעיא שמעין וקלייא אזלין מן גבי כמייה, לא בעינא

שמאלא בגיניה דימינא. בשמאלא כתי' עשר וכבוד ובימינה ארך ימים.

אתקין רביה בההוא גברא דיהיב ההוא עותרא ליתמי ולארמלתי, ויהי אגריה באינון דעסקין

באורייתא. ואחזיר ליה ר' יוסי כל דהבא וכספא ומאנא דפז יקירא דיהב ליה. ועד יומא דא לא אעדו

שמיה ומן בנוהי בן פזי.

א"ר יהודה ת"ח אין לך בכל לילה ולילה שאינו אוחו מטטרו"ן שר הפנים כל נשמתן של ת"ח

העוסקים בתורה לשמה ומראה אותן לפני הקב"ה, וממתינים מלאכי השרת ודוממים מלומר שירה עד

שיתכנפו נפשות הצדיקים עמהם ויזמרו ביחד לאל עליון שנאמר הנצנים נראו בארץ אלו העוסקים

בתורה לשמה. עת הזמיר הגיע, אז הוא עת לזמר לבוראם ביחד. וקול התור נשמע בארצנו, זה מטטרו"ן

הבא לאסוף נשמתן של צדיקים לזמר ליוצרים בכל לילה ולילה שנאמר יעלזו חסידים בכבוד ירננו על

משכבותם.

מהו בכבוד.

א"ר יהודה זה מטטרו"ן.

א"ר יעקב בר אידי כל נשמותן של צדיקים נגזרו מתחת כסא הכבוד לנהג את הגוף כאב המנהיג את הבן. כי בלתי הנשמה לא יוכל הגוף להתנהג ולדעת ולעשות רצון בוראו. דהא א"ר אבהו הנשמה היא מורה ומלמדה לאדם ומחנכתו לכל דרך ישר. ובשעה ששולח הקב"ה אותה לגוף ממקום הקדש מברך אותה בשבע ברכות הה"ד ויאמר יי' אל אברם, זו היא הנשמה שהיא א"ב ללמד את הגוף ור"ם עליו שממקום רם ונשא באה. ומה אומר לה. לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך, מדירתך וממקומך ומהנאתך.

ומבית אביך. א"ר יעקב זו היא אספקלריא המאירה. אל הארץ אשר אראך, כלומר לגוף פלוני לגוף קדוש לגוף ישר ועם כל דא ואברכה מברכך, אותם הנוהגים עמך מדות טובות מדות ישרות אותם המברכים אותי בשבילך ואומרים כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך יי' אלהי. ומקללך אאור, אותם המקללים אותך ומקלקלים [כד ט"ב] מעשיהם ודרכיהם. וילך אברם כאשר דבר אליו יי'. כיון שנתברכה בשבע ברכות הללו מה כתיב. וילך אברם, זו היא הנשמה שהיא אב לגוף ורם ממקום הרמים. כאשר דבר אליו יי', להכנס באותו הגוף שנצטוה להנהיגו וללמדו.

אמר רבי יעקב ראה מה כתיב ביה כיון שבאה ליכנס באותה הגוף. וילך אתו לוט, זהו יצר הרע המזומן ליכנס עם הנשמה ביחד כיון שנולד אדם. ומנין שנקרא יצר הרע כך. שנאמר כי יצר לב האדם רע מנעריו, וזהו לוט שנתארר בעולם. ואזלא הא כי הא דא"ר יצחק הנחש שהשיא לחוה הוא יצה"ר. וראינו שנתקלל שנאמר ארור אתה מכל הבהמה, ולפיכך נקרא לוט. שבשעה שהנשמה בא ליכנס בגוף מיד וילך אתו לוט, שהוא מזומן ליכנס עמו ולהשטין לאדם ולהיות מקטרג להנשמה.

א"ר יעקב בר ר' אידי מנין מה שאמרנו שהוא משל על הנשמה. ממה דכתיב אח"כ ויקח אברם את שרי אשתו, זהו הגוף. ואת לוט בן אחיו, זהו יצה"ר שהוא בן אחיו משותף ונדבק עם הגוף. ואת כל רכושם אשר רכשו, אלו מעשיהם. ויצאו ללכת ארצה כנען, כולם מדובקים בהבלי העולם הולכים אחרי בצעם והרהורם. ויעבר אברם בארץ עד מקום שכס, בכל מקום שזה מתאוה הנשמה עמו. והכנעני אז בארץ, זו התאוה שהיא דבקה בגוף.

כיון שפוקד הקב"ה מעשיהם ומוציא הנשמה מן הגוף הנשמה רוצה לעלות למעלה. ראה מה כתיב בה, וילך למסעיו מנגב ועד בית אל, ורוצה לחזור אל המקום אשר היה שם אהלה בתחלה.

א"ר יעקב אהלה כתיב בה"א ואזי היא עומדת בין בית אל ובין העי, בין לעלות למעלה ובין

לירד למטה.

זכתה עולה אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשונה, מקום אשר מיכאל השר הגדול מקריב נשמתן של צדיקים. ויקרא שם אברם בשם יי', הנשמה נותנת שבח והודאה בירושלים של מעלה שזכתה לאותה המעלה. לא זכתה מה כתיב. ויסע אברם הלך ונסוע הנגבה, דוחין אותה והולכת עד שסובבת כל העולם עד שתקבל עונשה.

א"ר יהודה בא וראה הצדיקים מה הם עושים. אם בא ליטהר אפילו יצה"ר הבא לקטרגו נשמתו

מסייעת אותו שנאמר ויאמר אברם אל לוט, הנשמה אומרת ליצה"ר אל נא תהי מריבה בני וביןך. מה עושה הצדיק הזה. הולך לבה"מ קורא ושונה ומקטרג ליצה"ר ואומר לו הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי. סגיאין אית בעלמא דתיכול לון מן קדם דאבאישו עובדיהון. אם השמאל ואימינה, אם אתה רוצה להשמאל אותי אני אימין אלך לצד ימין שלא אטה אשורי ימין ושמאל, ואם הימין ואשמאלה, אע"פ שאראה שהיא טובה עצתך אעשה הפך רצונך ותאותך. [כד ט"ג]

ואמר רבי איבו יצה"ר מהו עושה באותה שעה שהוא רואה שלא נעשתה עצתו מה כתיב ביה. ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן, לאותם הרשעים שלא יקטרגו עמו ובשביל זה הדרך ויפרדו איש מעל אחיו. ואז הנשמה מה כתיב בה. ואברם כבד מאד בכל מעשים טובים וישרים בתורה ומצות.

וישמע אברם כי נשבה אחיו.

ר' תנחום פתח (שיר ה) קמתי אני לפתוח לדודי כו' ודודי חמק עבר נפשי יצאה בדברו.

א"ר תנחום בא וראה כמה יש לו לאדם ליטהר מעוונותיו בעוד דרכי התשובה פתוחין לפניו

בטרם יסתם הדרך שנאמר (ישעיה נה) דרשו יי' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב.

ס"ד יש עתים שהוא קרוב ויש עתים שהוא רחוק. ומי א"ר תנחום הכי והא אמר קרא (תהלים

קמה) קרוב יי' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת.

אמר האי קרא מסייע ליה משמע דכתיב לכל אשר יקראוהו באמת. ועם כ"ז מאי כתיב. רצון

יראיו יעשה.

משל למלך דהוה יתיב ואתא ב"נ וצוח קמיה. אצית מלכא כל מה דאמר ולא אתיב ליה. הוא

צוח ומלכא אצית ושתיק. אזל ההוא גברא. אמרו קמי מלכא משמשוהי, מרנא למה לא אתיבת להאי

מסכינא מדעם. אמר להו שמעית כל מה דאמר ואצית ליה אבל הוא חייבא קמאי וליתוהי כדאי למעבד

רעותיה, דהא א"ל ולחברוהי זמנין סגיאין מן שמי דלא יהוון בישין וייתון קמאי ואעביד עמהון טבא ולא אשגחו בי, כען לית אנא משגח בהון.

כך הוא הקב"ה קרוב יי' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת ושומע להם. אבל ממי עושה רצונו מהאי כתיב רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע וישמעם.

א"ר חלבו אמר רב הונא ממי אתה למד. ממשה רבינו ע"ה דכתיב ובמה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך. אמר משה רבש"ע לית אנן צריכינן למלאך ולא לשרף ולא לשר. מאי שינויאי יהא לנא מן האומות. להם שר ולנו שר אבל ונפלינו אני ועמך וגו' ובמה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך הלא בלכתך עמנו אתה ולא שר.

א"ר יהודה מאי הוה דעתיה דמשה דלא קביל ליה למלאכא. אלא אמר משה ידענא בהון בישראל דאינון חייביא וקשי קדל אלמלי יתמסרון למלאכא וכל שכן דהוא מדת הדין לא ישתייר משנאיהון דישראל שריד ופליט.

דא"ר יהודה בכל מקום יי' מדת רחמים. אמר משה רבש"ע אתה אמרת שמצאתי חן בעיניך. ועתה עם נא מצאתי חן בעיניך ילך נא יי' בקרבנו שהוא הרחמים. א"ל למה. א"ל כי עם קשה עורף הוא וסלחת. ישראל סרבנין טרחנין הם כיון שיחטאו יש ביד המלאך לעשות דין ולא לעשות סליחה ומחילה אבל אתה רחום וחנון היכולת והכח בך ורחמיך רבים וסלחת לעונינו ולחטאתנו ונחלתנו מה שאין רשות למלאך לעשות כן.

א"ר סימון רחמנותו של הקב"ה אצל כנסת ישראל הה"ד פתחי לי פתח של תשובה למען תזכי לכל טוב שבעולם. שראשי נמלא טל זהו ראש העולם. קווצותי רסיסי לילה, זהו קצה העולם כלומר ראש העולם וקצהו מלאתי כל טוב בשבילך לא פתחה כנסת ישראל באותו זמן. ולאחר כן כשהציק לה מה כתיב. קמתי אני לפתוח לדודי ודודי חמק עבר נפשי יצאה בדברו.

דבר אחר קמתי אני לפתוח לדודי, זו היא הנשמה אצל הגוף בעוד [כד ט"ד] שהנשמה בגוף אינם רוצים להעיר דרכי התשובה.

א"ר פנחס בשעה שהנשמה רוצה לצאת מן הגוף מתחרטת למה לא שבה בתשובה עד שיצאה מן הגוף ונשאר הגוף ככלי אין חפץ בו.

וא"ר פנחס כל שבעת הימים נפשו מתאבלת עליו ואומרת קמתי אני לפתוח לדודי. תדע לך בעוד שהנשמה בגוף והגוף עומד בכחו היא תשובה מעלייתא ולא בשעתא דלא יכיל.

כדא"ר פנחס משל למה"ד לאדם העומד על שולחנו והיה תאב ורעב לאכול ובעוד שהיה אוכל עמד עני על הפתח ושאל לאכול ולא החזיר לו פנים. הלך אותו העני בפחי נפש. לאחר שעה הגישו עוד לפניו לאכול והיה בטנו מלא מכל. כיון שראה שאינו יכול לאכול עוד אמר תנו לו לזה העני. היה חכם אחד עומד עליו. א"ל שוטה אלו יכילת לאכול לא נתת לו, עתה שאין בך כח לאכול יותר אתה נותנו לעני.

כך האדם בעה"ז. הולך בהבליו רעב לאכול ולהרויח ממון. בא העני שהוא היצר הטוב ושאל ממנו לחזור בתשובה ואינו מחזיר לו פנים מפני שהוא רעב יותר להרויח ממון. לאחר זמן תופסין אותו בקולר. כשרואה שאינו יכול להרויח יותר אומר אחזור בתשובה, שמא יתנו לו שעה לכך או שמא לא יתנו לו. א"ל הקב"ה שוטה עכשיו שאינך יכול עוד דאלו היית יכול לא תחזור. בעודו כך יצאת נשמתו ממנו.

וא"ר זריקא רב דמן חברייא אלישע בן אבויה הוה ולא יהבו ליה רשותא למהדר בתשובה דנפקא ההוא קלא ואמר בשעתא דהוה מת כל אורחין ושבילין מלעילא ומלרע יסתתמון מההוא גברא דלא ייתי לעלמא דאתי.

אריב"ל למה לן כולי האי (קהלת יב) וזכור את בוראך כו' עד אשר לא יבואו ימי הרעה.

וישמע אברם כי נשבה אחיו.

רבי אבא פתח כנגד יצר הרע כדאיתא לעיל. הא תנינן כיון שנפרד יצר הרע מן הגוף של צדיק לאיזה מקום הולך. למקום הרשעים שלא יקטרגו עמו. מאי משמע. דכתיב ולוט ישב בערי הככר ויאהל עד סדום ואנשי סדום רעים וחטאים ליי', למקום רשעים וחטאים שם שם אהלה לשבת. יצה"ר מהו עושה. חוטא עמם ומחטיא עד שנשבה בעונותיו ונלכד.

ונשמת הצדיק מה הוא עושה. וישמע אברם, זו היא הנשמה, כי נשבה אחיו, זה יצה"ר. וירק את חניכיו ילידי ביתו, אלו הם הצדיקים המחונכים במצות ובדרך הטוב. כדקאמר רבי אבהו כיון שרואה הצדיק דהרשע נעזב ונלכד בעונותיו הולך לאחוז בו אולי יחזירהו למוטב ומקרבו ומלמדו הה"ד וירדוף עד דן, עד עיקר דינו, רודף להצילו מדינה של גיהנם. וכן הוא דרך הצדיקים לרדוף אחרי הרשעים כדי להחזירם למוטב. מה כתיב בהו. ויחלק עליהם לילה וגו', וזהו נשמת הצדיקים ששוחרים ומבקשים להם כדי שלא ילכו בדרך רשעתם. הוא ועבדיו ויכס, הנשמה והצדיקים רודפים אחריהם ומוכיחין להם ומייסרים להם.

וירדפם עד חובה, מודיעים להם רעתם ורודפים אחריהם עד שמגלים להם רעתם ורשעתם למען יבושו ממעשיהם וזהו וירדפם עד חובה. הנשמה עושה כך ומודעת להם דרכם הרעה וזהו עד חובה [נכה ט"א] והיאך הולכים לשמאל ולא לימין.

מה כתיב אחרי כן. וישב את כל הרכוש וגם את לוט. א"ר אבהו בעל כרחם הם חוזרים בתשובה דכתיב וגם את לוט אחיו ורכושו השיב, ואפילו יצה"ר בע"כ שב בתשובה. וא"ר אבהו בא וראה כמה שכרו של אדם העושה לאחרים לחזור בתשובה. מנ"ל. ממה דכתיב אחריו ומלכי צדק מלך שלם.

תאני רבי חייא רבה בשעה שנשמת הצדיק המחזיר בתשובה לאחרים יוצאה מן הגוף מיכאל השר הגדול המקריב נפשות הצדיקים לפני בוראו הוא יוצא ומקדים שלום לנשמתו של אותו צדיק שנאמר ומלכי צדק, זהו מיכאל ראש שומרי שערי צדק, מלך שלם, זו ירושלים של מעלה, הוציא לחם ויין, שמקדים ויוצא לקראתו ואומר שלום בואך.

א"ר חייא מכאן למדנו כל המקדים ויוצא לקראת הבא מן הדרך ונותן לו שלום מעלה עליו הכתוב כאלו נותן לו אכילה ושתייה. מנ"ל. מהאי קרא דכתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים. וכי צריכין ישראל ללחם ולמים והלא המן יורד להם שהיה טב ושפיר מכל אכילה שבעולם. אלא מפני שלא באו להקדים להם שלום העלה עליהם הכתוב כאילו חסרו מחייתם. וכל המקדים שלום לחבירו ויוצא לו לדרך מעלה עליו הכתוב כאלו נותן לו לאכול ולשתות.

וכן א"ר חייא רבה מיכאל ומלאכי השרת השומרים שערי צדק יוצאין לקראתו ומקדימין לו שלום.

והוא כהן לאל עליון. דתאני רב יוסף כשם שכ"ג למטה כך מיכאל השר הגדול הוא כהן למעלה והוא מקדים ומברך לנשמה קודם ואח"כ מברך להקב"ה ואלמלא מקרא כתוב א"א לאומרו שנאמר ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ, אשריך שזכית לכך, ואח"כ וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך, אלו הרשעים שזיכיתם בתשובה ועשית את נשמתם.

ויתן לו מעשר מכל. א"ר יצחק האי קרא לא ידענו מי נתן מעשר למי. אלא הקב"ה נותן לו מעשר. נוטל אות א' מתחת כסא הכבוד ונותן אותה עטרה על הנשמה שהוא אברם. ואיזו היא אות אחת. ה' באשר נברא העולם להיות צרורה בצרור החיים ונשלמת בהשלמתו הה"ד ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם וזהו המעשר שנתן לו הקב"ה.

א"ר יהודה הוא שכינתו של מקום. דהא תנינן א"ר ברכיה מד"כ ויי' ברך את אברהם בכל.

שהשרה שכינתו עמו.

אמר רב חסדא אין הקב"ה עושה משפט ברשעים בעולם הבא עד שנמלך בנשמתן של צדיקים

שנאמר (איוב ד) מנשמת אלוה יאבדו וכשהן אובדין אין אובדין אלא מאותו הדין שהנשמה דנה לרשעים.

ותאנא ערסיא"ל שרו של גיהנם עומד לפני נשמת הצדיקים שלא יתפללו על הרשעים לפני

הקב"ה ושיתנם ברשותו להורידם לבאר שחת הה"ד ויאמר מלך סדום אל אברם תן לי הנפש. מלך סדום,

זהו שרו של גיהנם העומד על הרשעים. ומה אומר לנשמה שהוא אברם. תן לי הנפש שהיא החוטאת

כד"א (יחזקאל יח) הנפש החוטאת היא תמות, כלומר תן לי אותה הנפש [כה ט"ב] שהיא מתאוה

בחטאות כדי שתהא נדונית כפי רשעתה ולא תקחנה בתחונניך. והרכוש קח לך, אותם אשר שבו

בתשובה בנפשותם מדרכם הרעה קח לך והצילם מדינה של גיהנם.

א"ר יהודה באותה שעה הנשמה מה היא אומרת. ויאמר אברם אל מלך סדום הרימותי ידי אל

יי' אל עליון, בשבועה שלא אתפלל ולא אקח לאותם הרשעים שהייתי מכריז לפניהם באותו עולם

והוכחתי לחזור בתשובה ופרשתי להם כל משפטי גיהנם ולא שמעו לי. אם אקח מכל אשר לך, שלך

הם וברשותך הם.

דאריב"ל זמנא חדא חזי הוית וערעית סמוך לתרעא דגיהנם ושמעית קל חייביא דהווי טרידין

בגיהנם בדינא רבא דדיינין לחייביא בעלמא דאתי והווי אמרין פותקנא סייפנא שמענא ולא אריכנא

אודננא ווי לן מילתא דצדיקיא לא עבדנא. בכינא. שמעית ההוא קלא דאמר בר ליואי בר ליואי סק

סיקתך וסתום פומך לית לך רשותא דאת וחברך כתיב בכו (מלאכי ג) ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת

כפות רגליכם.

ואריב"ל שבעה מדורות יש בגיהנם באשר נדונין הרשעים לעתיד לבא ושבעה פתחים יש בגיהנם

כנגד שבעה פתחים שיש לנשמת הצדיק להכנס בהם. כנגדן יש לנפש הרשע שבעה פתחים להכנס בהם

ואלו הן אופל צלמות שערי מות באר שחת טיט היון שאול ואבדון, ושם נידונים שנים עשר חדש.

דא"ר שמעון משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חדש ושם יצפצפו תשובה ונשמתן של צדיקים

פוגעין לפני הקב"ה ומעלין אותן משאול שהוא המדור הששי שנאמר (ש"א ב) מוריד שאול ויעל. ומי

שנכנס במדור השביעי שהוא אבדון שוב אינו עולה. דתאנא א"ר יהודה אנ"פ שנכנס בשאול עולה

בתשובה שנאמר (יונה ב) מבטן שאול שועתי שמעת קולי.

ד"א הרימותי ידי אל יי' אל עליון וגו' אם מחוט וגו'. א"ר אלעזר אותם הראוים לך שהם רשעים גמורים שלא חזרו בתשובה מעולם בשבועה שלא אקחם לעולם.

בלעדי רק אשר אכלו הנערים. א"ר תנחום בא וראה כמה חביבה התורה לפני הקב"ה שבשבילה

זוכה האדם לחיי העולם הבא וכל המלמד תורה לאחרים יותר מכולם. בא וראה מה כתיב בכאן. אם אקח מכל אשר לך, אותם הרשעים הראוים לך. בלעדי רק אשר אכלו הנערים, חוץ מאותם המורים תורה לאחרים ולתינוקות ששכרם כפול. דא"ר יצחק המלמד תורה לתינוקות דירתו עם השכינה. והיינו דא"ר שמעון כד הוה אתי למחמי עולימיא בבי רב הוה אמר אזלית למחמי אפי שכינתא. ואומר רק אשר אכלו הנערים, חוץ מאותם אשר למדו לנערים תורה, וחלק האנשים אשר הלכו אתי, באותו העולם. תדע שאחזיק בהם ולא אתנם לך אע"פ שראוים ליענש. כל כך יש לנשמת הצדיק עם מלך סדום שהוא שרו של גיהנם המושל על הרשעים. ועוד אומר לו לא אני לבדי אחזיק באלו אלא ענר אשכול וממרא שהם האבות הם יקחו חלקם.

רבי אלעזר בר רבי שמעון פגע ביה באליהו בדיוקנא דסבא חדא ועלם זעיר עמיה והוה מעבר נהרא דמיא רבא לאעברא להך גיסא.

א"ל סבא סבא ארמי אכתפאי רביא דין ואת באידך גיסא [כה ט"ג] ואעבר לכון מעברא דמיא.

אמר ולא מארי דדרא את ולא תיכול לאעברינא.

א"ל סבא סבא אי אתפסך בתרי ידי לך וליה ארמי לכון לאידך גיסא בפלגות מילא.

א"ל ולעית באורייתא.

א"ל אין.

א"ל ולא נקראת תושיה שמתשת כחו של אדם.

א"ל ולא נקראת אסוותא ושקוייא שנאמר (משלי ג) רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך. אף אנא

שתי מאורייתא סגיאה כמאן דשתי מאנא דאסוותא ואתיישר חילי.

אעברינן. א"ל סבא סבא מאן רביא דין גבך.

א"ל אנא מליף ליה באורייתא.

א"ל סבא סבא חילי סגיא בעלמא דין ובעלמא דאתי ובגיניה דרביא דין לא אשבוק למלאכא

דגיהנם למינגע בך ואנא עיילינך לעלמא דאתי בתקוף חילי דאית לי תמן.

א"ל רבי ר' חילך סגיא לעלמא דאתי כחד מן שמשוי דקב"ה דמשמשין קדמוהי.

עד דאשגח ביה לא חזייה. אמר ש"מ דאליהו הוה והוה חדי בעובדוי דעבד ליה.

ומן יומא ההוא כד הוה חמי דיוקנא דאבוי הוה א"ל אבא אבא אימא לההוא סבא שפמין סגיאין מאורייתא הוה.

א"ל אימא ליה סבא דקדמאי סבא דפותקא ומיד אתיישר חילך.

אחר הדברים האלה היה דבר יי' אל אברם וגו'.

ר' עזריה פתח בהאי קרא (שיר א) משכני אחרין נרוצה.

א"ר יצחק כל הקורא ק"ש כתקנה על מטתו נשמתו עולה לשוט בארץ החיים.

א"ר בו מאי כתקנה. ת"ש ששים אותיות ידועות יש בק"ש של לילה שיהא מתכוין בהם לדעת

הסובבים כסא הכבוד שהם ששים הה"ד ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל.

ת"ר זמנא חדא אזל רבי דוסתאי למחמי לר' אלעזר בן ערך. אזדמן ליה רבי חגי. א"ל לימא לי

מר האי אורחא דתקנא קמיה למאן אזל.

א"ל למחמי סבר אפי יומין.

א"ל מאן הוא.

א"ל מאן דנחתין קמיה רברבי עילאי דמלכא בריך הוא.

א"ל ניחא ליה למר דאיזיל עמיה לאורחיה.

א"ל אי תיכול למסבר סברא למאי דתשמע זיל, ואי לא סטי לאורחך כי היכי דלא תענש.

א"ל לא ליחוש מר להאי דהא שמעית מילתא דרזא עילאה ואסתכלית ביה וסברית סברא.

א"ל ומאי היא.

א"ל שמעית האי רזא דהאי פסוקא הנה מטתו שלשלמה. היא כורסייא יקרא דמלכא דשלמא

כולא דיליה. ששים גבורים סביב לה, אלין שתין רברביא משמשין עילאין קדישין דאינון משמשין גבי

כורסא יקרא דמלכא עילאה. מגבורי ישראל, דאינון ממנן תחות שולטנא רברבא קדישא מיכאל

אפוסטרופסא דישראל ובגיני דאינון תחות ידיה כלהון רברבין אפוסטרופין דישראל הה"ד מגבורי ישראל.

א"ל ר' דוסתאי יאות אנת יתיר מני למיזל למחמי סבר אפי יומין.

אזלו. כד מטו לגביה וחמא לון אמר לשמשיה זיל ואימא לון דכורסייא דתלת קיימא מאי היא

בלא חד.

שמע רבי דוסתאי אסתכל בנפשיה מילתא ואמר לשמשא זיל ואימא ליה למר דלאו למגנא אמר

דוד אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה, דא דוד מלכא דאיהו רביעאה.

אזל שמשיה ווא"ל האי מילתא.

אמר [כח ט"ד] מימר שפיר קאמרת אלא זיל ואימא ליה אן געלו ביה בדוד דאמר אבן מאסו

הבונים.

א"ל לר' חגי שמעת בהאי מילתא פתגם.

א"ל תלת ענייני שמעית חד הוא דרשא.

א"ל לאו לדרשא קא אתינא הכא. דעובדא דישי ובנוי שמענא. אבל עיקרא דמלתא אי שמעת

אימא.

אמר עיקרא דמלתא אינון תרי ענייני דשמעית. חדא הוא דאמר אבא. ביומא דאתבני בי מקדשא

עבד קב"ה טיבו סגי לדוד מלכא דבתר דאזדמן ליה ההוא חובא ואע"ג דמחל ליה קב"ה כד נפק מהאי

עלמא לא שבקוהו מלאכי עילאי למעבר תרעי ירושלים דלעילא והוה יתיב אבראי. וביומא דאתבני בי

מקדשא קרא קב"ה למיכאל רברבא קדישא ומני ליה למהוי הוא ושתין קדישין עילאין אפוטרופסים

דישראל אינון דאסחרו כורסי יקריה ומני ליה למיכאל למיעל לדוד משיחא בתרעי ירושלים דלעילא

ולאתקנא ליה עם אבהתנא רתיכא קדישא עילאה הה"ד (מ"א ח) על כל הטובה אשר עשה יי' לדוד

עבדו ולישראל עמו.

ואידך ענינא הוא דכתיב ביהודה סבוי דגעלוי ביה אחוי הה"ד וירד יהודה מאת אחיו דסרו ליה

מגאותיה וקב"ה לא ניחא קמיה מכל בנוי דיעקב למיהב שולטנא דמלכותא דעלמין אלא ליהודה הה"ד

לא יסור שבט מיהודה, הוא בלחודוי ולא שאר בנוי דיעקב. והיינו מלתא דהוה אמר אבוי. ותו שמענא

מאי חמא קב"ה למיהב שולטנותא ליהודה מכל שאר אחוי. אלא אסתכל קב"ה בשמיה הגדול דהוה

רשים בשמיה דיהודה ובגיניה אשלטיה על כלא ושולטניה לא תעדי.

אתא ר' דוסתאי ונשקיה ברישיה. שמע רבי אלעזר ונפק לגביהון אמר אתון מאריהון דמתיבתא

עילאה פלגותא ושלימתא אייתו גבאי ותחמון ותיחון מה דלא הוה לעלמין דכתיב כי לא יראני האדם

וחי ואתון תיחון.

יתבון קמיה. אשתיק ואינון אשתיקו. עאל לאדרונא שמע ההוא קלא דהוה אמר אימא לון דאינון

בעאן דזכאין אינון. עד דנחית רמש ליליא. אכלו. עד דהוה אכלי אשתיק ואינון אשתיקו. כד אכלו קמו

למשכב.

אמר לון אי אית מנכון דשמע מילתא לימא לי.

פתח רבי דוסתאי ואמר אנן סברא נסבור וטיבו למינדע את אימא לן.

אמר לון שמעתון האי מילתא דא"ר יצחק, כל הקורא ק"ש כתקנה על מטתו נשמתו עולה לשוט בארץ החיים הה"ד ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל.

אמרו ליה לימא מר.

אמר לון בק"ש אית שתין אתוותא ועל כל את ואת עד ובשערין אית סוד יקרא דמלכותא קדישא דשליטא עילאה. ופולחניה דבר נש קמיה עד דיקרב דעתיה לכורסי יקרא דמלכותא קדישא. ובגין ההוא שעתא נסיב לון מן פומיה מאריה דאפייא די שמיה כשמא דמריה דהוא אזיל למיסק בכל לילה נשמותיהן דצדיקייא ונחית להון לעילא קמי מדבחא יקרא דלעילא ונסבין לון שתין מלאכין דסחרין כורסי יקרא כל חד את חד ומזמרין בהון כל ליליא הה"ד ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח יי' אלהיך. ולקח הכהן, דא הוא מטטרו"ן. הטנ"א, אלין שתין אתוותא דק"ש דליליא.

אוליף להו. נפק נשמתהון מנייהו וחמו מה דחמו ואיתערו. אמר חד לחד לא ניתיב כאן [כו ט"א] לית אנן חזיין להאי. מאן דאיהו מלאכא עילאה להוי בהאי יקר.

מאי הוה דעתייהו. חזו דמלאכייא דחזיין להו לבר ואצטערו עד דחמו מאי דחמו ונשמתיה דר' אלעזר אעבר להו ואשתזיבו. חמו לההוא כהנא רבא דאתא למקבל אולפניה דרבי אלעזר ואמר רבה קדישא סק סק. א"ל משכני אחריך נרוצה. א"ל מאן אלין גבך. א"ל רברבי דרא אינון. א"ל לית לי רשותא דהא קב"ה אמר לי לקבלא אפך ואנא עיילנא קמיה הה"ד הביאני המלך חדריו. ובחייך קדישא כל חילי דשמיא נגילה ונשמחה בך.

א"ר יצחק כך לכל צדיקיא עביד מטטרו"ן שר הפנים בשעתא דיסלק נשמתיהו לעילא. הוא אומר סק סק ונשמתיה אתיב ליה משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו, הואיל ורעותיה דאנא עייל לאידרין עילאין, נגילה ונשמחה בך הה"ד יעלזו חסידים בכבוד, דא מטטרו"ן.

א"ר יצחק באותה שעה שנשמתו של אותו צדיק עולה לפני הקב"ה עושה לו הבטחה ומברך לו הה"ד אחר הדברים האלה היה דבר יי' אל אברם במחזה לאמר אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד. אל אברם, זו היא הנשמה. במחזה, כשהוא שוכב על מטתו. ומה אומר לו. אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד.

ד"א, במחזה, זהו שנאמר ומראה כבוד יי' כאש אוכלת בראש ההר, וזהו מטטרו"ן המוליכו לפני בוראו.

ד"א, א"ר תנחום מה כתיב למעלה מן הענין. רק אשר אכלו הנערים וכתיב בתריה אחר הדברים האלה היה דבר יי' אל אברם. באותה שעה שהנשמה יושבת ונזונת מאותו האור של מעלה ומתלבשת בו. דא"ר תנחום לבוש הנשמה לעולם הבא הוא אור זוהר שלמעלה מכסא הכבוד הוא שנאמר אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה וכתיב (ישעי' ס) והיה לך יי' לאור עולם, ולא מלאך ולא כסא הכבוד. ודוד אמר יי' אורי וישעי ממי אירא.

ואזלא הא כי הא דא"ר יהודה, נשמתו של צדיק ניטלה מאור כסא הכבוד ונכנס בעוה"ז. אי זכתה ועולה למעלה אינו דין שיתוסף לה יותר אור ממה שקבלה בראשונה ליכנס בעוה"ז. וממי מקבלת אותו האור. א"ר יהודה אלמלא מקרא כתוב א"א לאומרו דכתיב אל תירא אברם אנכי מגן לך, ולא אחר. ולמה בשביל ששכר הרבה מאד.

ד"א, שכר הרבה מאד. יש לך שכר הרבה מאד על שהי' לך בראשונה. ומתלבשת מאותו האור והקב"ה נוטל אות א' משמו ונותנה בראשה. כי הא דתנן עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק לעולם הבא. ואיזהו זה. אות ה"א כאשר ברא שמים וארץ. הה"ד ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם, להיות הנשמה שלימה בתכלית השלימות והטוב הה"ד עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו.

רבי יהודה בן פזי הוה ליה ההוא אריסא והוה קא מצער ליה. אתו לקמיה ר' זירא ור' אבא. אמרו ליה מאי עביד מר באריסיה.

אמר להון גנבא כי גניב מאריה דשמשא יזהר עליה זיהרא.

אמרו ליה לא לעיין מר במליה.

אמר להו ומה אעביד והוא מצער לי.

אמרו ליה [כו ט"ב] יתפרש מר מיניה ויתהני לך.

עד דהוו יתבי אמרו ליה לאו להאי אתינא גבך אלא לימא לן מר השבטים בני יעקב מה אינון

לעלמא דאתי.

אמר להו קב"ה סליק להו למתיבתא דרקינא וכל נשמתא דצדיק דסליק אינון סהדין על עובדוי הה"ד (תהלים קכב) ירושלים הבנויה, זו ירושלים של מעלה, ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל, כדי להעיד על כל צדיק וצדיק מישראל. ולמה. להיות כלם מודים ומברכים לשמו הה"ד עדות לישראל

להודות לשם יי'. וכל אחד ואחד מכיר את שלו ומשתבח ואומר רבש"ע ראה מה הנחתי בארץ, וזהו להודות לשם יי'.

והיינו דתנן כל צדיק וצדיק יש לו מדור לפי כבודו ולפי הראוי לו. מאן דאתי מראובן שם מדורו עם הצדיקים מן ראובן וכן כל שבט ושבט, ומאן דהוא גר מאוה"ע ונתגייר מדורו עם גרים. והשבטים עומדים לעדים לכל צדיק וצדיק הה"ד ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל להודות לשם יי'. א"ר יהודה נשמתו של צדיק יודעת ומכרת לעולם הבא מה שאינו יודע ומכיר מלאך המשרת הה"ד (ישעיה ג) אמרו צדיק כי טוב. מאי כי טוב. טוב ממה"ש וכתוב (תהלים צז) אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה.

פרשת יב. ד"א, (בראשית יז) ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים וירא יי' אל אברם וגו'. ר' יצחק פתח (שיר ב) כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי.

אר"י בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו שנ' (בראשית כו) עקב אשר שמע אברהם בקולי. עקב, עקב שנים. וימי חיותו היו קע"ה נמצא עקב אשר שמע בקולי והשלש לא שמע בקולו. ואר"י כל העולם כלו לא נברא אלא בשביל אברהם שנ' (שם ב) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, באברהם כתי'. ואל תתמה על זה. בא וראה מה כתיב. (תהלים קד) הרים הגבוהים ליעלים סלעים מחסה לשפנים. הרים הגבוהים לא בראם הקב"ה אלא בשביל להיות מחסה לשפנים. אם הרים גבוהים לא בראם אלא בשביל היעלים והסלעים בשביל השפנים אל תתמה להיות העולם נברא בשביל אברהם.

א"ר יהודה בשעה שנולד אברהם קרא הב"ה לשמים ולארץ ואמ' להם עד היום לא הייתם ראויים לעמוד מפני הרשעים, מכאן ואילך הרי אתם קיימים לעולם ולעולמי עולמים שנ' (ישעיה מח) קורא אני עליהם ועמדו יחדו. כתי' הכא קורא וכת' התם (שם נא) קראתיו, וכת' הכא יחדו וכת' התם אחד. ולמה נקרא אחד. שעד אותו היום מנח ועד אברהם לא היה אדם שיאמין בהקב"ה זולתו וכלם היו עובדי ע"ז ובא אברהם והוא נתהוה אחד. ולמה לא נקרא ראשון. א"ר אחא כשם שהקב"ה אחד ואין שני לנגדו כך היה אברהם אחד ואין שני בדורו.

א"ר יוחנן בשעה שנברא אברהם רצה הקב"ה להראות ולהוציא טבעו לעולם ונסהו כדי שלא יהא פתחון פה לכל באי עולם ויאמרו איש צדיק הוא בשביל שלא נסהו הקב"ה שאלמלא נסהו יהיה

כשאר כל אדם החוטאים ואינם עומדים בנסיון. אלא אמ' הקב"ה גלוי לפני שיעמוד בכל אותם הנסיונות שאנסה לאברהם אבל כדי שלא יהא פתחון פה לבאי עולם שלא נסיתיו ולפי' היה צדיק, על כן נסהו ועמד בכלן.

אר"י כתפוח בעצי היער, זהו יצחק שנתקיים בבריתו של הקב"ה הה"ד (בראשית יז) ואת בריתי אקים את יצחק. וקודם שנולד בבטן אמו נתקדש לפני הקב"ה ונקרא שמו יצחק. א"ר מ"ל. מהאי דכת' אקי"ם, נוטריקון א' אשר ק' קידש י' ידיד מ' מבטן שזהו יצחק. דאמ"ר יוחנן מאי דכת' (שם כא) מי מלל לאברהם הניקה בנים שרה. באותו המשתה שעשה אברהם לכל גדולי הדור היו כלם מביאים בניהם והיתה שרה מניקת לכלם כדי שיאמינו. היו הן נוטלות ליצחק ולא היה יונק משדיהם והיו כלם נדמים לפניו כקוף בפני אדם הה"ד כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים של אומות העולם.

בצלו חמדתי וישבתי. אר"י הואיל ואמ' חמדתי מהו וישבתי. זהו הר המוריה שבו נתעקד. ופריו מתוק לחכי, זהו יעקב שהוא הפרי דתנינן העץ זהו אברהם דכת' בהו (בראשית יח) והשענו תחת העץ, והצל זהו יצחק והפרי זהו יעקב שנקראו ישראל על שמו ויצאו ממנו י"ב שבטים הנקראים (ירמיה ב) זרע אמת, זהו הפרי.

ד"א, כתפוח בעצי היער, זהו המילה שניתן לאברהם. דא"ר למה נדמה אברהם כשנימול בין אומות הערלים. לתפוח זה העומד בין עצי היער שאינם ראויים אלא לשריפה. בצלו חמדתי וישבתי, זהו אברהם. ואזלא הא כיהא דא"ר תנחום בשעה שאמ' הקב"ה לאברהם שימול נצטער. אמ' לו אברהם (בראשית יז) ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר. חייך כל תינוקות שימולו לשמונה אתה תהי עומד עליהם לעדות שהם קבלו בריתי ולא יכנסו לגיהנם ואליהו עומד מהאי גיסא בכסא הברית ואברהם על ראשו הה"ד בצלו חמדתי וישבתי, כלומ' בצלו של אברהם. ופריו מתוק לחכי האי דאמרי' להכניסו בבריתו של אברהם אבינו.

מדרש הנעלם, פרשת וירא

[זהר ח"א צז ע"א] רבנן פתחי בהאי קרא (שיר א) לריח שמניך טובים שמן תורק שמך וגו'.

ת"ר האי נשמתא דבר אינש בשעתא דסלקא לרקיעא וקיימא בההוא זיהרא עלאה דאמרן קב"ה מבקר לה.

ת"ש א"ר שמעון בן יוחאי כל נשמתא דצדיקייא כיון דקיימא באתר שכינתא יקרא דחזיא למיתב קב"ה קרי לאבהתא ואמר לון זילו ובקרו לפלניא צדיקא דאתא ואקדימו ליה שלמא מן שמי. ואינון אמרין מארי עלמא לא אתחזי לאבא למיזל למיחמי לברא, ברא אתחזי למיחמי ולמחזי ולמתבע לאבוי. והוא קרי ליעקב ואמר ליה אנת דהוה לך צערא דבנין זיל וקביל אולפניה דפלניא צדיקא דאתא הכא ואנא איזיל עמך הה"ד (תהלים כד) מבקשי פניך יעקב סלה, מבקש לא נאמר אלא מבקשי. א"ר חייא מרישיה דקרא משמע דכתיב זה דור דורשיו וגו'.

א"ר יעקב א"ר חייא יעקב אבינו הוא הכסא וכן תאנא דבי אליהו יעקב אבינו הוא כסא בפני עצמו דכתי' (ויק' כו) וזכרתי את בריתי יעקוב. ברית כרת קב"ה ליעקב לבדו יותר מכל אבותיו [צז ע"ב] להיותו כסא הכבוד בר מן קדמאה.

רבי אליעזר הוה יתיב והוה לעי באורייתא. אתא לגביה ר' עקיבא. אמר ליה במאי עסיק מר. א"ל בהאי קרא דכתיב (שמואל א ב) וכסא כבוד ינחילם. מהו כסא כבוד ינחילם. זה יעקב אבינו דעביד ליה כרסי יקר בלחודוי לקבלא אולפן נשמתא דצדיקיא וקב"ה אזיל עמיה בכל ריש ירחא וירחא, וכד חמי נשמתא יקר אספקלריאה שכינתא דמאריה מברכת וסגדת קמיה הה"ד (תהלים קד) ברכי נפשי את יי'.

א"ר עקיבא כל פרשתא דתושבחתא דא נשמתא אמר ליה קמיה דקב"ה.

א"ר עקיבא קב"ה קאים עלוהי, ונשמתא פתח ואמר יי' אלהי גדלת מאד וגו' כל הפרשה עד סיומא דקאמר יתמו חטאים וגו'.

ועוד א"ר עקיבא ולא דא בלחודוי אלא משבחת ליה על גופא דאשתאר בעלמא דין ואמר (שם קג) ברכי נפשי את יי' וכל קרבי וגו'.

וקב"ה אזיל, מנא לן האי. מהאי קרא דכתיב וירא אליו יי' באלוני ממרא. זה יעקב. מהו ממרא. משום דאחסיין מאתן עלמין מעדן והוא כסא.

א"ר יצחק ממרא בגימטריא מאתן ותמנין וחד הוה. מאתן דעדן דכתיב (שיר ח) ומאתים לנוטרים את פרי ותמנין וחד דהוא כסא ובגין כך אתקרי וירא אליו יי' באלוני ממרא, ועל שום דא נקרא ממרא. א"ר יהודה מהו באלוני. ר"ל תוקפוי הה"ד (בראשית מט) אביר יעקב. והוא יושב פתח האהל הה"ד (תהלים טו) יי' מי יגור באהלך וגו' [צח ע"א]. כחום היום דכתיב (מלאכי ג) וזרחו לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה.

אמר רבן יוחנן בן זכאי בההיא שעתא אזיל קב"ה ובגין דשמעין אבהתא אברהם ויצחק דקב"ה אזיל לגביה תבעין מן יעקב למיזל עמהון ולאקדמא ליה שלם ואינון קיימין עלויה, ממאי דכתיב וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו. שלשה אנשים דקיימין אליון אבהתא אברהם ויעקב דקיימין עלויה וחמו עובדין טבין דעבד. וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה, משום דחמי שכינת יקרא עמהון הה"ד (שיר א) על כן עלמות אהבוך. אלו הן האבות.

דבר אחר וירא אליו יי' באלוני ממרא. רבנן פתחי בהאי קרא בשעת פטירתו של אדם. דתניא אמר רבי יהודה בשעת פטירתו של אדם הוא יום הדין הגדול שהנשמה מתפרדת מן הגוף ולא נפטר אדם מן העולם עד שרואה את השכינה הה"ד (שמות לג) כי לא יראני האדם וחי. ובאין עם השכינה שלשה מלאכי השרת לקבל נשמתו של צדיק הה"ד וירא אליו יי' וגו'. כחום היום זה יום הדין הבוער כתנור להפריד הנשמה מן הגוף. וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים, המבקרים מעשיו מה שעשה, והוא מודה עליהם בפיו וכיון שהנשמה רואה כך יוצאת מן הגוף עד פתח בית הבליעה ועומדת שם עד שמתודה כל מה שעשה הגוף עמה בעולם הזה ואז נשמת הצדיק היא שמחה במעשיה ושמחה על פקדונה. דתאנא א"ר יצחק נשמתו של צדיק מתאווה אימתי תצא מן העולם הזה שהוא הבל כדי להתענג בעולם הבא.

ת"ר כשחלה רבי אליעזר הגדול ההוא יומא ע"ש הוה ואותיב לימיניה הורקנוס בריה והוה מגלי ליה עמיקתא ומסתרתא והוא לא הוה מקבל בדעתיה מלייא דחשיב כמטורף בדעתיה הוה. כיון דחמא דדעתא דאבוי מתישבא עלוי קביל מניה מאה ותמנין ותשעה רזין עלאין. כד מטא לאבני שיש דמתערבי במיא עלאה בכה רבי אליעזר ופסק למימר. אמר קום התם ברי.

א"ל אבא למה.

אמר ליה חזינא דרוחי תחלף מן עלמא.

א"ל זיל ואימא לאמך דתסתלק תפלאי באתר עלאה ובתר דאסתלק מן עלמא ואיתי הכא למחמי

להון לא תבכי דאינון קריבין עלאין ולא תתאין ודעתא דבר נש לא ידע [צח ע"ב] בהו.

עד דהוו יתבי עאלו חכימי דרא למבקר ליה. אוליט להו על דלא אתו לשמשא ליה דתנינן גדולה שמושה יותר מלימודה. עד דאתא רבי עקיבא. א"ל עקיבא עקיבא למה לא אתית לשמשא לי דהא אתא עתא לאצרפא.

א"ל רבי לא הוה לי פניא.

ארתח. אמר אתמהה עלך אי תמות מיתת עצמך.

לטייה דיהא קשה מכלהון מיתתיה. בכי רבי עקיבא ואמר ליה רבי אוליף לי אורייתא.

אפתח פומיה רבי אליעזר במעשה מרכבה. אתא אשא ואסחר לתרויהון. אמרו חכימיא ש"מ

דלית אנן חזיין וכדאין לכך.

נפקו לפתחא דברא ויתיבו תמן. הוה מה דהוה ואזל אשא ואוליף בבהרת עזה תלת מאה הלכות

פסוקות ואוליף ליה רזי טעמים דפסוקי דשיר השירים והוו עינוי דר' עקיבא נחתין מיא ואתחזר אשא

כקדמיתא. כד מטא להאי פסוקא (שיר ב) סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים כי חולת אהבה אני לא

יכיל למסבל רבי עקיבא וארים קליה בבכייתא וגעי ולא הוה ממלל מדחילו דשכינתא דהות תמן. אורי

ליה כל עמיקתא ורזין עלאין דהוה ביה בשיר השירים, ואומי ליה אומאה דלא לישתמש בשום חד פסוק

מניה כי היכי דלא ליחריב עלמא קב"ה בגיניה ולא בעי קמיה דישתמשון ביה [צטט ע"א] ברייתי

מסגיאות קדושתא דאית ביה. לבתר נפיק ר"ע וגעי ונבעין עינוי מיא והוה אמר ווי רבי ווי רבי דאשתאר

עלמא יתום מנך.

עאלו כל שאר חכימיא גביה ושאלו ליה ואתיב להון. דחיק ליה שעתא לר"א. אפיק תרי דרועוי

ושוינון על לביה. פתח ואמר אי עלמא, עלמא עלאה חזרת לאעלא ולאגנזא מן תתאה כל נהירו

ובוצינא, ווי לכון תרי דרעי, ווי לכון תרי תורות דישתכחון יומא דין מן עלמא.

דא"ר יצחק כל יומי דר' אליעזר הוה נהירא שמעתא מפומיה כיומא דאתיהיבת בטורא דסיני.

אמר אורייתא גמרית וחכמתא סברית ושמושא עבדית דאילו יהון כל בני אינשא דעלמא סופרים

לא יכלין למכתב, ולא חסרי תלמידי מחכמתי אלא ככוחלא בעינא ואנא מרבתי אלא כמאן דשתי

בימא.

ולא הוה אלא למיתן טיבותא לרבוהי יתיר מניה.

והוו שאלין מניה בהווא סנדלא דיבוס עד דנפק נשמתיה ואמר טהור. ולא הוה תמן ר"ע.

כד נפק שבתא אשכחיה ר' עקיבא דמית. בזע מאניה וגריר כל בשריה ודמא נחית ונגיד על דיוקניה הוה צוח ובכי. נפק לברא ואמר שמיא שמיא אמרו לשמשא ולסיהרא דנהירותא דהות נהיר יתיר מנהון הא אתחשך [צטט ע"ב].

אמר ר' יהודה בשעה שנשמת הצדיק רוצה לצאת שמחה והצדיק בטוח במיתתו כדי לקבל שכרו הה"ד וירא וירץ לקראתם, בשמחה לקבל פניהם. מאי זה מקום. מפתח האהל כדקא אמרן. וישתחו ארצה, לגבי שכינה.

ר' יוחנן פתח (שיר ב) עד שיפוח היום ונסו הצללים טוב דמה לך דודי לצבי או לעופר האילים. א"ר שמעון בן פזי זו אזהרה לאדם בעודו בעולם הזה שהוא כהרף עין. ת"ח מה כתיב (קהלת ו) ואלו חיה אלף שנים פעמים וגו', ביום המיתה כל מה שהיה נחשב כיום אחד אצלו.

אמר רבי שמעון נשמתו של אדם מתרה בו ואומרת עד שיפוח היום, ודימה בעיניך כהרף עין בעודך בעולם הזה, ונסו הצללים הה"ד (איוב ח) כי צל ימינו עלי ארץ, בבקשה ממך טוב דמה לך דודי לצבי. מה הצבי קל ברגליו אף אתה היה קל כצבי או כעפר האילים לעשות רצון בוראך כדי שתנחל העולם הבא שהוא הרי בשמים הנקרא הר י"י הר התענוג ההר הטוב.

א"ר חייא אמר רב אי הוינא מסתכלין בפרשתא דא נסתכל בחכמתא. אי עניינא דנשמתא היא

לא רישיה סופיה ולא סופיה רישיה [ק ע"א]. ואי עניינא דפטירת איניש מעלמא היא נסתור כל פרשתא. או נוקים פרשתא בהאי או בהאי, מהו יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם וגו' ואקחה פת לחם וגו' וימהר אברהם האהלה אל שרה וגו' ואל הבקר רץ אברהם וגו' ויקח חמאה וחלב וגו'.

כד אתא רב דימי אמר לא מצאה הנשמה תועלת לגוף אלמלא מה שרמז בכאן רמז הקרבנות.

בטלו הקרבנות לא בטלה התורה. האי דלא אעסק בקרבנות ליעסק בתורה ויתהני ליה יתיר.

דאמר ר' יוחנן כשפירש הקב"ה הקרבנות אמר משה, רבונו של עולם תינח בזמן שהיו ישראל על

אדמתם, כיון שיגלו מעל אדמתם מה יעשו. אמר לו, משה יעסקו בתורה ואני מוחל להם בשביל' יותר מכל הקרבנות שבעולם שנאמר (ויקרא ז) זאת התורה לעולה למנחה וגו', כלומר זאת התורה בשביל עולה בשביל מנחה בשביל חטאת בשביל אשם.

א"ר כרוספדאי האי מאן דמדכר בפומיה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות עניינא דקרבניא

ותקרבנותא ויכוון בהו, ברית כרותה הוא דאינון מלאכיא דמדכרין חוביה לאבאשא ליה דלא יכלין למעבד ליה אלמלא טיבו. ומאן יוכח. האי פרשתא יוכח, דכיון דאמר והנה שלשה אנשים נצבים עליו.

מהו עליו. לעיין בדיניה. כיון [ק ע"ב] דחמא נשמתא דצדיקיא כך מה כתיב. וימהר אברהם האהלה וגו'. מהו האהלה. בית המדרש. ומהו אומר. מהרי שלש סאים, ענין הקרבנות. ונשמתא מתכוונת בהו הה"ד ואל הבקר רץ אברהם וכדין נייחא להו ולא יכלין לאבאשא ליה.

ר' פנחס אמר מהאי קרא דכתיב (במדבר יז) והנה החל הנגף בעם וכתיב ויאמר משה אל אהרן קח את המחטה וגו' וכתיב ותעצר המגפה. כתיב הכא מהר וכתיב התם מהרי שלש סאים. מה להלן קרבן לאשתזבא אף כאן קרבן לאשתזבא.

א"ר פנחס זמנא חדא הוינא אזלי בארחא וערעית ביה באליהו. אמינא ליה לימא לי מר מלה דמעלי לברייתא. א"ל קיים גזר קב"ה, ועאלו קמיה כל אלין מלאכיא דממנן לאדכרא חובי דבר נש, די בעדנא דיזכרון בני אנשא קרבניא דמני משה ושווי לביה ורעותי' בהו דכלהו יזכרון לי' לטב. ועוד בעדנא דיערע מותנא בבני אנשא קיימא אתגזר וכרוזא אעבר על כל חילא דשמיא דאי ייעלון בנוהי בארעא בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וימרון ברעות נפשא ולבא עניינא דקטורת בוסמין דהוה להו לישראל דיתבטל מותנא מנייהו.

א"ר יצחק בא וראה מה כתיב, ויאמר משה אל אהרן קח את המחטה ותן עליה אש מעל המזבח ושים קטורת. א"ל אהרן למה. אמר כי יצא הקצף מלפני יי' וגו'. מה כתיב. וירץ אל [קא ע"א] תוך הקהל והנה החל הנגף בעם, וכתיב ויעמוד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה, ולא יכיל מלאכא דמחבלא לשלטאה ונתבטלא מותנא.

ר' אחא אזל לכפר טרשא אתא לגבי אושפיזיה לחישו עליהו כל בני מתא. אמרו גברא רבא אתא הכא נזיל לגביה.

אתו לגביה. אמרו ליה ליחוש מר בליביה על אובדנא.

אמר להו מהו.

אמרו ליה דאית שבעה יומין דשארין מותנא במאתא וכל יומא אתתקף ולא אתבטל.

אמר להו ניזיל לבי כנישתא ונתבע רחמי מן קב"ה.

עד דהו אזלי אתו ואמרו פלוני ופלוני מיתו ופלוני ופלוני נטו למות.

אמר להו רבי אחא לית עתא לקיימא הכי דשעתא דחיקא אבל אפרישו מנכון ארבעין בני נשא מאינן דזכאין יתיר עשרה עשרה לארבעה חולקין ואנא עמכון, עשרה לזווייתא דמאתא ועשרה לזווייתא דמאתא וכן לארבע זווייתא דמאתא. ואמרו ברעות נפשכון עניינא דקטורת בוסמין דקב"ה יהב למשה ועניינא דקרבנא עמיה.

עבדו כן תלת זמנין ואעברו בכל מאתא לארבע זווייתא והוּו אמרין כן. לבתר אמר להו ניזיל לאינן דאושיתו למימת. אפרישו מנייכו לבתיהון ואמרו כדין וכד תסיימו אמרון אלין פסוקיא בקל תקיף תלת זמני (במדבר יז) ויאמר משה אל אהרן קח את המחטה ותן עליה אש וגו' [קא ע"ב] ויקח אהרן וגו' ויעמד בין המתים וגו'.

וכן עבדו ואתבטל מנייהו.

שמעו ההוא קלא דאמר סתרא סתרא קמייטא אוחילו לעילא דהא דינא דשמיא לא אשרי הכא דהא ידעי לבטלא ליה.

חלש לביה דרבי אחא. אדמוך שמע דאמרי ליה כד עבדת דא עביד דא. זיל ואימא לון דיחזרון בתשובה דחייבין אינן קמאי. קם ואחזר להו בתשובה שלימתא וקבילו עלייהו דלא יתבטלון מאורייתא לעלם, ואחליפו שמא דקרתא וקארון לה מאתא מחסיא.

א"ר יהודה לא די להם לצדיקים שמבטלין את הגזרה אלא לאחר כן שמברכין להם. תדע לך שכן הוא דכיון שהנשמה אומרת לגוף מהרי שלש סאים וגו' וכל אותו הענין ומבטל את הדין מה כתיב. ויאמר שוב אשוב אליך כעת חיה, הרי ברכה. כיון שרואים אותה המלאכים שזה לקח עצה לנפשו מה עושים. הולכים אצל הרשעים לעיין בדינם ולעשות בהם משפט הה"ד ויקומו משם האנשים ויישקיפו על פני סדום, למקום הרשעים לעשות בהם משפט.

דאמר רבי יהודה כך דרכו של צדיק כיון שרואה שמעינין בדינו אינו מתאחר לשוב ולהתפלל ולהקריב חלבו ודמו לפני צורו עד שמסתלקין בעלי הדין ממנו. דכיון שאמר וישא עיניו [קב ע"א] וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו מה כתיב בנשמה. וימהר אברהם האהלה אל שרה, בחפזון ובמהירות בלא שום העכבה. מיד ממהרת הנשמה אצל הגוף להחזירו למוטב ולבקש במה שיתכפר לו עד שמסתלקין ממנו בעלי הדין.

ר' אליעזר אומר מ"ד ואברהם ושרה זקנים באים בימים חדל להיות לשרה ארח כנשים. אלא כיון שהנשמה עומדת במעלתה והגוף נשאר בארץ מכמה שנים באים בימים שנים וימים הרבה וחדל לצאת ולבא ולעבור ארח כשאר כל אדם אתבשר להחיות הגוף. מהו אומר. אחרי בלותי היתה לי עדנה. אחרי בלותי בעפר מהיום כמה שנים היתה לי עדנה וחדוש. ואדוני זקן, שהיום כמה שנים שיצאת ממני ולא הפקידני. וקב"ה אמר היפלא מיי' דבר למועד אשוב אליך. מהו למועד. אותו הידוע אצלי להחיות המתים.

ולשרה בן. א"ר יהודה מלמד שיתחדש כבן שלש שנים.

אמר ר' יהודה ברבי סימון כיון שהנשמה ניוזנת מזיוה של מעלה קב"ה אומר לאותו המלאך הנקרא דומ"ה, לך ובשר לגוף פלוני שאני עתיד להחיותו, למועד שאני אחיה את הצדיקים לעתיד לבא. והוא משיב, אחרי בלותי היתה לי עדנה. אחרי בלותי בעפר ושכנתי באדמה ואכל בשרי רמה וגוש עפר תהיה לי חדוש. קב"ה אומר לנשמה הה"ד ויאמר יי' אל אברהם וגו' היפלא מי' דבר למועד אשוב אליך כעת חיה. למועד הידוע אצלי להחיות בו הצדיקים אשוב אליך אותו הגוף שהוא [קב"ה] קדוש מחודש כבראשונה להיותכם מלאכים קדושים. ואותו היום עתיד לפני לשמוח בהם הה"ד (תהלים קד) יהי כבוד יי' לעולם ישמח יי' במעשיו.

[קד ע"ב] ויי' אמר המכסה אני מאברהם וגו'. מה כתיב למעלה. ויקומו משם האנשים וישקיפו על פני סדום, לעשות דין ברשעי'. מה כתיב אחריו. המכסה אני מאברהם.

תאנא א"ר חסדא אין הקב"ה עושה דין ברשעים עד שנמלך בנשמתן של צדיקים הה"ד (איוב ד) מנשמה אלוה יאבדו, וכתיב המכסה אני מאברהם. אמר הקב"ה כלום יש לי לעשות דין ברשעים עד שאמלך בנשמות הצדיקים ואומר להם הרשעים חטאו לפני אעשה בהם דין דכתיב ויאמר יי' זעקת סדום ועמורה כי רבה.

א"ר אבהו הנשמה עומדת במקומה והיא יראה להתקרב ולומר לפניו כלום עד שאומר הקב"ה למטטרו"ן שיגישנה לפניו ותאמר מה שרצתה הה"ד ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רשע חלילה לך וגו'.

אולי יש חמשים צדיקים וגו'. הנשמה פותחת ואומרת רבש"ע שמא נתעסקו בני' פרשיות של תורה ואע"פ שלא נתעסקו לשמה שכר יש להם לעוה"ב ולא יכנסו לגיהנם. מה כתיב בתריה. ויאמר יי' אם אמצא בסדום חמשים צדיקים וגו'.

והא יתירון אינון פרשיות.

אלא א"ר אבהו חמשה ספרים הם בתורה ובכל אחד ואחד נכללים עשרת הדברות עשרה מאמרות שבהם נברא העולם, חשוב עשרה בכל חד מנהון הוא חמשים.

עוד פותחת הנשמה ואומרת רבש"ע אע"פ שלא נתעסקו בתורה שמא קבלו עונשם על מה שחטאו בב"ד ונתכפר להם שנאמר (דברים כה) ארבעים יכנו לא יוסיף, וממה שנתביישו לפניו דיים להתכפר שלא יכנסו לגיהנם. מה כתיב אחריו. לא אעשה בעבור הארבעים.

עוד פותחת ואומרת אולי ימצאון שם עשרים. שמא יגדלו בנים לתלמוד תורה ויש להם שכר לעשרת הדברות שתי פעמים בכל יום דאמר ר' יצחק כל [קה ע"א] המגדל בנו לתלמוד תורה ומוליכו לבית רבו בבקר ובערב מעלה עליו הכתוב כאלו קיים התורה ב' פעמים בכל יום. מה כתיב. ויאמר לא אשחית בעבור העשרים.

עוד פותחת ואומרת אולי ימצאון שם עשרה. אומרת רבוננו של עולם שמא היו מאותם העשרה הנמצאים בבית הכנסת דהא תנן כל הנמנה בעשרה הראשונים בבית הכנסת נוטל שכר כנגד כלם הבאים אחריו. מה כתיב. ויאמר לא אשחית בעבור העשרה.

כל זה יש לנשמת הצדיק לומר על הרשעים. כיון שלא נמצא בידם כלום מה כתיב. וילך יי' כאשר כלה לדבר אל אברהם ואברהם שב למקומו. מהו למקומו. למקום מעלתו הידועה. אמר רבי מצוה לו לאדם להתפלל על הרשעים כדי שיחזרו למוטב ולא יכנסו לגיהנם דכתיב (תהלים לה) ואני בחלותם לבושי שק וגו'.

ואמר רבי אסור לו לאדם להתפלל על הרשעים שיסתלקו מן העולם שאלמלא סלקו קב"ה לתרח מן העולם כשהיה עובד ע"ז לא בא אברהם אבינו לעולם ושבטי ישראל לא היו והמלך דוד והמשיח והתורה לא נתנה וכל אותם הצדיקים והחסידיים והנביאים לא היו בעולם. אמר רבי יהודה כיון שרואה הקב"ה שלא נמצא ברשעים כלום מכל אותם העניינים מה כתיב. ויבאו שני המלאכים סדומה וגו'.

[קו ע"א] רבי פתח בהאי קרא (שופטים ג) ואלה הגוים אשר הניח יי' לנסות במ את ישראל.

אמר ר' חזי הוית בההוא עלמא ולית מעלה כאינון **[קו ע"ב]** דשליטין על רעותא דלבהון שנאמר (תהלים פא) עדות ביהוסף שמו וגו'.

אמר רב יהודה למה זכה יוסף לאותה המעלה והמלכות. בשביל שכבש יצרו דתנינן כל הכובש את יצרו מלכותא דשמיא אחיל עליה.

דאמר ר' אחא לא ברא הקב"ה ליצה"ר אלא לנסות בו בני אדם.

ומי בעי קב"ה לנסותא בבני נשא. אין דאמר ר' אחא מנ"ל. מדכתיב (דברים יג) כי יקום בקרבך נביא וגו' ובא האות והמופת וגו' כי מנסה יי' אלהיכם וגו'. ולמה בעי נסותא דהא כל עובדוי דבר נש אתגלי קמיה. אלא שלא לתת פתחון פה לבני אדם. ראה מה כתיב. ולוט יושב בשאר סדום, דהוה יתיב לנסותא לברייתא.

א"ר יצחק מאי דכתיב (ישעיה נז) והרשעים כים נגרש וגו'. אפי' בשעת דינו של רשע הוא מעיז

פניו ואזי הוא ברשעתו קיים. ראה מה כתיב. טרם ישכבו וגו'.

אמר ר' יצחק כשם שברא קב"ה ג"ע בארץ כך ברא גיהנם בארץ וכשם שברא ג"ע למעלה כך

ברא גיהנם למעלה. גן עדן בארץ דכתיב (בראשית ב) ויטע יי' אלהים גן בעדן מקדם, גיהנם בארץ דכתיב (איוב י) ארץ עיפתה כמו אופל וגו', ג"ע למעלה דכתיב (שמואל א כה) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את יי' אלהיך וכתיב (קהלת יב) והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה, גיהנם למעלה דכתיב ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע.

ג"ע למטה כדקאמרן. ג"ע למעלה לנשמתן של צדיקים גמורים להיות נזונין מאור הגדול של מעלה. גיהנם למטה לאותם הרשעים שלא קבלו ברית מילה ולא האמינו בהקב"ה ודתו לא שמרו שבת, ואלו הם של אומות העולם שנדונים באש שנאמר (יחזקאל טו) מהאש יצאו והאש תאכלם וגו', וכתיב (ישעיה סו) ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו'. גיהנם למעלה לאותם פושעי ישראל שעברו על מצות התורה ולא חזרו בתשובה שדוחים אותם לחוץ עד שיקבלו עונשם והולכים וסובבים כל העולם שנאמר (תהלים יב) סביב רשעים יתהלכון, ושם נדונים שנים עשר חדש. לאחר כן מדורם עם אותם שקבלו עונשם במותם [קז ע"א] כל אחד ואחד כפי המקום הראוי לו.

והרשעים מאומות העולם נדונים תמיד באשו של גהינם ושוב אינם עולים שנאמר ואשם לא תכבה, משפט הרשעים בגיהנם כמה דכתיב ויי' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש וגו'. ושוב אינם עולים ולא יקומו ליום הדין שנאמר (דברים כט) אשר הפך יי' באפו ובחמתו, באפו בעולם הזה ובחמתו בעולם הבא.

אמר רבי יצחק כהאי גוונא אית ג"ע למטה ואית ג"ע למעלה אית גיהנם למטה ואית גיהנם למעלה.

אמר ר' יעקב הרשעים שקלקלו ברית מילה שבהם וחללו שבת בפרהסיא וחללו את המועדות ושכפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתים וכדומה להם, יורדי לגיהנ' שלמטה ונדונים שם ושוב אינם עולים אבל יקומו ליום הדין ויקומו לתחיית המתים ועליהם נאמר (דניאל יב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו וגו' ועליהם נאמר (ישעיה סו) והיו דראון לכל בשר. מאי דראון. דיי ראון שהכל יאמרו דיי בראייתם, ועל הצדיקים שבישראל נאמר (שם ס) ועמך כלם צדיקים וגו'.

[קט ע"א] ויעל לוט מצוער וגו'.

אמר ר' אבהו בא וראה מה כתיב ביצר הרע. תדע לך שאינו מתבטל לעולם מבני אדם עד אותו זמן דכתיב (יחזקאל לו) והסירותי את לב האבן וגו' שאע"פ שרואה בני אדם נדונין בגיהנם הוא בא וחוזר לו אצל בני אדם הה"ד ויעל לוט מצוער, מצערה של גיהנם, משם עולה לפתות בני אדם. א"ר יהודה שלש הנהגות יש באדם, הנהגת השכל והחכמה וזו היא [קט ע"ב] כח הנשמה הקדושה, והנהגת התאוה שהיא מתאוה בכל תאות רעות וזהו כח התאוה, והנהגה המנהגת לבני אדם ומחזקת הגוף והיא נקראת נפש הגוף. אמר רב דימי זהו כח המחזיק.

אמר רבי יהודה בא וראה לעולם אין יצר הרע שולט אלא ב' כחות אליו דאמרן. נפש המתאוה היא הרודפת אחר יצר הרע לעולם משמע דכתיב ותאמר הבכירה אל הצעירה אבינו זקן. נפש המתאוה היא מעוררת את האחרת ומפתה אותה עם הגוף להדבק ביצר הרע והיא אומרת לכה נשקה את אבינו יין ונשכבה עמו. מה יש לנו בעולם הבא נלך ונרדוף אחר יצר הרע ואחר תשוקת חמדת העולם הזה. ומה עושות. שתיהן מסכימות להדבק בו. מה כתיב. ותשקין את אביהן יין, מתפטמות להתעורר ליצר הרע באכילה ובשתיה.

ותקם הבכירה ותשכב את אביה. כשאדם שוכב על מטתו בלילה נפש המתאוה היא המעוררת ליצר הרע ומהרהרת בו והוא דבק בכל הרהור רע עד שמתעברת ממנו עד שמביא בלב האדם אותה המחשבה הרעה ודבקה בו. ועדיין יש בלבו ולא נגמר לעשות אותה הרעה עד שזאת התאוה מעוררת לכח הגוף כמתחלה להדבק ביצר הרע ואז הוא תשלום הרעה הה"ד ותהרין שתי בנות לוט [קי ע"א] מאביהן.

א"ר יצחק אין יצר הרע מתפתה אלא באכילה ושתיה ומתוך שמחת היין אז שולט באדם. בצדיק מה כתיב ביה. (משלי יג) צדיק אוכל לשובע נפשו, ואינו משתכר לעולם. דא"ר יהודה האי צורבא מרבנן דמרורי קרינה עליה (שם יא) נם זהב באף חזיר, ולא עוד אלא שמחלל שם שמים. מנהג הרשעים מהו. (ישעיה כב) הנה ששון ושמחה, הרוג בקר ושחוט צאן, אכל בשר ושתות יין. עליהם אמר הכתוב (שם ה) הוי משכימי בבקר שכר ירדופו וגו', כדי לעורר ליצה"ר שאין יצה"ר מתעורר אלא מתוך היין הה"ד ותשקין את אביהן יין.

א"ר אבהו מה כתיב ולא ידע בשכבה ובקומה. כלומר יצר הרע לעולם אינו משגיח בה מה תהא ממנה בשכבה בעולם הזה ובקומה לעולם הבא אלא מתעורר עם כח הגוף לעבוד תאוותו בעולם הזה.

דא"ר אבהו בשעה שנכנסין הרשעים בגיהנם מכניסים ליצה"ר לראות בהן הה"ד ולוט בא צערה, לצערה של גיהנם, ונפק ליה מתמן לנסותא לברייתא כדקאמרן הה"ד ויעל לוט מצער, מצערה של גיהנם.

וישב בהר. א"ר יצחק משמע דכתיב בהר מלמד שהוא שם מושבו במקום הר, גוף שהוא חרב כהר דלית ביה טיבות'. ושתי בנותיו עמו, אלו הב' כחות דאמרן. כי [ק"י ע"ב] ירא לשבת בצער, יראה וחרדה נופלת עליו בשעה שרואה צער גיהנם שמצערין לרשעים וחושב ששם ידון. כיון שרואה שאינו נדון שם יוצא והולך לפתות בני אדם אחריו.

רב הונא כד הוה דריש לאזדהרא לבני אדם הוה אמר להו בני אסתמרו משליחא של גיהנם ומאן הוא. זהו יצה"ר שהוא שליח של גיהנם.

ר' אבא אמר מאי דכתיב (משלי ל) לעלוקה שתי בנות הב. אלו שתי בנות לוט דאמרן שהיא נפש המתאוה ונפש המשתתפת בגוף הרודפת אחר יצה"ר לעולם. אמר ר' יהושע כתיב הכא בלוט כי ירא לשבת בצער וכתיב התם לעלוקה. יר"א בגימטריא הוא עלוק"ה.

אמר ר' יצחק אי ירא הוא למאי אתי למטעי ברייתא.

א"ל כך דרך כל עושה עולה, כשרואה הרע מתיירא לפי שעה מיד חוזר ברשעתו ואינו חושש לכלום. כך יצר הרע בשעה שרואה דין ברשעים ירא, כיון שיוצא לחוץ אינו חושש כלום.

ר' אבא א"ר יוחנן מ"ד ותאמר הבכירה אל הצעירה אבינו זקן. מאי אבינו זקן. זהו יצר הרע שנקרא זקן שנאמר (קהלת ד) מלך זקן וכסיל, שהוא זקן שנולד עם האדם.

דתנינן אמר רבי יהודה אמר רבי יוסף אותה נפש המתאוה אומרת לאחרת אבינו זקן, נרדוף אחריו ונדבק [ק"א ע"א] בו כשאר כל הרשעים שבעולם. ואיש אין בארץ לבא עלינו, אין איש צדיק בארץ ואין איש שליט על יצרו. הרבה רשעים בארץ, לית אנו בלחודנא חייבין. נעשה כדרך כל הארץ שהם חייבים שעד היום דרך כל הארץ בזה הוא. לכה נשקה את אבינו יין, נשמח בעולם הזה נאכל ונשתה ונרוה חמרא ונדבק באבינו ביצר הרע ונשכבה עמו. ורוח הקדש צווחת ואומרת (ישעיה כח) גם אלה ביין שגו ובשכר תעו.

אמר רבי יהודה ת"ח מה כתיב ותשקין את אביהן יין. דרך הרשעי' לטעות אחרי היין לפנק ליצר הרע ולעוררו ועד שהוא שמח בשכרותו שוכב על מטתו, מיד ותקם הבכירה ותשכב את אביה, היא מזומנת עמו ומתאוה ומהרהרת בכל הרהורים רעים ויצר הרע מתחבר עמה ונדבק בה ואינו משגיח בה

מה תהא ממנה בשכבה ובקומה, בשכבה בעוה"ז ובקומה לעתיד לבא, בשכבה בעוה"ב כשתתן דין וחשבון, ובקומה ליום הדין דכתיב (דניאל יב) ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו וגו'. בשום ענין מאלו אין משגיח בה יצר הרע אלא דבק בה והיא נדבקה בו ולאחר כן מעוררת לאחרא. לאחר שההרהור גדול נדבק ביצה"ר באה האחרת ונדבק' בו.

ותשקין את [קיא ע"ב] אביהן יין, כמו כן לעורר ליצר הרע ונדבקות בו כמו כן ואזי תשלום הרשעות לעשות ומתעברות שתיהן מיצר הרע הה"ד ותהרין שתי בנות לוט מאביהן עד שיצא לפועל מעשיהן, זו יולדת רשעתה וזו יולדת רשעתה. וכן דרכם של רשעים בענין זה עם יצר הרע עד שהורג לאדם ומוליכו לגיהנם ומכניסו שם ואח"כ עולה משם לפתות לבני אדם כמו כן. ומי שמכיר בו נצול ממנו ואינו מתחבר עמו.

אמר ר' יצחק משל למה הדבר דומה. לכת לסטים שהיו אורבים בדרכים לגזול ולהרוג לבני אדם ומפרישים מהם אחד שיודע להסיח לבני אדם ולשונו רך. מה עביד. מקדים והולך לקבלם ונעשה כעבד לפנייהם עד שמאמינים הטפשים בו ובוטחים באהבתו ושמים עמו ומוליכם בחלק דבריו באותו הדרך שהלסטים שם. כיון שמגיע עמהם לשם הוא הראשון שהורג במ לאחר שנותנם ביד הלסטים להרגם ולקחת ממונם, ואינו צווחין ואמרין ווי ווי דאציתנא לדין ולרכיכא דלישניה. לאחר שהרגו אלה עולה משם ויוצא לפתות לבני אדם כמתחלה. הפקחים מה הם עושים. כשרואים לזה יוצא לקראתם ומפתה להם מכירין בו שהוא צודה לנפשם מתגרים בו והורגים אותו והולכים בדרך אחרת. ואי לא מתפרשי מיניה וסטים באורח אחרא.

כך הוא יצר הרע. יוצא מכת הלסטים עולה מגיהנם לקבלא דבני נשא ולפתות להם בחלק מתק דבריו הה"ד ויעל לוט מצוער וישב בהר וגו' כמו לסטים לארוב לבני אדם. מה עושה. עובר לפנייהם והטפשים מאמינים בו ובאהבתו שהוא הולך לפתותם ועובד להם כעבד שנותן להם נשים יפות אסורות נותן להם בני אדם להרע מפרק מהם עול תורה ועול מלכות שמים. הטפשים [קייב ע"א] רואים כך בוטחים באהבתו עד שהולך עמהם ומוליכם באותו הדרך שהלסטים שם בדרך גיהנם אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל. כיון שמגיע עמהם לשם הוא הראשון שהורג להם ונעשה להם מלאך המות ומכניסן לגיהנם ומורידין להון מלאכי חבלה ואינו צווחין ואמרין ווי ווי דאציתנא לדין ולא מהניא לון. לאחר כן עולה משם ויוצא לפתות לבני אדם. הפקחין כשרואין אותו מכירים אותו ומתגברים עליו עד ששולטין עליו וסאטין מזה הדרך ולוקחין דרך אחרת להנצל ממנו.

רב יוסף כד הוה נחית לבבל חמא אינון רווקיאי דהוו עיילי ונפקי ביני נשי שפירן ולא הוו

חטאן. אמר לא מסתפו אלין מיצר הרע.

אמרו ליה לא מקונדיטון בישא קאתינא, מקדושתא דקדישא אתגזרנא.

דאמר רב יהודה אמר רב צריך אדם לקדש עצמו בשעת תשמיש ונפקי מניה בני קדישי בני מעלי

דלא מסתפו מיצה"ר שנאמר (ויקרא כ) והתקדשתם והייתם קדושים.

ר' אבא אמר מאי דכתיב (יחזקאל כ) ואת שבתותי קדשו. אלא זמן ת"ח לתשמיש משבת לשבת

ומזהר להו דהואיל דתשמיש המטה דמצוה הוא קדשו, כלומר קדשו עצמכם בשבתותי בההוא תשמיש

דמצוה.

אמר רב יהודה אמר רב האי מאן דעייל לקרתא וחמי נשי שפירן ירכין עינוי ויימא הכי סך ספאן

איגזר איגזרנא קרדיטא תקיל פוק פוק דאבוי קדישא דשבתא הוא. מאי טעמא. דחמימות דארחא שלט

ביה ויכיל יצר הרע לשלטה עלוי.

[קייג ע"א] ויי' פקד את שרה כאשר אמר.

ר' יוחנן פתח בהאי קרא (שיר ז) ראשך עליך ככרמל ודלת ראשך כארגמן מלך אסור ברהטים.

עשה קב"ה שלטונים למעלה ותחתם שלטונים למטה. כשנותן קב"ה מעלה לשרים של מעלה נוטלים

מעלה המלכים של מטה. נתן מעלה לשרו של בבל נטל מעלה נבוכדנצר הרשע דכתיב ביה (דניאל ב)

אנת הוא ראשה די דהבא והיו כל העולם משועבדים תחת ידו ובנו ובן בנו הה"ד ראשך עליך ככרמל,

זהו נבוכדנצר הה"ד (שם ז) תחותוהי תטלל חיות ברא. ודלת ראשך כארגמן, זהו בלשצר שהוא מכריז

ואמר ארגוונא ילבש. מלך אסור ברהטים, זהו אויל מרודך שהיה אסור עד שמת אביו נבוכדנצר ומלך

תחתיו.

אמר ר' יהודה למאי אתא האי טעם בשיר השירים.

אלא אמר רבי יהודה שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואלו הן כסא הכבוד שנאמר

(תהלים צג) נכון כסאך מאז מעולם אתה וכתוב (ירמיה יז) כסא כבוד מרום מראשון שהוא היה ראש

הנקדם לכל. ונטל הקב"ה את הנשמה הטהורה מכסא הכבוד להיות מאיר לגוף הה"ד ראשך עליך

ככרמל, זהו כסא הכבוד שהוא ראש על הכל. ודלת ראשך כארגמן, זו היא הנשמה הנטלת ממנו. מלך

אסור ברהטים, זהו הגוף. ד"א מלך אסור ברהטים, זהו הגוף שהוא אסור בקבר ונבלה בעפר ולא נשאר

ממנו אלא כמלא תרוד רב, וממנו יבנה כל הגוף. כשפוקד הקב"ה לגוף הוא אומר לארץ שתפליט אותו לחוץ דכתיב (ישעיה כו) וארץ רפאים תפיל.

אמר רבי יוחנן המתים שבארץ הם חיים תחלה הה"ד (שם) יחיו מתיך, אלו המתים שבארץ. נבלתי יקומון, אלו שבחוצה לארץ. הקיצו ורננו [קייג ע"ב] שוכני עפר, אלו המתים שבמדבר. דאמר רבי יוחנן למה מת משה בחוצה לארץ. להראות לכל באי עולם כשם שעתידי הקב"ה להחיות למשה כך עתיד להחיות לדורו שהם קבלו התורה ועליהם נאמר (ירמיה ב) זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותייך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה.

ד"א הקיצו ורננו שוכני עפר, אלו הם האבות. והמתים בחוצה לארץ יבנה גופם ומתגלגלים תחת הארץ עד ארץ ישראל ושם יקבלו נשמתם ולא בחוצה לארץ הה"ד (יחזקאל לז) לכן הנבא ואמרת אליהם הנה אנכי פותח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל. מה כתיב אחריו. ונתתי רוחי בכם וחייתם.

רבי פנחס אמר הנשמה נטלה מכסא הכבוד שהוא הראש כדקאמר (שיר ז) ראשך עליך ככרמל, ודלת ראשך כארגמן, זו היא הנשמה שהיא דלת הראש, מלך אסור ברהטים, זהו הגוף שהוא אסור בקברים. זהו הגוף וזהו שרה וזהו מלך. וקב"ה פוקדו למועד אשר דבר אליו הה"ד ויי' פקד את שרה כאשר אמר, פוקד את הגוף לזמן הידוע שבו יפקוד הצדיקים.

אמר ר' פנחס עתיד הקב"ה ליפות לגוף הצדיקים לעתיד לבא כיופי של אדם הראשון כשנכנס לגן עדן שנאמר (ישעיה נח) ונחך יי' תמיד וגו' והיית כגן רוה.

אמר ר' לוי הנשמה בעודה במעלתה ניזונת באור של מעלה ומתלבשת בו, וכשיכנס לגוף לעתיד לבא באותו האור ממש יכנס, ואזי הגוף יזהיר כזוהר הרקיע הה"ד (דניאל יב) והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע, וישיגו בני אדם דעה שלימה שנאמר (ישעיה יא) כי מלאה הארץ דעה את יי'. מ"ל הא. ממה דכתיב ונחך יי' תמיד והשביע בצחצחות נפשך, זה אור של [קיד ע"א] מעלה, ועצמותיך יחליק, זהו פקדון הגוף, והיית כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו, זהו דעת הבורא יתברך. ואזי ידעו הבריות שהנשמה הנכנסת בהם שהיא נשמת החיים נשמת התענוגים שהיא קבלה תענוגים מלמעלה ומעדנת לגוף והכל תמהים בה ואומרים (שיר ז) מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים, שזו היא הנשמה לעתיד לבא.

אמר רבי יהודה תא חזי שכך הוא ממה דכתיב (שם) מלך אסור ברהטים וכתוב בתריה מה יפית ומה נעמת.

וא"ר יהודה באותו זמן עתיד הקב"ה לשמח עולמו ולשמח בבריותיו שנאמר (תהלים קד) ישמח יי' במעשיו, ואזי יהיה שחוק בעולם מה שאין עכשיו דכתיב (שם קכו) אז ימלא שחוק פינו וגו' הה"ד ותאמר שרה צחוק עשה לי אלהים, שאזי עתידים בני אדם לומר שירה שהוא עת שחוק.

רבי אבא אמר היום שישמח הקב"ה עם בריותיו לא היתה שמחה כמותה מיום שנברא העולם והצדיקים הנשארים בירושלם לא ישובו עוד לעפרם דכתיב (ישעיה ד) והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו, הנותר בציון ובירושלם דייקא.

אמר רבי אחא א"כ זעירין אינון. אלא כל אינון דאשתארו בארעא קדישא דישראל דינא כירושלם וכציון לכל דבר, מלמד דכל ארץ ישראל בכלל ירושלם היא, ממשמע דכתיב (ויקרא יט) וכי תבאו אל הארץ, הכל בכלל.

רבי יהודה בן אלעזר שאל לר' חזקיה אמר לו מתים שעתידי הקב"ה להחיות למה לא יהיב נשמתהון באתר דאתקברו תמן וייתון לאחייא בארעא דישראל.

אמר לו נשבע הקב"ה לבנות ירושלם ושלא תהרס לעולמים. דאמר רבי ירמיה עתיד הקב"ה לחדש עולמו ולבנות ירושלם ולהורידה בנויה מלמעלה בנין שלא יהרס, ונשבע שלא תגלה עוד כנסת ישראל ונשבע שלא יהרס בנין ירושלם שנאמר [קיד ע"ב] (ישעיה סב) לא יאמר לך עוד עזובה ולא רצך לא יאמר עוד שממה, ובכל מקום שאתה מוצא לא לא היא שבועה הה"ד (בראשית ט) ולא יהיה עוד המים למבול ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול וכתיב (ישעיה נד) אשר נשבעתי מעבור מי נח. מכאן שלא לא שבועה, ומן לאו אתה שומע הן, ועתידי הקב"ה לקיים עולמו קיום שלא תגלה כנסת ישראל ולא תהרס בנין בית המקדש. לפיכך אין מקבלין נשמתן אלא במקום קיים לעולמים כדי שתהיה הנשמה קיימת בגוף לעולמים ודא הוא דכתיב הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו וגו'.

א"ר חזקיה מהכא הוא קדוש ירושלם קדוש הנותר בה קדוש. הוא קדוש דכתיב (ישעיה ו) קדוש יי' צבאות, וכתיב (הושע יא) בקרבך קדוש. ירושלם קדוש דכתיב (קהלת ח) וממקום קדוש יהלכו. הנותר בה קדוש דכתיב (ישעיה ד) והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו. מה קדוש הראשון קיים אף השאר קדוש קיים.

א"ר יצחק מאי דכתיב (זכריה ח) עוד ישבו זקנים וזקנות בשערי ירושלם ואיש משענתו בידו מרוב ימים. מאי טיבותא דא למיזל כדין דכתיב ואיש משענתו בידו.

אלא אמר רבי יצחק עתידיים הצדיקים לעתיד לבא להחיות מתים כאלישע הנביא דכתיב (מלכים ב ד) וקח משענתי בידך ולך, וכתיב ושמתי משענתי על פני הנער. א"ל קב"ה דבר שעתידיים הצדיקים לעשות לעתיד לבא אתה רוצה עכשיו לעשות. מה כתיב. וישם את המשענת על פני הנער ואין קול ואין קשב. אבל הצדיקי' לעתיד לבא יעלה ביד' הבטח' זו דכתיב ואיש משענתו בידו, כדי להחיות בו את המתים מהגרים שנתגיירו מאומות העולם דכתיב בהו (ישעיה סה) כי הנער בן מאה שנה ימות והחוטא בו [קטו ע"א] מאה שנה יקולל.

אמר רבי יצחק סופיה דקרא מוכיח, דכתיב מרוב ימים.

דבר אחר ותאמר שרה צחוק עשה לי אלהים. כתיב (ישעיה סו) שמחו את ירושלם וגילו בה כל אוהביה שישו אתה משוב כל המתאבלים עליה.

אמר רבי יהודה לא היתה שמחה לפני הקב"ה מיום שנברא העולם כאותה שמחה שעתידי לשמוח עם הצדיקים לעתיד לבא, וכל אחד ואחד מראה באצבע ואומר (שם כה) הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה יי' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו, וכתיב (שם יב) זמרו יי' כי גאות עשה מודעת זאת בכל הארץ.

רבי יוחנן אמר לא חזינו מאן דמפרש האי מלה כדוד מלכא דאמר (תהלים קד) תסתיר פניך יבהלון וגו'. מכאן שאין הקב"ה עושה רעה לשום אדם אלא כשאינו משגיח בו הוא כלה מאליו דכתיב (שם) תסתיר פניך יבהלון תוסף רוחם יגועון. תשלח רוחך יבראון וגו', ואחר כך (שם) יהי כבוד יי' לעולם ישמח יי' במעשיו, ואזי השחוק בעולם דכתיב (שם קכו) אזי ימלא שחוק פינו ולשונונו רנה הה"ד ותאמר שרה צחוק עשה לי אלהים לשמוח בישועתו.

רבי חייא אמר ת"ח עד שהגוף עומד בעולם הזה הוא חסר מן התשלום. לאחר שהוא צדיק והולך בדרכי יושר ומת ביושרו נקרא שרה בתשלומו. הגיע לתחיית המתים הוא שרה כדי שלא יאמרו שאחר הוא שהחיה קב"ה. לאחר שהוא חי ושמח עם השכינה ומעביר הקב"ה היגון והעצבון מן העולם דכתיב (ישעיה כה) בלע המות לנצח ומחה יי' אלהים דמעה מכל פנים וגו', אזי נקרא יצחק בשביל השחוק והשמחה שיהיה לצדיקים לעתיד לבא.

רבי יהודה כד מטא להווא אתר דכפר חנו, שדרו ליה תקרובתא כל בני מאתא. עאל לגביה רבי אבא. א"ל אימתי ליזיל מר.

אמר ליה אפרע מה דיהבו לי [קטו ע"ב] בני מאתא ואיזיל.
אמר ליה לא ליחוש מר להאי תקרובתא, לאורייתא הוא דעבדו ולא יקבלו מנן כלום.
אמר ליה ולא מקבלי מלי דאורייתא.
אמר אין.

אתו כל בני מאתא. א"ל רבי יהודה כלהון מארי מתיבתא.
א"ל ואית מאן דלא יאות למיתב הכא ליקום וליזיל.
קם רבי אבא ואבדיל מנייהו עשרה די יקבלון מניה.
א"ל תיבו בהדי גברא רבא דנא ואנא ואינון נקבל למחר ונתיב עמיה.
אזלו. אינון דאשתארו עמיה יתיבו אינון עשרה ולא אמר כלום.
אמרו ליה אי רעותיה דמר נקבל אפי שכינתא.
אמר להו והא רבי אבא לית הכא.

שדרו בהדיה ואתא. פתח ואמר ויי' פקד את שרה כאשר אמר. מאי שנויא הוה הכא. הוה ליה
למימר ויי' זכר את שרה, כמה דאמר (בראשית ל) ויזכור אלהים את רחל, דאין פקידה אלא על מה
דהוה בקדמיתא. אלא בקדמיתא הוה דכתיב טוב אשוב אליך, ועל אותו ענין נאמר שפקד עכשיו משמע
דכתיב כאשר אמר. דאלמלא לא נאמר כאשר אמר לימא זכירה, אבל פקד ההיא מלה דאמר, למועד
אשוב אליך.

לבתר אמר הכי. האי צדיק דזכי למיסק לההוא יקר עלאה דיוקניה מתפתח בכרטי יקריה וכן
לכל צדיק וצדיק דיוקניה לעילא כד הוה לתתא לאבטחא לההיא נשמתא קדישא.
והיינו דא"ר יוחנן מאי דכתיב (חבקוק ג) שמש ירח עמד זבולה. דזהרן גופא ונשמתא דקיימין
באדרא קדישא עלאה דלעילא כדיוקנא דהוה קיימא בארעא, וההיא דיוקנא ממזונה הנאת נשמתא
וההיא עתידה לאתלבש בהאי גרמא דאשתאר בארעא וארע' מתעבר מניה ותפל טיניה לברא, ודא הוא
דאתקרי קדישא.

וכד קיימא דיוקנא ההיא דלעילא אתת בכל ירחא [קטז ע"א] לסגדא קמי מלכא קדישא ב"ה
דכתיב (ישעיה סו) והיה מדי חדש בחדשו, והוא מבשר לה ואומר למועד אשוב אליך, לההוא זמן דעתיד
לאחיא מיתיא עד דאתפקדת לההוא זמנא כמה דאתבשר הה"ד ויי' פקד את שרה כאשר אמר. וההוא
יומא דחדי קב"ה בעובדוי הה"ד (תהלים קד) ישמח יי' במעשיו.
א"ל ר' אבא לימא לן מר על פרשתא.

לבתר ואמר יאות לכון למפתח פרשתא דא.

פתח ואמר ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם וגו' ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת וגו'. הכא אית לאסתכלא. האי אומנא דאפיק כספא ממקורא דארעא מאי עביד. בקדמיתא מעייל ליה בנור דליק עד דנפיק מניה כל זוהמא דארעא והא אשתארת כספא אבל לא כספא שלימתא. לבתר מאי עביד. מעייל ליי' בנור' כדבקדמיתא ומפיק מניה סטייפי כד"א (משלי כה) הגו סיגים מכסף וגו', וכדין הוא כספא שלימתא בלא ערבוביא. כך הקב"ה מעייל האי גופא תחות ארעא עד דמתרקב כוליה ונפיק מניה כל זוהמא בישא ואשתאר ההוא תרווד רקב ואתבני גופא מני', ועד כען הוא גופא לא שלים. לבתר ההוא יומא רבא דכתיב (זכריה יד) והיה יום אחד הוא יודע ליי' לא יום ולא לילה מתטמון כלהו תחות עפרא כדבקדמיתא מן קדם דחילו ותקיפו דקב"ה הה"ד (ישעיה ב) ובאו במחלות עפר ובנקיקי הסלעים מפני פחד יי' ומהדר גאונו וגו', ונפיק נשמתיהו מנייהו ומתעכלא ההוא תרווד רקב ואשתאר גופא דאתבני תמן כוליה נהיר כנהורא דשמשא וכזהרא דרקיעא דכתיב (דניאל יב) והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע וגו', וכדין כספא שלים גופא שלימא בלא ערבוביא אחרניתא. דאמר ר' יעקב [קטז ע"ב] גופא דנהיר ירמי קב"ה מלעילא דכתיב (ישעיה כו) כי טל אורות טלך וכתיב (שם כב) הנה יי' מטלטלך. וכדין יתקרון קדישין עלאין דכתיב (שם ד) קדוש יאמר לו, ודא הוא דאתקרי תחיית המתים דבתרייתא ודא הוא נסיונא בתרייתא ולא יטעמון מותא עוד דכתיב בי נשבעתי נאם יי' כי יען אשר עשית את הדבר הזה וגו' כי ברך אברכך. בההוא זמנא מצלו צדיקייא דלא יתנסון בדא יתיר.

מה כתיב. וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו. אילין חייבי שאר עממין דאתקרון אילים כד"א (ישעיה ס) אילי נביות ישרתונך ומתרגמי' רברבי נביות. אחר נאחז בסבך בקרניו, כד"א (תהלים עה) וכל קרני רשעים אגדע. וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו, דאינון מזומנין לאתנסאה בכל נסיונא בישא וישתארו הצדיקים לעלמא דאתי כמלאכין עלאין קדישין ליחדא שמיה ובגין כך כתיב (זכריה יד) ביום ההוא יהיה יי' אחד ושמו אחד.

אמר לון מכאן ולהלאה אצלחו פתחא.

ליומא אחרא עאלו קמיה כל בני מתא. אמרו ליי' לימא לן מר מלייא דאורייתא בפרשתא דקרין ביה יומא דשבתא ויי' פקד את שרה.

קם ביני עמודי פתח ואמר ויי' פקד את שרה וגו'.

שלש מפתחות בידו של הקב"ה ולא מסרם לא ביד מלאך ולא ביד שרף, מפתח של חיה ושל גשמים ושל תחיית המתים. בא אליהו ונטל השנים, של גשמים ושל תחיית המתים.

וא"ר יוחנן לא נמסר ביד אליהו אלא אחד.

דא"ר יוחנן בשעה שבקש אליהו להחיות בן הצרפית א"ל קב"ה לא יאות לך למיסב בידך שתי מפתחות אלא תן לי מפתח הגשמים ותחיית המתים יהא לך. א"ל רבונו של עולם כן. והיינו דכתיב (מלכים א יח) לך הראה אל אחאב ואתנה מטר. לא אמר ותן מטר אלא ואתנה.

והא אלישע הוּו [ק"ז ע"א] ליה.

אין, לקיים פי שנים ברוחו של אליהו, אלא שלשתם לא מסרם הקב"ה ביד שליח. דאמר ר' סימן בא וראה כחו של הקב"ה. בפעם אחת מחיה מתים ומוריד שאול ויעל מזריח מארות ומוריד גשמים מצמיח חציר מדשן יבולים פוקד עקרות נותן פרנסה עוזר דלים סומך נופלים זוקף כפופים מהעדא מלכין ומהקם מלכין והכל בבת אחת ובזמן אחד וברגע אחד מה שאין שליח בעולם יכול לעשותו.

תניא אמר רבי יהודה כל מה שעושה הקב"ה אינו צריך לעשות אלא בדבור, דכיון דאמר ממקום קדושתו יהא כך מיד נעשה. בא וראה כח גבורתו דכתיב (תהלים לג) בדבר יי' שמים נעשו.

דא"ר יהודה מאי דכתיב (שמות יב) ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה. אני ולא מלאך. אעשה שפטים אני יי', ולא השליח, אני יי' אני הוא ולא אחר. אי הכי יקרא סגיא הוא למצראי, דלא דמי מאן דתפש מלכא למאן דתפש הדיוטא. ועוד אין לך אומה מזוהמת בכל טומאה כמו המצרים דכתיב בהו (יחזקאל כג) אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוטים זרמתם, שהם חשודים על משכב זכור ואתו מחם שעשה מה שעשה לאביו וקלל אותו ולכנען בנו. וכי לא היה להקב"ה מלאך או שליח לשגר לעשות נקמה במצרים כמו שעשה באשור שהיה בנו של שם דכתיב (בראשית י) ובני שם עילם ואשור, ושם היה כהן לאל עליון ונתברך מאביו דכתיב (שם ט) ברוך יי' אלהי שם ויהי כנען עבד למו והיה לשם הגדולה והברכה על אחיו, וכתיב ביה (ישעיה לז) ויצא מלאך יי' ויך במחנה אשור, ועל ידי שליח נעשה. כ"ש המצרים שהם מזוהמים ומטונפים יותר מכל אומה ואמר אני ולא מלאך.

אלא אמר רבי יהודה מכאן למדנו כח גבורתו של הקב"ה ומעלתו שהוא גבוה על הכל. אמר הקב"ה אומה זו של מצרים מזוהמת אומה זו היא מטונפת. אינו ראוי לשגר מלאך ולא שרף דבר קדוש בין רשעים ארורים מטונפים, אלא אני [ק"ז ע"ב] אעשה מה שאין יכול לעשות מלאך ולא שרף ולא שליח דכיון שאני אומר ממקום קדושתו יהא כך ומיד נעשה מה שאין המלאך יכול לעשות. ולפי' אמר

אני ולא מלאך, כלומר אני יכול לעשות ולא מלאך שהמלאך עד שילך לשם אינו יכול לעשות. אבל הקב"ה ממקום קדושתו אומר יהא כך ומיד נעשה מה שהוא רוצה לעשות, ולפיכך לא נעשית נקמה זו ע"י מלאך ושליח בשביל קלון המצרים ולהראות גדולתו של מקום שלא רצה שיכנסו ביניהם דבר קדוש ועל הדרך הזה נאמר אני ולא מלאך, אני יכול לעשותו ולא מלאך.

כיוצא בו א"ר יהודה מאי דכתיב (יונה ב) ויאמר יי' לדג ויקא את יונה אל היבשה. וכי אם כן מה הפרש ביו הדג ובין משה רב'. וכמה חסידים וצדיקים מישראל שלא דבר עמהם הקב"ה ובא לדבר עם הדג דבר שאינו מכיר ויודע.

אלא א"ר יהודה כיון שעלתה תפלתו של יונה לפני הקב"ה, ממקום קדושתו אמר בשביל הדג שיקא את יונה אל היבשה, למ"ד לדג כמו בשביל כלומר ויאמר יי' בשביל הדג שיקא את יונה אל היבשה. ממקום קדושתו אמר הקב"ה יהא כך ומיד נעשה מה שאין שליח יכול לעשותו. תניא א"ר שמעון מפתח של חיה בידו של הקב"ה היא ובעוד שהיא יושבת על המשבר הקב"ה מעיין באותו הולד. אם ראוי הוא לצאת לעולם יוצא ופותח דלתות בטנה ויוצא ואם לאו סוגר דלתותיה ומתו שניהם.

אי הכי לא יצא רשע לעולם.

אלא הכי תנינן. על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן על שאינן זהירות בנדה ובחלה

ובהדלקת הנר.

אמר רבי שמעון והא אמר רבי יצחק למה אשה מפלת פרי בטנה. אלא אמר רבי יצחק רואה אותו העובר שאינו ראוי לצאת לעולם ומקדים להמיתו במעי אמו שנאמר (בראשית ו) הנפילים היו בארץ בימים ההם. הנפילים כתיב בלא יוד ראשונה. ולמה. בשביל שאחרי כן באו בני האלהים אל בנות האדם, כשהיו גדולים יבאו אל בנות האדם וילדו להם בזנות וירבו [ק"ח ע"א] ממזרים בעולם. המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם, שאין גבור ופריץ ועריץ כמו הממזר. אנשי השם, שהכל יכירו לקרותו השם הידוע, ממזר דכיון שרואים מעשיו שהוא פריץ ועריץ וגבור הכל יקראוהו אותו שם.

ומה דאמר רבי שמעון הקב"ה מעיין באותו הולד, אין לך רשע בעולם מאותם היוצאים לעולם שאין הקב"ה מעיין בו ורואה או שיניח בן הגון צדיק וכשר או שיציל לאדם מישראל ממיתה או שיעשה טובה אחרת ובשביל כך הקב"ה מוציאו לעולם.

ביומוי דר' יוסי הוו אינון פריצי דהוו משדדי בטורייא עם פריצי אומות העולם, וכד משכחי בר
נש ותפשי ליה לקטלא הוו אמרין אימא שמך. אי הוה יודאי הוו אזלין עמיה ומפקין ליה מן טורייא, ואי
הוה ב"נ אחרינא קטלי ליה. והוה א"ר יוסי אתחזון אינון בכל האי למיעל לעלמא דאתי.
תנו רבנן ג' דברים הללו אינון באין לעולם אלא בקולות, קול חיה דכתיב (בראשית ג) בעצב
תלדי בנים וכתיב (שם ל) וישמע אליה אלהים, קול גשמים דכתיב (תהלים כט) קול יי' על המים וכתיב
(מלכים א יח) כי קול המון הגשם, קול תחיית המתים דכתיב (ישעיה מ) קול קורא במדבר.
מאי בעי הכא קלא במדברא. אלא אמר רבי זריקא אליו אינון קלייא לאתערא מתי מדבר ומכאן
הוא הדין לכל העולם.
א"ר יוחנן הא תנו כשנכנס אדם לקבר נכנס בקולות, כשיקומו בתחיית המתים אינו דין שיקומו
בקולי קולות.
א"ר יעקב עתידה בת קול להיות מתפוצצת בבתי קברות ואומרת הקיצו ורננו שוכני עפר
ועתידים לחיות בטל של אור גדול של מעלה דכתיב (ישעיה כו) כי טל אורות טליך וארץ רפאים תפיל.
אכ"ר.

מדרש הנעלם, פרשת חיי שרה

[זוהר ח"א קכא ע"א] רבנן פתחי בהאי קרא (שיר ז) לכה דודי נצא השדה נלינה בכפרים. ת"ר היוצא לדרך יתפלל שלש תפלות תפלה שהיא חובה בכל יום ותפלה על הדרך שהוא עושה ותפלה שיחזור לביתו לשלום ולימא ליה הני שלשה אפילו באחד יכיל למעבדיה דתנינן כל שאלותיו של אדם יכיל למכללינהו בשומע תפלה.

אמר רבי יהודה כל עובדוי דבר נש כתיבין בספרא הן טב הן ביש ועל כלהון עתיד למיתן דינא. דתנינן א"ר יהודה אמר רב מאי דכתיב (תהלים קלט) גלמי ראו עיניך ועל ספרך כלם יכתבו. אותם הדברים שעשה הגולם שאינו משגיח בעולם הבא כולם ראו עיניך שעיינת בהם. ועל ספרך כלם יכתבו, ליתן עליהם דין וחשבון לעולם הבא. הלכך יקדים אדם תפלתו תמיד ויועיל ליה. אמר רבי יצחק אין אדם עושה עבירות אלא מי שהוא גולם ולא אדם והיינו הוא דלא מסתכל בנשמתא קדישא אלא כל עובדוי כהאי בעירא דלא משגחת ולא ידעת.

אמר רבי בו וכי גולם מתקרי דוד דאמר האי פסוקא. אמר לו רבי יצחק אדם הראשון אמרו. אמר גלמי [קכא ע"ב] ראו עיניך, קודם שזרקת בי נשמה ראו עיניך למעבד בדיוקני בני שנשא דדמו לי. ועל ספרך כלם יכתבו. מאן אינון. ימים יוצרו, כהאי צורה דידי. ולא אחד בהם, דלא אשתאר חד מנהון. אמר רבי בא למה. אמר לו ת"ח כלהו דדמו ליה או ברמיזא דיליה לא מתו במיתת נפשהון וכלהו לקו בההוא עניינא ממש.

תא חזי אמר רבי יהודה דיוקניה דאדם הראשון ושפירותיה הוה כזהרא דרקיעא עלאה דעל גבי שאר רקיעי וכההוא נהורא דגניז קב"ה לצדיקיא לעלמא דאתי. וכל אינון דהוו רמיזא ביה מדיוקניה דאדם הראשון ביה לקו ומיתו. דכך ארחוי דקב"ה, יהיב עותרא לבר איניש למה, למיזן עניין ולמעבד פקודוי, לא עביד האי ואתגאי ביה בההוא עותרא ביה ילקי דכתיב (קהלת ה) עושר שמור לבעלי לרעתו. יהיב ליה בנין למה, למילף להו ארחוי דקב"ה ולמיטר פקודוי כדאמור באברהם (בראשית יח) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך יי' לעשות צדקה וגו', לא עביד האי ומתגאה בהו, בהו לקי דכתיב (איוב יח) לא נין לו ולא נכד בעמו וגו'. וכן כהאי גוונא כד יהיב קב"ה

משפירותא טבא עלאה דאדם הראשון להו למה בגין למיטר פקודוי ולמעבד רעותיה, לא עבדו כדין
אלא אתגאו ביה, ביה לקו בהאי שפירותא.

אמר רב יהודה כד ברא קב"ה אדם הראשון הוה גולם עד לא זריק ביה נשמתא וקרא לההוא
מלאכא דהוא ממונה על דיוקנא דבני נשא ואמר לו עיין וצר בדיוקנא דדין שיתא בני נשא הה"ד
(בראשית ה) ויולד בדמותו כצלמו ויקרא את שמו שת כלומר שיתא.

א"ר יצחק מההוא עפרא ממש דאתברי אדם הראשון נסיב קב"ה לאתבראה אלין שיתא וקרא
ליה שת שיתא הה"ד [קכב ע"א] ויולד בדמותו כצלמו, מאות' העיסה שנברא הגולם שלו, ועל כך
נאמר גלמי ראו עיניך ועיינת בו לעשות דדאמו ליה. ועל ספרך כלם יכתבו. מאן אינון. כלהו דלא נטרו
מאי דיהב לון קב"ה ואתטרדו מן עלמא ואתדנו בההוא דינא.

תנן התם אמר רב יהודה אמר רב אשכחן דתלת מטון הוי ליליא וכל חד וחד אית עניינא דקב"ה
בבר נש, כד נפיק נשמתיה מניה ואשתאר בההוא גולמא נאים על ערסיה ונשמתיה סלקא בכל ליליא
קמי קב"ה.

אמר רבי יצחק אי זכאה היא חדאן עמה ואי לא דחיין לה לבר.

אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב (שיר ה) השבעתי אתכם בנות ירושלם אם תמצאו את דודי
מה תגידו לו שחולת אהבה אני.

אמר רבי פנחס אמר רבי יהודה השבעתי אתכם בנות ירושלם, הנשמה היא אומרת לאותם
הנשמות הזוכות ליכנס לירושלם של מעלה והם הנקראות בנות ירושלם על שזוכות ליכנס שם ולפיכך
הנשמה אומרת להם השבעתי אתכם בנות ירושלם אם תמצאו את דודי, דא קב"ה.
רב אמר זה זיו אספקלריאה של מעלה. מה תגידו לו שחולת אהבה אני, ליהנות מזיוו ולהסתופף
בצלו.

רב הונא אמר שחולת אהבה אני, אותה התשוקה והכסוף שכספתי בעולם על הבל לפיכך אני
חולה.

ר' יהודה אמר זו אהבה שאוהבת הנשמה לגוף דכיון שנשלם קצו של גוף אותם הימים שנגזרו
עליו כד"א ויהיו חיי שרה, מה כתיב. ויקם אברהם מעל פני מתו וגו'.

אמר רב יהודה אמר רב מה כתיב בפסוק קודם זה דכתיב ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון
בארץ כנען.

רבי יצחק אמר רבי יוחנן ברא **[קכב ע"ב]** קב"ה לאדם והכניס בו ארבעה דברים הנחלקים

בגוף.

אמר ר' יהודה המחוברים בגוף.

רבי יצחק אמר הנחלקים בגוף שהם חולקים להתפרש כל אחד ליסודו כשיוצא האדם מן העולם

הזה.

רבי יהודה אמר המחוברים בגוף בחייו ומשמע מן קרא דכתיב ותמת שרה, זה הגוף, בקרית

ארבע, אלו הארבע יסודות, היא חברון, שהיו מחוברים בגופו בחייו, בארץ כנען, בעולם הזה הבוחר

אדם בזמן מועט.

ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה. היינו דתנן כל שבעת הימים נפשו של אדם פוקדת לגופו

ומתאבלת עליו הה"ד (איוב יד) אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל. כהאי גוונא ויבא אברהם

לספוד לשרה ולבכותה, ויבא אברהם, זו היא הנשמה, לספוד לשרה, זה הגוף.

אמר רבי יצחק בשעה שהנשמה זוכה ועולה למקום מעלתה הגוף שוכב בשלום וינוח על משכבו

הה"ד (ישעי' נז) יבא שלום ינוחו על משכבותם הולך נכחה.

מאי הולך נכחה.

אמר רבי יצחק הנשמה הולך נכחה, למקום העדן הגנוז לה.

מאי משמע.

אמר ר' יהודה מהאי משמע נכחה כתיב בה"א. ובשעה שאינה זוכה והיא ראויה לקבל **[קכג**

ע"א] עונשה הולכת ומשוטטת ומבקרת בכל יום לגוף ולקבר.

אמר רבי יוסי האי קוליתא דקרדינותא כד אזיל בסריחותא לכאן ולכאן חוזר ומבקר לה

לאתריה. כך נשמתא ההיא דאתחזיא לקבלא ענשא אזלה לבר בעלמא ומפקד לה לאתרה תריסר ירחי

בבתי קברי ובעלמא.

אמר רבי יהודה תא חזי דכתיב ויקם אברהם מעל פני מתו וגו'.

אמר ר' אבא בר שלום והא תנן דכד נשמתא היא בתשלומא עלאה ניתוסף ה"א בה ונקראת

אברהם בתשלומא עלאה, והכא את אמר דכד ליתא זכאה כל כך דכתיב ויקם אברהם, עבדת מאן דיתיב

בכרטיא נחית בגו זוטר תתאה. אלא הכי גזרנא ויקם אברהם מעל פני מתו, דאמר ר' זריקא אמר רב

כהנא כשהנשמה ראויה לעלות למקום עדנה קודם תגין על הגוף הקדוש שיוצאת משם ואחר כך עולה

למקום מעלתה. הה"ד ויקם אברהם מעל פני מתו, זהו הגוף, וידבר אל בני חת, אלו שאר גופות הצדיקים שהם חתים ונהלמים בעולם למען יראת קונם, חתים על שהם שוכני עפר.

ואמאי צריכה להו.

אמר ר' יהודה כלא במניינא כתיבין ועל דיהוי ההוא גופא במניינא עמהון. ומה אמר להו. בדרך פיוס ובדרך כבוד, [קכג ע"ב] גר ותושב אנכי עמכם וגו', דיהוי האי גופא במניינא חד עמכון בחבורא חדא.

א"ר ראה מה כתיב ויענו בני חת את אברהם וגו'. כמו כן בדרך כבוד בדרך פיוס הה"ד שמענו אדוני נשיא אלהים אתה בתוכנו.

מאי נשיא אלהים אתה.

אמר ר' פנחס קודם שיצא הצדיק מן העולם בת קול יוצאת בכל יום על אותם הצדיקים בג"ע, הכינו מקום לפלוני שיבא לכאן ועל כן הם אומרים מאת אלהים מלמעלה נשיא אלהים אתה בתוכנו. במבחר קברינו, במבחר הצדיקים בחבורת הצדיקים המובחרים מנה אותו, הכניסוהו בחשבון עמנו ואיש ממנו לא ימנע את המניין כי כולנו שמחים בו ומקדימים לו שלום.

אמר ר' יוסי בן [קכד ע"א] פזי תא חזי כיון שהנשמה פוגעת בהם והודו לה לאחר כך פוגעת לאותו המלאך הממונה עליהם דתנן מלאך ממונה על בתי קברי ודומה שמו והוא מכריז ביניהם בכל יום על הצדיקים העתידיים ליכנס ביניהם ומיד פוגעת בו כדי לשכן הגוף בהשקט ובבטחה ובמנוחה ובהנאה הה"ד וידבר אל עפרון.

אמר רבי ייסא זה המלאך הנקרא דומה ולמה נתכנה שמו עפרון. על שהוא ממונה על שוכני עפר. ותאנא בידו כל פנקסי הצדיקים וחבורות החסידים השוכנים בעפר והוא עתיד להוציאם בחשבון. תאנא אמר רבי אלעזר לעתיד לבא כשיפקוד הקב"ה להחיות המתים יקרא למלאך הממונה על הקברות ודומה שמו ויתבע ממנו מנין כל המתים הצדיקים והחסידים ואותם גרי הצדק שנהרגו על שמו והוא מוציאם בחשבון כמו שנטלם בחשבון הה"ד (ישעיה מ) המוציא במספר צבאם וגו' איש לא נעדר.

ותאנא אמר רבי שמואל ברבי יעקב נפשות הרשעים נתונות בידו של מלאך זה ששמו דומה

להכניסם בגיהנם ולדון שם וכיון שנמסרות בידו שוב אינן חוזרות עד שיכנסו לגיהנם וזה יראת דוד שנתירא כשעשה אותו עון שנאמר (תהלים צד) לולי יי' עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי.

אמר רבי ייסא הנשמה פוגעת בו להכניס אותו גוף עם שאר גופות הצדיקים בחשבונם הה"ד

וידבר אל עפרון.

אמר רבי תנחום המלאך קודם ואומר לו. ראה מה כתיב למעלה, ועפרון יושב בתוך בני חת, שחתו לשכון בעפר, והוא מקדים ואומר לו להכניס אותו הגוף בחשבון הצדיקים הה"ד ויען עפרון החתי את אברהם באזני בני חת בכל באי שער עירו לאמר.

מאי בכל באי שער עירו.

רב נחמן אמר אינון [קכד ע"ב] דעאלו בכתב חושבן פנקסיה.

דאמר רב נחמן והכי אתגזר על חשבון על ידוי דדומה עאלין בבתי קברי ובחושבן פתקא זמין לאפקא לון והוא ממונה על דיירי עפרא.

מהו השדה נתתי לך והמערה אשר בו.

אמר ר' יוסי הפקדא דשלוה ומנוחה רבה.

אמר רבי שלום בר מניומי אין לך כל צדיק וצדיק מאותם העוסקים בתורה שאין לו מאתים עולמות וכסופין בשביל התורה הה"ד (שיר ח) ומאתים לנוטרים את פרו, ומאתים על שמוסרים עצמם בכל יום כאילו נהרגו על קדושת שמו כהאי פסוקא דכתיב ואהבת את יי' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך. ותאנא כל אדם המכוין לבו בהאי פסוקא כדי למסור נפשו על קדושת שמו מעלה עליו הכתוב כאלו נהרג בכל יום עליו הה"ד (תהלים מד) כי עליך הורגנו כל היום.

אמר רב נחמן כל המוסר נפשו בהאי פסוקא נוחל ארבע מאות עולמות לעולם הבא.

אמר רב יוסף והא תנן מאתים.

אמר רב נחמן מאתים על התורה ומאתים על שמסר נפשו בכל יום על קדושת שמו כדקאמרן.

[קכג ע"ב] רבי יוסי ב"ר יהודה אזל למיחמי לרבי חייא רבא. א"ל לימא מר אי שמע האי

פרשתא היך אמרו מארי מתניתא דפרשוה בעניינא דנשמתא.

אמר זכאה חולקיהון דצדיקיא בעלמא דאתי דכך היא אורייתא בלבהון כמבועא רבא דמיא,

דאע"ג דמסתימין ליה מסגיאות מייא פתחי מבועין דנבעין לכל עיבר. ת"ש ר' יוסי רחימא את, אנא אימא לך בהאי פרשתא. לעולם אין גוף האדם נכנס בחשבון הצדיקים על יד דומה עד שתראה הנשמה פנקס סימנה שנותנין לה הכרובים בג"ע.

אמר ר' יוסי אנא שמענא דא נשמתא עיילת תמן היא אזלת לסלקא לאתרה לעילא ולא למיחת

לתתא, אבל קודם שתעלה ותכנס נעשת אפטרופוס הגוף על יד דומה ומראה לו שראוי הוא לקבל שכר ארבע מאות עולמות.

אמר רבי חייא הא ר' אלעזר אמר דהא דומה ידע קודם משום דמכרזי עלה בגנתא דעדן אבל אנא כך שמענא, די בעדנא דיהבין ליה פנקסא חזר על גופא לאעיל ליה בפתקא דצדיקיא על ידוי דדומה הה"ד אך אם אתה לו שמעני נתתי כסף השדה קח ממני. מהו כסף השדה. דא כסופא דעלמין ארבע מאות דיהבין ליה לאחסנא.

רב יוסף כד הוה שמע פרשתא דא ממאריהון דמתיתבתא הוה בכי. אמר מאן דאיהו עפרא מאי קא ריקנא זכי להאי. מאן יזכה ומאן יקום הה"ד (תהלים כד) מי יעלה בהר יי' ומי יקום במקום קדשו. אמר ר' אבא ת"ח. מאי דכתיב וישמע אברהם אל עפרון. מאי הוא. לאחזאה זכותיה דנשמתא דהיא שלמתא באשלמותיה הה"ד וישקול אברהם לעפרון את הכסף. דא הוא כסופא רבתא דאינון עלמין וכסופין. ארבע מאות שקל כסף, ארבע מאות עולמות והנאות וכסופין. עובר לסוחר. רב נחמן אמר שיעבור כל שערי שמים וירושלם של מעלה ואין מוחה בידה. ת"ח מה כתיב. ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו, ונמנה עס שאר הצדיקים בחבורתם בפתקא דממנא על ידוי דדומה.

אמר ר' יצחק הכי גמירנא כל אינון דכתיבין בפתקא דדומה וממנן על ידוי יקומו ליומא דזמין לאחיא דיירי עפרא. ווי להון לרשיעיא דלא כתיבין על ידוי בפתקיא ויאבדו בגיהנם לעלמין ועל דא נאמר (דניאל יב) ובעת ההוא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר.

[קכד ע"ב] ואברהם זקן בא בימים וגו'. מתניתין אמר רבי אלעזר על כל פנים כך הוא דהאי מתני' שפיר דאתעביד נשמתא ההוא דכתיב ביה (יחזקאל א) והנה אופן אחד בארץ אצל החיות לארבעת פניו כדאמור בהיא מתניתא קמייתא.

אמר ליה רבי אבא לימא לן מר מההיא מתניתין.

אמר ליה הכי אתפרש בתלת עשר מכילן דרחמי בפרשתא דילי' אבל הכא אית לן למימר. פתח ואמר (שיר ו) אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה וגו'.

א"ר אלעזר מאי היא דאנן קרינן הכא בשיר השירים לישנא דנוקבתא והתם באורייתא לישנא דדכורא.

אלא א"ר אלעזר הכא בתורה נקרא בלשון זכר אצל הגוף מפני שהגוף אצל הנשמה כאשה אצל הזכר **[קכה ע"א]** והנשמה אצל מעלה כנקבה בפני הזכר וכל אחד מעלתו יורש.

תנן התם בארבעה פעמים בשעה בכל יום עדן מנטף על הגן ויוצא מאותם הטפות נהר גדול המתחלק לארבעה ראשים ושמונה וארבעים טפות מנטף בכל יום ומשם שבעים אילני הגן הה"ד (תהלים קד) ישבעו עצי יי'.

רבי תנחום אמר מהכא (שם) משקה הרים מעליותיו. אי זו היא עליה. זהו עדן.

ועדן באיזה מקום הוא.

רבי יהודה אמר למעלה מערבות הוא.

ר' יוסי אומר בערבות הוא דהא תנן שם גנזי חיים טובים ברכה ושלוש ונשמתן של צדיקים

והגנוז העליון הוא עדן, למטה מכוון כנגדו גן בארץ ונוטל ממנו שפע בכל יום.

א"ר אבהו שמנה וארבעים נביאים עמדו להם לישראל וכל אחד נטל בחלקו תמצית טפה אחת

מאותם טפות של עדן שהם שמנה וארבעים טפות. ומה אם כל נביא נטל טפה אחת מהן והיה מעלתו

ברוח הקודש על כל השאר, אדם הראשון שהיה בגן והיה מקבל הטפות בכחותם על אחת כ"ו ועוד כל

נביא היה מקבל אחד אדם הראשון היה מקבל משמנה וארבעים. מכאן אתה למד כמה היתה חכמתו.

רבי בא אמר רב כהנא וכי מאין היה להם לנביאים מאותם הטפות. אלא הכי תנן בכל טפה

וטפה היוצאת מעדן רוח חכמה יוצא עמו ועל כן אתגזר במתניתין אית מיא מגדלן חכימין ואית מיא

מגדלן טפשיין ואינון מיא דמגדלן חכימין אינון מיא הוו מטפין דעדן.

דאמר רבי יוסי מיא דביה טפין יתבין מכל אינון ארבע נהרי. קדמאה הוא דכתיב (בראשית ב)

שם האחד פישון. מאי שם האחד פישון. המיוחד מכלם פישון והוא הנופל בארץ מצרים ולפיכך היתה

חכמת מצרים יותר מכל העולם. ומשנגזרה גזרה שאבדה חכמת מצרים נטל קב"ה אותם טפין וזרק לון

[קכה ע"ב] בההוא גנא בההוא נהרא דגנתא דעדן דכתיב (בראשית ב) ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן

וזה היה מוליד ארבעה אחרים והאחד המיוחד הנולד ממנו פישון היה. משנטלו אלו הטפות שלא יצאו

מהגן אבדה החכמה ממצרים. ומאותו הרוח שהיה יוצא מעדן תמצו כל נביא ונביא והיינו דכתיב מתהלך

בגן לרוח היום וגנוז הוא זה הנהר בג"ע לעתיד לבא וזהו הנהר שראה יחזקאל בנבואתו וע"כ כתיב

(ישעיה יא) כי מלאה הארץ דעה את יי' וגו' שאותם מים תמיד מגדלים הידיעה בעולם.

ת"ר כל נשמתן של צדיקים למעלה בעדן הן. ומה ממה שיורד מעדן ישגא החכמה בעולם

לעומדים בו ונהנין בהנאותיו וכסופיו עאכ"ו.

אמר ר' יצחק כיון שהנשמה זוכה ליכנס בשערי ירושלים של מעלה, מיכא"ל השר הגדול הולך

עמה ומקדים לה שלום. מלאכי השרת תמהים בו ושואלים עליה (שיר ג) מי זאת עולה מן המדבר, מי

זאת עולה בין העליונים מן הגוף החרב שדומה להבל דכתיב (תהלים קמד) אדם להבל דמה. הוא משיב ואומר (שיר ו) אחת היא יונתי תמתי, אחת היא, מיוחדת היא, אחת היא לאמה, זו היא כסא הכבוד שהיא אם לנשמה ויולדת לה שנגזרה ממנה. ראוה בנות ויאשרוה, אלו שאר הנשמות שהן במעלתן למעלה והם הנקראות בנות ירושלים.

אמר רבי יוסי הא חזרנא על מה דאמרן אלו נקראות בנות ירושלים והאחרות נקראות בנות לוט. ראוה בנות ויאשרוה, שאר הנשמות משבחות לה ואומרות שלום בואך, מלכות ופלגשים מלכות, אלו האבות שהם מלכות, ופלגשים, הן גירי הצדק. כלם משבחות ומקלסות אותה עד שנכנסת למעלה ואזי הנשמה במעלתה [קכו ע"א] ומתקיים בה אריכות הימים הה"ד ואברהם זקן בא בימים, נכנס באריכות הימים לעולם הבא.

רבי אבא סבא קם על רגלוי ואמר מנוחה ושלום גרמין יהא לך ר' שמעון בן יוחאי דחזרת עטרה ליושנה. דתנינן במתניתא קדמאה שהנשמה כיון שהיא בתשלומה באתר עילאין לא תבא לגופא אלא אתבריאן מנה נשמי אחרנין דנפקי מנה והיא אשתארת בקיומא. עד דאתא רשב"י ודרש ומה אם בעולם הזה שהוא הבל והגוף שהוא טפה סרוחה נכנסת בו אותה הנשמה, לעתיד לבא שיצרפו כלם ויהי' הגוף מובחר בקיום ותשלום יותר אינו דין להכנס אותה הנשמה' בו בכל התשלומין והעלויין שבה. אמר רבי אחא אותה הנשמה ממש ואותו הגוף ממש עתיד הקב"ה להעמידן בקיומן לעתיד לבא אבל יהיו שניהם בתשלום קיום בתשלום הדעת להשיג מה שלא השיגו בעולם הזה.

ואברהם זקן בא בימים. רבי אבא אמר ר' יוחנן באותו העולם שהוא ימים ולא בעולם הזה שהוא לילה.

אמר רבי יעקב באותם העולמות שהם ימים, באותם ההנאות והכסופין שהוא נוחל. ויי' ברך את אברהם בכל, באותו המעשר שנתן לו הקב"ה משמו שהיא אות ה"א כאשר נברא העולם.

ותאנא א"ר יוחנן מטטרון שר הפנים שהוא נער עבד מרבו האדון המושל עליו ממונה על הנשמה בכל יום להספיק לה מאותו האור שנצטווה והוא עתיד למיסב חושבן פתקא בבתי קברי מן דומה ולאחזאה ליה קמי מאריה והוא זמין למעבד חמיר ההוא גרמא תחות ארעא לתקנא לגופייה ולקיימא לון בשלימות' דגופא בלא נשמתא דקב"ה [קכו ע"ב] ישדר לה לאתרה.

אמר רבי יצחק באותה שעה מה כתיב. ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו. מהו אל עבדו. אי בחכמתא דא נסתכל מהו אל עבדו.

אמר רבי יהודה לא נסתכל אלא במה דאמרן, עבדו של מקום, הקרוב לעבודתו. ומאן איהו. זהו מטטרו"ן כדקאמרן דאיהו עתידי ליפות לגוף בבתי קברי הה"ד ויאמר אברהם אל עבדו זהו מטטרו"ן עבדו של מקום, זקן ביתו, שהוא תחלת בריותיו של מקום, המושל בכל אשר לו, שנתן לו קב"ה ממשלה על כל צבאותיו.

ותאנא א"ר שמעון אמר רבי יוסי אמר רב כל צבאותיו של אותו עבד נוטלים אור ונהנין מזיו הנשמה. דתאנא אור הנשמה לעולם הבא גדול מאור הכסא.

והא מהכסא נטלה הנשמה. אלא זה לפי הראוי לו וזה לפי הראוי לו. רב נחמן אמר גדול מאור הכסא ממש דכתיב (יחזקאל א) דמות כמראה אדם עליו מלמעלה. מאי עליו. על זהרו.

וכשהוא הולך לעשות שליחותו כל צבאותיו והמרכבה שלו נזונין מאותו הזוהר הה"ד שהנשמה אומרת לו שים נא ידך, כלומר סיעתך תחת ירכי, זהו האור הנשפע על הנשמה. אמר ר' יהודה ברבי שלום כך קבלנו בשעה שזה הולך בשליחותו של מקום קב"ה מניע כל צבאותיו של מעלה באות אחת בשמו.

אמר רב הונא כך הוא ירכ"י בגימ' ר"ם, כלומר הנשמה אומרת שים נא ידך, סיעתך תחת מעלתו של רם ונשא המושל על הכל. ולאחר שצוה סיעת עליונים תחת ידו אני משביעך שבועה גדולה בו. אמר ר' יצחק אלהי השמים ואלהי הארץ, הואיל ואמר ביי' שהוא הכל למה נאמר אלהי השמים ואלהי הארץ.

אמר רב יהודה שהוא אדון על הכל. בבת אחת וברגע אחד הוא מניע לכל וכלם כאין [קכז ע"א] נגדו.

ר' יצחק אומר על שתים אותיות משמו, להורות שהוא הכל ואין אחר בלתו. ואשביעך ביי' אלהי השמים ואלהי הארץ. א"ר הונא אי הוינא עמהון מארי מתניתא כד גלו רזא דנא לא איפרשנא מנהון הכי דהא אנא חזי עמיקין סגיאין בפומייהו דגלו ולא אתחזיין לכל איניש. ת"ח שבועת קיימא דא אומי לה נשמתא דכתיב אשר לא תקח אשה לבני.

אמר רבי יצחק מהכא משמע שהואיל ואתה הולך בשליחות זה לא תקח אשה לבני, כלומר שלא תקח גוף לבני ליכנס בגוף אחר בגוף זר בגוף שאינו ראוי לו, אלא בההוא ממש שהוא שלי בההוא ממש שיצאתי ממנו הה"ד כי אם אל ארצי ואל מולדתי תלך. אמר רבי יוסי מהו ולקחת אשה לבני ליצחק.

אמר רבי יצחק אותו הגוף שנצטער עמי באותו העולם ולא היה לו הנאה וכסוף בו מפני יראת קונו, אותו הגוף ממש תקח ליצחק עמו בהאי שמחת הצדיקים, ליצחק עמו בשמחת הקב"ה, ליצחק עמו דעכשיו עת שחוק בעולם הה"ד (תהלים קכו) אז ימלא שחוק פינו וגו'.

א"ר יהודה בר יצחק ת"ש אין מלאך אחד עושה שתי שליחיות ותאנא אין מלאך אחד עושה אלא שליחות אחד בבת אחת. ותניא אמר רבי אבא מלאך א' אשר קסת הסופר במתניו עתיד להרשים כל אחד ואחד על מצחו ולאחר כן השר הגדול הולך לתקן כל אחד ואחד ולהעמידו לקבל נשמתו הה"ד הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה. מאי לפניך. לפני שליחותך.

ר' אלעזר אזל למחמי לרבן יוחנן בן זכאי רביה וההוא יומא ריש ירחא הוה. כד מטא גביה א"ל בירא דלא צדייא ומליין ליה והוא נביע מדידיה יתיר מאי בעי הכא.

א"ל חייב אדם [קכז ע"ב] להקביל פני רבו.

אמר ליה לאו על כך אמרית, אלא אנא חמי באנפך דמלה חדתא אית גבך מאינן עמיקי דאת תדיר למתבע.

א"ל חמינא האי אור הראשון דמטלנוי עשרה ובעשרה נטיל וברזא דעשרה נהיג לכלא ובאותותא דעשרה עביד עובדוי. ותאנא עשרה פתקין עשרה מפתחן דבי קברי בידוי ופתקין עשרה נטיל בגינתא דעדן לאתקנא ארעא על גופיהון דצדיקיא.

אמר ליה אלעזר ברי חמית הוית יתיר ממלאכא קדישא. דעלמי' בעשרה אתברי, בעשרה אתנהיג, בעשרה כרסייא קדישא, בעשרה אורייתא, הוא בעשרה, מטלנוי בעשרה, עלמין עלאין בעשרה וחד עלאה על כלא בריך הוא. ואימא לך מלה דעתיה דמאריה דמתניתא הוה בהאי, מה כתיב ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו וילך.

אמר ליה רבי זכינא לפסוקא דא אבל וכל טוב אדניו בידו מהו.

אמר ליה הוא שמיה דמאריה דאזיל גבי לאעלא ליה ולאנהגא ליה.

אמר דא ודאי הוא כי שמי בקרבן.

תנן אמר רבי אבהו ת"ח מאן דידיע שמיה על בוריי' ידע דהוא ושמיה חד הוא, קב"ה ושמיה חד דכתיב (זכריה יד) יי' אחד וגו' כלומר השם והוא אחד.

אמר רבי אבא אית לאסתכלא בפרשתא דא ויברך הגמלים מחוץ לעיר אל באר המים.

אמר רבי אבא מחוץ לעיר דא הוא בי קברי. אל באר המים, דתניא הנקדמים בבתי קברי, אותם שנשאו ונתנו בתורה. דהא תנן כשנכנס אדם לקבר מה דשאלו ליה, אי קבע עתים לתורה דכתיב (ישעיה לג) והיה אמונת עתך וגו' וכשיצא אינו דין לקיימם בתחלה.

א"ר אבא לעת ערב, זהו יום ששי שהוא ערב השבת שהוא הזמן לקיימא [קכח ע"א] מתייא. מאי משמע. דתנן שיתא אלפי שנין הוי עלמא והוא אלף הששי שהוא סיום הכל והיינו לעת ערב זמן סיום הכל. לעת צאת השואבות, אלו הם תלמידי חכמים השואבים מימיה של תורה שהוא עת לצאת ולהתנער מן העפר.

ואמר ר' אבא עוד יש לדעת דתנן אותם המתעסקים לדעת את בוראם בעולם הזה ונשמתם בתשלומה לעולם הבא לצאת משבועת הנשמה, הולך לדעת מי הוא גופה ממש ומאי הוא. הנה אנכי נצב על עין המים, אע"פ שתלמיד חכם הוא הולך אחר התשלום דכתיב והיה העלמה היוצאת לשאוב ואמרתי אליה השקיני נא מעט מים מכדך, אמור לי רמז ידיעתו ממה שהשגת, ואמרה אלי גם אתה שתה, אף אתה עבד כמוני ולא נתחלף לי ידיעתך בידיעתו של מקום ב"ה וצריך אתה להשיג שאתה נברא כמוני. וגם לגמליך אשאב, כלומר ידיעת השגתי שלא השיגו סיעתך, וידעתי כי מעלה יש עליך והיאך נברא אתה מזיו הנתון אצלך. אם הוא אומר סימן זה יהי מסור בידי על כל דברים אלו ואדע שהיא האשה הוא הגוף מאותה הנשמה השלמה שהשביעני.

ויהי הוא טרם כלה לדבר וגו'. ר' יצחק אמר ר' יהודה בעוד שכל העניינים הוא רוצה לנסות על הגוף מאי כתיב. והנה רבקה יוצאת, זהו הגוף קדוש שנתעסק בד"ת וכתת גופו להשיג ולדעת את קונו. בת בתואל. אמר רב יהודה בתו של אל. בן מלכה, בן מלכה של עולם. אשת נחור אחי אברהם, חברת השכל גוף שנדבק בשכל והוא אח הנשמה. וכדה על שכמה, משא החכמה עליה.

וירץ העבד לקראתה, זה מטטרו"ן, ויאמר [קכח ע"ב] הגמיאני נא מעט מים מכדך, אמור לי רמז חכמתא בידיעת בוראך ממה שעסקת בעולם שיצאת ממנו.

אמר רבי אבא כדפרשינן.

אחר כל זה מה כתיב. ואשים הנזם על אפה והצמידים על ידיה. אמר רבי אבא אותם העצמות שנפזרו לכאן ולכאן הוא צומד אותם ושוקלם זה על זה כד"א (ישעיה נח) ועצמותיך יחליץ.

אמר רבי אבא באותה שעה אותו הגוף עומד בארץ ישראל ושם נכנסת בו נשמתו.

אמר רבי יוחנן מי מוליך הגוף לארץ ישראל.

אמר רבי זירא קב"ה עושה מחילות תחת הארץ והם מתגלגלים והולכים לארץ ישראל ה"ה"ד
(שם כו) וארץ רפאים תפיל.

אמר רבי יצחק גבריא"ל מוליך אותם לארץ ישראל. מנ"ל. דכתיב (בראשית כד) התלכי עם
האיש הזה וכתיב התם (דניאל ט) והאיש גבריא"ל.

אמר ר' יוסי מאי דכתיב ולרבקה אח ושמו לבן.

אמר רבי יצחק אין יצר הרע בטל מן העולם אע"פ שכלו לא נמצא קצתו נמצא. תא חזי בתחלה
כשהיה מוטל בעולם הזה נקרא לוט, לעולם הבא יבטל מן העולם אבל לעתיד לבא לא כולו ונקרא לבן
לא מנוול כבראשונה אלא כמאן דסחי מנוולו.

לבן למאי אצטריך.

אמר ר' שמעון למעבד פריה ורביה.

דאמר ר' שמעון אם אין יצר הרע מצוי פריה ורביה אינו מצוי.

ת"ש כיון שהגוף נבנה ועומד בקיומו מאי כתיב. וישלחו את רבקה אחותם ואת מניקתה. מאי
היא ואת מניקתה. זה כח התנועה.

רבי יצחק אמר זה כח הגוף.

רבי אבהו פתח בהאי קרא (שיר ד) אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבאי וגו'.

אמר ר' אבהו כיון שהגוף נבנה על קיומו ומביאין אותו לקבל נשמתו לארץ ישראל הנשמה
ממתנת לו ויוצאת לקראתו כד"א ויצא יצחק לשוח בשדה ה"ה"ד אתי מלבנון כלה, זו היא הנשמה,

תשורי [קכט ע"א] מראש אמנה, היינו דכתיב וישא עיניו וירא.

א"ר יהודה אם היא הנשמה תינח אברהם כדקאמרן אבל יצחק מהו.

א"ר אבהו הא חבריא אמרו דעכשיו אתקרי יצחק על שום חדוותא סגיאה דבעלמא.

אמר ר' אבהו בתחלה אברהם והגוף שרה, עכשיו הנשמה יצחק והגוף רבקה.

תנן במתני' א"ר שמעון ארבעים שנה קודם קיום הגוף ממתנת הנשמה לגוף בארץ ישראל. באיזה
מקום. במקום המקדש.

א"ר אבהו ת"ח ויקח את רבקה ותהי לו לאשה ויאהבה וינחם יצחק אחרי אמו, אוהב אותו הגוף
ומתנחם עמו והוא עת לשחוק והחדוה בעולם.

א"ר יהודה הא כל פרשתא דא אתברר לן אבל לא יכילנא למנדע מהו ויוסף אברהם ויקח אשה
ושמה קטורה. ולשקולא דדעתא כל פרשתא דא ליסתורי.

כד אתא רב דימי אמ' האי פרשת' דא שמענא ולא אדכרנא.
אמרו דעלאין תקיפין לא זמנוה לגלאה ואנן מאי נימא.
קס ר' יהודה ואמר ממתבבתא דחברנא מארי מתניתא גליא.
קמו ואזלו הוא ור' ייסא ור' חייא. אשכחוה לר' אלעזר בר' שמעון והוה מגלה רזין עילאין
בתפילין. עאלו קמי' ואמרו במאי אתעסק מר.
אמר לון טעמא דתפילין אמינ' דהא זכאה הוא בר נש דמנח תפילין וידע טעמא דידהו.
אמרו אי ניחא קמיה דמר לימא לן מלה.
אמר שמענא מאבוי דקב"ה ברחימותא סגיאיה דהוה ליה עם ישראל אמר לון למעבד ליה בי
משכנא כגוונא דרתיכא עלאה דלעילא וייתי דיוריה עמהון הה"ד (שמות כה) ועשו לי מקדש ושכנתי
בתוכם. ושמענא מאבוי דהכא סתים טעמא דתפילין בהאי [קכט ע"ב] פסוקא.
ת"ח כגוונא עלאה אתעבד מקדש ברתיכוי קדישין ובתר כן אשרי קב"ה דיוריה עמהון. כעניינא
דא וכגוונא דא אתערו חבריי' מארי מתניתא בטעמא דתפילין למהוי ההוא גברא דוגמא ברתיכי עלאין
רתיכא תתאה רתיכא עלאה למיתי מלכותא דיליה וישרי דיוריה עלויה.
ותנינן אית ביה רזין עלאין ודוגמיהון ואית ביה תלת רתיכין דוגמת עלאין קדישין, רזין דתלת
אתוותא דשמהן קדישי עלאין. תלת רתיכין תלתא אתוותא, ארבע פרשיות שליט על ארבע, ועל כך רזא
דשי"ן דתלת כתרין ושי"ן דארבע כתרין. תלתא מלכין שליטין בגופא תפילין עלוי קב"ה לעילא. אלין
תפילין דרישא.
תפילין דדרועא ארבע פרשיין. לבא רכיב דוגמא דרתיכא תתאה, ותתאה רכיב. עוד תנינן דא
רכיבא דדרועא לתתא ולבא רכיב דוגמא דאיהו לתתא ואתמסרון בידיה לאענאה לון כל חילי שמיא. כך
לבא הוא רכיב לתתא ואתמסרו ביזוי כל אברי גופא. ועילא מניה ארבע פרשיין על מוחא דרישא איהו
אבל קב"ה רכיב דאיהו שליטא עלאה מלכא מכלא.
ורוח חכמתא דא הוא כגוונא דמקדשא דכתיב ועשה כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה
מזה, ועלייהו דיוריה דמלכא בארבע אתוון תרין רתיכין. וכהאי גוונא לבא ומוחא, לבא מכאן ומוחא
מכאן ועלייהו מדוריה דקב"ה בארבע ארבע פרשיין.
א"ר אלעזר מכאן ולהלאה רזי דכתרי אתוותא ופרשיין בגופייהו ורצעותיהון הלכה למשה
מסיני ורמיזא דלהון אתגלי וטעמא דכלא בתלת עשר מכילן דרחמי.
א"ר יהודה אלמלא לא אתינא הכא אלא בדיל רזא דא די.

אמרו ליה זכאה חולקך לעלמא דאתי דכל רז לא אניס לך.

אמרו ליה אתינא [קל ע"א] קמיה דמר למנדע רזא דהאי פסוקא ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה.

אמר פירושא דהאי פסוקא כמה דגלו חברנא מארי מתניתין, דכד נשמתא ייתי בההוא גופא

קדישא דילה הא מיליאי על חייביא דיקומון ויכשרון עובדין ויתן להו מזיוא יקרא דילה דינדעון ויתובון ויזכון זכותא שלימתא. וכד חמא שלמה דא הוה תוה סגי ואמר (קהלת ח) ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו וממקום קדוש יהלכו, שיבאו ויחיו ממקום קדוש.

ותנינן א"ר אבא א"ר יוחנן כתיב (ירמיה יג) היהפוך כושי עורו ונמר חברברותיו. כך הרשעים שלא זכו לשוב בעולם הזה ולהקטיר מעשים טובים לעולם לא יקטירו בעולם הבא. ראה מה כתיב ויוסף אברהם ויקח אשה, שרוצה לעשות להם נשמה לגופם ולקרבים בתשובה כד"א ואת הנפש אשר עשו בחרן.

אמר רבי אלעזר תא חזי מה כתיב, ותלד לו את זמרון ואת יקשן, הרבה מעשים רעים עד

שנגרשים מן העולם דכתיב וישלחם מעל יצחק בנו, ועליהם נאמר (דניאל יב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו וגו', ועל האחרים נאמר והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע וגו'.

א"ר יהודה האי משמע כל פרשתא ומשמע דאותו זמן נאבד שם הנשמה אברהם ובמקומו נקראת יצחק כדקאמרן, הה"ד ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו וישב יצחק עם באר לחי ראי, עם ידיעת החי שהוא חי העולמים לדעת ולהשיג מה שלא השיג בעולם הזה הה"ד (ישעיה יא) כי מלאה הארץ דעה את יי'.

מדרש הנעלים, פרשת תולדות

[זוהר ח"א קלד ע"א] ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק.

רבי יצחק פתח (שיר ז) הדודאים נתנו ריח וגו'. ת"ר לעתיד לבא הקב"ה מחיה את המתים וינער

אותם מעפרם שלא יהיו בנין עפר כמות שהיו בתחלה שנבראו מעפר ממש דבר שאינו מתקיים הה"ד

(בראשית ב) וייצר יי' אלהים את האדם עפר מן האדמה. באותה [קלד ע"ב] שעה יתנערו מעפר מאותו

הבנין ויעמדו בבנין מקויים להיות להם קיומא הה"ד (ישעיה נב) התנערי מעפר קומי שבי ירושלים,

יתקיימו בקיומם ויעלו מתחת לארץ ויקבלו נשמתם בארץ ישראל. באותה שעה יציף קב"ה כל מיני

ריחין שבג"ע עליהם הה"ד (שיר ז) הדודאים נתנו ריח.

אמר ר' יצחק אל תקרי הדודאים אלא הדודים, זהו הגוף והנשמה שהם דודים ורעים זה עם זה.

רב נחמן אמר דודאים ממש, מה הדודאים מולידיים אהבה בעולם אף הם מולידיים אהבה בעולם.

ומאי נתנו ריח. כשרון מעשיהם לדעת ולהכיר לבוראם.

ועל פתחינו, אלו פתחי שמים שהם פתוחים להוריד נשמות לפגרים. כל מגדים, אלו הנשמות.

חדשים גם ישנים, אותם שיצאו נשמתם מהיום כמה שנים ואותם שיצאו נשמתם מימים מועטים וזכו

בכשרון מעשיהם להכנס בע"ה, כלם עתידיים לירד בבת אחת להכנס בגופות המוכנים להם.

אמר רבי אחא בר יעקב בת קול יוצאת ואומרת חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך, צפנתי אותם

באותם העולמות. לך, בשבילך, בשביל שאתה גוף קדוש ונקי.

ד"א הדודאים נתנו ריח, אלו מלאכי שלום. נתנו ריח, אלו הנשמות שהם ריח העולם. מאי נתנו.

שבקו, כד"א (במדבר כא) ולא נתן סיחון את ישראל. דתאנא אמר רבי יהודה שלש כתות של מלאכי

השרת הולכים בכל חדש ובכל שבת ללוות לנשמה עד מקום מעלתה.

ובמאן נוקים על פתחינו כל מגדים.

אמר רבי יהודה אלו הן הגופות שהם עומדים בפתחי קברות לקבל נשמתן ודומ"ה נותן פתקא

דחשבנא והוא מכריז ואומר רבונו של עולם חדשים גם ישנים, אותם שנקברו מכמה ימים ואותם שנקברו

מזמן מועט כלם צפנתי לך למיפק להו בחושבנא [קלה ע"א].

אמר רב יהודה אמר רב עתיד הקב"ה לשמוח באותו זמן עם הצדיקים להשרות שכירתו עמהם

והכל ישמחו באותה שמחה הה"ד (שם קד) ישמח יי' במעשיו.

אמר רבי יהודה עתידיים הצדיקים באותו זמן לברא עולמות ולהחיות מתים.

א"ל רבי יוסי והתנן (קהלת א) אין כל חדש תחת השמש.

א"ל רבי יהודה ת"ש. בעוד שהרשעים בעולם וירבו כל העולם אינו בקיום, וכשהצדיקים בעולם

אזי העולם מתקיים ועתידיים להחיות מתים כדקאמרן (זכריה ח) עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות

ירושלם ואיש משענתו בידו מרוב ימים כדכתיב לעיל.

באותו זמן ישיגו הצדיקים דעת שלימה. דאמר רבי יוסי ביומא דיחדי קב"ה בעובדוי זמינין אינון

צדיקייא למנדע ליה בלבהון וכדין יסגי סכלתנו בלבהון כאילו חזו ליה בעינא הה"ד (ישעיה כה) ואמר

ביום ההוא הנה אלהינו זה וגו', ושמחת הנשמה בגוף יתר מכלם על שיהיו שניהם קיימים וידעו וישיגו

את בוראם ויהנו מזיו השכינה. וזהו הטוב הגנוז לצדיקים לעתיד לבא הה"ד ואלה תולדות יצחק בן

אברהם, אלו הם תולדות השמחה והשחוק שיהא בעולם באותו זמן. בן אברהם, היא הנשמה הזוכה לכך

ולהיות שלימה במעלתה. אברהם הוליד את יצחק, הנשמה מולידה השמחה והשחוק הזה בעולם.

אמר רבי יהודה לרבי חייא הא דתנינן דעתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים לעתיד לבא מאי

היא.

אמר ליה עד לא אזלית קמי אינון מלאכין קדישין מארי מתני' הכי שמיע לי. כיון דשמעית הא

דאמר רבי אלעזר אתישבא בלבאי, דאמר רבי אלעזר סעודת הצדיקים לעתיד לבא כהאי דכתיב (שמות

כד) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו ודא הוא דתנן ניוונין. ואמר רבי [קלה ע"ב] אלעזר באתר חד

תנינן נהנין ובאתר חד תנינן נזונין, מאי בין האי להאי. אלא הכי אמר אבוי הצדיקים שלא זכו כל כך

נהנין מאותו זיו שלא ישיגו כ"כ, אבל הצדיקים שזכו נזונין עד שישגו השגה שלמה, ואין אכילה ושתיה

אלא זו וזו היא הסעודה והאכילה. ומנא לן הא. ממשה דכתיב (שמות לד) ויהי שם עם יי' ארבעים יום

וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה. מ"ט לחם לא אכל ומים לא שתה. מפני שהיה נזון מסעודה

אחרת מאותו זיו של מעלה, וכהאי גוונא סעודתן של צדיקים לעתיד לבא.

א"ר יהודה סעודת הצדיקים לעתיד לבא לשמוח בשמחתו הה"ד (תהלים לד) ישמעו ענוים

וישמחו.

רב הונא אמר מהכא (שם ה) וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו.

א"ר יצחק האי והאי איתא לעתיד לבא.

ותאנא אמר רבי יוסי יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית, אלו דברים עתיקים שלא נגלו לאדם מיום שנברא העולם ועתידיים להתגלות לצדיקים לעתיד לבא וזו היא השתיה והאכילה ודאי דא היא.

אמר ר' יהודה ברבי שלום א"כ מהו לויתן ומהו השור דכתיב (איוב מ) כי בול הרים ישאו לו. אמר רבי יוסי והא כתיב (ישעיה כז) בעת ההיא יפקוד יי' בחרבו הקשה והגדולה והחזקה על לויתן נחש בריח ועל לויתן נחש עקלתון והרג את התנין אשר בים. הא הכא תלתא, אלא רמז הוא דקא רמז על מלכותא.

אמר רבי תנחום לית למימר על מה דאמרו רבנן, ודאי כך היא. אמר רבי יצחק אנה הוינא קמיה דרבי יהושע ושאלנא האי מלה. אמרנא האי סעודתא דצדיקיא לעתיד לבא אי כך הוא לא אתיישבא בלבאי, דהא אמר רבי אלעזר סעודת הצדיקים לעתיד לבא כהאי גוונא [קלו ע"א] דכתיב (שמות כד) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו. אמר רבי יהושע שפיר קאמר רבי אלעזר וכך הוא.

עוד אמר רבי יהושע האי מהימנותא דאמרו רבנן לרובא דעמא דזמינין אינון בהאי סעודתא דלויתן וההוא תורא ולמשתי חמרא טב דאתנטר מכד אתברי עלמא, קרא אשכחו ודרשו דכתיב (ויקרא כו) ואכלתם לחמכם לשובע. דאמר ר' זירא כל מיני פיתוי פתה הקב"ה לישראל להחזירם למוטב ודא הוא יתיר מכלהון, דאמר להו ואכלתם לחמכם לשובע, ובקללות ואכלתם ולא תשבעו ודא קשיא להו מכלהו. מ"ט. דכתיב (שמות טז) מי יתן מותנו ביד יי' בארץ מצרים וגו'. אמר ר' זירא מלמד דמשום האכילה מסרו נפשם למות בידו. כיון שראה הקב"ה תאותם אמר להם אם תשמעו לקול המצות ואכלתם לשובע, כדי להניח דעתם. כה"ג חמו רבנן דגלותא אתמשך אסתכמו על קראי דאוריית' ואמרו דזמינין למיכל ולמחדי בסעודתא רבה דזמין קב"ה למעבד להו ועל דא רובא דעמא סבלו גלותא בגין ההיא סעודתא.

אמר רבי יוחנן לית לן לסתור מהימנותא דכלא אלא לקיימא ליה דהא אורייתא אסהידת עלוי דהא אנן ידעין מהימנותא דצדיקיא וכסופא דלהון מאי היא דכתיב (שיר א) נגילה ונשמחה בך, ולא באכילה, נזכירה דודיך מיין. וההיא סעודתא דזמינין בה יהא לן חולק למהני מנה וזו היא השמחה והשחוק. ואלה תולדות יצחק, שיצחקו הצדיקים לעתיד לבא. אברהם הוליד את יצחק, זכות הנשמה מוליד השחוק הזה והשמחה בעולם. [קלו ע"ב]

ויהי יצחק בן ארבעים שנה.

רבי אבא בשם רבי יוסי פתח ואמר (שיר א) ישקני מנשיקות פיהו וגו'. בכמה מעלות העולם נברא. דתנינן אמר רבי אחא בר יעקב כל שברא קב"ה חוץ ממנו היו בשתוף. ומי אמר רבי אחא הכי חס ושלום. דהא במלה דא יסגי פלוגתא בעלמא. דאי תימא הכי המלאכים שהם נבראים רוח הקדש ממש יאמר שיש שתוף בהם. הא כל אפיא דדהון ודידן שויין.

אמר רבי אבא במלה דא לא יסגי פלוגתא דהא תנן במתניתין דידן דכל דעבד קב"ה עבד כגון גופא ונשמתא. ואי תימא דהא לית גופא למלאכים כך הוא אבל לית אינון יכלין למעבד עובדא עד שישתתף בהו ההיא נשמתא קדישא דהיא סיועא דלעילא. ובהאי גווני כל מאי דעביד אצטריך לההוא סיועא דלעילא מניה.

א"ר יוסי בההיא שעתא דזמין קב"ה לאחיא מתיא והא סופא דכל עקתין בארבעים להוי, וגזר קיים (דברים כה) ארבעים יכנו לא יוסיף. סוף הליכתם של ישראל במדבר בשנת הארבעי, ארבעים שנה קודם תחיית הגוף ממתנת לו הנשמה בארץ ישראל, בשנת הארבעים יקומון הגופות מעפרם, בארבעים נכלא הגשם הה"ד (בראשית ז) ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וכתוב ויהי מקץ ארבעים יום ויפתח נח, זמן גאולתם של ישראל בשנת הארבעים הוא ובחמשי אתי ישוב עלמא דהיא היובל. החזרת **נקלז ע"א** הנשמה לגוף בשנת הארבעים שהמתנה לו בארץ ישראל הה"ד ויהי יצחק בן ארבעים שנה שהמתין לגוף, בקחתו את רבקה בהכנסתה בגוף המזומן לו. באותה שעה בהכנסתה בו אין תאותם וכסופם אלא ליהנות מזיו השכינה וליזון מזיוה הה"ד (שיר א) ישקני מנשיקות פיהו.

אמר רבי אבא ישקני, יפרנסני שאין פרנסתן אלא ליהנות וליזון מזיוה של מעלה.

אמר רבי יוסי סופיה דקרא מוכח דכתיב כי טובים דודיך מיין.

בת בתואל, בת בתו של אל. רב הונא אמר לא כך הוא ואנא הוית בכרכי הים ושמענא דהו קראן לההוא גרמא דשדרה ההוא דאשתאר בקברא מכל גופא, בתואל רמאה. שאלית עליה אמרו הוא כרישא דחויא דאיהו רמאה וההוא גרמא הוא רמאה מכל שאר גרמי.

דתאנא א"ר שמעון ההוא גרמא למה אשתאר בקיומא יתיר מכל שאר גרמי. משום דאיהו רמאה ולית סביל טעמא דמזונא דבני נשא כשאר גרמי ובגיני כך הוא תקיף מכל גרמי והוא ליהוי עקרא דגופא אתבני מניה הה"ד בת בתואל הארמי.

ותאנא א"ר שמעון הוא רמאי ומעולם רמאי ושכן יצר הרע דאיהו רמאי הה"ד בת בתואל

הארמי, גרמא רמאה.

מפדן ארם, מצמד רמאין, כדתנן פדנא דתורי שהוא צמד. אחות לבן, אחות יצר הרע הארמי.
כדתנן בתחלה שהיה מנוול בחטאות בזה העולם נקרא לוט, לעתיד לבא שלא יהא מנוול אלא כמאן
דסחי ומטביל מסאבותיה וקראן לבן. עכ"פ אין יצר הרע בטל מן העולם.
ת"ש דהכי אנן אוקימנא במתניתא, שתי בנות לוט שהן שתי כחות הגוף המעוררות ליצר הרע.
עכשיו שאינו מנוול כ"כ ונטבל מלכלוכו [קלז ע"ב] נקרא לבן ואותן שתי בנות אינן בטלות ממש הה"ד
(בראשית כט) וללבן שתי בנות.

אמר ר' יוסי כך הוא. תמן כתיב בכירה וצעירה והכא כתיב גדולה וקטנה.
אמר רבי יוסי אבל אינן בכח לעשות רע ולהתעורר ליצר הרע כמתחלה משמע דכתי' שם
הגדולה לאה, שלאה מכחה ומרשעתה, ושם הקטנה רחל, שאין בה כח המתעורר כד"א (ישעיה נג)
וכרחל לפני גוזזיה נאלמה.
אמר רב הונא יצר הרע ושתי בנותיו מתחלפות מכמות שהיו בראשונה. בתחלה לוט מקולל
מנוול, עכשיו לבן מלובן שאינו מנוול בניוולו כבראשונה. בתחלה שתי בנותיו חזקות כל אחת ואחת
בכחה, ועכשיו שם הגדולה לאה, לאה בלא כת, לאה בלא חזוק, לאה ממעשיה הראשונים. והקטנה רחל
כדקאמרן ולא כמות שהיו בראשונה.

אמר רבי אחא בר יעקב תא חזי מה כתיב ויעתר יצחק ליי' לנכח אשתו כי עקרה היא.
אמר רבי אחא מפני מה היא עקרה. מפני שיצר הרע אינו נמצא בכחו בעולם ועל כך אין נמצא
פריה ורביה זולתי בתפלה. מה כתיב. ויעתר לו יי' ותהר רבקה אשתו, כיון שמתעורר יצר הרע נמצא
פריה ורביה.

אמר רבי יוסי א"כ מה הפרש בין העולם הזה לאותו הזמן, ועוד דהא קרא קאמר דקב"ה עבד.
א"ר אחא כך הוא, דקב"ה אתער ליה להווא עניינא דצריך לזווגא ולא לכל שעתא דיהא תדיר
עם ב"נ כמו כען דאיהו אשתכח תדיר וחטאן ביה בני נשא, אלא להווא זווגא בלחודי, ואתערותא
ההיא אתערותא דקב"ה ליהוי הה"ד (יחזקאל לו) והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר.
מהו לב בשר. אמר ר' יהודה לב להוציא בשר ולא לדבר אחר. [קלח ע"א]

רבי יצחק בר' יוסי הוה אתי מקפוטקיא ללוד, פגע ביה רבי יהודה. א"ל רבי יצחק תאמר
דחברנא חכימי מתניתא אתערו להאי עניינא דיצר הרע יתנשי מן עלמא בר ההיא שעתא לזיווגא.
א"ל חייך, הכי אצטריך יצר הרע לעולם כמטרא לעולם דאלמלא יצר הרע חדוותא דשמעתא לא
ליהוי אבל לא מנוולה כקדמיתא למחטי ביי' הה"ד (ישעיה יא) לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי וגו'.

אמר רבי שמעון הוא לבא דמדוריה דיצר הרע ביה.

רבי אליעזר אומר לבא טבא בניינא דגופא ונשמתא ובגין כך כתיב (דברים ו) ואהבת את יי'

אלהיך בכל לבבך, דהוא עקרא דכלא.

כד אתא רב כהנא אמר הכי אמרי' משמיהון דמארי מתניתא, תרי בנייני' דגופא אינון כבדא

ולבא. דאמר רבי שמעון אמר ר' יהודה כבדא ולבא אינון מנהגי גופא בכל סטרי אברוי. מנהגא דרישא

מוחא אבל דגופא אינון תרין וקדמאה הוא כבדא תניינא לבא. והיינו דכתיב בפרשתא ויתרוצצו הבנים

בקרבה, אלין תרין בנייני דגופא.

מ"ט ויתרוצצו. משום דלבא אתנשי מניה יצר הרע.

ויתרוצצו, וישלו מבעי ליה.

אלא אמר רב הונא ויתרוצצו, וישברו, כלומר נשבר כחם וחילם.

אמר רבי יהודה הגוף מהו אומר. אם כן למה זה אנכי, ולמה נבראתי. מיד ותלך לדרוש את יי'.

ויאמר יי' לה שני גוים בבטנך ושני לאומים וגו'. אלו השני גאים הכבד והלב.

רבי יוסי אמר המוח והלב.

רבי יהודה אמר המוח אין בכלל זה משמע דכתיב בבטנך והמוח אין בבטן אלא בראש.

ושני לאומים וגו' ורב יעבוד צעיר, זהו הכבד שהוא רב וגדול והוא משמש לפני הלב. דאמר ר'

יהודה הכבד קולט הדם ומשמש בו לפני הלב. [קלח ע"ב]

ויצא הראשון אדמוני. אמר רב כהנא הכבד הוא הראשון והוא אדמוני. למה הוא אדמוני. על

שהוא בולע הדם תחלה.

ר' אליעזר אומר למה נקרא שמו ראשון. על שהוא ראשון לבלוע הדם מכל המאכל והוא ראשון

לדם אבל לא ליצירה. ובמאן נוקים ורב יעבוד צעיר. על שהוא רב וגדול בשעורו מן הלב והוא עובד

ללב.

אמר רבי אבא למה אתא פרשתא דא. אלא לאחזאה לבני עלמא דאע"ג דהיא שלימותא ליהוי

בארעא ארחיה וטבעיה דעלמא לא אשתני.

רבי ייסא אמר בא וראה הכבד הוא הצד ציד והוא ציד בפיו והלב הוא החושב והוא יושב

אהלים הה"ד ויזד יעקב נזיד, חושב מחשבות נושא ונותן בתורה.

ויזד יעקב נזיד. רבי בא בשם ר' אחא אמר לעולם טבעו של עולם אינו משתנה. בא וראה מה

כתיב, ויזד יעקב נזיד כד"א (שמות יח) אשר זדו עליהם ותרגומו דחשיבו, כלומר הלב חושב ומהרהר

בתורה בידיעת בוראו. מה כתיב. ויבא עשו מן השדה והוא עיף, הכבד שדרך טבעו לצאת ולצוד ציד בפיו לבלוע ואינו מוצא נקרא עיף, והוא אומר ללב עד שאתה מהרהר בדברים אלו בד"ת הרהר באכילה ובשתיה לקיים גופך הה"ד ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא מן האדום האדום הזה, כי כן דרכי לבלוע הדם ולשגר לשאר האברים. כי עיף אנכי, בלא אכילה ושתיה. והלב אומר תן לי הראשון והמובחר מכל מה שתבלע, תן לי בכורתך הה"ד מכרה כיום את בכורתך לי, קונמיתא דתאיבא. עד שהלב מהרהר וחושב במאכל בולע הכבד דאלמלי ההוא כסופא והרהורא דלבא במאכל לא יוכלו הכבד והאברים לבלוע. [קלט ע"א] דאמר רבי יוסי כן דרך העבדים שאינם אוכלים עד שהאדון אוכל. אמר רבי יוסי כתיב לאחר כן ויעקב נתן לעשו לחם וניזיד עדשים. מהו עדשים סגלגלין כגלגלתא וגלגלא סביב לעלמא ולא אתנשי מארחה, כך הוא ב"נ בההוא זמנא, אע"ג דכל ההוא טיבו ויקר ושלמותא ליהוי ארחה דעלמא למיכל ולמשתי לא יתנשי.

מתניתין. תנן ארבע רוחות העולם מנשכן ועתיד קב"ה להתעורר רוח אחד לקיים הגוף שיהא כלול מד' רוחות הה"ד (יחזקאל לז) מארבע רוחות באי הרוח. בארבע לא כתיב אלא מארבע רוחות העולם שיהא כלול מארבעתם. ותאנא אותו הרוח הוא רוח המוליד הוא הרוח האוכל ושותה ואין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד, ואין בין עולם הזה לתחיית המתים אלא נקיות והשגת ידיעה.

רב נחמן אמר ואריכות ימים.

אמר רב יוסף וכי ימות המשיח ותחיית המתים לאו חד הוא.

א"ל לא דתנן בית המקדש קודם לקבוץ גליות קבוץ גליות קודם לתחיית המתים ותחיית המתים הוא אחרון שבכלם. מנ"ל. דכתיב (תהלים קמז) בונה ירושלים יי' נדחי ישראל יכנס הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם, זו היא תחיית המתים שהיא הרפואה לשבורי לב על מתייהם. בונה ירושלים תחלה ואחריו נדחי ישראל יכנס והרופא לשבורי לב אחרון על הכל.

תנן מ' שנה קודמין קבוץ גליות לתחיית המתים כדאמרינן ויהי יצחק בן ארבעים שנה. האי ארבעים שנה מאי עבידיתייהו. אמר רב כהנא אמר רבי ברוקא מקבוץ גליות עד תחיית המתים כמה צרות כמה מלחמות יתעוררו על שונאיהם של ישראל ואשרי הנמלט מהם דכתיב [קלט ע"ב] (דניאל יב) בעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר.

ר' יהודה אמר מהכא (שם) יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים.

ר' יצחק אמר מהכא (זכריה יג) וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב. ובאותם הימים יהיו ימים אשר יאמרו אין לי בהם חפץ ומשעה שיעברו הצרות עד תחיית המתים ארבעים שנה. רב הונא אמר ת"ח כי ארבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר וגו' אשר לא שמעו בקול יי' כהאי גוונא הכא.

אמר רב יוסף כל אליון חד מלה אמרו ולסוף ארבעים שנה שהצרות יעברו והרשעים יכלו יחיו המתים שוכני עפר. מ"ט. משום דכתיב (נחום א) לא תקום פעמים צרה ודי להם במה שעברו. ומזמן תחיית המתים יתישב עלמא בישובו הה"ד ביום ההוא יהיה יי' אחד ושמו אחד. ר"א בן ערך הוה יתיב והוה קא מצטער בנפשו טפי. עאל לקמיה ר' יהושע. א"ל נהורא דבוצינא דעלמא למה אנפוי חשיכין.

א"ל חיזו ודחילו סגי עאל בי דהא אנא חמי מה דאתערו חברנא מארי מתניתא דשראת עלייהו רוח קדישין, וההוא דאתערו דבשיתאי יהא פורקנא שפיר אבל אנא חמי אורכ' יתרא על אינון דיירי עפרא דבאלף שיתאי לזמן ארבע מאות ותמניא שנין מניה יהיו קיימין כל דיירי עפרא בקיומיהון, ובגיני כך אתערו חבירנא על פסוקא דקרא לון בני ח"ת, ח"ת דיתערון לח"ת שנה והיינו דכתיב (ויקרא כה) בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו, כשישתלם הזאת שהוא חמשת אלפים וארבע מאות ותמניא תשובו איש אל אחוזתו, אל נשמתו שהיא אחוזתו ונחלתו. עוד א"ר יהושע לא תקשי לך האי דהא תנינן שלש כתות הן של צדיקים גמורים ושל רשעים גמורים ושל בינונים. [קמ ע"א] צדיקים גמורים יקומון בקימה של מתי א"י מהיום כמה שנים שהם קודמים בתחלה בשנת הארבעים של קבוץ גליות, והאחרונים כלם לזמן ארבע מאות ושמונה שנה לאלף הששי כדקאמרן.

מאן יזכה להאי ארכא מאן יתקיים בקיום דתיה בין האי זמנא ועל דא אצטעירנא בנפשאי.

אמר ליה רבי הא תנינן (בראשית א) יהי או"ר יהי ר"ז.

חזר ואמר בתשובה יתקדם כלא.

אמר רבי יהושע אי לאו דאמרת הכי אחסימנא פומין למצפי פורקנא כל יומא דכתיב (ישעיה

לג) חסן ישועות. מהו ישועות. אלו המצפים ישועות בכל יום.

מאי הוא דעתוי דרבי אלעזר. היינו דכתיב (דניאל יב) ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו, משמע

דכתיב מישיני, אלו הם הצדיקים הנקדמים בתחייתם קודם זה.

וכמה שנים הם נקדמים.

רבי יהודה אומר מאתיים ועשר שנים.

רבי יצחק אומר רד"י שנה דכתיב (במדבר כד) ויר"ד מיעקב וגו', יר"ד שנה נקדמים הצדיקים

לשאר כל אדם.

רב נחמן אמר לפי השיעור שנבלה בעפר.

א"ל רבי יוסי אם כן הרבה תחיות יהיו, אלא כל יהיו באותו הזמן והאי דאתמר בחזו"ן (דניאל י)

ואמת הדבר וצבא גדול.

ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם.

רבי אבהו פתח (שיר א) עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו. דתנינן ארבע תקופו' וארבע זמנים

משונים זו מזו יעברו הצדיקי' לעתיד לבא. האחד אותו זמן ישגא החכמה בעולם וישיגו השגה מה שלא

השיגו בזה העולם. דתנינן אמר רבי פנחס השגת הצדיקים לעתיד לבא יותר ממלאכי השרת דכתיב

(ישעיה יא) כמים לים מכסים. השני תתעסקון.

מדרש הנעלם, פרשת ויצא

[זוהר חדש, כז ט"ב] ידע מה בחשוכא אע"ג דנהורא עמיה שרי והיינו דכתיב (ירמ' כג) אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם יי'.

ומי אר"י הכי. והא אמרן דהא חכמתא הוה בסמיכותא דקראי בכל מה דאיתמר והאידינא פשיטותא דקראי צריכנא דאברהם הוה ויצחק הוה ויעקב הוה. א"ל אע"ג דהוה חכמתא דקראי אסתכלנא למנדע.

רבי יצחק פתח (תהלים טו) מזמור לדוד יי' מי יגור באהלך ומי ישכון בהר קדשך הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו וגו'. מאי משמע.

א"ר יהודה בר רבי יוסי אלין עשרה אינון כנגד עשרת הדברות שעתידין בניו של יעקב לקיים במקום ההוא.

א"ר יוסי והא חד סר אינון.

א"ל לא רגל על לשונו לא עשה לרעהו רעה חד מלה אינון, דכל המרגל בחברו מיד עשה עמו רעה. לא רגל בלשונו לא עשה עמו רעה.

וכי מאן שויא לאלין כנגד עשרת הדברות.

אמר רבי יהודה כלהו עשרת הדברות משתמעי מינייהו. הולך תמים כנגד אנכי יי' אלהיך, מלמד שצריך אדם לקבל עליו אימת עול מלכות שמים ואין לו רשות להרהר במה שאינו יכול להשיג משמע דכתיב אנכי יי' אלהיך סתם [כז ט"ג]. כתיב הכא הולך תמים וכתוב התם תמים תהיה עם יי' אלהיך, ואין לך רשות להרהר על מה שלא הורשית.

ופועל צדק כנגד לא יהיה לך אלהים אחרים על פני לא תשתחוה להם ולא תעבדם. מכאן א"ר יהודה אין דבר עומד כנגד חילול יי'. מנ"ל. ממסית דכתיב ידך תהיה בו בראשונה להמיתו. למה. כי בקש להדיחך מעל יי' אלהיך. ואי קטיל ליה נקרא צדיק מקנא ופועל צדק וזהו ופועל צדק.

ודובר אמת בלבבו כנגד לא תשא את שם יי' אלהיך לשוא.

א"ר יהודה לית אינון כסדרן ואע"ג דלית אינון כסדרן לית לן בה.

לא רגל על לשונו לא עשה לרעהו רעה כנגד לא תענה ברעך עד שקר.

וחרפה לא נשא על קרובו כנגד מחלל שבתות בפרהסיא.
ר' יוסי אומר כנגד לא תגנוב דכתיב אם זרחה השמש עליו.
נבזה בעיניו נמאס כנגד לא תרצח. מאן דאיהו נבזה בעיניו לא יעביד קטטה דיקטול ולא
יקטלוניה.

ואת יראי יי' יכבד כנגד כבד את אביך ואת אמך.
א"ר יוסי על הכל חייב אדם לכבד אביו ואמו, יצא מכלל זה אם יאמרו לו לעבוד על דברי תורה
או לעבוד ע"ז שאינו חייב בכבודם ולפי' ואת יראי יי' יכבד.
נשבע להרע ולא ימיר כנגד לא תנאף דהא אם יצרו בעי לשלטאה עליה יטיל שבועה על יצרו
כבועז דאמר (רות ג) חי יי' שכבי עד הבקר.
כספו לא נתן בנשך האי הוא כנגד לא תגנוב דאי הוא לא אוזיף ברבייתא ודאי לא יזיל ויגנוב.
ושוחד על נקי לא לקח כנגד לא תחמוד.
א"ר יוסי בן קיסמא כנגד אלו נאמר ביעקב עשרה אחרים דכתיב ויפגע במקום, וילן שם, כי בא
השמש, ויקח מאבני המקום, וישם מראשותיו, וישכב במקום ההוא, ויחלום והנה סולם מוצב ארצה,
וראשו מגיע השמימה, והנה מלאכי אלהים, עולים ויורדים בו. הא עשרה.

ד"א ויפגע במקום.

רבי בו פתח (שיר א) אל תראני שאני שחרחרת ששזפתני השמש בני אמי נחרו בי שמוני נוטרה
את הכרמים כרמי שלי לא נטרתי. הא אתחזר על יעקב דשלטנא דיעקב בקדמיתא הוה שמשא ואתחזר
ההוא שולטנא לעשו ואתעבר מניה. ויעקב אמר אל תראוני שאני שחרחרת דהא אתייהיבת לי שלטנא
דסיהרא דהיא אוכמא לעידנין וזמנין. ששזפתני השמש, דאתעבר מני שלטנא דשמשא. בני אמי נחרו בי
שמוני נוטרה את הכרמים, זהו עשו דכתיב וישטום עשו את יעקב. שמוני נוטרה את הכרמים דכתיב
הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה. כרמי שלי לא נטרתי דכתיב ועתה מתי אעשה גם אנכי לביתי.

ויפגע במקום.

רבי יצחק אמר באיזה מקום פגע. במקום שעתידי לעמוד בית המקדש והתפלל שם.
רבי יהודה אומר היום היה גדול ורצה להלוך ולא יכיל.

א"ר יוסי התפלל באותו מקום והתחיל להתרעם לפני קונו על דאתעבר מניה ההוא שולטנא
דשמשא הה"ד וילן שם כד"א וילונו העם, לשון תרעומות. ולמה. מפני כי בא השמש דאתעבר מניה
ואתייהבת לעשו. מה עשה יעקב. התחיל בוכה. מיד ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו כדי לצער
נפשו. כיוצא בדבר ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה.

ויקח מאבני המקום. א"ר יוסי אבן אחת [כז ט"ד] ממש היתה משמע מאבני ולא אבני כד"א
מבנות הכנעני ולא אמר אלא אחת הה"ד אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אחת מהן.

רבי זירא עאל קמי רבי אלעזר בן ערך אשכחיה דהוה יתיב ועינוי נבעין מיא והוה מרחיש בשפוויתיה
ובכי. חזר לאחורוי רבי זירא. אמר לשמשיה מאי האי דמר יתיב ובכי.

אמר תרי זמני עיילינא לקרבא גבוי ולא יכילנא.

עד דהוו יתבי חמון ליה דעאל לאדריה. עד דנחת הוה קליה אזיל בביתא ובכי. שמע דהוה אמר
אבנא אבנא, אבנא קדישא, עילאה על כל עלמא בקדושתא דמארך. זמיני בני עממיא לאתזלזלא בך
ולאותבא גולמי מסאבין עלך לסאבא אתרך קדישא וכל מסאבין יקרבוך בך, ווי לעלמא בההוא זמנא.
נחת וייתב בסולסלניה [כח ט"א]. א"ר זירא לשמשיה זיל ואימא ליה למר אי איעול קמיה.
עאל שמשיה אמר הא רבי זירא הכא.

לא אשגח ביה ולא זקיף עינוהי. לבתר אמר רבי זירא ליעול ואת תיב לבר.

עאל ר' זירא וארכין ברכוי וייתב קמיה. חמא ר' אלעזר בטש ברגליה אמר קום מהתם ותיב

כארוך.

קם וייתב כארחיה. א"ר זירא האי דמר דהוה בכי מאי חזא.

אמר ארכבתא תבירא סגיא דכל עלמא חזינא ההוא אבנא יקירא קדישא דמינה אשתיל עלמא

וההוא אבנא הוה דשוי יעקב רישיה עלה. וכי אבנא דמינה אשתיל כל עלמא והוה רישיה משקעא

בתהומא רבא היך יכיל יעקב לנענעה לה. אלא ההוא אבנא זוייתיה משקען בתהומא רבא ורישיה

אתמגוס בבי מקדשא ועלה קדש קודשין ושכינתא יקרא עילאה עלה הה"ד משם רועה אבן ישראל.

ושמא קדישא דמלכא עילאה הוה גליף עלה. כד אתא יעקב קרא ההוא שמא קדישא ונסבה מכאן ושויה
בההוא אתר דקדש קדשין הוה תמן.

אמר רבי זירא אנא שמענא בשם ר' בו דאמר רזא דמלה בהאי ולא אדכרנא.

א"ר אלעזר אי רבי זירא דעתי אחיס עלך ודילמא האי מלה שמעת וכך הוא ברירא דמלתא, דכתיב ויקח מאבני המקום, אחת מאבני המקום. מאיזה מקום. ממקום הידוע שהוא מקום התהום ששם אבנים ששוחקים מים לכל העולם הה"ד (איוב יד) אבנים שחקו מים. האבן הזאת היתה עיקר לכלם והיתה עולה עד מקום שהיה שם בית המקדש, ויעקב לא עלה כוונתו על שום אחת מהן אלא עליה משום דרמיזא ליה רמיזא. מה היא הכל אשתיל מינה כך יעקב כל עלמא אשתיל מניה. באותה שעה ויקח מאבני המקום, שהיא עיקר כל העולם, וישם מראשותיו, שם בלבו שהיא מראשותיו דוגמת זה כזו. מיד וישכב במקום ההוא, כלומר נתישבה דעתו באותו מקום. וסימן ידוע לקח אמר זו היא דוגמא שלי ואם לזו תהיה שום מעלה בידוע שיהיה לי מעלה ועל כך שם לבו עליה ונדר נדר דכתיב והאבן הזאת אשר שמתי מצבה, כלומר אם האבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים, מיד וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, נדר המעשר.

א"ר זירא הא ודאי שמענא.

א"ל על האי אתקרי אבן ישראל כלומר נקראה כך על שמו על שנתן לבו ועיניו עליה. והקב"ה עשה אותה בית עולמים ושם היתה שכונתו. ועל דא בכינא דחזינא דעל האי אבנא זמינין לשואה סואבת עממיא ופגרי מיתייא. מאן לא יבכי ווי לעלמא ווי לההוא זימנא ווי לההוא דרא. בכה כדבקדמיתא אתנח ואשתיק. לבתר חזר ואמר ווי לאינן דיהון זמינין בעלמא כד אתער מלכא דעלמא.

בכה רבי זירא אמר מלאכא קדישא ידע דין יאות הוא למבכי עלה. זכאין אתון צדיקיא דאתין קדישין בעלמא דין ובעלמא דאתי.

פרשתא יח

ויחלוס והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנא מלאכי אלהים עולים ויורדים בו. רבי פתח בהאי קרא (שיר ד) כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות אלף המגן תלוי עליו כל שלטי הגבורים. אמר רבי כל הדברים יכלו והתורה לא תכלה ואין דבר חביב לפני הקב"ה כמו התורה ולומדיה. דתנן כל המתעסק בתורה בכל יום יתחדשו לו סתרים של מעלה והתורה אומרת לו אשקך מיין הרקח מעסיס רמוני, זהו יינה של [כח ט"ב] תורה וזהו יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית והם דברים העתידיים להגלות לצדיקים לעתיד לבא.

קם רבי בא על רגליו ואמר אי כך הוא לא הוה ליה למימר אלא יין המשומר בענביו מהר סיני.

מהו מששת ימי בראשית.

א"ל אינון עומקי סדרי בראשית דלא איתגלו לבר נש וזמינין צדיקיא למנדע לון. כגוונא דא

ינדעון אינון דעסקו באורייתא תדיר.

ותאנא אמר רבי יהודה רזא אורייתא לחכימין אתיהיבו לאינון דאתעסיקו באורייתא תדיר.

ותני רבי יהודה כל מאן דהוא עסיק באורייתא כל צרכו סלקין ליה לנשמתייה לעילא בשעתא

דאיהו נאים בשינתיה ואולפין ליה מעומקי תורה ומינה דובבן ומרחשן שפוותיה ביממא הה"ד (שם ז)

דובב שפתי ישנים.

א"ר יצחק כל המתעסק בתורה לשמה כשהוא ישן בלילה נשמתו עולה ומראין לה אותן הדברים

העתידין להיות בעולם.

רבי יוסי הוה יתיב ועסיק באורייתא. אתא לגביה רבי אבא. א"ר יוסי הא מאריה דשמעתא

אתא.

קם קמיה יתבו ואתעסקו באורייתא. עד דהוו יתבי רמש ליליא. יתבו ואתעסקו בה עד פלגות

ליליא. אדמיך רבי אבא ורבי יוסי הוה יתיב. חמא לרבי אבא דאנפוי מסמקי טפי והוא חייך וחמא

נהורא רבא בביתא.

א"ר יוסי שמע מיניה דשכינתא הכא.

ארכין עינוי יתיב תמן עד דהוה סליק שחרותא דצפרא ונהורא הוה נהיר בביתא. עד דזקף עינוי

חמא צפרא ואתחשך ביתא. איתער רבי אבא ואנפוי הוו נהירין ועינוי חייכין. אחיד ביה רבי יוסי.

א"ר אבא אנא ידענא מה את בעי. חייך רזין עלאין חמית ובשעתא דאחיד נשמתא דילי מארי

דאפייא סליק לה לאדרין רברבין ועילאין וחמית נשמתהון דשאר צדיקיא דסלקי תמן ואמר לון זכאין

אתון צדיקיא דבגיניכון אנא אתבני בבנינא קדושא דשמא יקרא לאענאה לחילוי דמלכא עילאה. וחמית

אורייתי דהוה מנחא תמן תלי תלים כמגדלא רבא ובגיני כך חדינא בחולקי וחייכין עינאי.

א"ר יצחק אל תתמה על הא דרבי אבא דהא קרא אסהיד כך דתנינן עשה הקב"ה לזה הממונה

תחתיו ותלה ממנו כל שאר הצבאות כהאי צואר שכל הגוף תלוי ממנו. ובשעה שהצדיקים עוסקים

בתורה הקב"ה בונה עצמו ונותן שמו בקרבו להגיע לכל ולהספיק לעולם מטובו של מקום, וכשארין

הצדיקים עוסקין בתורה הקב"ה נוטל שמו מקרבו ואזי העולם חסר והוא אינו במעלות היכולת. מנ"ל.

דכתיב כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות. אם מרבים ומגדלים הצדיקים תורה כהאי מגדל מיד צוארך

בנוי לתלפיות, זהו שהוא צוארו של עולם בנוי בבנין קדוש שכל הפיות תלו ונלאו לדעת השגחתו וזהו תל פיות כד"א ותלה ארץ מצרים. ואז אלף המגן תלוי עליו וכל שלטי הגבורים, אותן הנקראים אלף אלפין וכל הנשאר תלויים עליו וכל השליטין וכל העולמות מלאים מטובו של מקום.
א"ר יהודה והיינו דכתיב ויחלום והנה סולם מוצב ארצה, כלומר כשהצדיקים אינם עוסקים בתורה סולם מוצב ארצה ואינו במעלה. זכו הצדיקים ועסקו בתורה ראשו מגיע השמימה, אזי יש לו מעלה וכל טוב לא יחסר ומיד והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו.
מאי בו.

אמר רבי יהודה בשמו של מקום כד"א [כח ט"ג] נגילה ונשמחה בו.
א"ר יצחק בו בהוא ממונה. ומפני מה. דכתיב אחריו והנה יי' נצב עליו, על ההוא ממונה. מפני זה עולים ויורדים בשבילו מפני שמו של מקום שהוא נצב עליו.
א"ר תנחום למה נקרא שמו מלך שלם מכל שאר הצבאות. שאין לך נושא שמו של מקום בקרבו כמו זה.

א"ר יעקב רמזו ליעקב והשיבו על מה שנתרעם לפני הקב"ה, כלומר שאם בניו יזכו לעסוק בתורה ובמצות יש מעלה לזה ומעלה לבניו. לא זכו לעסוק בתורה ובמצות אין מעלה לזה ואין מעלה לבניו הה"ד והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו. מלאכי אלהים, אלו בניו של יעקב. זכו עולים. לא זכו יורדים. בו בשבילו. כשיש לו מעלה יש להם.

א"ר יצחק כל שרי האומות עולים או יורדים בשביל זה. כשיש לו מעלה יורדים שרי האומות. כשיש לו ירידה עולים והכל תלוי בבניו של יעקב.

א"ר יהודה בר שלום אין טוב ואין רע בא לעולם אלא בשביל בניו של יעקב.
הגמון אחד בא לרבי אבהו ואמר אית לאתכנפא כל עלמא עלייכו כעל האי גובא לאובדא לכוון מן עלמא בשעתא חדא. אומה דא היא לא פלחא למארה כתיב ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה. אי היא סטייא כל עלמא ייבד בגינה.

א"ל והא אתון עבדין לה דתסטי ולא תהך באורחא דכשרא.

א"ל חובתכון עבדין לאתערא לן.

א"ר יהודה שפיר קאמר ההוא הגמון.

ת"ר והנה סולם מוצב ארצה, זהו בית עולמים, וראשו מגיע השמימה כד"א מכוון לשבתך פעלת יי'.

איזהו ראשו. זהו ציון ששם השכינה והכרובים וקדש הקדשים.

א"ר אבא סולם זה סיני שבו ניתנה תורה ושם נגלו מרכבותיו של הקב"ה.

רבי בא בשם ר' יוחנן אמר עוד אית לאסתכלא בהאי קרא כדבקדמיתא, כמגדל דוד צוארך בני

לתלפיות. דהא תנינן א"ר שמעון א"ר זירא כל זמן שישראל עסקו בתורה בית המקדש היה קיים הה"ד

כמגדל דוד צוארך בני, אי מגדלים תורה כהאי מגדל צוארך בני. מהו צוארך. זה בה"מ הה"ד ויפל על

צוארי בנימין אחיו ויבך, מלמד שבכה על מקדש ראשון ועל מקדש שני.

א"ר יצחק מהו מגדל. אלא מה מגדל דוד מגדל חזק אף המתעסקים בתורה צריכין בנין חזק.

ר' תנחום אמר מגדל דוד. מה דוד היה מתגדל בתורה יותר מכל בני דורו כך המתעסקים בתורה

צריכין להתגדל בתורה ושלא יתבטלו ממנה. מה דוד היה עוסק בתורה לילה ויומם כך צריך האדם

להתעסק בתורה לילה ויומם ובעוד שיתעסקו בה ויתגדלו בה כמגדל דוד הצואר בנין חזק וגדול.

ואם לאו אלף המגן תלוי עליו, אלו אלף שנים שיהיו בגלות והדבר תלוי אם יגאלו ואם לאו. זכו

בתורה יגאלו באלף שנים. לא זכו, כל שלטי הגבורים.

מאי כל שלטי הגבורים.

א"ר תנחום כל שלטי הגבורים ישתעבדו בהם ולאחר כן יגאלו.

מכאן אמר רבי בא והנה סולם מוצב ארצה, זהו בית עולמים הנצב בבנינו בשביל אותן העוסקין

בתורה בארץ. וראשו מגיע השמימה, שהמקדש הוא במעלה גדולה על כל העולם. והנה מלאכי אלהים

עולים ויורדים בו, אלו כהני שרת.

ר' אליעזר אומר על שהוא מכוון כנגד ירושלים של מעלה ואותם השומרים ירושלים של נכח

ט"ד מעלה הם שומרים ירושלים של מטה, משמע עולים ויורדים.

מה מעלה יותר יש בו.

א"ר אלעזר זהו דכתיב והנה יי' נצב עליו כמד"א (תהלים קכז) אם יי' לא ישמר עיר שוא שקד

שומר והיינו דכתיב והנה יי' נצב עליו, להיות שומר על אותן השומרים.

מהו עליו.

א"ר אלעזר לשמירה כד"א (ירמ' לט) ועיניך שים עליו, כך (מ"א ט) והיו עיני ולבי שם כל

הימים ולעתיד לבא עתיד הקב"ה לחזור לירושלים ולהיות חומה לשומרה כד"א (זכריה ב) ואני אהיה

לה נאם יי' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה.

הארץ אשר אתה שוכב עליה.

א"ר יצחק מלמד שקפל לו ארץ ישראל.

א"ר יהודה בהמ"ק ממש היה ועליו נתבשר ועליו היה שוכב משמע דכתיב וישכב במקום ההוא.

א"ר יהודה מן הג' אבות לא נתבשר אחד מהם על בית המקדש אלא יעקב שהוא שלישי מן

האבות וכנגד אלו השלשי בנאו ישי דוד שלמה שהוא הג' בנאו.

א"ר יהוד' יעקב שהוא הג' נתבשר, שלמ' שהוא הג' בנה. זה אוהב נשים וזה אוהב נשי'. זה

עומד בתומו וזה לא עמד בתומו דכתיב (מ"א יא) ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו.

ר' יוסי פתח (תהלים מח) יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב. יפה נוף,

זהו ירושלים שהיא מתוק לנפש ומרפא לעצם כמד"א (שיר ד) נופת תטופנה שפתותיך.

א"ר יהודה ארץ מצרים כל יופי שבה נוף ותחפנחס היו. נוף היה המשובח מכלם שהיתה בשלש

מאות ותשעים וחמש תכשיטין של יופי. וציון גדלה ביופי והדר על נוף.

דא"ר יהודה למה נקרא שמה ציון. מה הציון עומד לנס להסתכל בו. והיתה גדולה ביופי מנוף

הה"ד יפה נוף.

משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון, שכל מי שהיה רואה אותה היה שמח.

דתניא א"ר יוסי א"ר חייא מעולם לא נכנס אדם בירושלים והיה עצב לקיים מה שנאמר משוש

כל הארץ.

א"ר יצחק כיון ששכב יעקב עליה נתישב דעתו ועלה עליו השכינה ודבר עמו מה שלא היה

קודם לכן.

דא"ר יצחק עד שעמד יעקב באותו מקום לא נגלתה עליו השכינה. כיון שראה יעקב כך ידע

שהמקום גרם לו והקיץ משנתו ונתיירא שמא דבר אחר היה וישכב כבתחלה. א"ל קב"ה יעקב לא כך

הוא אני יי' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק. ועוד הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך ולא

אגלה לאומה אחרת וגלוי השכינה על הארץ הזאת לך אתננה ולזרעך ולא לאומה אחרת.

א"ר יוסי מהו אשר אתה שוכב עליה. אלא כשם שאתה שוכב עליה ונבואה עמך כך זרעך

הנבואה תהיה מצויה עמהם ולא עם אומה אחרת.

ר' יעקב פתח (ישעי' כו) יוחן רשע בל למד צדק. תניא א"ר יעקב ווי שהרשע יוחן בעוה"ז. זה זרעו של עשו הרשע. ומפני מה יש להם חן ורחמים. מפני שזרעו של יעקב לא למד צדק. בארץ נכוחות יעול, זו ירושלים שהיא ארץ נכוחות.

מהו יעול.

א"ר יעקב אוירא דארעא דישראל מחכים ומרמיז נבואה. זרעו של עשו יעול האויר והנבואה. מפני מה. שזרעו של יעקב לא יראה גאות יי' ואינם עוסקים בתורה וע"כ יוחן רשע ויעול טוב הארץ והנבואה.

ר"י בר' יהושע אמר יוחן רשע, אלו אוה"ע שיש להם ממשלה בעוה"ז מפני שלא למד ישראל

צדק. [כט ט"א]

מדרש הנעלם, פרשת שמות

[זהר ח"ב ד ע"א] ואלה שמות. רבי אלעזר פתח (שיר ד) גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום. גן נעול זו כנסת ישראל שהיא גן נעול.

דאמר רבי אלעזר מה הגן הזה צריך לשמור לעדור ולהשקות ולזמור כך כנסת ישראל צריכה לעדור ולשמור ולהשקות ולזמור. ונקראת גן ונקראת כרם. מה הכרם הזה צריך לעדור ולהשקות ולזמור ולחפור כך ישראל הה"ד (ישעיה ה) כי כרם יי' צבאות בית ישראל וכתוב (שם) ויעזקהו ויסקלהו וגו'.

[ד ע"ב] אמר רבי שמעון כשירדה שכינה למצרים ירדה חיה אחת דשמה ישראל בדיוקנא דההוא סבא וארבעין ותרין שמשין קדישין עמיה וכל חד וחד את קדישא עמיה משמא קדישא וכלהו נחתו עם יעקב למצרים הה"ד ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב.

א"ר יצחק משמע דקאמר בני ישראל ואחר כך את יעקב ולא נאמר אתו.

שאל רבי יהודה לרבי אלעזר בר"ש אמר ליה כיון דשמעת מאבוך פרשת ואלה שמות ברוזא

עלאה מאי קאמר איש וביתו באו.

אמר ליה ההוא מלה דהוה אמר אבא, אינון הוו מלאכין עלאין דאינון לעילא על תתאין מנהון, היינו דכתיב איש וביתו באו. והכי אמר אבא כל אינון מלאכין די בדרגא עלאה אתקרון גוברין דוכרנין, ואינון די בדרגא תתאה מנהון אתקרון נוקבתא.

רבי יצחק הוה קאים קמיה דרבי אלעזר בן ערך. אמר ליה שכינה ירדה למצרים את יעקב.

א"ל ולא והא כתיב (בראשית מו) אנכי ארד עמך מצרימה.

אמר ליה תא חזי שכינה ירדה למצרים את יעקב ושית מאה אלפין רתיכין קדישין אחרנין והיינו

דכתיב כשש מאות אלף רגלי. דתנינן שית מאה אלפין רתיכין קדישין נחתו עם יעקב למצרים וכלהו

סליקו מתמן כד נפקו ישראל ממצרים הה"ד (שמות יב) ויסעו בני ישראל מרעמסס סכותה כשש מאות

אלף רגלי וגו'. שש מאות לא נאמר אלא כשש מאות. כגוונא דנפקו אלין כך נפקו אלין.

ותא חזי רזא דמלה. בעדנא דנפקו אלין רתיכין משירייתא קדישא חמו ישראל וידעו דהוו

מתעכבין בגיניהון וכלהו בהילו דעבדו ישראל בגיניהון הוה והיינו דכתיב ולא יכלו להתמהמה. הוה

ליה למימר ולא רצו להתמהמה אבל לא כתיב אלא ולא יכלו, ואתיידע ממש כלהו בני ישראל הוה, בני

ישראל דרקינעא והיינו דכתיב בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב, ועל כן לא נאמר ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה אתו, אלא ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב. הבאים מצרימה בקדמיתא ועם מי את יעקב.

א"ר יהודה ק"ו ומה כשניצל יעקב מלבן כתיב (בראשית לב) ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים, כשירד לצאת על הגלות והקב"ה אמר אנכי ארד עמך מצרימה [ה ע"א] אינו דין הואיל ופטרונא נחתא דייחתון שמשוי עמיה היינו דכתיב הבאים מצרימה את יעקב.

רבי יעקב דכפר חנן אמר משמיה דר' אבא מאן אינון בני ישראל דהכא. אינון דאתקרון בני ישראל ממש.

ר' אבא פתח (תהלים מו) לכו חזו מפעלות אלהים אשר שם שמות בארץ. אל תקרי שמות אלא שמות, ואזלא הא כהא דאמר ר' חייא כגוונא דרקינעא עבד קב"ה בארעא. ברקינעא שמהן קדישין בארעא שמהן קדישין.

אמר רבי יהודה בו ביום שירד יעקב למצרים ירדו עמו ששים רבוא של מלאכי השרת. ר' יהודה פתח (שיר ג) הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב וגו'. קוזמיטין דגליפין בקלדיטא סחרן בדוכתיה קוזמיטין בשביעאה גליפין בשתיתאה הה"ד (שיר ג) ששים גבורים סביב לה. ד"א הנה מטתו שלשלמה. הנה מטתו, זו היא השכינה, שלשלמה, המלך שהשלום שלו, ששים גבורים סביב לה, אלו הם ששים רבוא של מלאכי השרת שהם מחיל השכינה שירדו עם יעקב למצרים, מגבורי ישראל, ישראל דלעילא הה"ד ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו, אינון ונימוסיהון.

ר' חייא הוה אזיל מאושא ללוד והוה רכיב על חמרא ור' יוסי עמיה. נחית ר' חייא ושקליה בידוי לר' יוסי. א"ל אי בני עלמא ידעין יקרא סגיא דיעקב בשעתא דא"ל קב"ה אנכי ארד עמך מצרימה הו מלחכי עפרא תלת פרסי קריב לקבריה. דהכי מפרשי מרנא רברבי עלמא מאריהון דמתניתא כתיב (שמות יח) ויצא משה לקראת חותנו. אהרן ראה יוצא למשה ואלעזר והנשיאים והזקנים יצאו עמו ראשי האבות וקרואי העדה ושאר כל ישראל יצאו עמהם. נמצאו כל ישראל כלם שיצאו לקראת יתרו. מי ראה למשה יוצא ואינו יוצא לאהרן ולנשיאים ואינו יוצא. נמצא שבשביל משה יצאו כלם. ומה אם בשביל משה כך בשביל קב"ה כשאמר אנכי ארד עמך מצרימה עאכ"ו.

עד דהוו אזלי פגע בהו ר' אבא. א"ר יוסי הא שכינתא הכא דחד ממאריהון דמתניתין עמנא.
אמר ר' אבא במאי עסקיתו.
א"ר יוסי בהאי קרא דכתיב אנכי ארד מצרימה וגו' כשירד יעקב למצרים דכתיב ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה, מלמד שכלם ירדו עם יעקב למצרים.
א"ל ר' אבא וזו בלבד היתה.
פתח ואמר (יחזקאל א) היה היה דבר יי' אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים על נהר כבר.
תלת פלוגתן הכא. חדא דתנינן אין שכינה שורה בחוצה לארץ, וחדא דלא הוה מהימן כמשה דכתיב ביה (במדבר יב) בכל ביתי נאמן הוא והוא גלי ופרסם כל גנזייה דמלכא, וחדא דאתחזי כמאן דלא שלים בדעתו. אלא הכי אסיקנא במתניתא דילן. ח"ו דהא יחזקאל נביאה שלימא הוה וברשותא דקב"ה גלי כל מה דגלי וכלהו אצטריך דגלי ופרסם חד תרין ממה דגלי. דהכי תנן מאן דרגיל למסבל צערא ומאן דלא רגיל למסבל צערא ואתי צערא לתרוויהו ממאן צערא שלימתא יתיר. הווי אומר ממאן דלא רגיל בצערא. כך כשירדו ישראל למצרים הוו רגילים בצערא כל ימיהון ולפיכך נשאו עול הגלות. אבל הצער הגדול לא היה לישראל כמו גלות בבל דכתיב בהו (איכה ד) בני ציון היקרים המסלאים בפז.
דתנן אמר רבי יצחק (ירמיה ט) על ההרים אשא בכי ונהי. מאי על ההרים. אלא אלו הם ההרים הרמים שבעולם. ומי הם ההרים הרמים. הווי אומר בני ציון היקרים.
והווי אתיין בריחיין על צואריהון וידיהון מהדקן לאחורא. כד עאלו לבבל חשיבו דהא לא יקומון לעלמין דהא קב"ה שביק לון ולא ישגח בהון לעלמין.
תניא אמר ר' שמעון ביה שעתא קרא קב"ה לכל פמליא דיליה וכל רתיכין קדישין וכל חיליה וכל רברבנוהי וכל חילא דשמיא. אמר לון מה אתון עבדין הכא ומה בני רחימאי בגלות דחקין ואתון הכא. קומו חותו כולכון לבבל ואנא עמכון הה"ד (ישעיה מג) כה אמר יי' למענכם שולחתי בבלה והורדתי בריחים כולם.
כד נחתו איתפתחו שמייא ושראת רוח הקודש ביחזקאל. אמר להו לישראל הא מאריכון הכא וכל חילי שמייא ורתיכו דאתו למידר ביניכון. לא המינוהו עד דאמר כל מה דחמא וארא כך וארא כך. ואמר ר' שמעון ביה שעתא חדו ישראל חדותא שלמתא בסיעתא דמאריהון דהוה עמהון. וכל חד מנייהו עאל רעותא דליביה ברחימותא סגיאה למיסר נפשהון על קדושא דמאריהון .

ובגין כך גלי יחזקאל כל מה דגלי וכולא איצטריך. ומעלמין לא שביק קב"ה לישראל בגלותא עד דהוה אתי למידר דיוריה עמהון. כל שכן ביעקב דהוה נחית בגלותא וקב"ה ושכינתיה וקדישין עלאין ותתאין ורתיכין דנחתו כלהו עם יעקב הה"ד הבאים מצרימה את יעקב.

ר' אבהו פתח (שיר ד) אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי.

תנן אמר ר' יצחק אוי להם לבריות שאינם יודעים ואינם משגיחים בעבודת בוראם.

דתניא א"ר יצחק בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת אוי להם לבריות מעבודת

בוראם אוי להם לבריות מעלבונה [ה ע"ב] של תורה.

דאמר ר' יהודה כל מי שעוסק בתורה בעולם הזה ומסגל מעשים טובים נוחל עולם מלא וכל מי

שאינו עוסק בתורה בעולם הזה ואינו מסגל מעשים טובים אינו נוחל לא זה ולא זה.

והא תנן יש מי שנוחל עולמו כפי מקומו וכפי הראוי לו.

א"ר יצחק לא תנן אלא מי שאין בו מעשים טובים כלל.

א"ר יהודה אלמלא היו יודעים הבריות חביבותא דרחים קב"ה לישראל היו משאגים ככפיר

לרדוף אחריו. דתניא בשעה שירד יעקב למצרים קרא קב"ה לפמליא שלו אמר להם כלכם רדו למצרים

ואני ארד עמכם. אמרה השכינה רבונו של עולם יש צבאות בלא מלך. אמר לה אתי מלבנון כלה.

מלבנון, ממקום העדן המלובן בכל עינינו. כלה, זו השכינה שהיא כלה בחופה.

ואזלא הא כהא דאמר ר' יהודה מאי דכתיב (במדבר ז) ויהי ביום כלת משה. כלת כתיב. ביום

שנכנסה כלה לחופה, והשכינה היא הכלה.

אתי מלבנון תבאי, ממקום מקדש של מעלה. תשורי מראש אמנה, מראשם של בני אמונה. ומאן

נינהו. יעקב ובניו. מראש שניר וחרמון, שהם עתידיים לקבל תורתיה מהר חרמון ולהגין עליהם בגלותם.

ממעונות אריות, הם האומות הדומות לאריות ונמרים המענים לבני בכל עבודת פרך.

ר' אבא אמר אתי מלבנון כלה. וכי מלבנון באה והלא ללבנון עולה.

אלא א"ר אבא בשעה שירדה שכינה למצרים ירדו עמה ששים רבוא של מלאכי השרת וקב"ה

בראש הה"ד (מיכה ב) ויעבור מלכם לפנייהם ויי' בראשם.

ר' יצחק אמר אתי מלבנון כלה, זו היא השכינה. אתי מלבנון תבאי, ממקום מקדש של מעלה.

תשורי מראש אמנה, ממקום מקדש של מטה. דאמר ר' חייא מעולם לא זזה שכינה מכותל מערבי של בית

המקדש שנאמר (שיר ב) הנה זה עומד אחר כתלנו והוא ראש אמנה לכל העולם. מראש שניר וחרמון,

ממקום שהתורה יוצאת לעולם. ולמה. להגין על ישראל ממעונות אריות, שהם האומות. ר' יודן אמר ממעונות אריות, אלו הם ת"ח השונים בתורה במעונות המדרשות ובבתי כנסיות שהם אריות ונמרים בתורה.

ר' חזקיה הוה יתיב קמיה דר' שמעון א"ל מה ראתה תורה למנות בני יעקב שהם שנים עשר תחלה ואחר כך שבעים שנאמר (בראשית מו) כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים. מ"ט שבעים ולא יותר.

א"ל כנגד שבעים אומות שהם בעולם והם היו אומה יחידה כנגד כלם. ותו אמר ת"ח קלדיטין דנהרין ענפין יתבין במטוליהון ממנן על שבעין עממין נפקין מתריסר גליפין קטירין דאסתחרן במטלניהון, למתקלן דארבע רוחי הה"ד (דברים לב) יצב גבולות עמים למספר בני ישראל. והיינו דכתיב (זכריה ב) כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם, להורות שהם קיימים בשביל ישראל. בארבע לא נאמר אלא כארבע כשם שאי אפשר לעולם בלא ארבע רוחות כך אי אפשר לעולם בלא ישראל.

[יד ע"א] ד"א ואלה שמות.

רבי יהודה פתח ואמר (שיר א) שחורה אני ונאווה וגו'. שחורה אני, זו כנסת ישראל שהיא שחורה מן הגלות. ונאווה, שהיא נאווה מן התורה ובמצות ובמעשים טובים. בנות ירושלם, שבשיל זה זוכות לרשת ירושלם של מעלה. כאהלי קדר, ואע"פ שהיא קודרת בגלות במעשים היא כיריעות שלמה, כיריעות של מלך שהשלוש שלו.

רבי חייא רבא אזל לגבי מאריהון דמתניתא למילף מנייהו. אזיל לגבי רבי שמעון בן יוחאי וחמא פרגוד חד דהוה פטיק בביתא. תוה רבי חייא. יתיב. אמר אשמע מלה מפומיה מהכא. שמע דהוה אמר (שם ח) ברח דודי ודמה לך לצבי או לעופר האילים. כל כסופא דכסיפו ישראל מקב"ה הא דא"ר שמעון תאותם של ישראל שיהיה הקב"ה בורח ולא הולך ולא מתרחק אלא כצבי או כעופר האילים. מ"ט. א"ר שמעון אין חיה בעולם עושה כמו הצבי או כעופר האילים. בזמן שהוא בורח הולך מעט ומחזיר את ראשו למקום שיצא ממנו ולעולם הוא מחזיר את ראשו לאחוריו. כך אמרו ישראל רבש"ע אם אנו גורמים שתסתלק מבינינו יהי רצון שתברח כמו הצבי או כמו עופר האילים שהוא בורח

ומחזיר את ראשו למקום שהניח הה"ד (ויקרא כו) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם.

שמע רבי חייא ואמר אי עלאין פסקין בביתא ואנא יתיב אבראי.

בכה. שמע ר' שמעון ואמר ודאי שכינתא לברא, מאן יפוק.

אמר רבי אלעזר בריה אנא.

אמר אי אנא קלינא כחולא לא קלינא דהא שכינתא ברא מינן. ליעול שכינתא ותיהוי אשתא

שלימתא.

שמע קלא דאמר עד לא סמכין אסתמכו ותרעין לא אתתקנו ומזוטרי דבוסמייא דעדן דכען הוא.

לא נפק ר' אלעזר. יתיב רבי חייא ואתאנח ובכי. פתח ואמר (שיר ב) טוב דמה לך דודי לצבי או

לעפר האילים.

אתפתח תרעא בפרגודא. לא עייל רבי חייא. זקיף רבי שמעון עינוי ואמר ש"מ אתיהיב רשותא

למאן דאיהו אבראי ואנן לגו.

קם רבי שמעון. אזל אשא מדוכתיה עד דוכתא דרבי חייא. אמר רבי שמעון קוזטיפא דנהורא

דקלדיטא לבר ואנן הכא לגו.

אתאלם פומיה דרבי חייא. כיון דעאל לגו מאיך עינוי ולא זקיף רישיה.

אמר רבי שמעון לרבי אלעזר בריה קום אעבר ידך אפומיה דלא רגילא בהאי.

קם רבי אלעזר אעבר ידיה אפומיה דרבי חייא.

פתח פומיה רבי חייא ואמר חמא דלא חמינא, אזדקף דלא חשיבנא, טב למימת באשא דדהבא

טבא דליק באתר דשביבין זרקין לכל עיבר, וכל שביבא ושביבא סליק לתלת מאה [יד ע"ב] ושבעין

רתיכין וכל רתיכא אתפרש לאלף אלפין ורבוא רבוון עד דמטו לעתיק יומין דיתיב על כרסייא וכרסייא

מזדעזעא מניה למאתן ושתין עלמין עד דמטא לאתר עדונא דצדיקיא עד דאשתמע בכל רקיעין וכל

עלאין ותתאין וכלהו בזמנא חדא תווהין ואמרין הדין הוא רבי שמעון בן יוחאי דהוה מרעיש כלא. מאן

יכיל למיקם קמיה. דין הוא רשב"י דבשעתא דפתח פומיה למלעי באורייתא צייתין לקליה כל כרסוון

וכל רתיכין וכל אינון דמשבחי למריהון. לית דפתחין ולית דמסיימין כלהו משתכחין עד דלית אשתמע

בכל רקיעיא דלעילא ותחא פטרא. כד מסיים רבי שמעון למלעי באורייתא מאן חמי שירין, מאן חמי

חדותא דמשבחין למריהון, מאן חמי קלין דאזלין בכלהו רקיעין. אתיין כלהו בגיניה דר' שמעון וכרעין

וסגדין קמי דמריהון, סלקין ריחין דבוסמין דעדן עד עתיק יומין וכל האי בגיניה דר' שמעון.

פתח רבי שמעון פומיה ואמר שש מעלות ירדו עם יעקב למצרים וכל אחת ואחת עשרה אלף רבוא וכנגדם ששה מעלות לישראל וכנגדם שש מעלות לכסא של מעלה וכנגדם שש מעלות לכסא של מטה דכתיב (מלכים א' י) שש מעלות לכסא הה"ד (יחזקאל טז) רבבה כצמח השדה נתתיך וגו', הרי שית, וכנגדן כתיב ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אותם. ת"ח כל חד וחד סליק לעשרה והוון שתין ואינון שתיין גברין דבסחרני שכינתא ואינון שתין רבבן דנפקו עם ישראל מגלותא ודעאלו עם יעקב בגלותא.

א"ל ר' חייא והא חזינן שבעה וסלקין לשבעין.

א"ל ר' שמעון לאו מהכא ואי ס"ד שבעה הא כתיב (שמות כה) שלשה גביעים משוקדים בקנה האחד וקנה האחד לאו בחשבנא דכתיב (במדבר ח) אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות.

עד דהוון יתבי אר"א לרבי שמעון אבוי מה ראה הקב"ה להוריד לישראל למצרים בגלותא.

א"ל חדא שאלתא את שאיל או תרין.

א"ל תרין. גלותא למה, ולמצרים למה.

א"ל תרין אינון ואתחזרו לחד.

א"ל קום בקיומך. בגינך יתקיים לעילא משמך האי מלה. אימא ברי אימא.

פתח ואמר (שיר ו) ששים המה מלכות ושמונים פילגשים ועלמות אין מספר. ששים המה מלכות, הם הגבורים של מעלה מכח גבורה דאתאחדן בקליפין דחיותא קדישא דישראל. ושמונים פילגשים, ממנן בגלופוי דתחותוי, בחורא חד ממאה. ועלמות אין מספר כד"א (איוב כה) היש מספר לגדודיו. ועם כל דא כתיב (שיר ו) אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה, דא היא שכינתא קדישא דנפקא מתריסר זיהרא דזהרא דנהיר לכלא ואיהי אתקרי אמא. כגוונא דא עביד קב"ה בארעא. זריק לכל עמין לכל עיבר ומני עליהן רברבי הה"ד (דברים ד) אשר חלק יי' אלהיך אותם לכל העמים והוא נסיב לחולקיה כנישתא דישראל הה"ד (שם לב) כי חלק יי' עמו יעקב חבל נחלתו, וקרא לה אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה, דא היא שכינת יקריה דאשרי ביניהון אחת היא ומיוחדת לה. ראוה בנות ויאשרוה כד"א (משלי לא) רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה. מלכות ופילגשים ויהללוה, אלין רברבי עמין דאתפקדן עלייהו.

ועוד רזא דמלה היא דתנן בעשרה מאמרות נברא העולם וכד תעיין תלתא אינון ועלמא בהו אתברי, בחכמה ובתבונה ובדעת ועלמא לא אתברי אלא בגיניהון דישראל. כד בעא לקיימא עלמא עבד לאברהם ברזא דחכמה, ליצחק ברזא דתבונה, ליעקב ברזא דדעת, והיינו דכתיב (משלי כד) ובדעת

חדרים ימלאו, ובהיא שעתא אשתכלל כל עלמא ומדאיתלידו [טו ע"א] ליעקב תריסר שבטין אשתכלל כלא כגוונא דלעילא. כד חמא קב"ה חדוותא סגיא דהאי עלמא תתאה דאשתכלל כגוונא דלעילא אמר דילמא ח"ו יתערבון בשאר עממין וישתאר פגימותא בכלהו עלמין. מה עבד קב"ה. טלטל לכלהו מהכא להכא עד דנחתו למיזר דיוריהון בעם קשי קדל דמבזין נמוסיהון ומבזין להון לאתחנתא בהו ולא תערבא בהדיהו וחשיבו להון עבדין, גוברין געלן בהון נוקבתא געלן בהון עד דאשתכלל כלא בזרעא קדישא. ובין כך שלים חובא דשאר עמין דכתיב (בראשית טו) כי לא שלם עון האמורי עד הנה, וכד נפקו נפקו זכאין קדישין דכתיב (תהלים קכב) שבטי יה עדות לישראל.

אתא ר' שמעון ונשקיה ברישיה. אמר קאים ברי בקיומך דשעתא קיימא לך.

יתיב ר' שמעון ור' אלעזר בריה קאים ומפרש מלי דרזי דחכמתא והוון אנפוי נהירין כשמשא ומלין מתברכאן וטאסין ברקיעא. יתבו תרין יומין דלא אכלו ולא שתו ולא הוו ידעין אי הוה יממא או ליליא. כד נפקו ידעו דהוון תרין יומין דלא טעמו מידי. קרא על דא רבי שמעון (שמות לד) ויהי שם עם יי' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל וגו'. ומה אי אנן בשעתא חדא כך משה דקרא אסהיד ביה ויהי שם עם יי' ארבעים יום וגו' עאכ"ו.

כד אתא רבי חייא קמיה דרבי וסח ליה עובדא תוה ר' ואמר ר' גמליאל ברי ר' שמעון בן יוחאי אריא ורבי אלעזר בריה אריא ולא ר' שמעון כשאר אריוותא, עליה כתיב (עמוס ג) אריה שאג מי לא יירא וגו', ומה עלמין דלעילא מזדעזעין מיניה אנן עאכ"ו. גברא דלא גזר תעניתא לעלמין על מה דשאל ובעי אלא הוא גוזר וקב"ה מקיים, קב"ה גוזר ואיהו מבטל. והיינו דתנן מאי דכתיב (שמואל ב כג) מושל באדם. הקב"ה מושל באדם ומי מושל בהקב"ה. צדיק דאיהו גוזר גזרה והצדיק מבטלה.

תנן אמר ר' יהודה אין לך דבר בחביבותא קמי קב"ה כמו תפלתן של צדיקים ואע"ג דניחא ליה זמנין דעביד בעותהון זמנין דלא עביד.

ת"ר זמנא חדא הוה עלמא צריכא למטרא. אתא רבי אליעזר וגזר ארבעין תעניתא ולא אתא מטרא צלי צלותא ולא אתא מטרא. אתא רבי עקיבא וקם וצלי אמר משיב הרוח ונשב זיקא אמר ומוריד הגשם ואתא מטרא. חלש דעתיה דרבי אליעזר. אסתכל רבי עקיבא באנפוי. קם רבי עקיבא קמי עמא ואמר אמשול לכם משל למה הדבר דומה רבי אליעזר דמי לרחימא דמלכא דרחים ליה יתיר וכד עאל קמי מלכא ניחא ליה ולא בעי למתן ליה בעותיה בבהילו כי היכי דלא ליתפרש מניה דניחא ליה דלישתעי בהדיה, ואנא דמי לעבדא דמלכא דבעא בעותיה קמיה ולא בעי מלכא דליעול לתרעי פלטרין

וכ"ש דלישתעי בהדיה. אמר מלכא הבו ליה בעותיה בבהילו ולא ליעול להאי. כך רבי אליעזר איהו רחימא דמלכא ואנא עבדא, ובעי מלכא לאשתעי בהדיה כל יומא ולא יתפרש מניה ואנא לא בעי מלכא דאעול תרעי דפלטרין.

נח דעתיה דרבי אליעזר. א"ל עקיבא תא ואימא לך מלתא דאתחזיא לי בחלמא האי דכתיב (ירמיה ז) ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי. תא חזי תריסר טורי אפרסמונא עאל ההוא דלביש חושנא ואפודא ובעא מן קב"ה למיחס על עלמא ועד האידנא הוה תלי.

אי הכי אמאי חלש דעתיה דרבי אליעזר. משום בני נשא דלא ידעין בהאי.

אמר רבי אליעזר תמני סרי טורי אפרסמון עלאין עאלין נשמתהון דצדיקיא וארבעין ותשעה ריחין סלקין [טו ע"ב] בכל יומא עד ההוא אתר דאתקרי עדן. לקבל דא אתיהיבת אורייתא במ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור, מ"ט אתוון בשמהן דשבטי, מ"ט יומין לקבלא אורייתא, מ"ט קדישין עלאין יתבין קיימין למיטל רשותא בכל יומא מאבנין זהירין דגליפאן בההוא חושנא. וההוא דלביש חושנא יתיב בכרסייא קדישא יקירא דארבע קיימין. מסתכלין בחושנא, על מימריה עאלין ועל מימריה נפקין. זקפן עינין ומסתכלין לעילא חמאן ציצא דלהיט בשית מאה ועשרין עיבר ושמא קדישא עלאה גליף עלוי. מזדעזען ומתחלחלן קטירי בסטרוי דימינא קדישא דשמאלא. נטיל בידוי סמכי שמיא וגלי לון הה"ד (ישעיה לד) ונגולו כספר השמים.

א"ל ר' עקיבא מהו דכתיב (שיר ו) אל גנת אגוז ירדתי.

א"ל תא חזי הגנה היא דנפקא מעדן ודא היא שכינתא. אגוז דא היא רתיכא קדישא דאינון ארבע רישין דנהרין דמתפרשן מן גנתא כהאי אגוזא דאינון ארבע רישין לגו. ומאי דאמר ירדתי כמה דתנן ירד פלוני למרכבה.

א"ל ר' עקיבא אי הכי הוה ליה למימר לאגוז ירדתי מהו אל גנת אגוז ירדתי.

א"ל משום דהיא שבחא דאגוזא מה אגוזא טמירא וסתימא מכל סטרוי כך רתיכא דנפקא מגנתא סתימא מכל סטרוי. מה אינון ארבע רישין די באגוזא מתחברן בהאי גיסא ומתפרשן מהאי גיסא כך רתיכא מתחברן באחדותא בחדותא בשלימותא בשלימו ומתפרשן כל חד בעברוי על מה דאתמני הה"ד (בראשית ב) הוא הסובב את כל ארץ החוילה הוא ההולך קדמת אשור וכן כולם. אמר רבי עקיבא האי לכלוכא דהיא בקליפוי דאגוזא למאי רמיזא.

אמר ליה אע"ג דאורייתא לא גלי ליה בהאי גלי. ת"ח מנהון מרירן ומנהון מתיקן, ורמיזא אית לון. אית מארי דדינא קשיא ואית מארי דשירותא אבל כל רמיזא דגלי באורייתא חזינן דהוא דינא והכי הוא לירמיהו אחזו ליה בדינא דכתיב (ירמיה א) מקל שקד אני רואה. מאי שקד. שקדים ממש, וכן בבליעת קרח (במדבר יז) ויגמול שקדים. ומן תיבותא ממש אשתמע דהוא דינא קשיא דכתיב (דניאל ט) וישקוד יי' על הרעה, וכן (ירמיה א) שוקד אני על דברי וכן כולם.

אמר ליה ר' עקיבא משמע כל מה דעבד קב"ה למילף מניה חכמתא סגיא דכתיב (משלי טז) כל פעל יי' למענהו.

ר' אליעזר אמר מהכא דכתיב (בראשית א) את כל אשר עשה והנה טוב מאד. מהו מאד. למילף מניה חכמתא עלאה.

א"ר יהודה מאי דכתיב (קהלת ז) גם את זה לעמת זה עשה האלהים. כגוונא דרקינא עבד קב"ה בארעא וכלהו רמיזא למה דלעילא. דכד הוה חזי ר' אבא חד אילנא דאביה אתעביד עופא דפרח הוה בכי ואמר אי בני נשא הוו ידעי למאי רמיזאן הוו מבזען תותביהון עד טבוריהון למאי דאתנשי חכמה מנהון כ"ש בשאר מה דעבד קב"ה בארעא.

כדאמר ר' יוסי אלנין אינון דאתחזי מנהון חכמתא כגון חרובא דקל פסתוקא וכדומה לון כלהו בחד וכיבא אתרכבו. כל אינון דעבדין פירין בר מתפוחין רזא חדא אינון בר שבילין דאתפרשו. כל אינון דלא עבדין פירין ואינון רברבין בר מערבין דנחלא דאית להו רזא בלחודוי מחד יניקא יניקו. וכל חד מאינון דאינהו זוטרי בר מאזובא מאימא חדא אתילידו. כל עשבין דארעא דאתמני עליהון רברבין תקיפין בשמיא כל חד וחד רזא בלחודוי כגוונא דלעילא ובגין כך כתיב (ויקרא יט) שדך לא תזרע כלאים, דכל חד וחד עאל בלחודוי ונפיק בלחודוי הה"ד (איוב לח) הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ, וכתיב [טז ע"א] (ישעיה מ) לכלם בשם יקרא. ומה בכל מה דבעלמא רזא בלחודוי ולא בעא קב"ה לגלאה לון ולערבבא לון וקראן בשמהן, בני יעקב דאינון שבטין קדישין דאינון קיומא דעלמא על אחת כמה וכמה הה"ד ואלה שמות בני ישראל.

ר' יוסי בר' יהודה אמר אילו נאמר אלה שמות משמע דהכי הוא, השתא דכתיב ואלה שמות משמע דעל הראשונים מוסיף. מה הראשונים בני יעקב אף כאן בני יעקב.

א"ר יהודה ח"ו בשעה דאמר קב"ה (בראשית מז) אנכי ארד עמך מצרימה ס"ד שהשכינה ירדה עמו באותא שעה.

א"ל והא כתיב אנכי ארד עמך מצרימה, ממש.

א"ל בשעה שהיתה ירידה לבניו ירדה שכינה ה"ד אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה. כל זמן שיש לך עלייה כביכו"ל עלייה יש לי ובשעה שיש לך ירידה כביכו"ל אנכי ארד עמך. ועד שמת יוסף וכל אחיו והיתה להם ירידה עמדה השכינה וירדה עמהם כשם שירדו אלה כך ירדו אלה. אמר ר' יהודה מה כתיב למעלה מן הענין. (שם נ) וימת יוסף בן מאה ועשר שנים ויחנטו אתו ויישם בארון במצרים. באותה שעה ירדו בני ישראל בגלות והשכינה ומלאכי השרת עמהם ה"ד ואלה שמות בני ישראל, שהם הוסיפו על הראשונים לרדת בגלות.

א"ל אי הכי יעקב הוה מית או לא.

א"ל מית.

א"ל ומהו דכתיב הבאים מצרימה את יעקב. אי בחיי אימא את יעקב ואי בתר דמית אפיק מתמן את יעקב.

א"ל תא חזי לא אמר קרא היורדים מצרימה את יעקב שעדיין לא היתה ירידה ליעקב אלא הבאים, מלמד שבאו עם יעקב והלכו להם עד שירדו אלה בגלות וירדו אלה עמהם ה"ד ואלה שמות. ר' דוסתאי אמר בכל יום ויום היו באים והולכים להם ה"ד הבאים מצרימה ולא כתיב אשר באו והיינו דכתיב הבאים מצרימה, בתחילה את יעקב, ולאחר כשהיתה להם ירידה איש וביתו באו. ות"ח בני יעקב כלהו הוו מתין בההוא זמנא ונחתו אלין ואלין נחתו.

רבי יוסי ורבי אלעזר אמרו האי פרשתא מלין עלאין אית בה. דתנן בשעתא דנחתו אלין רתיכין ומשריין קדישין דיוקניהון דשבטין דגליפין לעילא כלהו עאלן למידר עמהון ה"ד איש וביתו באו וכתיב ראובן שמעון לוי.

ד"א ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב וגו'. אתחזר פרשתא דא למה דא"ר יוסי ברבי יהודה וכלא הוה.

ות"ח רבי אלעזר בן ערך כד הוה מטי להאי פסוק הוה בכי. דתניא א"ר אלעזר בן ערך בשעתא שנכנסו ישראל בגלות אתכנשו כלהו נשמתהון דשבטין למערתא דכפלתא צווחו ואמרו סבא סבא כאבא דבנין לאו בלאותא דעלמא דין בניך כלהו משתעבדין בקשיו עם אחרן עבדין בהו נוקמין דעלמא. בההיא שעתא אתער רוחיה דההוא סבא רשותא שאיל ונחית. קרא קב"ה לכל רתיכוי ומשרייתיה ומלכיהון בראשיהון ונחתו כלהו עם יעקב ועם שבטוהי. שבטין נחתו חייין עם אבוהון ושבטין נחתו מתים עם

אבוהון הה"ד ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה וגו' וכתוב ראובן שמעון לוי וגו'. ות"ח מתים הוּו ונחתו וכתוב ויוסף היה במצרים.

אמר רבי יצחק בהאי אתקרי (תהלים קג) כרחם אב על בנים.

רבי יהודה בר שלום הוה אזיל באורחא ורבי אבא הוה עמיה. עאלו לחד אדרא ובתו תמן. אכלו. כד בעו למשכב שוּו רישיהון בהווא תלא דארעא והוה חד קברא. עד לא דמיכו קרא חד קלא מן קברא אמר זרעא לארעא אזלא. תריסר שנין הוה [סז ע"ב] דלא אתערית בר האינדא דפרצופא דברי חמינא הכא. א"ר יהודה מאן את.

אמר יודאי אנא ואנא יתיב נזיפא דאנא לא בעינא למיעל בגין ההוא צערא דברי, דגנביה ההוא גוי כד איהו הוה זעירא ואלקי ליה כל יומא וצערא דיליה דחי לי למיעאל בדוכתאי ובהאי אתרא לא אתערית בר האינדא.

אמר ליה ואתון ידעין בצערא דחיי.

א"ל שרי קברי. אי לאו בעותא דילן על חיי לא יתקיימון פלגות יומא והאינדא אתערית הכא דהוּו אמרין לי כל יומא דלעגלא ייתי ברי הכא ולא ידענא אי בחיי אי במותא.

א"ל רבי יהודה מאי עבידתיכו בהווא עלמא.

אתרגיש קברא ואמר אזילו קומו דהאינדא ילקון לברי.

תוּוהו וערקו מתמן כפלגות מיל. יתבו עד דנהיר צפרא. קמו למיזל. חמו חד בר נש דהוה רהיט וערק והוה שתית דמא אכתפוי. אחדו ביה וסח להו עובדא. אמרו ליה מה שמך. אמר להו לחמא בר ליואי.

אמרו ומה ליואי בר לחמא הוה ההוא מיתא ומסתפינא לאשתעויי יתיר בהדיה.

לא אהדרו.

אמר רבי אבא האי דאמרו דצלותהון דמתייא מגינן על חיי מנלן. דכתיב (במדבר יג) ויעלו בנגב ויבא עד חברון.

א"ר יהודה ת"ח תרין נדרין נדר קב"ה ליעקב, חד דייחות עמיה למידר עמיה בגלותא וחד דיסקיניה מקבריה למחמי חדוּוּתא דסייעתא קדישא דדיירי עם בנוהי הה"ד (בראשית מו) אנכי ארד עמך מצרימה,

אנכי ארד עמך בגלותא, ואנכי אעלך גם עלה כד"א (יחזקאל לז) והעליתי אתכם מקברותיכם עמי
וכתיב (תהלים קכב) ששם עלו שבטים וגו'.

ויקם מלך חדש על מצרים וגו'.

א"ר שמעון בו ביום נתנה רשות לשרו של מצרים על כל האומות. דתנא עד שלא מת יוסף לא
נתנה שררה לשרו של מצרים על ישראל. כיון שמת יוסף ויקם מלך חדש על מצרים. ויקם כלומר מאן
דהוה מאיך וקם.

רבי יצחק פתח (שיר א) עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו. עד שהמלך, הה"ד (ישעיה מד) כה
אמר יי' מלך ישראל וכתיב (דברים לג) ויהי בישורון מלך. במסבו, בין כנפי הכרובים. נרדי נתן ריחו,
שסבבו להסתלק מביניהם.

ד"א עד שהמלך במסבו, בעוד שהיה הקב"ה נותן התורה לישראל דכתיב (שמות לד) ויהי שם
עם יי' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל וגו', בעוד שהיה כותב תורה לישראל הניחו ריחם
הטוב ואמרו אלה אלהיך ישראל.

ד"א עד שהמלך במסבו, בעוד שהיה הקב"ה יורד על הר סיני לתת התורה לישראל נרדי נתן
ריחו דכתיב (שם כד) נעשה ונשמע.

רבי תנחום אמר כל אומה ואומה יש לה שר למעלה וכשהקב"ה נותן שררה לזה מוריד לזה
וכשנותן שררה לאותו שר אין לו שררה זולתי בישראל הה"ד (איכה א) היו צריה לראש.

רבי יצחק אמר ישראל הם כנגד כל האומות שבעולם. מה שאר האומות הם שבעים אף ישראל
הם שבעים כנגד כל אומות שבעולם דכתיב (בראשית מו) כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים.
ומי ששולט בישראל כאילו שולט על כל העולם כולו.

רבי אבא אמר מהכא ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אותם. הא
שבעה וכל מדרגא לעשרה הא שבעים. מה כתיב אחריו. ויקם מלך חדש על מצרים.

אמר רב הונא מפני מה השתעבדו ישראל בכל האומות. כדי שישאר העולם בהם שהם כנגד כל
העולם. וכתיב (זכריה יד) ביום ההוא יהיה יי' אחד ושמו אחד, ומה הוא אחד אף ישראל אחד דכתיב
(שמואל ב ז) גוי אחד בארץ. מה שמו אחד ונתפרש בע' אף ישראל אחד ונתפרש בשבעים.

רבי יהודה פתח (משלי ל) תחת שלש רגזה ארץ תחת עבד כי ימלוך ושפחה כי תירש גברתה. תחת עבד כי ימלוך, דתניא [יז ע"א] אין לך אומה שפלה ונבזית לפני הקב"ה כמו המצרים ונתן להם שררה בשביל ישראל. ושפחה כי תירש גבירתה, זו הגר שילדה לישמעאל שעשה כמה רעות לישראל ושלט בהם ועינה אותם בכל מיני ענויין וגזר עליהם כמה שמדות ועד היום הם שולטים עליהם ואינם מניחים להם לעמוד בדתם ואין לך גלות קשה לישראל כמו גלות ישמעאל.

ר' יהושע הוה סליק לירושלם והוה אזיל באורחא. חמא חד ערבא דהוה אזיל באורחא ובריה עמיה. פגעו ביודאי חד אמר לבריה האי יודאי געלא דמאיס ביה מריה. טול ליה ורקיק ליה בדיקניה ז' זמנין דאיהו מזרעא דמשעבדין ביה שבעה עממין.

אזל בריה ואחיד בדיקניה.

אמר רבי יהושע ראמין ראמין גוזרנא על עלאין דיחתון לתתא.

עד לא סיים אתבלעו באתריהון.

רבי יצחק פתח (שיר ד) עד שיפוח היום ונסו הצללים אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה. עד שיפוח היום האי קרא על גלותא דישראל אתמר דאינון ישתעבדון בגלותא עד שיסתיים אותו היום של מעלת האומות.

דתנן א"ר יצחק אלף שנים הוא מעלת כל האומות כאחד על ישראל ואין אומה שלא ישתעבד

בהם ויום אחד הוא כנגדו דכתיב (זכריה יד) והיה יום אחד הוא יודע ליי' וגו'.

ד"א עד שיפוח היום, קודם שיפוח אותו היום מן האומות, ונסו הצללים, הם שרים השולטים

עליהם, אלך לי אל הר המור. אמר קב"ה אלך לי לנער האומות מירושלם שהיא הר המור שנאמר בהר המוריה אשר בירושלם, ואל גבעת הלבונה, זו בית המקדש אשר בציון דכתיב ביה (תהלים מח) יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון.

א"ר יהודה כד"א (איוב לח) לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה, כהאי דאחיד בטלית

לנערא טנופא מנה.

ר' יוסי אמר עתיד הקב"ה להגלות על ירושלים של מטה ולטהר אותה מגלולי העמים קודם

שיסתיים אותו היום של האומות. דא"ר חייא אין שולטנות האומות על ישראל אלא יום אחד ממש

שנאמר (איכה א) נתנני שוממה כל היום דוה, יום אחד ממש ולא יותר.

א"ר יוסי אי יתיר ישתעבדון לא על פום גזרת מלכא הוא אלא על דלא בעיין למיהדר לקבליה
וכתיב (דברים ל) והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה (שם ד) באחרית הימים ושבת עד יי' אלהיך
וגו' וכתיב (שם ל) אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך וגו'.

ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל.

א"ר שמעון ת"ח דהא על כל פנים מלאכא שלטונא דממנא על מצראי הוה והכי הוא דרובא
דפרשתא לא אתמר אלא מלך מצרים סתם והיינו ממנא רברבא על מצראי, פרעה מלך מצרים, פרעה
ממש.

א"ר שמעון לפיכך כתיב ויאמר כלומר הכניס בלבם דבר זה כד"א (שמואל ב טז) כי יי' אמר לו
קלל את דוד, מחשבת הלב בלבד, וכן (אסתר ו) ויאמר המן בלבו, וכן (בראשית יז) ויאמר בלבו הלבן
מאה שנה, אף כאן הכניס מחשבה בלבם שאמר רב ועצום ממנו. מאי ממנו. ר"ל ממני. והם אמרו
במחשבותם שגדול כחם ועצום ממנו מהשר שלהם.

ר' יצחק אמר כל העולם כלו מושכים כח משריהם וישראל מושכים כחם מהב"ה והם נקראים
עם יי' ולא עם מהשרים.

ר' יהודה אמר הכא נקראים עמו דכתיב ויאמר אל עמו והתם כתיב (שמות ג) ראה ראיתי את
עני עמי אשר במצרים, עמי ממש. ישראל נקראו עם יי' ושאר האומות נקראו עמו של שר שלהם דכתיב
(מיכה ד) כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם יי' אלהינו לעולם ועד.

אמר רבי אבא האי פסוק הוה ליה למימר הנה עם ישראל או בני ישראל. מהו עם בני. אלא עם
בני ישראל ממש מההוא ישראל דלעילא, דחשיבו דעם בני ישראל הוה ולא עם יי' וכתיב ויקוצו מפני
בני ישראל ולא כתיב מפני [ניז ע"ב] עם בני ישראל אלא מפני בני ישראל ממש.

רבי יוחנן הוה קאים קמיה דר' יצחק אמר מה ראה בלק לומר (במדבר כב) הנה עם היוצא
ממצרים ולא אמר עם בני ישראל.

אמר ר' יצחק בלק מכשף גדול הוה וכן דרך המכשפים לקחת הדבר שאין בו חשדא וכן אין
מזכירין לעולם שם אביו של אדם אלא שם אמו דבר שאין בו חשדא דכן דרך השדים דמעיינים בההוא
מלה דקאמרי להו אי איהו כדיבא מודיעין ליה מלין כדיבין ואי הוא קשוט כל מה דאמרין לזמנא זעירא
קושטא הוא כל שכן למעבד עבידתא.

רבי אחא אמר בלק אורחא דקלנא נקט, הנה עם היוצא ממצרים כלומר דלית אנן ידעין ממאן

אינון.

אמר רבי יוחנן מפני מה עמא דרברבין נטירין ועמא דקב"ה לא נטירין.

אמר רבי יצחק לא דמי מסכנא לעתירא. מסכנא בעי לנטרא דיליה עתירא לא נטיר דיליה וכל שכן דישראל אינון ממלכא דרחים קשוט ודינא, ודינא קדמאה עביד בגוברין דביתיה דבעי דאינון להוון נטירין מחטאה יתיר מכלהו הה"ד (עמוס ג) רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עוונותיכם.

רבי יוסי נפק לאורחא והוה רבי אחא בר יעקב אזיל עמיה. עד דהוו אזלי שתיק רבי יוסי והרהר

במלי דעלמא ורבי אחא הרהר במלי דאורייתא. עד דהוו אזלי חמא רבי יוסי חד חויה דהוה רהיט אבתריה. א"ל לרבי אחא חזית האי חויה דרהיט אבתראי.

אמר ליה רבי אחא אנא לא חמינא ליה.

רהיט רבי יוסי וחויה אבתרוי. נפל רבי יוסי ודמא שנת ונחת מחוטמוי. שמע דהוו אמרין רק

אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה ע"כ אפקוד עליכם את כל עוונותיכם.

אמר רבי יוסי ומה על שעתא חדא כך מאן דמתייאש מנה על אחת כמה וכמה. פתח ואמר

(דברים ב) כי יי' אלהיך ברכך בכל מעשה ידך ידע לכתך וגו' המוליכך וגו' נחש שרף ועקרבו וגו'. נחש שרף למה הכא. אלא לקחת עונשן מישראל כל זמן שמתפרשין מן עץ החיים דכתיב (שם ל) כי הוא חייך ואורך ימך.

אמר רבי חייא תא חזי כתיב (משלי יג) חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שחרו מוסר וכתיב (מלאכי

א) אהבתי אתכם אמר יי' וכתיב (שם) ואת עשו שנאתי. מהו שנאתי. דכתיב חושך שבטו שונא בנו

כלומר שנאתי אותם ועל כן חשכתי שבט מהם. כל שכן וכל שכן תלמידי חכמים דלא בעי קב"ה דיתפרשון מעץ החיים אפילו רגעא חדא.

ויאמר אל עמו, נתן להם עצה לעשות עמהם רעה.

אמר רבי תנחום יודעים היו מצרים באצטגנינות שלהם שסופן ללקות על ישראל ולפיכך הקדים

שר שלהם לעשות עמהם רעה.

רבי יצחק פגע בהוא טורא וחמא חד בר נש דהוה נאים תחות חד אילן. יתיב תמן. עד דהוה יתיב חמא ארעא דמתחלחלא ואתבר ההוא אילנא ונפל וחמא בקיעין גומין בארעא וארעא סלקא ונחתא. אתער ההוא גברא צווח לקבליה דרבי יצחק ואמר ליה יודאי יודאי בכי ונהים דהאינדא מקימין ברקיעא חד וברבא ממנא שלטנא עליון והוא זמין למעבד עמכון ביש סגי והאי רגשא דארעא בגיניכון הוה, דכל זמנא דרגשא ארעא כד קם ממנא דיעביד עמכון ביש.

תווה רבי יצחק ואמר ודאי כתיב (משלי ל) תחת שלש רגזה ארץ תחת עבד כי ימלוך, ממנא דהוה ממנא תחות שלטנא אחרא ומליך ויהבין ליה שלטנא וכ"ש כד שליט בישראל.

א"ר חמא בר גוריא כשהקב"ה מניח לישראל תחות ממשלת האומות יתיב וגעי ובכי הה"ד (ירמיה יג) במסתרים תבכה נפשי.

אמר רבי יוסי במסתרים ממש דווקא.

רבי יהודה עאל לגביה דרבי אלעזר אשכחיה דהוה יתיב וידיה בפומיה והוה עציב. אמר ליה במאי [יח ע"א] עסיק מר.

אמר ליה דכתיב (משלי טז) באור פני מלך חיים. אי טרנא עציב וכ"ש דגעי ובכי שמשוי מאי עבדי. הה"ד (ישעיה לג) הן אראלם צעקו חוצה. מאי חוצה. מריהון בגו ואינון לבר, מריהון בבתי גואי ואינון בבתי בראי. בתי גואי מאן אינון. אמר רבי יצחק אינון מעשרה כתרי מלכא. מלאכי שלום מר יבכיון, וכי יש מלאכים שאינם של שלום.

אמר ליה אין, תא חזי אית מארי דדינא קשיא ואית מארי דדינא דלא קשיא ואית מארי דינא ורחמנותא ואית מארי דרחמנותא דלית בהו דינא כלל ואלין אתקרון מלאכי שלום ועל אינון דלתתא כתיב (שם נ) אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם, וכתיב (שם לד) ונמקו כל צבא השמים. אי הכי כל אינון שלטנין דממנן על שאר עמין כד חמאן למריהון עציב למאי עבדין פרוכא לבנוהי.

א"ר אלעזר לא עבדי אלא מאי דאתפקדו ורעותא דמריהון עבדין.

ר' דוסתאי אמר בעדנא דאתמסרן בנוי דקודשא ב"ה לשלטני עממין מתכנפין תריסר בתי דינין ומשתקען בתהומא רבא. געי טרנא געין רהיטן ונחתין תרין דמעין לשקיעא דימא רבא הה"ד (תהלים לו) משפטיך תהום רבה. ומתגלגלן עלאין לתתא אתבקען תתאין ונחתן מאתן וארבעין דרגין הה"ד (עמוס ג) אריה שאג מי לא יירא.

תנא בשעה שמסר הקב"ה לישראל לשרו של מצרים גזר עליהן שבעה גזרות שישתעבדו בהם המצרים הה"ד וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך, כנגדם ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אותם.

הבה נתחכמה לו.

רבי יוסי אמר אין הבה אלא לשון הזמנה לעשות דין כד"א (בראשית יא) הבה נרדה, (שמואל א יד) הבה תמים.

אמר רבי יוחנן הבה לשון הסכמה כולם והזמנה כמו (בראשית יא) הבה נבנה לנו עיר, (שופטים כ) הבו לכם עצה, (תהלים כט) הבו ליי' בני אלים.

רבי יצחק אמר הבה נתחכמה לו, והיה בהסכמת דין אצלו פן ירבה, ורוח הקדש אומרת כן ירבה וכן יפרוץ. ויקוצו מפני בני ישראל דהוו מתעקצי ממלאכי השרת כהני קוצי דמתעקצי בהו אינשי. ר' יודאי א"ר יצחק מה היתה מחשבתן של מצרים למנוע מישראל פריה ורביה והשר הממונה עליהם שהכניס בלבם כך. אלא היו יודעים שהיה עתיד להוליד בן אחד לעמוד לישראל ועתיד לעשות דין באלהיהם על ידו.

דאמר רבי יוחנן בשעה שאמר משה (שמות יב) ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים הלך דומה שרו של מצרים ד' מאות פרסה. א"ל הק"ה גזרה נגזרה לפני דכתיב (ישעיה כד) יפקד יי' על צבא המרום במרום וגו'. באותה שעה נטלה השררה ממנו ונתמנה דומה שר של גיהנם לידון שם נפשות הרשעים ורבי יהודה אומר על המתים נתמנה.

אמר רבי חנינא כתיב (במדבר לג) ובאלהיהם עשה יי' שפטים. וכי באלוה של כסף ושל זהב ושל עץ ושל אבן יש שפטים.

אלא אמר רבי יוסי של כסף ושל זהב היו נתכים מאליהם ושל עץ מתקבין.

אמר רבי אלעזר אלוה של מצרים שה היה וצוה הקב"ה לעשות בו שפטים לשרוף אותו באש כד"א (דברים ז) פסילי אלהיהם תשרפון באש כדי שיהא ריחו נודף ועוד (שמות יב) ראשו על כרעיו ועל קרבו, ועוד שעצמותיו מושלכים בשוק וזאת היתה למצרים קשה מכולן הה"ד שפטים.

אמר רבי יהודה באלהיהם ממש וזהו שר שלהם, לקיים יפקוד יי' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה. וכל זה היו יודעים החכמים שבהם וכ"ש שר שלהם, על כן כתיב הבה נתחכמה לו.

רבי יוחנן אמר הרבה ע"ז היו במצרים ונילוס אלוה [יח ע"ב] שלהם ובכלל אלהיהם ובכולם

עשה ה' שפטים.

אמר רבי אבא הא דר' יוחנן דייקא ופשיטא משום דאלהיהם נלקים בתחלה ואח"כ האומה. וכן
נילוס נלקה בתחלה והעצים והאבנים הה"ד (שמות ז) ויהי הדם בכל ארץ מצרים ובעצים ובאבנים שהיו
להם אלהות ממש.

ואמר רבי יצחק על צבא המרום במרום כתיב ונילוס לא היה במרום.

א"ר יוחנן רוב מימיו כדוגמתן במרום.

אמר רבי יצחק שר שלהם נלקה בתחלה ואח"כ שאר אלהיהם.

רבי שמעון ברבי יוסי אומר לקות אומה של מצרים ממש לא היה אלא בים דכתיב (שם יד) לא
נשאר בהם עד אחד, וקודם זה נעשה שפטים באלהיהם ועל דא כתיב הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי
תקראנה מלחמה, ונתנבאו על העתיד כפי מה שאירע להם, ונוסף גם הוא על שונאינו, נבאו על מחנות
עליונים שיהיו שרויים בתוכם, ונלחם בנו, נבאו על מה דכתיב יי' ילחם לכם וגו', ועלה מן הארץ כד"א
ובני ישראל יוצאים ביד רמה.

וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי.

רבי אלעזר פתח שיר השירים אשר לשלמה. תנא כשברא הקב"ה את עולמו עלה בחפץ לפניו
וברא את השמים בימינו והארץ בשמאלו ועלה בחפץ לפניו לנהוג היום והלילה וברא המלאכים
הממונים בחסדו ביום וברא המלאכים הממונים לומר שירה בלילה הה"ד (תהלים מב) יומם יצוה יי'
חסדו ובלילה שירה עמי, אלו מימין ואלו משמאל אלו מקשיבים שירת היום ואלו מקשיבים שירת
הלילה שירתם של ישראל קדוש.

רבי יצחק אמר אותם שאומרים שירה בלילה מקשיבים שירתם של ישראל ביום הה"ד (שיר ח)

חברים מקשיבים לקולך.

אמר רבי שמעון כת אחת כלולה משלש כתות אומרת שירה בלילה הה"ד (משלי לא) ותקם בעוד
לילה ותתן טרף לביתה.

אמר רבי אלעזר עשרה דברים נבראו ביום ראשון ומהם מדת יום ומדת לילה ועל מדת לילה

כתיב ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה כד"א (איוב טז) אפן טרף וכתיב (מיכה ה) וטרף ואין מציל.

וחק לנערותיה כד"א (שמות טו) חק ומשפט, (תהלים קמז) חקיו ומשפטיו, (שם פא) כי חק לישראל הוא משפט, מכאן שמה"ד שולטת בלילה.

ותנא אלו האומרים שירה בלילה אלו הם שרים על כל בעלי שיר וכשפותחין החיים שירה מוסיפין העליונים כח לדעת ולהכיר ולהשיג מה שלא השיגו, שמים וארץ מוסיפין כח בהאי שירה. אמר רבי נחמיה אשרי הזוכה לדעת באותו שיר. דתניא הזוכה באותו שיר ידע בענייני התורה והחכמה ויאזין ויחקור ויוסיף כח וגבורה במה שהיה ובמה שעתיד להיות ובזה זכה שלמה לדעת. דתני רבי שמעון דוד ע"ה ידע בזה ותקן שירים ותושבחות הרבה ורמז בהם העתידות לבוא והוסיף כח וגבורה ברוח הקודש. ידע בענייני התורה והחכמה ואזן וחקר והוסיף כח וגבורה בלשון הקודש.

ושלמה זכה יותר באותו השיר וידע החכמה ואזן וחקר ותקן משלים הרבה ועשה ספר מאותו השיר ממש והיינו דכתיב (קהלת ב) עשיתי לי שרים ושרות, כלומר קניתי לי לדעת שיר מאותן השירים העליונים ואשר תחתם והיינו דכתיב שיר השירים כלומר שיר של אותם שרים של מעלה שיר שכולל כל ענייני התורה והחכמה וכח וגבורה במה שהיה ועתיד להיות, שיר שהשרים של מעלה משוררים. א"ר אלעזר אלו השרים עמדו עד שנולד לוי אבל משנולד לוי ואילך אמרו שיר. כיון שנולד משה ונמשח אהרן ונתקדשו הלויים נשלם השיר ונשארו השרים על משמרותם.

ואמר רבי אלעזר באותה שעה שנולד לוי פתחו למעלה ואמרו (שיר ח) מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי [יט ע"א] אמצאך בחוץ אשקך גם לא יבוזו לי. כיון שיצאו משבט לוי המשוררים של מטה ונתקדשו כולם עמדו על משמרותם והיו אלה לנוכח אלה חברים כאחד והעולמות אחד ומלך אחד שוכן עליהם בא שלמה ועשה ספר מאותו שיר של אותם שרים ונסתם החכמה בו.

א"ר יהודה למה נקרא שם השרים של מטה לויים. על שנלויים ונחברים למעלה כאחד והשומע נלוה ונדבק נפשו למעלה, וע"כ אמרה לאה (בראשית כט) ילוה אישי אלי. רבי תנחום אמר שבכל נלוה זרע לוי עם השכינה במשה ואהרן ומרים ובכל זרעו אחריו והם הנלויים אל יי' לשרתו.

ת"ח בשעה שעמדו המשוררים של מעלה לא עמדו על משמרתם עד שנולדו שלשה האחים משה אהרן ומרים. תינח משה ואהרן, מרים למה.

אמר רבי יוסי ה"ד (קהלת ב) ושרות כד"א (שמות טו) ותען להם מרים. תאנא באותה שעה שנולד לוי נטלו הקב"ה ובחרו מכל אחיו והושיבו בארץ והוליד לקהת וקהת הוליד לעמרם והוא

הוליד לאהרן ומרים. פירש מאשתו והחזירה. באותה שעה היו המשוררים של מעלה עומדים ומשוררים. גער בהם הקב"ה ונשתכך השיר עד שנטה קו ימינו והושיט לעמרם.

מ"ט נקרא עמרם. שיצא ממנו עם רם על כל רמים.

ולא נזכר שמו, מ"ט לא נזכר שמו.

רבי יהודה אמר בשם רבי אבהו מפני שבצנעא הלך ובצנעא חזר לאשתו כדי שלא יכירו בו הה"ד וילך איש ולא נאמר וילך עמרם בפרהסיא. ויקח את בת לוי, אף היא בצנעא חזרה ולא נזכרה שמה.

רבי אבהו אמר וילך איש, זה גבריאל דכתיב (דניאל ט) והאיש גבריאל, שהלך הוא והחזירה לעמרם.

רבי יהודה אמר עמרם ממש היה ולא נזכר שמו מפני שהליכה זו לא היתה ממנו להזדווג לאשתו אלא מלמעלה.

רבי יצחק אמר באהרן ומרים לא נאמר זיווג אבותם בתורה ובמשה כתיב ויקח את בת לוי להורות שהשכינה נקראת על שם לוי ולא היה עמרם ראוי להוליד למשה עד שנטל חלק בשכינה והוליד למשה הה"ד ויקח את בת לוי, ולפיכך כתיב ותרא אותו כי טוב הוא.

רבי אלעזר אמר זכה עמרם שיצא ממנו בן שזכה לקול גדול דכתיב (שמות יט) והאלהים יעננו בקול, ועמרם זכה לבת קול דכתיב ויקח את בת לוי כלומר בת קול. ולפיכך כתיב וילך כלומר שהלך למדרגה זו. תאנא כשנולד משה ייחד הקב"ה שמו עליו דכתיב ותרא אותו כי טוב הוא, וכתיב (תהלים קמה) טוב יי' לכל, וכתיב (שם לד) טעמו וראו כי טוב יי'.

ויהי בימים הרבים ההם.

רבי יהושע דסכנין אמר ויהי בימים הרבים ההם, סוף גלותם היה שהיו ישראל משועבדים בכל עבודה. בימים הרבים ההם, שהיו רבים לישראל במצרים. וכיון שנשתלם קץ גלותם מה כתיב. וימת מלך מצרים. מ"ט. שהורד שר מצרים ממעלתו ונפל מגאותו, וכיון שנפל מלך מצרים שהוא שר שלהן זכר הקב"ה לישראל ושמע תפלתם.

אמר רבי יהודה בא וראה שכך הוא שכל זמן שהשר שלהם נתנה לו שררה על ישראל לא נשמע צעקתם של ישראל. כיון שנפל השר שלהם כתיב וימת מלך מצרים ומיד ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים, שעד אותה שעה לא נענו בצעקתם.

אמר רבי אלעזר בא וראה רחמנותו של הקב"ה. כשהוא מרחם על ישראל כופה למדה"ד

ומורידה ומרחם עליהם והיינו דתנן שהקב"ה מוריד שתי דמעוות לים הגדול.

מאן אינון שתי דמעוות.

אמר רבי יוסי לאו [יט ע"ב] מלה ברירא היא דהא א"ל לאובא טמיא דהוא כדיב ומליה כדיבן.
א"ר אלעזר לאו בתר אובא טמיא אזלינן. דברירא דמלה הוא דתנן בעשרה כתרי מלכא יש שתי
דמעוות והן שתי מדות דין שהדין בא משתיהן כד"א (ישעיה נא) שתים הנה קוראותיך. וכשהקב"ה זוכר
את בניו הוא מוריד אותם לים הגדול שהוא ים החכמה להמתיקן והופך מדת הדין למדת רחמים ומרחם
עלייהו.

א"ר יהודה שתי דמעוות שמהם באים הדמעוות מהם בא הדין.

א"ר יהודה כתיב (שמות יד) והנה מצרים נוסע אחריהם וא"ר יוסי זה שר של מצרים הוא ואת

אמרת וימת מלך מצרים זה שר של מצרים.

א"ר יצחק האי מלה קא מסייע לההוא דלעילא. כתיב הכא והנה מצרים וכתוב התם מלך

מצרים, מלמד דעכשיו לא היה מלך דהורידוהו מגדולתו ולפיכך כתיב והנה מצרים ולא כתיב מלך

מצרים. ומה דאמר וימת כד"א (שם ד) כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך.

א"ר יצחק א"ר יהושע בא וראה כל מלכי מצרים פרעה שמם ובכאן לא נאמר אלא מלך מצרים

סתם, ובמקומו פרעה והוא פרעה ממש. ת"ח בעוד דאית שולטנותא דלעילא אית שולטנותא בעמא

דלתתא אתעדי שולטנותא דלעילא אתעדי שולטנותא דלתתא.

א"ר אבא כתיב (זכריה יד) הנה יום בא ליי'. וכי שאר הימים אינם שלו.

אלא אמר רבי אבא מלמד ששאר הימים נתנים לשרים ואותו יום אינו של השרים אלא של

הקב"ה כדי לעשות דין באומות מפני שבאותו יום יפלו כל השרים ממעלתם, ועל דא כתיב (ישעיה ב)

ונשגב יי' לבדו ביום ההוא, שאותו יום לא יהיה מעלה לשרים.

א"ר אבא כשהקב"ה עושה דין בשרים של מעלה מה כתיב (שם לד) כי רותה בשמים חרבי.

וכי חרב ליי'.

אמר רבי יצחק חרב כתיב (שם) חרב ליי' מלאה דם וכתוב (שם סו) ובחרבו את כל בשר.

א"ר אבא החרב הוא הדין שעושה דכתיב (ד"ה א כא) וירא דוד את מלאך יי' עומד בין השמים
ובין הארץ וחרבו שלופה בידו. וכי חרב שלופה היתה ביד המלאך. אלא שהיתה הרשות נתונה בידו
לעשות דין.

אמר ריב"ל אמר לי מלאך המות אי לאו דחייסנא ליקרא דברייתא פרענא להו בית השחיטה
כבהמה.

א"ר אבא כלא משום דאתייהיב רשותא בידיה למעבד גמר דינא הה"ד (שם) וחרבו שלופה בידו,
הרשות נתונה בידו לעשות דין.

אי הכי מאי (שם) וישב חרבו אל נדנה.

אמר רבי אבא שנחזר הדין לבעל הדין והרשות למי שהרשות שלו.

ויאנחו בני ישראל. ויתאנחו לא כתיב אלא ויאנחו כלומר נאנחו לו למעלה שהאנחה היתה בשבילם
למעלה.

ר' ברכיה אמר בני ישראל דלעילא הוו. ומאן אינון בני ישראל. אינון דאתקרון בני פולחנא
כלומר אותם שהם מן העבודה של מעלה. ותעל שועתם אל האלהים, שעד אותה שעה לא עלתה שועתם
לפניו.

א"ר יצחק כד עביד קב"ה דינא בפמלייא של מעלה ההוא דינא מאי הוי.

אמר רבי אבא מעבר להו בההוא נהר דינור ואעבר לון משלטניהון ומני שולטנין אחרנין דשאר
עמין.

א"ל והא כתיב (תהלים קד) משרתיו אש לוחט.

א"ל אית אשא קשיא מאשא ואית אשא דחי אשא.

אמר רבי יצחק תלת ענייני הכא, אנחה, צעקה, שועה, וכל חד מתפרשא מאחרא. אנחה כתיב
ויאנחו בני ישראל, צעקה דכתיב ויצעקו, שועה דכתיב ותעל שועתם, וכל חד בלחודוי מתפרשא וכלהו
עבדו ישראל.

אמר רבי יהודה צעקה ושועה עבדו, אנחה לא עבדו משמע מדכתיב ויאנחו, ולמעלה היתה
האנחה בשבילם.

צעקה ושועה במאי אתפרשן.

אמר רבי יצחק אין לך שועה אלא בתפלה שנאמר (שם לט) שמעה תפלתי יי' ושועתי האזינה,
(שם פח) אליך יי' שועתי, (שם ל) שועתי אליך ותרפאני. צעקה שצועק ואינו אומר כלום.

אמר רבי [כ ע"א] יהודה הלכך גדולה צעקה מכולן שצעקה היא בלב הה"ד (איכה ב) צעק
לבס אל יי'. צעקה וזעקה דבר אחד הוא וזה קרובה להקב"ה יותר מתפלה ואנחה דכתיב (שמות כב)
והיה כי יצעק אלי שמע אשמע צעקתו.

אמר רבי ברכיה בשעה שאמר הקב"ה לשמואל (שמואל א טו) נחמתי כי המלכתי את שאול
למלך מה כתיב. ויחר לשמואל ויצעק אל יי' כל הלילה, הניח הכל ולקח צעקה משום דהיא קרובה
לקב"ה יתיר מכלהו הה"ד ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי.
ת"ר האי מאן דצלי ובכי וצעיק עד לא יכיל למרחש בשפוותיה האי צלותא שלימתא דהיא
בלבא ולעולם לא הדרא ריקניא.

אמר רבי יהודה גדולה צעקה שקורע גזר דינו של אדם מכל ימיו.
רבי יצחק אמר גדולה צעקה שמושלת על מדת הדין של מעלה.
רבי יוסי אמר גדולה צעקה שמושלת בעוה"ז ובעוה"ב. בשביל צעקה נוחל העוה"ז והעוה"ב
דכתיב (תהלים קז) ויצעקו אל יי' בצר להם ממצוקותיהם יצילים.

פרשת ע"ב.

ומשה היה רועה את צאן יתרו חותנו כהן מדין.

רבי שמעון פתח (שיר ב) דודי לי ואני לו הרועה בשושנים.

א"ר שמעון אוי להם לבריות שאינם משגיחים ואינם יודעים. בשעה שעלה במחשבה לפני
הקדוש ב"ה לברא עולמו כל העולמות עלו במחשבה אחת ובמחשבה זו נבראו כולם הה"ד (תהלים קד)
כלם בחכמה עשית, ובמחשבה זו שהיא החכמה נברא העולם הזה והעולם של מעלה. נטה ימינו וברא
העולם של מעלה, נטה שמאלו וברא העולם הזה הה"ד (ישעיה מח) אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה
שמים קורא אני אליהם יעמדו יחדו, וכלם ברגע אחת בשעה אחת נבראו.

ועשה העולם הזה כנגד העולם של מעלה וכל מה שיש למעלה כדוגמתו למטה, וכל מה שיש
למטה כדוגמתו ביים והכל אחד. ברא בעליונים המלאכים ברא בעוה"ז בני אדם ברא ביים לויתן כד"א
(שמות לו) לחבר את האהל להיות אחד. כתיב באדם (בראשית ט) בצלם אלהים עשה את האדם וכתיב
(תהלים ח) ותחסרהו מעט מאלהים. אי בני נשא יקירין כל האי בעובדוי ואינון מתאבדין מטפה דבירא

במה אתיין לשאבא מניה. ובחר בעליונים ובחר בבני ישראל. לעליונים לא קרא בנים לתחתונים קרא בנים הה"ד (דברים יד) בנים אתם ליי' אלהיכם. הוא קרא להם בנים והם קראו לו אב דכתיב (ישעיה סג) כי אתה אבינו וכתוב דודי לי ואני לו, הוא בחר בי ואני בחרתי בו.

הרועה בשושנים. הוא רועה בשושנים אע"פ שהקוצים סביב להם ואין אחר יכול לרעות בשושנים כמותו.

ד"א הרועה בשושנים. מה שושן זה הוא אדום ומימיו לבן כך הקב"ה מנהיג עולמו ממה"ד למה"ר, וכתוב (שם א) אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו.

רבי אבא הוה אזיל באורחא והוה עמיה רבי יצחק. אדהו אזלי פגעו באינון ורדים. נטל חד רבי אבא בידוי והוה אזיל. פגע בהו רבי יוסי אמר ודאי שכנתא הכא ואנא חמינא בידוי דרבי אבא למילף חכמתא סגיאא דהא ידענא דרבי אבא לא נטל האי אלא לאחזאה חכמתא.

אמר רבי אבא תיב ברי תיב.

יתבו. ארח רבי אבא בהווא ורדא. אמר ודאי אין העולם מתקיים אלא על הריח דהא חזינא דלית נפשא מתקיימא אלא על ריחא ועל דא הדס במוצ"ש.

פתח ואמר דודי לי ואני לו הרועה בשושנים. מי גרם לי שאני לדודי ודודי לי. מפני שהוא מנהיג עולמו בשושנים. מה שושן יש בו ריח והוא אדום מוצקין אותו והוא מתהפך ללבן ולעולם ריחו לא זז כך הקב"ה מנהיג עולמו בדרך זה שאלמלא כן לא יתקיים האדם החוטא. והחטא נקרא אדום כד"א אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג [כ ע"ב] ילבינו. מקריב קרבנו לאש שהוא אדום, זורק הדם סביב למזבח שהוא אדום, מדת הדין אדום. מוצקין הריח ועולה העשן כלו לבן ואז האדום נהפך ללבן נהפך מדת הדין למדת הרחמים.

ותא חזי כל מדה"ד אין צריך הריח שלו אלא מצד אודם והיינו דאמר רבי יהודה מה דכתיב (מלכים א יח) ויתגודדו כמשפטם עד שפך דם עליהם. אלא היו יודעים שלא ישיגו ממדת הדין כרצונם זולתי באודם.

אמר רבי יצחק ועוד אודם ולבן נקרב לעולם והריח עולה משתיהן. מה השושן אדום ולבן כך ריח הקרבן, והקרבן מאדום ולבן. בא וראה מריח הקטורת שהסמנים מהם אדומים ומהם לבנים כגון הלבונה שהוא לבן, מר דרור אדום והריח עולה מאדום ולבן וע"כ מנהיג עולמו בשושנים שהוא אדום ולבן, וכתוב (יחזקאל מד) להקריב לי חלב ודם.

כנגד זה אדם מקריב חלבו ודמו ומתכפר לו זה אדום וזה לבן. מה השושן שהוא אדום והוא לבן אין מוצקין אותו לחזור כלו לבן אלא באש, כך הקרבן אין מוצקין אותו הריח לחזור כלו לבן אלא באש. עכשיו מי שיושב בתעניתו ומקריב חלבו ודמו אינו נצמק לחזור כלו לבן אלא באש. דאר"י מתוך תעניתו מחלישין אבריו וגובר עליו האש ובאותה שעה צריך להקריב חלבו ודמו באותו האש והוא הנקרא מזבח כפרה.

והיינו דרבי אלעזר כד הוה יתיב בתעניתא הוה מצלי ואמר גלוי וידוע לפניך יי' אלהי ואלהי אבותי שהקרבתני לפניך חלבי ודמי והרתחתי אותם בחמימות חולשת גופי יהי רצון מלפניך שיהא הריח העולה מפי בשעה זו כריח הקרבן העולה מאש המזבח ותרצני. נמצא באדם שהוא מקריב בתעניתו החלב והדם והריח והאש והוא מזבח כפרה ולפיכך תקנו התפלה במקום הקרבן ובלבד שיתכוין למה דאמרן.

אמר רבי יצחק מכאן ולהלאה כתיב (במדבר לא) כל דבר אשר יבוא באש תעבירו באש וטהר. אמר רבי יוסי כשהיה בית המקדש קיים אדם מקריב קרבנו בענין זה ומתכפר לו. עכשיו תפלתו של אדם מכפר לו במקום הקרבן כהאי גוונא.

דבר אחר דודי לי ואני לו הרועה בשושנים. מה השושנים הקוצים מצויים בתוכם אף הקב"ה מנהיג עולמו בצדיקים ורשעים. מה השושנים אלמלא הקוצים אין השושנים כך אלמלא הרשעים אין הצדיקים. דאמר רבי יהודה במה הצדיקים ניכרים. מתוך שיש רשעים דאלמלא רשעים אין הצדיקים ניכרים.

ד"א הרועה בשושנים, המנהיג עולמו בשש שנים והשביעית שבת ליי'.

ד"א בשושנים, באותם ששונים בתורה.

ומשה היה רועה את צאן יתרו חותנו כהן מדין.

רבי יהודה פתח ואמר (תהלים כג) מזמור לדוד יי' רועי לא אחסר, כלומר יי' הרועה שלי. מה

הרועה מנהיג את הצאן ומוליכם למרעה טוב למרעה שמן במקום נחלי מים מישר הליכתן בצדק ובמשפט אף הקב"ה כתיב בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני נפשי ישובב.

אמר רבי יוסי דרך הרועה לנהוג בצדק את צאנו להרחיקם מן הגזל להנהיגם במישור והשבט בידו שלא יטו ימין ושמאל. כך הקב"ה הוא רועה את ישראל להנהיגם במישור ובכל עת השבט בידו שלא יטו ימין ושמאל.

דבר אחר ומשה היה רועה. אמר רבי יוסי תדע לך של זמן שהרועה חכם לנהל את צאנו הוא מוכן לקבל עול מלכות שמים. אם הרועה שוטה עליו נקרא (משלי כו) תקוה לכסיל ממנו. אמר רבי יהודה משה חכם היה ובקי לנהוג את צאנו. בא וראה מדוד שנאמר (שמואל א טז) והנה רועה בצאן, ללמדך שדוד [כא ע"א] חכם גדול היה והיה רועה צאנו כדין וכשורה לפיכך עשהו הקב"ה מלך על כל ישראל.

ולמה צאן ולא בקר.

אמר רבי יהודה ישראל נקראים צאן שנאמר (יחזקאל לד) ואתן צאני צאן מרעיתי, וכתיב (שם

לו) כצאן קדשים כצאן ירושלים.

מה הצאן על המזבח בשבילם זוכה לחיי העולם הבא כך המנהיג לישראל כדין וכשורה בשבילם זוכה לחיי העולם הבא. ועוד הרועה את הצאן, כשהצאן יולדת הרועה נוטל אותם טלאים בחיקו כדי שלא ילאו ויגעו ומוליכם אחרי אמותם ומרחם עליהם כך המנהיג לישראל צריך להנהילם ברחמים ולא באכזריות. וכן אמר משה (במדבר יא) כי תאמר אלי שאהו בחיקך וגו'. מה הרועה את הצאן כשהוא רועה טוב מציל את הצאן מן הזאבים ומן האריות כך המנהיג את ישראל אם הוא טוב מצילן מן האומות ומדין של מטה ומדין של מעלה ומדריך לחיי העולם הבא. כך משה רועה נאמן היה וראה הקב"ה שכדאי הוא לרעות את ישראל באותו הדין ממש שהיה רועה את הצאן לכשבים כפי הראוי להם והנקבות כפי הראוי להן.

ולפיכך כתיב ומשה היה רועה את צאן יתרו חותנו, ולא שלו. דאמר רבי יוסי וכי מי שנתן את צפורה בתו למשה לא נתן לו צאן ובקר. והלא יתרו עשיר היה. אלא משה לא היה רועה את צאנו כדי שלא יאמרו בשביל שהיה צאנו עמו היה רועה אותן בטוב ולכן כתיב את צאן יתרו חותנו ולא את שלו. כהן מדין. רבי תנחום אומר אע"ג שהיה עובד ע"ז בשביל שעשה עמו חסד היה רועה צאנו כדין וכשורה במרעה טוב שמן ודשן.

וינהג את הצאן אחר המדבר. רבי יוסי אומר משה מיום שנולד לא זזה ממנו רוח הקודש. ראה ברוח הקודש שאותו מדבר היה מוכן לקבל עול מלכות שמים עליו. מה עשה. הנהיג את הצאן אחר המדבר.

רבי יצחק אמר אחר המדבר, עכ"פ ולא במדבר שלא רצה שיכנסו בתוכו אלא הרחיקם אחר

המדבר. ויבא אל הר האלהים חרבה, הוא לבדו.

אר"י האי אבנא דמקבלא פרזלא כד חמי ליה מדלגא עלוי. כך משה והר סיני כשנראו זה עם זה דלג עליו הה"ד ויבא אל הר האלהים חרבה.

אר"א אבא מוכנים היו מששת ימי בראשית זה עם זה ואותו היום נתרגש ההר למול משה, וכשראהו שנכנס לתוכו ודלג בו עמד ההר מלמד ששמחים היו זה עם זה.
אר"ר יוסי יודע היה משה שאותו הר הר האלהים הוא דכתיב ויבא אל הר האלהים. דתנן מה ראה משה באותו הר. ראה עופות שהיו פורחים ופורשים כנפיהם ולא היו נכנסים בו.
רבי יצחק אמר ראה העופות פורחים וטסים משם ונופלים לרגליו של משה. מיד הרגיש בענין והעמיד את הצאן אחר המדבר והוא נכנס לבדו.

וירא מלאך יי' אליו בלבת אש מתוך הסנה.
רבי תנחום אמר שעת המנחה היתה שמדת הדין שולטת בו.
רבי יוחנן אמר והא כתיב (תהלים מב) יומם יצוה יי' חסדו מדת חסד קאמר ולא מה"ד.
אמר רבי יצחק משיוצא האור עד שנוטה לרדת נקרא יום והוא מדת חסד. משנוטה לרדת נקרא ערב והוא מה"ד והיינו דכתיב (בראשית א) ויקרא אלהים לאור יום.
אר"ר יוחנן שעת המנחה הוא מו' שעות ולמעלה.

דתניא ר' יצחק אומר מ"ד (שמות טז) בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבועו לחם. בין הערבים דהוא שעתא [כא ע"ב] דדינא תאכלו בשר וכתיב (במדבר יא) הבשר עודנו בין שניהם ואף יי' חרה בעם, משום דבין הערבים דינא דמלכותא שליט, ובבקר תשבועו לחם משום דאקרי חסד ההוא שעתא וכתיב (תהלים נב) חסד אל כל היום, וכתיב (בראשית א) ויקרא אלהים לאור יום דאיהו מצפרא.
רבי תנחום אמר זה אדום וזה לבן, האדום בין הערבים דכתיב (שמות טז) בין הערבים תאכלו בשר, והלבן בבקר דכתיב ובבקר תשבועו לחם.

רבי יצחק אמר כתיב (שם יב) ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים, דהוא שעתא למעבד דינא.

רבי יהודה אמר ילפינן משני כבשים שבכל יום, האחד מתקרב כנגד מדת החסד והב' כנגד מה"ד. וא"ר יהודה מ"ד (במדבר כח) את הכבש האחד תעשה בבקר ולא כתיב את הכבש הראשון. אלא את הכבש האחד, מיוחד כנגד מדת החסד דבכל מקום שני לא נאמר כי טוב.
רבי תנחום אמר לפיכך יצחק תקן תפלת המנחה שהוא כנגד מה"ד.

א"ר יצחק מכאן (ירמיהו ו) אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב. כי פנה היום, זה מדת החסד, כי ינטו צללי ערב, שכבר גבר מה"ד. אברהם תקן תפלת שחרית כנגד מדת החסד.

ת"ר בהיא שעתא דעאל משה לטורא דסיני מ"ט אתגלי ליה בשלהובי אשתא דהוא דינא.

א"ר יעקב כדין ההיא שעתא הוה גרים.

ר' יוסי אמר כלא לחד גזעא אשתרשא. כתיב ויבא אל הר האלהים חרבה וכתוב (דברים ט) ובחרב הקצפתם את יי' וכתוב וירא מלאך יי' אליו בלבת אש מתוך הסנה, מתוך שהם עתידים להיות כסנה כהאי דכתיב (ישעיהו לג) קוצים כסוחים באש יצתו.

אמר ר' יהודה מכאן למדנו רחמנותו של מקום על הרשעים דכתיב והנה הסנה בוער באש, לעשות בהם דין ברשעים, והסנה איננו אוכל, לעשות בהם כליה, בוער באש, עכ"פ רמז לאש של גיהנם אבל הסנה איננו אוכל, להיות להם כליה.

ד"א וירא מלאך יי' אליו בלבת אש. מ"ט למשה בלבת אש ולשאר נביאים לא.

א"ר יהודה לאו משה כשאר נביאים. דתנן מאן דקריב לאשא ביה אתוקד ומשה קריב לאשא ולא אתוקד דכתיב (שמות כ) ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים, וכתוב וירא מלאך יי' אליו בלבת אש מתוך הסנה.

רבי אבא אמר האי דמשה אית לאסתכלא ביה בחכמתא עלאה. כתיב כי מן המים משיתיהו. מאן דאתמשך מן מיא לא דחיל מנורא. דתניא אמר רבי יהודה מאתר דאתגזר משה לא אתגזר בר נש אחרא.

א"ר יוחנן בעשרה דרגין אשתכלל דכתיב (במדבר יב) בכל ביתי נאמן הוא ולא נאמן ביתי. זכאה חולקיה דב"נ דמריה אסהיד כדין עלוי.

אמר רב דימי והא כתיב (דברים לד) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ואמר ריב"ל בישראל לא קם אבל באוה"ע קם ומנו, בלעם.

א"ל ודאי שפיר קאמרת.

אשתיק. כד אתא רשב"י שאילו קמיה האי מלה. פתח ואמר קוטיפא דקרנטי אתערבא באפרסמונא טבא ח"ו. אלא ודאי כך הוא, באוה"ע קם ומנו בלעם. משה עובדוי לעילא ובלעם לתתא, משה אשתמש בכתרא קדישא דמלכא עלאה לעילא ובלעם אשתמש בכתרין תתאין דלא קדישין לתתא ובהווא גוונא ממש כתיב (יהושע יג) ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בחרב. ואי סלקא דעתך יתיר זיל שאיל לאתניה.

אתא רבי יוסי ונשק ידוי. אמר הא חמידא דלבאי נפק לבר, דהכא משמע דאית עלאין ותתאין
ימינא ושמאלא רחמי ודינא ישראל ואומות העולם. ישראל משתמשין בכתרין עלאין קדישין, אומות
העולם בכתרין תתאין דלא קדישין, אלין דימינא ואלין דשמאלא. ועכ"פ מתפרשין נביאי עלאי מנביאי
תתאי, נביאי דקודשא מנביאי דלאו דקודשא.
אמר רבי יהודה כגוונא דהוה [כב ע"א] משה פריש מכל נביאי בנבואה קדישא עלאה כך הוה
בלעם פריש משאר נביאי וחרשי בנבואה דלאו קדישא תתאה. ועכ"פ משה הוה לעילא ובלעם לתתא
וכמה דרגין ודרגין מתפרשין בינייהו.
אמר רבי יוחנן אמר רבי יצחק משה הוה מהרהר ואומר שמא ח"ו ישראל יכלו בהאי עבודה קשה
הה"ד וירא בסבלותם. לפיכך וירא מלאך יי' אליו בלבת אש וגו', וירא והנה הסנה בוער באש וגו',
כלומר משועבדים הם בעבודה קשה אבל והסנה איננו אוכל.

מדרש הנעלים, פרשת כי תצא

[זהר חדש, נט ט"א] רבי שמעון אמר נפשא דהיא מיסודא דשפעא עילאה כד איהי חבת אשא דלעילא שלטא עליה זין בזיניה ובגופא שלטא אשא דלרע ושלמא על כל ישראל.

ומאן דאמר דמאן דאזיל מהאי עלמא בלא בנין דאתי זימנא אחריתי לעלמא הדין אמר קשוט. ועוד אינון חייביא דשאטין באורא עד דמרצו חובייהו ובתר נכנסין פעם שניה בגוף כדי לצרף אותו ואם יצדק שוב אינו נכנס פעם אחרת ואם לאו פעם שלישית שנאמר (איוב לג) הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר. ואם ח"ו לא יצדק באלו השלשה פעמים שוב אין לו תקנה וזהו הכרת תכרת. וע"ד בעי ב"נ לאזדהרא בנפשיה דילמא אתא זימנא אחרא.

ואית לנא ראייה מנדב ואביהו כדכתיבנא דמיתו פלגי גופא דלא אנסיבו. ועוד אית לנא סמך מענין יבמה יבא עליה בגין דלא ישתרש זרעיה ולא יצטרין למיתי זימנא אחרא בגוף.

ותו אוליפנא מאונן דאמר הכתוב ביה לבלתי נתן זרע לאחיו. ועוד ראייה אחרא יולד בן לנעמי. וכי לנעמי יולד והלא רות ילדתו. אלא ללמד שזה עובד הוא היה מחלון דמית בלא בנין. ובגין כך תחמי ב"נ צדיק ורע לו דילמא זימנא אחריתי אתא לעלמא ולא הוה זכאי כל כך ומת בענין זה, וכדו השתא כד עאל להאי עלמא מנכה חוביה והדין הוא צדיק ורע לו. וכמו כן רשע וטוב לו דילמא אתא זימנא אחרא ומת בלא בנין והוה זכאי ולא גמור והשתא משלם ליה מזכותיה בעלמא דין. ודא הוא (הושע יד) כי ישרים דרכי יי' וצדיקים ילכו בם.

והא דאמרן כי ישבו אחים יחדיו, ר' יצחק אמר כי ישבו אחים, שיכירו בלבם שהם אחים כמד"א (תהלים כט) וישב יי' מלך לעולם כמה דאשתמודעין דהוא מלכא על כולא.

ומת אחד מהם ובן אין לו, הא אם הוה ליה בנין לא אצטרין.

רבי תנחום אמר רבי יוסי יבמה יבא עליה למאי אצטרין. דלא לאמעוטי מדמיונא דכליל כל

דמיונין.

רבי יצחק פתח (קהלת ד) יש אחד ואין שני גם בן ואח אין לו. יש אחד, דין הוא ב"נ דיתפטר מעלמא
הדין חסר מן טבתא דהוא חד ולית ליה זכותא למעבד תניין.
דתניא א"ר יצחק האי מאן דאתפטר מן עלמא הדין יחיד בלא תניין איתמעט וישתיצי מדמיונא
דכליל כל דמיונין.

טובים השנים מן האחד, מ"ט. משום דכתיב אשר יש [נט ט"ב] להם שכר טוב בעמלם.
א"ר יצחק ת"ח דכתיב קרא (שם ד) כי אם יפלו האחד יקים את חברו, בההוא דמיונא. ואילו
האחד שיפול ואין שני להקימו.

רבי יהודה שלח ליה לר' אבא. אמר אתון דקיימתון קמי מאריהון דמתניתין מ"ט יבמה יבא עליה להקים
שם המת ולא באשה אחרת.

שלח ליה (ירמיה ב) פרא למוד מדבר באות נפשה שאפה רוח.
איתרגיש רבי יהודה ואמר ודאי דא היא רזא דחכמתא משמע דאמר שאפה רוח, רוח ממש.
ואזלא הא כהאי דא"ר יוסי דכתיב (קהלת ח) ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו. ובאו ממש.
א"ר יצחק ומתפרש מלה במאי דכתיב באות נפשה דמשמע דאפי' ארוסה ואפי' בעולה אתיין
בתועלתא דהאי מלה.

והיה הבכור אשר תלד יקום וכו' ומ"ט הבכור ולא השני ולא השלישי.
א"ר יודן הבכור והראשון על כל פנים של מת הוא ודעתייהו דתרויהון בזוגא קדמאה במיתא.

תניא א"ר יוסי ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים. האי מלה חוצפא אתחזי.
א"ר יהודה ח"ו דחוצפא הוא אלא לאתחזאה טיבו דבעיא למיעבד עם מיתא ואיהו לא בעי
ולפיכך עבדית ליה קלנא קמי כולא.

מאי קלנא עבדי' ליה. דכתיב וירקה בפניו, להכלם בפני הכל, אשר לא יבנה את בית אחיו.
וקרא כתיב וירקה ואמרה ככה כו', כמד"א ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם.
רבי אבהו אמר ר' יוחנן צריכין רוקא דמתחזי לכולא דאיהו רוקא ולא מייא ולא דאתכסי
בעפרא.

ההיא איתתא דאתת לקמיה דרבי שמעון ורמת רוקא וחזי בה דאכלת בההוא שעתא ולא הוה
מתחזי רוקא, ולא אתעבידת ההוא יומא. ולבתר אמלכו ואזדווגו דא עם דא.

ומי עביד ר' שמעון הכי. והתנן אי אמלכו קודם דתסתלק קמי דיינא יאות, ומדתשרי סיניה קמי דיינא לא.

א"ר יהודה שאני האי איתתא דעד לא עבדו דא עם דא אלא דארמית רוקא למחזי ולא הוה כשרא ואזלו ואזדווגו דא עם דא לבתר.

וחלצה נעלו כמד"א חלק מהם.

רבי יהודה אמר רבי חייא כתיב אל תקרב הלום של נעליך מעל רגליך. וכי מנעל מטהר את המקום או מטמא את המקום. אלא א"ר אבא מלמד שצוה לו הקב"ה בדרך כבוד להתפרש מאשתו מכל וכל. במשה כתיב של נעליך וביהושע כתיב של נעלך, שלא יתפרש מאשתו מכל וכל אלא לעתים מזומנים. כי המקום אשר אתה עומד עליו. מקום יש לך במעלה גדולה משאר בני אדם מדרגה הנקראת קדוש וע"כ צוה להתפרש מאשתו בדרך נעל. אף כאן נמי האי נעל פרישות אשה.

א"ר יוחנן צריך האדם לבטוח בקונו וליקח אשה ולהוליד בנים שלא ילך ערירי לעולם הבא. דתנן מאי דכתיב ערירים ימותו. דכל מי שאין לו בנים בעולם הזה הרי הוא כאלו לא נברא ולא היה ונקרא ערירי מן העוה"ז ומן העולם הבא.

דא"ר יוחנן מאחר שהאדם נושא אשה ומוליד בנים נקרא עבד יי' ונוחל עולם הזה והעולם הבא דכתיב (יחזקאל מד) להניח ברכה אל ביתך.

משל למה הדבר דומה. למלך שנתן פקדון לשלשה בני אדם. האחד שמר את הפקדון השני אבד את הפקדון לגמרי השלישי טנף את הפקדון ונתן ממנו לאחר לשמרו. לימים בא המלך לתבוע פקדונו. אותו ששמר הפקדון שבחו המלך ועשאו [נט ט"ג] נאמן ביתו. השני שאבד את הפקדון האבידו מן העולם וצוה שלא יהיה לו שם ושארית. השלישי שטנף את הפקדון והניח ממנו לאחר אמר המלך הניחו לזה עד שנראה האחר היאך יעשה ממה שהניח זה בידו. ובין כך לא יצא מבית המלך. זכה האחר יצא זה לחירות. לא זכה אמר המלך תנו לזה עונש על שטנף את הפקדון וישאר הפקדון שלו.

רב הונא אמר כיון דעאל עאל.

ואי טנף את הפקדון ולא הניח ביד אחר לשמרו מוציאין אותו מבית המלך עד שיבא אחר ויתקן מה שטנף זה, והפקדון מוציאין אותו מידו של זה ונותנין אותו לזה שתיקנו.

רבי חייא אמר כתיב ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה. כיון דאמר נשמת חיים אמאי ויהי האדם לנפש חיה. אלא ע"מ כן נתן הקב"ה נשמה באדם שיהיה לנפש חיה. במערבא קורין ליוולדת חיה.

ותו אלהים אפיק זינין לזינייה והיא הנשמה והנשמה היא מתחלקת ומתרבה בגוף בעוד שהיא בגוף וכיון שיוצאה מהגוף מתרבה ביותר ומשגת מה שלא תוכל להשיג בעודה בגוף. ותכף שנפרדת מהגוף רוצה להדבק באלהים ובגין דלא אפיקת גופא דהוא זינייה כמה דאפיק אלהים נשמתא דהוא זינייה לא מתקבלת וחוזרת ושואפת עד שתכנס בגוף אחר כדי לקיים זרע ולשוב להדבק בגוף הטהור והזך והנקי. ומי שלא הניח בנים לא מזדקק ביה הה"ד באות נפשה שאפה רוח.

רבי שמעון אמר האי מאן דלא אשתאר בתריה גזעין לשרשא נשמתיה אשתיצי מן ההוא דמיונא דכליל כל דמיונין עד דמתגלגלא ואיתורקת ממאנא למאנא כמד"א (ירמיה מח) ולא הורק מכלי אל כלי. מאי תקנתיה. כתיב ובא גואלו הקרוב אליו וגאל את ממכר אכיו.

רבי יהודה אמר מתגלגלת עד די תשכח מאנא דכשרא לאתקנא. ואי ההוא פרוקא לא הוי קוזטיפא דבודיטא אתבר. ועל האי אתקרי ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו, ועושה חסד לאלפים לאוהבי ולשומרי מצותי.

הילכך א"ר אבא כתיב בצלם אלהים עשה את האדם. מה שמא דא אפיק זינין לזינייה כך בעי ב"נ לאפקא זינין לזינייה.

פרשה חדשה מן המדרש הנעלם

[429] ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים.

אמר ר' תנחום תיבה חסר הוא בלא ואו.

אמר ר' יצחק למה הוא חסר. על שלא היו מאורתם שלימים על שנחסרה הירח.

ואמר ר' יהודה אמר רב תנינן בברייתא דאגדתא דשמואל זוטרי הירח למה נתמעטה. אלא כשברא קב"ה המאורות לא בראם אלא לצורך האדמה ואלו הם השמש והירח בלבד. והא כתיב ואת הכוכבים ואמר הכתוב להאיר על הארץ. אלא אמר שמואל משמע דכתיב ואת הכוכבים תוספת וא"ו, בלחודיהו איתבריא וראה קב"ה שראוי השמש להאיר לבני אדם. ולמה נקרא שמש. שמשותמין בו בני אדם, כלומר שמש הוא שמשותמין בו ולפיכך אורו גדול אבל הירח שאין דרך בני אדם להשתמש בו לא הוצרכה.

אמר ר' יוסי מארת ממש אחד, ולא אמרה תורה מאורות. אלא דרך הוא לכל העולם כשאדם גדול בא לעיר אע"ג שמביא עמו כמה בני אדם אינם נזכרים אלא הגדול. כך השמש על שם שהוא גדול מכלם והירח והכוכבים כולם נכללים בכללו של שמש לא הוצרך הכתוב לומר אלא אותו הגדול ולפיכך אמר מארת אחד.

ר' פתח בהאי קרא שחורה אני ונאווה וגו'. שחורה אני, זו הירח. כיון דלא מתהניא מנהירותא

דשמשא ומתכסייא מיניה דהיא אוכמתא ולא מתחזי נהירותא והיא מתקדמת ואומרת אני זו הירח כיון ונאווה וגו'. אל תראוני שאני שחרחורת, כלומר אין אתם יכולין לראות אותי מפני שאני שחרחורת.

ולמה. מפני ששזפתני השמש, שמתרחק ממני בזמנים ידועים ומכהה לאורי דאמר ר' חנילאי כך קורין

בכרכי הים לאדם הרחוק מחבירו או שירחיקוהו חבריו מהם אומרים פלוני שזוף מינן. [430]

א"ר עזריה מארת כתיב על שם קללה ומאירה לעובדיה נתיבה. כשברא קב"ה לחמה ראה שעתידין בני העולם לעשותו אלוה ועשהו להם מארת שיאבדו מן העולם בשבילו הה"ד ופן תשא עיניך השמימה וראיתה את השמש ואת הירח ונדחת והשתחווית להם ועבדתם. מה כתיב בתריה. העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ. ולפיו עומד להיות קללה לעובדיה.

תאנא א"ר יהודה עובדי החמה שמעתי שעושין בצד מזרח חלונות בהיכלם כנגד שנים עשר שעות ובכל שעה ושעה שהחמה יורד בחלונות ההם כולם משתחווים למולו ומתפללים אליו. וכשאין החמה זורחת אומרים שאלהיהם בכעס עליהם ובוכים ומתפללים כל היום.

א"ר יצחק מאי דכתיב ייראוך עם שמש. שיתפלל אדם עם דמדומי חמה ולברך למי שבראו להורות לבאי עולם שאלוה יש עליו שבראו. ומה ברכה אומר. יוצר אור ובורא חושך ומסיים ברוך יוצר המאורות.

ד"א ייראוך עם שמש. א"ר יהודה בשעה שהחמה זורחת וחוזרת להתחדש בכל יום החמה באה ומשתחוה למלאכה למי שברא החמה ואז הוא זמן להתפלל ליוצר הכל ולהשתחוות לו הה"ד ייראוך עם שמש.

א"ר יעקב בר אידי רצה קב"ה להיות יעקב וזרעו חבל נחלתו לנחול העולם הבא שהוא יום ולהנחילו לבניו אחריו.

דתנינן א"ר יהושע בן לוי מבחר כל האבות יעקב היה.

אמר לו ר' יצחק והלא כתיב אברהם אוהבי, משמע דהוא גדול מכולם.

אמר לו ר' יהושע ת"ח אברהם היה קרוב לתרח שלא היה אמצעי בינתיים ובחרו הקב"ה [431] והוליו בדרך אהבה למשכו לעבודתו וקראו אוהבי ולא רצה לכופ אותו אלא משכו באהבה. בא יצחק לא היה אלא אמצעי אחד בינו ובין תרח הה"ד ופחד יצחק. כיון שבא יעקב אמר הקב"ה מכאן ואילך שלימותא דעלמא. מה כתיב ביה. ואתה יעקב עבדי.

כיון שנוולד א"ר אבהו עשה דיוקנו ברקיע ובשעה שישראל חוטאין ומדת הדין עליהם מסתכל קב"ה בדיוקנו ומרחם עליהם הה"ד ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים. מאי להאיר. להאיר על הארץ שלכך קב"ה מאיר ומרחם על בריותיו. ולפי' ראה יוסף בחלומו והנה השמש והירח שזה הוא יעקב.

א"ר יהודה היה לו לומר ויתן אותו אלהים ברקיע השמים. מהו ויתן אותם דמשמע תרין.

אלא אמר ר' יעקב חקקו קב"ה אצל כסאו ועשו הרשע חקקו ברקיע התחתון להיות נענש שם.

וכשהקב"ה רוצה לרחם על ישראל מסתכל בדיוקניה דיעקב ומרחם עליהם. וכשהקב"ה רוצה לאבד אומה מאדום הרשעה מסתכל בדיוקניה דעשו ומאבד אותם קב"ה. לזה ממשלה לעולם הבא ולזה ממשלה בעולם הזה הה"ד ולמשול ביום ובלילה. ולמשול ביום, זהו יעקב שהוא מושל ביום בעולם הבא שהוא יום. ובלילה, בעולם הזה וזהו עשו הרשע שהוא מושל בעולם הזה שהוא הלילה.

א"ר תנחום וכי עשו הרשע חקוק לעילא. והכתיב כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע. וכתוב ואת עשו שנאתי. והיאך הוא חקוק למעלה.

א"ר אבהו הוא אינו חקוק אבל שמו הוא חקוק כדי לאובדא לבנוי בחוביהון לגיניה. ת"ר זימנא חדא הוה אזיל ר' שמעון בן יוחאי בפלכי טבריא. פגע ביה ר' [432] יוסי. א"ל מארי דמתיבתא את וסימנא בעלמא. הא תנינן מן שמך אסור להסתכל בפניו, בעלמא דין אסיר כל שכן לעילא ולעלמא דאתי, והא אמר ר' יעקב ועשו הרשע חקוק לעילא.

פתח ר' שמעון ואמר וירא יי' וינאץ מכעס בניו ובנותיו ויאמר אסתירה פני מהם. מהו וירא יי' וינאץ. אלא מסתכל הוה קב"ה ביקרא רבה דאוקיר עשו הרשע לאבוי וכד אסתכל בהווא יקר אתרגיז על בנוי דארגיזו קמיה ובעא לאעברא קמיה דיוקניה דיעקב דלא איסתכל ביה הה"ד ויאמר אסתירה פני מהם, דדא הוא דיוקניה דיעקב.

אמר ר' בעלמא דין איתחלפו תרין מנינין דהא שמשא הוא יעקב ובנוהי דעשו ממנן ביה חושבני שתא, ויעקב ובנוהי ממנן חושבני שתא לסיהרא. ולעלמא דאתי עברינן קב"ה משלטנא דא הה"ד וחפרה הלבנה ובושה החמה. מפני מה. מפני כי מלך יי' צבאות. וכתוב וזרחה לכם שמי שמש צדקה ומרפא. ההוא שמשא דיעקב.

אמר ר' יוחנן הא אתית הכא כען אדכרנא מרגלא חדא דהא ר' חייא אמר מאי דכתיב וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא. ההוא שמשא דיעקב.

אמר ר' יוחנן ויפגע [433] במקום וילן שם כי בא השמש. מאי כי בא השמש. א"ר יצחק ששקעה עליו קודם זמנו. והוה אמר ר' חייא לאו בגיניה הוה אלא שמשא דיעקב הוה ומכדין דאתיהיבת שולטנא לעשו אתעבר שמשא דהוה שלטניה דיעקב הה"ד כי בא השמש, דהא איתחלש חילא דשלטנא דיעקב ואיתיהיבת לעשו.

א"ר יהודה אמר ר' יצחק ביומי קדמאי הוה באטליא של [אדום] והווי עברין ריטא דעלמא ומגלפין ביה כל גלופי עלמא והווי מגלפי בעילא מכולהו דיוקנא דעשיו ויעקב ולעילא מרישא דיעקב הווי מצירי שמשא והווי עוד מצירי שמשא דהוה אזיל ונחית על רישיה דעשו ומתהני לזיויה וציוור סיהרא הות אזיל ונחית על רישיה דיעקב ומשתמש לזיויה והווא זיוא דלא נהיר. ולעילא מן סיהרא הוה כתיב רמאה ברמאותיה נפיל.

אמר ר' בו וכי תושבחת דאבהתא דגליף לעילא על כורסי יקרא זיוא דמלכא עילאה רמאה הוה.
והא תנן א"ר יצחק א"ר יוחנן א"ר שמעון אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של גוי וכל שכן דהוה
אחיה היאך גניב דעתיה ברמאותא.

קס ר' אבא על רגלוי ואמר אדם בריה קדמאה דעבד קב"ה בדיוקניה זיוא עילאה לשמשא קמיה
מאן גלי עפר מעיניך דאשכחן בסתרון כתי' תושבחתא דאבהתא להוי ומשתבח ביה קב"ה כל יומא
ושלימא בדעתיה להוי והא תלמידי דבי רב משכחן ביה דרמאי בדעתיה הוה וגניב דעתא דאחוי ועל
כדין אשתעבדו תחותיה בנוי.

עד דהוו יתבי אתא ר' אלעזר ב"ר שמעון. אמרו הא בריה דמאריה דמתיבתא אתא.
אמר ר' הא עוננא למשתק.

עאל. אמר במאי קא עסקי רבנן.

ר' בא הוה קאים על רגלוי סח ליה.

אמר ר' אלעזר אי לא [434] דשכינתא הכא איתחזון לאלקאה על דחשדתון לזכאה עילאה דבר
נש כדין. והכתיב גם ענוש לצדיק לא טוב.

פתח פומיה ואמר תמים תהיה עם יי' אלהיך. מהו תמים. כבר נש דליתיה משגח במלתא דעלמא
ולא ידע במהירות ליבא לאשאלא מה דין ומה דין אלא דמשוי גרמיה דבעירא למסבל מטול. והא תנינן
במתניתא דילן מרחיקין משור תם חמשים אמה. מאי הוא תם. דמשמשי ביה דא דרביא וליתיה משגח.
ועל כדין סהיד אורייתא על יעקב ואמר ויעקב איש תם. הא יעקב איתקרי תם ואתון עבדתון ליה מועד
ומהימנתון מה דאמר עשו הרשע דכתיב הכי קרא שמו יעקב וגו'.

אלא אנא שמענא מאבוי הכי דיעקב הוה שלים טפי והוה מליף אורייתא במדרשו של עבר ועשו
הרשע אתא לגביה והוה בעי למיפק לחקלא והוה נפיק. אמר ליה הב לי למיכל ויהא לך בכירותא דילי.
יעקב ממה דהוה שלים ליבא לא אשגח ביה. אמר מה אנא בעי בכירותא. אזל לחקלא ויעקב אזל לבי
מדרשא ואמר לעבר מה דאמר ליה עשו. אמר ליה עבר לא ידעת מה דאבדת יומא דין. יומא דין אבדת
תלתא חולקין עילאין על דלא בגין דלא נסיבת בכירותא מאחוך והוה חזיאן לך יתיר מיניה דאת מוליף
באורייתא והוא נפיק לחקלא לקטלא בני אינשא. עביד ליה למיכל. כד ייתי וישאל מינך דלא למגנא
הוא ובטן רשעים תחסר, אימא ליה על עסק בכירותא. מיד ויזד יעקב נזיד. חשב בלבו על שאמר לו רבו
כד"א כי בדבר אשר זדו עליהם ומתרגמינן דחשיבו מצראי. מה כתיב ויבוא עשו מן השדה. שאל [435]

מינייה למיכל. אמר ליה יעקב בפקססא דמוחדי גושפנקא. מכרה כיום. הא תיובתא מודי על דנא ממשמע דכתיב כיום דהוה זבין ליה מן קדמת דנא. אי הוה זבין ליה מקדמת דנא מאי רמאותא אית הכא. ועוד בברכתא לא ברמאות נסבה דהא אימיה עקאת ליה והוא בשלימותא דליביה לא הוה בעי ואתעכב עמה ואמר אולי ימושני אבי וכל אותו הענין דמשמע זלא הוה בעי מן קדם דהוה שלים ליבא וקבלה אימיה לוויטיא בגזירת הבאה והוא לא אושיט ידיה לבשלא אינון גדיים ממשמע דכתיב ותעש אמו מטעמים, היא ולא הוא. אבל עשו הוא בעצמו עשה דכתיב ויעש גם הוא מטעמים ויעקב לא בעא למיעבד שום רמאותא. ת"ח מאי כתיב ואת עורות גדיי העזים הלבישה היא ולא הוא על דלאו הוא רמאי ולא ידע ביה משלימותא דליביה. אתקנת אימיה תבשילא. אמרה ליה נסיב האי ולא נסיב עד דהיא יהבת על ידוי הה"ד ותתן את המטעמים ואת הלחם אשר עשתה ביד יעקב בנה. ועוד כדשאל ליה אבוי לא בעא למימר שיקרא אלא אמר אנכי עשו בכורך ולכך פסיק בין אנכי לעשו בכורך אבל עשו אמר אני בנך בכורך עשו. ועל יעקב אמר ודובר אמת בלבבו מה דהוה בליביה אפיק בשפוטתיה ועל כן ארוח ברכאן תרי זמני דכתיב גם ברוך יהיה. אלו פסוקי דאורייתא מורין עליה דלא הוה רמאי. א"ר אלעזר מאן דיימר דיעקב רמאי הוה תיפח רוחיה, אלא שלים בדעתיה, שלים בליביה, שלים באורחיה, שלים עם מאריה לקיימא מה דכתיב תמים תהיה עם יי' אלהיך. ר' אלעזר ב"ר שמעון כד הוה עייל לבית הועד פניו של ר' מוריקות. הוה אמר ליה אבוה ר' אלעזר הוא אריא בר אריא ואת אריא בר שועל.

ת"ר עשה הקב"ה השמש והניחו ברקיע הרביעי והגביהו מעל העולם ארבעה [436] רקיעים ואלמלא שהגביהו ארבעה רקיעים היה שורף את כל העולם ולא היה אדם יכול להלך אפילו פסיעה אחת והיה מסיר אור העינים מרוב האור שלו. ועשה את הירח והניחו ברקיע שעלינו. ואע"פ שהוא מונח על העולם הזה ואין מפריד בנתים אינו נכוה האור שלנו אלא כאור אחר הכותל מפני שאורו קטן. א"ר יהודה אמר רב מאי דכתיב והיה אור הלבנה כאור החמה וגו'. אי קב"ה עתיד להחליפם הירח לאומות העולם והשמש לישראל למה יאיר הלבנה. היה להחשיך אורה. אלא א"ר יצחק והיה אור הלבנה כאור החמה לאותם דכתיב בהו והיו מלכים אומניך וגו'. ואור החמה יהיה שבעתים לישראל. אמר ר' אלעזר לא היה זה מאיר זה לישראל אלא מה דכתיב לא יהיה לך אור השמש לאור יומם ולנוגה הירח לא יאיר לך והיה לך יי' לאור עולם.

ויאמר אלהים יהי מאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ.

ר' פתח בהאי קרא על משכבי בלילות.

א"ר יוחנן בוא וראה כמה יש לאדם לזיזו במעשיו ולפשפש ולדקדק אחר ענייניו. בוא וראה ברית כרת קב"ה לדוד שלא יסור ממשלה ממנו לעולם הה"ד נשבע יי' לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי בטןך אשית לכסא לך.

דאמר ר' יוחנן א"ר יהורה אין לך בעולם מי שהשתדל לעבוד לקב"ה בכל כחו ולומר לפניו כמה שירות ותושבחות כדוד. דהא תנן כמה היה שינתיה [437] דוד בליליא. שתין נשמי.

א"ר יעקב והלא כבר נאמר חצות לילה. משמע דעד חצות נאים.

אלא א"ר יוחנן א"ר יהודה דוד הוה יתיב עם סנהדרי ישראל רבעות ליליא והוה אזלי מיניה לבתר הוה מתעסק באורייתא וקארי קרית שמע כתיקונה והוה שכיב בערסיה ועד פלגות ליליא לא הוה נאים אלא שתין נשמי. בפלגות ליליא הוה מתגבר בשירות ובתושבחות הה"ד קדמו עיני אשמורות לשיח והוה ניחא קמיה דקב"ה שירתיה יתיר משירתא דמלאכי השרת. ומי ניחא קמיה דקב"ה שירתיה יתיר משירתא דליליא דבני אינשא. אין. דהא תנן כל העוסק בתורה בלילה קב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום דכתיב יומם יצוה יי' חסדו ובלילה שירה עמי. מאי טעמא יומם יצוה יי' חסדו. משום דבלילה שירה עמי.

א"ר אחא מפני מה ניחא קמיה קב"ה שירתא דליליא יתיר משירת יממא.

א"ר יצחק מפני שיכול אדם לכוון את לבו בלילה מביום.

ואזלא הא כי הא דאמר ר' יוסי בן פזי דרכו של אדם כשנעור בלילה לחשוב מחשבות ולהתעורר יצר הרע. אי הוא מתחלף רעיוניו ומחשבתו ממה שהוא דרך לעשות והוא מתעסק בתורה אינו דין שישאר מלפניו יותר מביום.

א"ר כהנא א"ר הונא בכל אותן המעלות שהחמה עולה ויורדת אומ' שירה מלפניו ואינו שותק. שירתא דשמשא יתיר על חילא דשמיא ועל כל כוכביא.

מאי טעמא.

א"ר יוסי כשם שהחמה גדולה על כל הכוכבים ועל שאר המאורות כך שירה גדולה על כל

הכוכבים והמאורות.

ומאי שירה הוא דשמשא.

ת"ח דתנינן עשרים וארבע מעלות החמה עולה ויורדת ועל כל מעלה ומעלה אומר שירה.
ומה שירה הוא אומר.

אמר ר' יצחק במעלה הראשונה הוא אומר תורת יי' תמימה משיבת נפש.
מאי טעמא מתחיל בהאי פסוקא.

א"ר אבא בר כהנא תדע לך כל הנשמות אשר בבני אדם מאותם הצדיקים אשר בעולם מטטרון
שר הפנים סליק לה גביה קב"ה וכיון שהחמה זורחת חוזרות למקומן כדי להתעסק בתורה ואז החמה
במדרגה הראשונה. כשהנשמות חוזרות למקומן מתחיל מהאי פסוקא ליתן שבחא על הנשמות [438]
חוזרות למקומן והוא חוזר למקומו להתחדש.

דא"ר יהודה אין החמה זורחת עד שעה שישראל מכוונין ואז החמה אומרת מהאי פסוקא
תושבחתא דיליה.

במדרגה השנייה משבחת ואומרת עדות יי' נאמנה מחכימת פתי.

במדרגה השלישית פקודי יי' ישרים משמחי לב.

במדרגה הרביעית מצות יי' ברה מאירת עינים.

במדרגה החמישית יראת יי' טהורה עומדת לעד.

במדרגה הששית משפטי יי' אמת. ואז קאי במדרגה שלו עד דיהבין ליה רשותא.

נוסע במדרגה השביעית פותח ואומר יראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים.

במדרגה הח' אומר יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו.

במדרגה הט' אומר כי שמש ומגן יי' אלהים וגו'.

במדרגה הי' כשהחמה יורדת אומר וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה וגו'.

במדרגה י"א אומר וחפרה הלבנה ובושה החמה וגו'.

בי"ב מעלות אומר עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו. תשת חשך ויהי לילה.

בי"ג מעלות אומר ליי' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה.

בי"ד מעלות אומר שירו ליי' שיר חדש כי נפלאות עשה.

בט"ו מעלות אומר מי לא יראוך מלך הגויים כי לך יאתה.

בי"ו מעלות אומר וידעת היום והשבות אל לבבך כי יי' הוא האלהים וגו'.

בי"ז מעלות אומר לך יי' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד וגו'.

בי"ח מעלות אומר גדול יי' ומהולל מאד.

בי"ט מעלות אומר מאין כמוך יי' גדול אתה וגדול שמך בגבורה.

בכ' מעלות אומר הבו ליי' כבוד שמו.

בכ"א מעלות אומר הוד והדר לפניו.

בכ"ב מעלות אומר לך שמים אף לך ארץ אתה הכינות מאורות ושמש.

בכ"ג מעלות אומר נכספה וגם כלתה נפשי.

בכ"ד מעלות אומר יהי כבוד יי' לעולם ישמח יי' במעשיו. [439]

א"ר יצחק ב"ר אבא כיון שהחמה נכנסה בחלון בלגה מתכסה מבני אדם לפי תוכן הישוב ואזי הנפשות נעצבות והולך וסובב כל העולם עד שחוזר בחלונות הידועות לה ומשתחוה למלך יוצר בראשית ומתחדש כמתחלה ועומד במדרגה וקב"ה מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית והתקינו יוצר הכל לעשות תועלת לכל העולם לצמוח צמחים לדשן עשבים להפריח פרחים להאיר על העולם להוליד הזרעים לשמח הנפשות להעמיד יבולים. אמר קב"ה אני לא בראתי השמש אלא לתועלת שלכם והוא שמש שלכם ועושה כל הצורך שלכם כשמש המשמש לצורך רבו ואתם חוטאים ועושים אותו אלוה. יהי מארת, קללה באותו העבדות מפני שאטריח לאבד עובדיה מן העולם.

ת"ר זימנא חדא הוה אזיל רב נחמן בר רב מטבריא לצפורי והוה אזיל עמיה ר' יוסי בר קיסמא. אשכימו למיזל כד הוה אתי צפרא. אזלו. עד דהוו אזלי א"ר יוסי לרב נחמן לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דהוה אמר בנהורא דיממא.

אמר ליה תא שמע אתקין קב"ה נהורא דשמשא לתועלתא דבר נש וכד נטיל שמיא בזוהרא דשמשא הוה עידנא למתבע בעותא מקמי קב"ה דהא עידני דרעותא קמיה. ת"ח בעידנא דמלכא יתיב בחדווא כל שמיא נהירין בחדוותא אפיהו. וכד מלכא עציב אפיהו דשמשיא מתחשכין ועציבין הד"ה באור פני מלך חיים. ואבא ביומא דעיבא לא גזר תעניתא והוה אמר מלכא עציב ואנא אשיח לבעותא קמיה. ומי עציב קב"ה. והא כתיב הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו. אלא אמר אבוי מאי עציבותא אית קמי'. על אובדא דחייביא דאתחייבו קמי ואיתאבדין מן עלמא ולא ואלא עידנא למתבע בעותא. ודוד מלכא אשגח בהאי [440] ואמר ואני תפלתי לך יי' עת רצון, דבעי עת רצון למתבע בעותא והיינו דכתיב ייראוך עם שמש, כשהחמה עומדת בשוה דיתבע איניש בעותיה מן קדם מאריה בחדוה ולא בעידנא דנהורא אתחשך.

אמר ר' יצחק מהכא סכות בענן לך מעבור תפלה.

ר' בו ור' חייא ואמרי לה אמר ר' יוחנן אמר ר' בו האי מאן דאזיל באורחא וחמי קוטבא דשמשא דבעי למיזהר בתרעי לימא הכי, את שמשא קפונקא מזהירותא מזיוא טפילותא מזיוא דא דאספקלריא רבה קטקרא. את למארך את לשבחא למארך דברא יתך ומאן דברא יתך ויזהר זוהרך ברא אצוותהון דישראל ויזהר נהוריהון כבוצינא רבא ויקירא דברא בקדמיתא דאתחשך קמיה. אבל נהירותך לשמשא לנא איתבריא. אית לן למיתן שבחא למאן דשלחך גבן, לפיכך ברוך יוצר המאורות.

ת"ר א"ר אליעזר החמה אותיות שם המפורש חקוקים עליו והולך אל דרום וסובב אל צפון. ותנא ששה חדשים הולך לפאת צפון לחמם האויר והקרירות, וששה חדשים הולך לפאת דרום לדשן דשאים ויבולים ועשבים ואילנות הד"ה הולך אל צפון וגו'. ונמצא בין זה ובין זה שהחמה הולכת לארבע [441] פאתי העולם וחוזרת חלילה.

א"ר יצחק בר גוריא מקומות נמצא ביישוב וכן במקומות שהחמה זורחת אזי הוא ליליא במקום אחד וזהו לפי סבוב השמש.

אמר ר' יצחק אנא ערעית בההוא כופרא דבני מדינחא ובאית תמן ויתיבנא למיכל כד רמיש ליליא ולא ספיקנא למיכל עד דהוה נהורא. אמרנא מאי האי. אמרו לי כך אורחוי דאתר דא ועוד אית אתר גבן סמיך תלת מילין דלא יכיל איניש לנמנם אפילו פלגות דא. נפקנא מתמן. אזלנא בההוא יומא תלתין וחד מילין ובאית באתר אחרא. יתיבנא למיכל אמרנא נוחי למיכל עד דלא ינהר נהורא דיממא. אמרו לי ניכול ונחדי דליליא אורכא הוא. אמרית כמה הוא. אמרו לי יכיל איניש לנמנם בארבעין מילין. תוהנא ואמרית להו הא בדוך פלן לא ספיקנא למיכל עד דהוה נהורא. אמרו לי סמוך לקבלן עכשו יממא הוא והוא אתר עילאי מכאן ידענא דהוה כן. כד אתינא לגביה דר' שמעון אמר לי כך הוא לפום מה דאזיל שמש. פתח לי בספרא דברייתא דשמואל קדמאה דהוה מסיפרא דאדם הראשון ואשכחנא האי [442] ענינא.

א"ר יהודה סגלגל הוא עלמא כהאי כדורא וכד אזיל שמשא אשתכח בהאי אתר דנהיר כען ובהאי דרמיש כען ודא לחיזו עינא.

ת"ר עתיד הקב"ה להוציא חמה מנרתיקה ולידון בה את הרשעים הה"ד ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו'.

רב ספרא כד סליק להתם לא הוו ידעי מאן [443] הוא. אזל לבי מדרשא ואשכח רבנן דהוו עסקי בהאי פסוקא דכתיב לא יבא עוד שמשך וגו'. מהו ולא יבוא עוד שמשך. דתנינן בשעה שנחרב הבית ונכנסו שונאים להיכל היה שם ר' צדוק והיה מתפלל תפלתו ונערב השמש ונכנסו כולם בערבוביא והרגו כמה חסידים ולא חמלו על בנים ולא על אבות הד"ה או לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב.

אמר רב ספרא אנא במתניתא דידן תנינן האי פסוקא דכתיב לא יבוא עוד שמשך. אשכחנא הא כי הא דאמר ר' חייא מאי דכתיב וילן שם כי בא השמש. אלא שמשא דהוה דיעקב. וכד אתיהיבת שלטנא לעשו אתעבר שמשא דהוה שלטניה דיעקב ואתיהיבת לעשו הד"ה כי בא השמש. ועד יומא דין איתעבר שימשא וזיוא ויקרא מיעקב ואתיהיבת לעשו. ולעתיד לבוא עתיד קב"ה לאחיזותיה לשלטניה ולא יקבל אחרן שלטניה כד"א וביומיהון די מלכיא אינון יקים אלה שמיא מלכו וגו'. עוד אמר רב ספרא הואיל ואתינא הכא מהו וביומיכון די מלכיא אינון. מאן אינון מלכיא. אלא הכי גזרו מריהון דמתיבתא דידן ושמעו. ההוא דאמר זמינן מלכיא דארעא למעבד כולהון חבירותא על ישראל וגזרין גזרין בישין בעיטא חד. וכדו דיגזרון בעיטיהון ויחול ההוא גזירתא עליהון, יקים מלכותהון רבון עלמא ויזהר שמשוהון עליהון ההוא דהוה עידת מנהון הד"ה לא יבוא עוד שמשך. א"ר יהודה דא הוא ממרייהו דמתניתא, מילתא כמילתא דנפיק מפום מלכא. אמרו ליה מה שמך.

אמר באתראי קרו [444] לי רב ספרא.

אמ' יאות הוא מפיסימיים דנהר לן שמעתא.

עד דהוה יתיב הוו תלמידי דרבנן עסקי על מה דאמר ונגינותי ננגן. מהו נגינותי.

אמר ר' יצחק מין ניגון הוא.

אמרו רבנן הא מבני מתניתין הכא דגזרין מלה כגזירת עירין הוא יימר מלה דין.

א"ר ספרא הכי גזרו בני מתניתא דידן. א"ר יהודה א"ר יוחנן מה בין זמר לניגון. אלא ניגון הוא כיוון הנגינות והרמת הקול לישובא דליבא בין בכלי בין בקול בין בגרון. אמר ר' יוחנן תלת מילין אינון דמיישבי ליבא, כלי וקול וגרון. וכתוב ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן, דאינון תלת כלי וקול וגרון, וכתוב ועתה קחו לי מנגן והא הוא ניגון. זמר הוא כיוון הדברים בלי נעימות דא"ר יהודה א"ר יוחנן בכל מקום מזמור הוא בלי כלי ובלא נעימות אלא שהיה כוונתו על ענין הדברים ולא על הניגון והנעימות.

ובכל מקום מזמור הוא ניגון הדברים בלא נעימות הד"ה מזמור לדוד בברחו. הא שמע מינה דלא הוה מתכוין בנעימותא אלא על מיליא וכן אשגחו מארי מתניתא דידן על כל מזמור דאמר דוד דהכי איתכוון על מילייה דהוה בעי ולא על נעימותא.

ר' אבא קם ואמר דנא הוא ממאריהון דמתניתא לית אנן חזיין למימר שלו על מלה דידהון דהא אינון מלאכין קדישין דגזרין מלה קדישא בפומיהון.

אמר ר' יצחק אמר רב אית לן למיהדר למלה דשבקנא, על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי. דתמן תנינן בתלת זימנין דשעתי בליליא קב"ה הוה אזיל [445] לאשתעשעה באלף עלמין דכסיף בהו קב"ה וקם ליל נשמתא דצדיקיא לאשתעשעה עמהון במאתין עלמין אוחרנין דגניז להו. והאי מאן דידע סימנא דכל שענתא מנהון וידבק ליביה בההוא כיסופא וחביבותא קב"ה יהב ליה לנשמתיה חולקא בעלמא דין. ומאן דלא ידע ואיתער משנתיה ויהיב ליביה במילי דעלמא אע"ג דיהב ליביה לדא לא שמעין ליה הה"ד על משמרתיה אנכי נצב כל הלילות. על משמרת לא נאמר אלא על משמרתיה. רב נחמן אמר על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי. דא היא נשמתא קדישא דסלקא למתבע אולפנא קדמיתא.

דתנינן אמר ר' אבהו ברישא דליליא לא סלקא נשמתא קדמיתא. וכד סלקין לה לההוא נשמתא קדישא דזכאה, סלקין עמה שתין רברבין קדישין דסחרן כורסי יקרא דמלכא ונטרין לה. וההוא דכתיב ביה כבוד יי' נפיק לקבלא אפה ונהנית מזיו יקריה הד"ה יעלוזו חסידים בכבוד. ואי הוא זכאה יתיר על חברוהי אית ליה חביבותא למנדע לעילא מיניה ולא יהבי ליה רשותא עד דיפוק מעלמא דין, וחביבותא דנשמתא דזכאה למנדע ולמדבק לעילא ודא הוא מלה דנשמתא על משכבי.

א"ר תנחום על אותו משמרת שעושין לי בקשתי את שאהבה נפשי. אותו דגול מרבבה. מאי דכתיב. בקשתייהו ולא מצאתיהו.

מכאן א"ר יצחק אין זכות של אדם ניכרת עד שיצא מן העולם הזה.

דתנינן אמר ר' יהודה מאי דכתיב אלהי אברהם ופחד יצחק. אלהי יצחק הוה ליה למימר.

ופחד יצחק. דא"ר יהודה יצחק קיים הוה ואמר קרא ופחד, כלומר אל תאמן בעצמך עד יום

מותך. נפק מן עלמא דין הא זכותיה שלים ואגריה שלים. על כן אמר שלמה [446] בחכמתו ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים.

דא"ר יהושע בן לוי מעלתן של צדיקים אינן יכולים להשיגה בחייהם. נפקו, מעלתם שלמה
ושבחס שלימה דאזי נוטלין שכרם בעולם הזה.
ואמר ר' יהושע בן לוי תפלת

קטע לא ידוע ממדרש הנעלם

[79] כל הקורא ק"ש באותיותיה מצננין לו גיהנם שנאמר בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון. אל תקרי בפרש אלא כפרש, אל תקרי בצלמון אלא בצלמות.

ר' חייא אזל גבי מריהון דמתניתא למילף מיניהו. אזיל לגביה דר' שמעון בן יוחאי וחמא פרגודא דהוה פסיק בביתא. תוה ר' חייא וכו' כדאית' בפרשת ואלה שמות.

אתו לוותי'. אמרו ליה מהו דתנינן כל הקורא ק"ש באותיותיה מצננין לו גיהנם.

פתח ר' שמעון ואמר עד סוף האשמורת הראשונה דברי ר' [80] אליעזר וכו' עד חמור נוער.

שנייה כלבים צועקים. תאנא ד' רוחות נבראו בעולם רוח פנת המזרח רוח פנת המערב רוח פנת צפון רוח פנת דרום. ולארבע רוחות הללו ברא הקב"ה ד' מלאכים שממונין עליהם ביום ובלילה. מיכאל שהוא מצד החסד והרחמים הוא ממונה על רוח מזרחית עד חצי היום. ומחצי היום עד הלילה רפאל הוא ממונה עם רוח מערבית שהוא כמו כן מצד החסד ועליהם כתיב חסד אל כל היום וכתיב יומם יצוה יי' חסדו וגו'. כשמגיע הלילה גבריאל שהוא בא מכח הדין הוא ממונה עם רוח צפונית עד חצי הלילה.

ושתי מדות יש בעולם והם נקראים שור וחמור דכתיב וישלח יעקב מלאכים לפניו וגו' ויצו אותם לאמר וגו' עם לבן גרתי. מה בא ללמדנו שאמר יעקב לעשו עם לבן גרתי. אלא כל העולם היו [81] יודעין שאין בעולם מכשף כמו לבן שכל מי שהיה עושה לו שום דבר רע היה הורג אותו בכח שפתיו עם כח חמש מדות שהיה מקובל בהם דכתיב ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה, וכל המזיקין שבעולם מכחם הם באים. ומדת השור הוא ממונה על היום ומדת החמור בלילה. ומפני שחסדו של הקב"ה מנהיג העולם ביום אינו יכול זה השור לקטרג העולם. ומפני שמדת הדין שולטת בלילה יש לחמור רשות לקטרג, וכשהוא נוער במשמרה ראשונה החמורים שומעים את קולו ונוערים גם הם. ובאותה שעה שומעים כל המזיקין את קולו ובאים כולם עם זו המדה. ועל אלו המדות כתיב בתורה קטב מרירי, ובכתובים מקטב ישוד צהרים. משמרה שניה כלבים צועקים.

כשהקב"ה ברא את האדם נתן לו שני מלאכים, אחד של רחמים ואחד של דין שנאמר כי מלאכיו יצוה לך וגו' ובכל לילה ולילה אותן המלאכים מעלין הנשמה לפני הקב"ה והיא שואבת חיים לגוף ואומרת לפני הקב"ה רבונו של עולם, הגוף שנכנסתי בו כך וכך עשה, כך וכך דבר, ואפילו שיחה קלה

שבין אדם לחבירו או לאשתו מגידין לו לאדם בשעת מיתתו שנאמר ומגיד לאדם מה שיחו. והמלאכים שעולים עם הנשמה מעידין [82] שנאמר ואתם עדי נאם יי' ואני אל.

וכשהאדם נפטר המלאכים עולים הנשמה עד מהלך שלש מאות שנה שכך שנו רז"ל מן הארץ ועד הרקיע מהלך ת"ק שנה והם עולים לשמי מרום ואומרים אם יש זכות לנשמה היא תעלה. וקודם שיעלו הם מניחין אותה במקום שיש שם שלשים ושתים אלף רבבות נתיבות מהם ישרים ומהם עקלקלות וכולם נקראו מוקשי מות דרכי שאול. ובכל נתיב ונתיב אש אוכלה והם אומרים אחד אל אחד אם תראה שום נשמה שתכנס בשום דרך מהדרכים הללו אמור לי.

ויש שם דרך אחד ובאותו דרך מדה אחת כמו כלב ובזמן שהנשמה נכנסת בשום נתיב מהנתיבות הכלב רואה אותה ומיד הוא צועק וכששומעין המזיקין ומלאכי חבלה את קולו יודעין שיש שם נשמה. מיד הם באים ותופשין הנשמה והם קולעין אותה דכתיב ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע עד שמשליכין אותה בגיהנם. ודוד המלך ע"ה בקש לפני הקב"ה שיצילנו מן אותו כלב שנאמר הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי. וכי דוד מלך ישראל היה מתיירא מכלב אחד. אלא מאותה המדה שנקראת כלב. ועוד אמרו שאין נשמתן של ישראל [83] נכנסות באותו מקום ובאותן הנתיבות ואין זה הכלב מזיק אותן שנאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו.

ועוד אמרו שבין אותן הדרכים יש שם דרך אחד שנקרא אורח חיים שנאמר אורח חיים למעלה למשכיל לסור ממוקשי מות וכתיב אורח חיים פן תפלט וגו' וכתיב אורח חיים שומר מוסר ועוזב תוכחות מתענה. רוצה לומר שאם לא ישמור התורה בעולם הזה שיטענה בנתיבות שאמרנו. ואמרו שבאותו הדרך שנקרא אורח חיים הוא חשך עד מהלך שלשה ימים שנאמר וארון ברית יי' נוסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה. ומשם ואילך כולו אור שנאמר ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום, ר"ל כשהוא יבא מן החשך והאש שהוא מהלך ג' ימים ומשם ואילך הולך ואור עד נכון היום, עד העולם הבא שנקרא אור יום וכל שאר הנתיבות חוץ מזה הם כולם תחלתן וסופן אש אוכלה וחשך ואפלה מנודח וכולם הולכים עד גיהנם ונקראים עמקי שאול. ואותו מקום שהוא באורח חיים שהוא חשך נקרא גי צלמות ודוד ע"ה בקש לפני הקב"ה שאותו דרך שיעשהו כולו אור. אמר הקב"ה אל תירא אותו שאני אהיה עמך באותו מקום. באותה שעה התחיל משורר [84] ומזמר שנאמר מזמור לדוד יי' רועי לא אחסר, גם כי אלך בגי צלמות לא אירא רע גו'. והצדיקים כשנפשותן עוברות באותו מקום

מצננין להם אותו האש כמו שארז"ל כל הקורא ק"ש באותיותיה מצננין לו גיהנם שנאמר בפרש שדי מלכים וכו'.

וגבריאל הוא ממונה עד חצי הלילה, בחצי הלילה ממש עד שתסיים אותה משמרה. באותה שעה הקב"ה מסתכל בעדן ממש להראות לצדיקים חלקם שהוא עתיד ליתן להם ובאותה שעה קם נוריאל עם רוח דרומית ואומר עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני וגו', ר"ל שנוריאל אומר עורי גבריאל עם רוח צפונית שאתה ממונה עליו. ובואי תימן, זה רוח דרומית שאני ממונה עליו. הפיחי גני יזלו בשמיו, יזלו ריחיו ועיציו ובשמיו דכתיב ישבעו עצי יי' ארזי לבנון וגו' ואומר אשר שם צפרים יקננו וגו', אלו נפשות הצדיקים שהם צרורות בצרור החיים בגן עדן. יבוא דודי לגנו, יבא הקב"ה לגן עדן, ויאכל פרי מגדיו.

וכי יש אכילה לפני הקב"ה. [85] לא אכילה ממש ולא על דעת אכילה אמר שלמה דבר זה. אלא משל למה הדבר דומה. למלך שיש לו בן אחד והיה חוטא לפני אביו כל היום והיה אביו לוקה אותו בכל יום ויום ולא היה לוקח מוסר. אמר לו בני עד כמה אינך לוקח מוסר. מה אעשה לך הלקיתך ולא הטיית אזנך, השלכתך בבית הסהר ולא קבלת מוסר. אגרש אותך מביתי שעד כאן היית לובש בגדים משובחים ונאים, מכאן ואילך תלך ערום בארצות. בביתי היית שבע ובבית נכרי תהיה רעב. בביתי היית נכבד בבית נכרי תהיה נבזה. כך אמר הקב"ה לישראל כשהייתם טובים הייתם בכבוד גדול בשכינה ובנביאים ובסנהדרין ובמלכים. עכשיו שחטאתם אשליך אתכם בבור הגלות ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן אשר לא יראון ולא ישמעון ולא יאכלון ולא יריחו. כל אלו המדות יש בהן. אשר לא יראון, הקב"ה רואה שנאמר ארדה נא ואראה וכתוב וירא אלהים את בני ישראל. אבל עץ ואבן, עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו. הקב"ה שומע שנאמר כי שומע אל אביונים יי' וכתוב וישמע אלהים את נאקתם. אבל ע"ז אזנים להם ולא ישמעו ולא יאכלון. מה אכילה [86] יש בהקב"ה שהרי אמרנו שכל אלו המדות יש בהקב"ה. שהרי ע"ז לא תצא אש מלפניה ותאכל את קרבנותיה כמו שכתוב בקב"ה כתיב ותצא אש לפני יי' ותאכל על המזבח את העולה. ולא יריחו, הקב"ה כתיב ביה וירח יי' את ריח הניחוח וכל ריח ניחוח ליי'. אבל הם אף להם ולא יריחו.

ובאותה שעה שהקב"ה מסתכל בעדן כל צבא השמים באים עמו, אראלים כרובים אופנים שרפים וכולם מזמרין כאחת ואומרים מה רב טובך אשר צפנת ליריאך פעלת לחוסים בך וגו'. ודוד היה יודע אותה שעה שהקב"ה משמח עם הצדיקים בגן עדן והיה קם בחצות הלילה דכתיב חצות לילה אקום להודות

לך. ודוד היאך היה יודע חצות לילה אימתי. אלא דדוד היה תולה הכנור שלו ברוח צפונית וכשהיה
הולך גבריא אל עם רוח צפונית היה מנשבת בו והכנור היה [87] מנגן מאליו וכשהיה דוד שומע קם
בחצי הלילה והיה משתתף עם צבא השמים והיה משורר ומזמר עד שיעלה עמוד השחר ובאותה שעה
שהיא באשמורת הבקר היה מתפלל.

ואני לא הייתי שם?

[165] תנינן. א"ר יצחק זמנא חדא הוה ר' שמעון ור' אלעזר בריה ור' פנחס בפלכיא דטבריא.

א"ר שמעון חמינא דאינון טלפי גוברתא רדיפי [166] בשולתא עלן? פרין טריקין בעלמא.

א"ר פנחס אינון גברין רברבין דאתילידו בעלמא אתקריאו נפלים.

א"ר שמעון על כל דרא תוהנא, היך לא משגחן ולא מסתכלן בחכמתא דהיא קימא קמיהון.

פתח ואמר, ויעבדו בני ישראל את יי' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע (יהו' כד:31). דתנינן סבא בביתא סימנא טבא בביתא. צדיקא בדרא טבא הוא לעלמא. דתנן מטיל הקב"ה אימת הדיין והמנהיג על על הדור, דכל זמן דאימת הדיין על [167] הדור בידוע שהוא צדיק והם צדיקים. נטלה אימתו מהדור הוא חייב והם חייבים יותר ממנו.

ובא הכתוב לומר שהנפלים אלו היו בארץ (על פי בר' ו:4). אלו אדם ואשתו שהם היו שנפלו בארץ בלא אב ואם. ועוד, למה נקראו נפלים. שנפלו ממעלתם הראשונה שהיה להם, כלומר כבר נפלו הם מכמות שהיו כבר. נפלים הם על שלא קמו על שנטרדו מג"ע ולא חזרו לשם. ע"כ חזרה התורה ואמרה אלו היו בארץ (בר' ו:4), שהיתה אימתם על כל הבריות ועדין היו קיימים ולא מנעו אנשי הדור לעשות עברות כאלו. ומי היו אותם שהיו עוברים עברות. גדולי הדור, אנשי השם, כד"א אנשי שם (שם) שהיו גדולים בדור.

א"ר יצחק מכאן משמעו דקרא ידוע, דכתיב הנפלים היו בארץ בימים ההם, שהם להם למנוע עצמם מן העברות בשבילם ולא מנעו, ולעיניהם ממש באים אל בנות האדם בזנות וילדו להם. ומי היו אותם הנפלים שהיו בדור. הם הגבורים שלא נראה בכל הדור כמותם. אנשי השם, שם הידוע שקרא להם הקב"ה, כד"א ויקרא את שמם אדם (בר' ה:2). ומהו אשר מעולם (בר' ו:4). שנהיו משעה שעשה העולם. מעולם היו, ולא מאותו זמן.

א"ר יצחק והא קרא מסהיד מת. [168]

אמר לו אין מוקדם ומאוחר בתורה. ואנא ענינא שמענא ומפומיהון דמארי מתני' אתגזרת.

א"ר שמעון ואנא לא הוינא תמן.

אמר לא. הא מר ובריה תחותי דדקלא דבמדברא ובסיעתא דילהו הוו יתבי כד אתגזר גזרתא
מבי מלכא.

אמר ליה. אימ'.

אמר הכי אתגזר תמן.

פתח ואמר, צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה (תה' לו:7). וכי דוד מלכא שויא זכותא
וטיבותא דמריה בטורין רברבין. וכי מה זכותא אית בהו. אלא הכי אתגזר דא"ר בו א"ר יודא כאמבטי
דיוקני קרדיני דאתפקר לכלא כך הקב"ה צדקתו הפקר לכל העולם, כהרים שהם הפקר לכל. משפטיך
תהום רבה, כלומר שהוא מדקדק עם בריותיו עד התהום. [169]

א"ר יצחק למשפטיך תהום רבה, שהקב"ה מעיין באדם קודם שנולד ורואה אם הוא לצאת
לעולם ואם הוא קודם והורגו ונופל, דתנן למה האשה מפלת פרי בטנה מפני שרואה הקב"ה שאינו כדאי
לצאת לעולם והעולם יחסר בשבילו והוא מקדים וממיתו במעי אמו, שנ' הנפלים היו בארץ בימים ההם
(בר' ו:4).

וא"ר יצחק נפלים כתיב, בלא יו"ד ראשונה, ולמה. בשביל שאחרי כן יבאו בני האלהים וגו'. בני
האלהים בתרגום בני רברביא, כלומר כשיהיו גדולים יעיין בהם שיבאו אל בנות האדם וילדו להם
בזנות וירבו ממזרים בעולם. המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם (שם), שאין גבור פריץ ועריץ כמו
הממזר. אנשי השם, יכירו בו הכל לקרותו השם הידוע, ממזר, דכיון שרואים אותו פריץ ועריץ וגבור
הכל מכירים בו לקראותו אנשי שם, אלא השם הידוע.

א"ר שמעון והאי כולה אטמרו חבירנא בגוייהו ולא אתגליא לי. קבילנא עליהון ויתיר על
סיעתא קדישא דהוינא יתיב בה.

א"ר יצחק אנא זמין לאעלא לך לעלמא דאתי ולא על דרא בלחודוי, דהא חזינא בך פירוקא
דמתני' טרף בפומך כשאר קדישיא דמתני'.

אמ' רב הונא הנפלים הם הענקים גדולים הגבורים וע"ש גדולתן נקראו.

ר' בו אמר ראה הקב"ה שעושים ושפושטים ידיהם בגזל ורצה לכלותם מן העולם. אמר [170]
בשביל שאני מאריך להם הם עושים כך. מיד, ויאמר יי' לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר (בר'
3:1).

תמן תנן א"ר חייא בר יעקב שלשה כחות ישנן בכחו של אדם ואלו הם נפש רוח נשמה. נפש הוא
המשותף בגוף לעשות כל צרכי הגוף בהמשכת הדם לכל אבריו, וע"כ נק' נפש בדם כד"א כי נפשו בדמו
הוא, וכתוב הדם הוא הנפש (דב' יב:23), וכתוב אך את דמכם לנפשותיכם (בר' ט:5). רוח הוא האויר
המתקיים בגוף, כי בלתי האויר אין הגוף קיים. נשמה היא הטהורה והזכה.
ותאנא א"ר אחא בעוד שהאויר מקבל הגוף כסדר ומועיל לו מתקיים הגוף ממנו. ניטל האויר
אין הגוף מתקיים. אמר הקב"ה אעשה האויר שיהא בפלוגתא עמו ואז לא יתקיים, הה"ד לא ידון רוחי
באדם (בר' ו:3) וגו'. האי ידון, כמו כל העם נדון (שמ"ב יט:10), כלומר מוסכם. וכן לא ידון רוחי באדם,
לא יהא מוסכם האויר עם האדם אלא יהא בפלוגתא עמו, והם כלים בזמן מועט.
א"ר יוסי נטל הקב"ה האויר מהם ונפלו.

א"ר יצחק וכן דוד אמר תוסף רוחם יגועון (תה' קד:29), כד"א רוחו ונשמתו אליו יאסוף (איוב
לד:14).

א"ר בו לא ידון רוחי באדם (בר' ו:3) לא יסכים רוחי עם האדם לעולם. ומפני מה. מפני שהוא
בשר ומתאוה לעשות עברות בכל יום, אבל והיו ימיו קכ שנה (שם) לקיומם.
א"ר יוסי רמז הוא למשה, שיהיו ימיו קכ שנה, שכן בשג"ם בגימ' מש"ה. אמ' הקב"ה אם משה
שעתיד לקבל תורתו כך כ"ש אחרים. [171]

וינחם יי' כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו (בר' ו:6). ר' אבהו אמר ר' יוחנן כל וינחם
שבתורה לשון נחמה הוא. ראה הקב"ה שראויים הם לכלותם מן העולם ונתעצב על אבדתם, ואע"פ שהם
רשעים, וינחם, לקח נחמה על הנשאר מהם לפליטה. ובכל מקום תמצא מדת רחמנותו של הקב"ה, אע"פ
שעשה בהם דין השאיר מהם פליטה לישוב העולם שכן רחמנותו של מקום, וכן וינחם יי' על הרעה (שמ'
לב:14) לקח נחמה על הנשאר לפליטה כדי לישוב העולם שלא יכלו ברעתם.

ובכל דין שנידון העולם לא נדון אלא במדת רחמים כדי שלא יכלה העולם, הה"ד יי' למבול
ישב (תה' כט:10), ויי' המטיר על סדום וגו' (בר' יט:24), ויפץ יי' אותם משם (בר' יא:8) ויגוף יי' את
העם (שמ' לב:35), להורות מדת רחמנותו של מקום. כשהוא מכה, מכה ברחמים ולא באכזריות.
א"ר תנחום וכן לעתיד לבא ברחמים הכה וברחמים יקבץ גלותנו, הה"ד ברגע קטון עזבתיך
וברחמים גדולים אקבצך (יש' נד:7), ונאמר שבתי לירושלם ברחמים ביתי יבנה בה (זכ' א:16) וגו'.